

**Kwartalnik
Towarzystwa Wiedzy Obronnej
wydawany od 1973 roku**

WIEDZA OBRONNA

TOM 290

Nr 1

NEGOCJACJE

**WARSZAWA
MARZEC 2025**

WIEDZA OBRONNA

Kwartalnik naukowy Towarzystwa Wiedzy Obronnej

Wydawany od 1973 roku

Tom 290 Nr 1 (2025)

O czasopiśmie

Wiedza Obronna jest kwartalnikiem publikującym recenzowane artykuły naukowe.

Unikatowy identyfikator czasopisma: 498372. 70 punktów wg wykazu Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dn. 05.01.2024 r. (pozycja 31395).

Strona internetowa czasopisma: <https://wiedzaobronna.edu.pl/>

Email (zespół redakcyjny): wiedza.obronna@two.edu.pl

Wydawca

Towarzystwo Wiedzy Obronnej

ul. 11 Listopada 17/19, 03-446 Warszawa, NIP: 526 000 17 72, KRS: 0000110214, REGON: 000802805

Strona internetowa: <https://two.edu.pl>, email (ogólny): kontakt@two.edu.pl

Facebook: <https://www.facebook.com/TowarzystwoWiedzyObronnej/>

Rada naukowa

Przewodniczący: płk rez. prof. dr hab. inż. Waldemar KITLER- Akademia Sztuki Wojennej, Warszawa

It col dr Samir RAWAT- Military Mind Academy, Bengaluru, Karnataka, Indie

prof. dr Julian LINDLEY-FRENCH- Alphen Group, Alphen, Holandia

płk. dr hab. Andrzej SOBON- Akademia Sztuki Wojennej, Warszawa, Polska

gen. bryg. (w st. sp.) prof. dr hab. Tadeusz SZCZUREK – Wojskowa Akademia Techniczna, Warszawa, Polska

mł. insp. (w st. sp.) dr hab. Agata TYBURSKA – Wyższa Szkoła Policji, Szczytno, Polska

doc. JUDr. dr Eva SZABOVÁ- Uniwersytet Trnavski, Trnawa, Słowacja

prof. Włodimir OGDANOWICZ- Centralny Instytut Naukowo-Badawczy Sił Zbrojnych Ukrainy, Kijów, Ukraina

prof. Wołodimir MALUTA- Uniwersytet Sił Powietrznych Ukrainy, Charków, Ukraina

prof. Davida SACKO- Akademia Sił Powietrznych, Colorado Springs, Stany Zjednoczone Ameryki

dr Vassilis KAPPIS, Uniwersytet Buckingham, Buckingham, Wielka Brytania

prof. Andrea ZANINI- Uniwersytet Genueński, Genua, Włochy

Zespół redakcyjny

Redaktor naczelny: dr inż. Mariusz KOZIOŁ- Akademia Sztuki Wojennej, Warszawa

Zastępca redaktora naczelnego: dr Marek KLASA- Akademia Sztuki Wojennej, Warszawa

Sekretarz redakcji: mgr Natalia DOMASIAK- Akademia Sztuki Wojennej

Zastępca sekretarza redakcji: lic. Monika WOŹNIAK- Akademia Sztuki Wojennej

Redaktor: lic. Julia MIKIEL Akademia Sztuki Wojennej, Warszawa

Redaktor: lic. Wiktoria STAŃCZAK Akademia Sztuki Wojennej, Warszawa

Współpracownicy redakcji

dr Robert BOROCH, Uniwersytet Warszawski, Warszawa

mgr Piotr GALEMBA, Akademia Sztuki Wojennej, Warszawa

Projekt okładki

mgr Piotr GALEMBA, Akademia Sztuki Wojennej, Warszawa

Recenzenci

Lista recenzentów dostępna jest na stronie kwartalnika w zakładce „O czasopiśmie” → „Recenzenci”

<https://wiedzaobronna.edu.pl/index.php/wo/recenzenci>

Spis treści / Table of Contents

	Strona redakcyjna	3
ppłk dr inż. Mariusz Koziol	Wstęp redaktora naukowego wydania	5
ARTYKUŁY RECENZOWANE		
Prof.dr hab. Janusz Gierszewski	Interdyscyplinarność czy monodyscyplinarność nauk o bezpieczeństwie?	13
dr hab. Bogdan Michailiuk	Zasady funkcjonowania systemu wykrywania zagrożeń, ostrzegania, powiadamiania i alarmowania ludności o zagrożeniach	29
dr Paweł Chabielski Kacper Chabielski	Military Family in Shaping of The Safe Environment of Care and Education	48
dr Izabela Ligęza	Jakość życia społeczeństwa – wiodący składnik bezpieczeństwa lokalnego w Polsce	68
dr Mirosław Laskowski	Perspektywy rozwoju systemu szkolenia Sił Zbrojnych RP	91
dr inż. Dawid Orłowski	12 Patrol Saperski jako element zarządzania kryzysowego powiatów w rejonie odpowiedzialności	113
dr Tomasz Wójtowicz	Zmierzch czy renesans czołgów? Wnioski z wojny rosyjsko-ukraińskiej oraz innych konfliktów zbrojnych	133
dr Marek Brylew	Jezydzi – trudny powrót do domu	158
mgr Piotr Galemba	Operacje psychologiczne jako zagrożenie dla bezpieczeństwa państwa w XXI wieku	180
	Zasady publikacji artykułów	206

MARIUSZ KOZIOŁ*

Towarzystwo Wiedzy Obronnej, Warszawa, Polska

WSTĘP REDAKTORA NAUKOWEGO WYDANIA

Szanowni Czytelnicy „Wiedzy Obronnej”,

W cieniu toczących się nieśpiesznie i niezbyt efektywnie rozmów pokojowych w czasie wciąż trwającej wojny Rosja- Ukraina prezentujemy Państwu staranny wybór tekstów z numeru 01-2025 „Wiedzy Obronnej” dokonany przez recenzentów i obsługiwany przez naszą redakcję. Prowadzone w Arabii Saudyjskiej w Rijadzie¹ rozmowy pokojowe, których inicjatorem i koordynatorem były Stany Zjednoczone jak dotąd nie przyniosły spodziewanym efektów i sukcesu, co potwierdziło, że nadzieje poszczególnych narodów, Unii Europejskiej i całego świata na rychły pokój niekoniecznie idą w parze z działaniami polityków i liderów państw. Przeciąganie liny i próby ugrania własnych interesów i ogrania przeciwników trwają w najlepsze. My zadbamy o wasz pokój, a wy w zamian nam oddacie swoje złoża metali rzadkich. Cały proces pokojowy ukazał również, że z nieustannym i jakże niezwykle dynamicznym rozwojem technologicznym (drony bojowe, sztuczna inteligencja i komputery kwantowe) niekoniecznie idzie w parze rozwój cywilizacyjny. Stosunki między niektórymi państwami ulegają degradacji, prymitywizacji i zaczynają przypominać krwawe walki między drapieżnikami, gdzie nikt nie ogląda się

* dr inż. Mariusz Kozioł, Towarzystwo Wiedzy Obronnej

 <https://orcid.org/0000-0001-9216-3373> mariusz.koziol@two.edu.pl

Copyright (c) 2025 Mariusz Kozioł. This work is licensed under a Creative Commons Attribution-Share Alike 4.0 International License.

¹ PAP, *W Arabii Saudyjskiej zakończyły się rozmowy USA-Rosja w sprawie wojny na Ukrainie*, „Bankier.pl” 25.03.2025, <https://www.bankier.pl/wiadomosc/W-Arabii-Saudyjskiej-zakonczyly-sie-rozmowy-USA-Rosja-w-sprawie-wojny-na-Ukrainie-8913094.html> (dostęp: 28.03.2025)

na słabszych i ofiary tych działań. Kłótnia w Białym Domu 28 lutego 2025 r. pomiędzy prezydentem Trumpem, a prezydentem Zełenskim² w świetle fleszy reflektorów i przy obecności mediów ukazuje jasno, że sposób i styl prowadzenia polityki zmienia się diametralnie przenosząc do dyplomacji nie zawsze właściwe sposoby działania z bezwzględnego biznesu i agresywnego kapitalizmu. Irracjonalne żądania Stanów Zjednoczonych wobec Kanady³, Grenlandii i Kanału Panamskiego⁴ stawiają pod znakiem zapytania kwestie stabilności ukształtowanego do tej pory świata i nienaruszalność istniejących dotąd granic.

Wprowadzanie w USA 25% ceł na produkty z Europy, Japonii i innych państw świata⁵ w imię realizacji hasła wyborczego *Make America Great Again*⁶ ukazuje, że otwarty do tej pory świat zamyka się ponownie w przestrzeniach narodowych państw. Zmusza to do zdecydowanej reakcji zbyt pasywną do tej pory pod parasolem obronnym NATO Unię Europejską. Europa staje przed wyzwaniem szybkiego odbudowania narodowych i budowy unijnych sił zbrojnych, reaktywacji europejskiego przemysłu obronnego i znaczącego zwiększenia jego możliwości produkcyjnych. Niemieckie fabryki produkujące do tej pory Volkswageny mają zacząć wkrótce produkować Leopardy dla Bundeswehry⁷. Odcinanie kuponów konsumpcji i dobrobytu po zakończeniu zimnej wojny dobiegło końca. Znowu aktywne staje się staję rzymskie porzekadło: chcesz pokoju, szykuj się do wojny. Na salonach politycznych Brukseli mówi się o europejskiej gorączce zbrojeniowej.

Świat staje się coraz bardziej niestabilny, a niestabilności te coraz szybciej przenoszą się pomiędzy kontynentami, widoczne jest coraz więcej pęknięć i szczelin w trwałych do tej pory strukturach międzynarodowych i ukształtowanym, wydawałoby się do tej pory na trwałe,

² qm, *Jest oświadczenie Donalda Trumpa po spotkaniu z Wołodymyrem Zełenskim. „Nie jest gotowy na pokój”*, „Rzeczpospolita”, 28.02.2025, <https://www.rp.pl/konflikty-zbrojne/art41864871-jest-oswiadczenie-donald-trump-po-spotkaniu-z-wolodymyrem-zelenskim-nie-jest-gotowy-na-pokoj> (dostęp: 28.03.2025)

³ A. Lach, *Kanada stanie się częścią USA? Trudeau: Zero szansy*, „Bankier.pl”, 07.01.2025, <https://www.bankier.pl/wiadomosc/Trudeau-Zero-szansy-by-Kanada-stala-sie-czescia-USA-8870675.html> (dostęp: 28.03.2025)

⁴ arb, *Donald Trump nie wykluczył użycia siły do przejęcia Grenlandii i Kanału Panamskiego*, „Rzeczpospolita”, 08.01.2025, <https://www.rp.pl/dyplomacja/art41653901-donald-trump-nie-wykluczyl-uzycia-sily-do-przejecia-grenlandii-i-kanalu-panamskiego> (dostęp: 28.03.2025)

⁵ K. Nowak, *Trump grozi UE i Kanadzie. Jeśli będą ze sobą współpracować, USA wprowadzą „znacznie wyższe” cła*, „Forsal.pl”, 27.03.2025, <https://forsal.pl/swiat/usa/artykuly/9765636,trump-grozi-ue-i-kanadzie-jesli-beda-ze-soba-wspolpracowac-usa-wprow.html> (dostęp: 28.03.2025)

⁶ P. Strawiński, *Miało być MAGA, wyszło MEGA. „Być może nikt nie zrobił dla europejskiego przemysłu obronnego tyle, co Donald Trump”*, „Forbes”, 27.03.2025, <https://www.forbes.pl/co-donald-trump-zrobil-dla-europy-mialo-byc-maga-wyszlo-mega/16npxcc> (dostęp: 28.03.2025)

⁷ U. Lesman, *Czołgi zamiast samochodów. Volkswagen rozważa sprzedaż nieczynnych zakładów*, „Rzeczpospolita”, 12.03.2025, <https://www.rp.pl/biznes/art41918561-czolgi-zamiast-samochodow-volkswagen-rozwaza-sprzedaz-nieczynnych-zakladow> (dostęp: 28.03.2025)

układzie sił. Decyzje mocarstw promieniują na pozostałych uczestników dialogu międzynarodowego nierzadko wzbudzając zaskoczenie. Niewykluczone, że efekt motyla będzie się teraz rozprzestrzeniał z prędkością broni hipersonicznej czyniąc świat coraz bardziej niepewnym miejscem do życia. Odnotować należy w tej gorączkowej atmosferze światowej polityki stabilną i wyczekującą postawę Chin, które trwają niczym monument i mozolnie odtwarzają potencjał, który niegdyś był udziałem cesarstwa chińskiego.

W Rzeczypospolitej tymczasem dobiega końca prezydencka kampania wyborcza z dość liczną reprezentacją kandydatów i przetasowaniami na czele sondaży. W numerze kolejnym zapewne już będzie klarownie widać jaki był wynik wyborów i jaki kurs wybierze nasze państwo w polityce wewnętrznej i międzynarodowej. Tymczasem z zadowoleniem należy przyjąć ostatnie informacje, że polskie wojsko niezmiernie szanuje polską faunę i zaadoptowało borsuki⁸ z PGZ. Jak widać, zarówno wiedza obronna, jak i „Wiedza Obronna” wciąż są niezbędne i na czasie w aktualnych realiach.

Pierwszy numer w tym roku, 01-2025 (290), otwiera tekst autorstwa **prof. dr. hab. Janusza GIERZIEWSKIEGO**, który prowadzi dociekania naukowe w obszarze następującego dylematu poznawczego: czy podejście badawcze nauk o bezpieczeństwie powinno stawiać na interdyscyplinarność czy monodyscyplinarność? Problem został trafnie spostrzeżony w ramach oceny losowo wybranych dysertacji doktorskich, których autorzy, przyszli naukowcy, deklarowali w swych badaniach podejście interdyscyplinarne, gdy tymczasem w praktyce okazywało się, że prowadzone badania są monodyscyplinarne, uwzględniając paradygmat i oprzyrządowanie badawcze typowo przynależne naukom o bezpieczeństwie. Prof. Gierszewski uzasadnia, iż istotnych problemów współczesnego świata takich jak wojny hybrydowe, zmiany klimatyczne czy problemy związane z cyberbezpieczeństwem nie da się oglądać wyłącznie z monodyscyplinarnej perspektywy, przez pryzmat nauk o bezpieczeństwie. Tekst wyjaśnia również alternatywne koncepcje, takie jak multidyscyplinarność, transdyscyplinarność czy wreszcie unidyscyplinarność. Monodyscyplinarność sprawia niekiedy wrażenie zbytniego przybliżenia się do podejmowanego problemu badawczego, skutkiem czego umyka wtedy szeroki kontekst, szeroki plan – podobnie jak w zbliżeniu w sztuce filmowej. Z kolei zbyt mocne

⁸ A. Walkowski, *Nareszcie! Umowa wykonawcza na BWP Borsuk podpisana*, „Defence24.pl”, <https://defence24.pl/sily-zbrojne/nareszcie-umowa-wykonawcza-na-bwp-borsuk-podpisana> (dostęp: 28.03.2025)

patrzenie w sposób interdyscyplinarny powoduje, że analizowane zagadnienie potrafi być potraktowane fragmentarycznie. Autor odnosi się również do składu zespołów badawczych przy obydwu podejściach i kompetencji ich członków. Publikacja omawia za i przeciw obydwu podejściom proponując trzecią drogę i ją uzasadniając – rozwiązanie hybrydowe łączące to, co dobre w obydwu podejściach przy świadomości ich pewnych ograniczeń. Zaletą tekstu są tabele objaśniające, a sama publikacja stanowi cenny wkład w metodologię nauk o bezpieczeństwie.

Drugi w kolejności tekst autorstwa **dr. hab. Bogdana MICHAILIUKA**, którego treść traktuje o zasadach funkcjonowania systemu wykrywania zagrożeń, ostrzegania, powiadamiania i alarmowania ludności o zagrożeniach, odnosi się do uchwalonej niedawno ustawy o ochronie ludności i obronie cywilnej. Ten akt prawny był od dawna oczekiwany (od 2009 r.) i, jak zauważałem we wstępie do poprzedniego numeru, nie trzeba będzie długo czekać na analizy w tym obszarze. Artykuł kompleksowo omawia podejmowaną problematykę w świetle obowiązujących aktów prawnych. Omówiono strukturę krajowego systemu wykrywania skażeń i alarmowania, jego miejsce w strukturze zarządzania kryzysowego oraz zadania. Podjęty temat wzbogacają czytelne grafiki. Publikacja ujmuje również problemy na gruncie prawnym i ich konsekwencje. Autor przedstawia ponadto wymagania stawiane przed systemem ostrzegania i alarmowania ludności w sytuacji wystąpienia zagrożenia i przynależne mu cechy. W dobie konfliktu za wschodnią granicą naszego państwa i niestabilności w polityce światowej to kwestie niezmiernie istotne, dotyczące bezpośrednio wiedzy obronnej w wymiarze cywilnym.

Trzecia publikacja autorstwa **panów CHABIELSKICH** przynosi czytelnika bliżej tematyki społecznej, a mianowicie rodziny wojskowej w kształtowaniu środowiska opiekuńczo-wychowawczego. Publikacja przedstawia kluczowe funkcje rodziny, takie jak socjalizacja, kulturowe, opiekuńczo-wychowawcze, wspieranie rozwoju osobowości, moralno-religijne, ekonomiczne oraz prewencyjne w odniesieniu do rodziny wojskowej. Ponadto omawia wpływ specyficznych dla służby wojskowej stresorów na więzi rodzinne oraz powstawanie dysfunkcji. Stresorami tymi mogą być częste przeprowadzki, zmiany dyslokacji związane z karierą żołnierza zawodowego i hierarchiczna struktura armii. Również ciągła presja związana z dyscypliną i porządkiem, wysokie oczekiwania wobec żołnierza oraz stała gotowość do realizacji zadań związanych z pracą poza granicami kraju sprawiają, że środowisko wojskowe jest specyficzne i wyjątkowe. Tekst składa się z trzech części ujmujących perspektywę socjologiczną, rolę rodziny

w budowaniu relacji oraz wpływ środowiska w rodzinach wojskowych w aspekcie opiekuńczo-wychowawczym na powstawanie dysfunkcji. Można rzec, parafrazując słowa kanclerza Jan Zamoyski, wielkiego hetmana koronnego Rzeczypospolitej Obojga Narodów: „takie będą Rzeczypospolite, jakie ich młodzieży chowanie” na „takie będą jakościowo Siły Zbrojne RP, jakie będą rodziny stojące za żołnierzami zawodowymi i ich wspierające w znoju”. Bez wątpienia, wielkie to zadanie.

W czwartym artykule **dr Izabela LIGENZA** bada wpływ jakości życia społeczeństwa na jej bezpieczeństwo lokalne. Zagrożenia płynące z zewnątrz w ostatnim czasie były i nadal są zdominowane kryzysem migracyjnym na granicy polsko-białoruskiej, który to nasila się to słabnie angażując znaczne siły Straży Granicznej oraz wspierających ją Sił Zbrojnych RP (Wojskowe Zgrupowanie Zadaniowe Podlasie⁹) oraz masowym napływem uchodźców z Ukrainy, który to napływ koreluje bezpośrednio z agresją Federacji Rosyjskiej (FR) na Ukrainę w lutym 2022 roku i z wciąż toczącą się wojną. Publikacja koncentruje się na identyfikacji jakości życia społeczeństwa jako składnika bezpieczeństwa lokalnego w Polsce oraz zaproponowaniu działań w kierunku poprawy tej jakości życia. Uwzględnia rolę samorządu terytorialnego, policji i straży pożarnej oraz grup społecznych o zorganizowanym charakterze. Autorka omawia wpływ zagrożeń dla jakości życia społeczności lokalnych w Polsce takich jak bezrobocie, ubóstwo najsłabszych grup społeczeństwa, kryzys demograficzny, zjawiska korupcji oraz błędy i zaniechania organów władzy oraz administracji państwowej i samorządowej, jak również utrudnienia w korzystaniu ze zróżnicowanych i sprawdzonych źródeł informacji. Tekst zamykają postulatywne kierunki działań na rzecz utrzymania i zwiększania jakości życia społeczności lokalnych w Polsce.

Publikacja **dr Mirosława LASKOWSKIEGO** dotyczy perspektyw rozwoju systemu szkolenia Sił Zbrojnych RP. Zdaniem autora wojna na Ukrainie wygenerowała pilną potrzebę dostosowania obecnego systemu szkolenia do nowych uwarunkowań. Autor przeprowadził badania empiryczne, które posłużyły do zidentyfikowania zasadniczych obszarów deficytowych, a przez to do określenia głównych kierunki zmian niezbędnych do przeprowadzenia w najbliższym czasie. Badania zawierają materiał empiryczny, który został poddany skrupulatnej analizie

⁹ WZZ Podlasie, „Wojsko Polskie.pl”, 12.09.2023, <https://www.wojsko-polskie.pl/dgrsz/articles/aktualnosci-w/wzz-podlasie/> (dostęp: 28.03.2025)

statystycznej z wykorzystaniem dedykowanego oprogramowania open source. Autor dokonał identyfikacji uwarunkowań funkcjonalnych systemu szkolenia Sił Zbrojnych RP. Publikacja zawiera omówienie systemu szkolenia Sił Zbrojnych RP, jego struktury funkcjonalnej oraz realizacji procesu szkolenia w oparciu o wykorzystywaną w polskiej armii maksymę: „DOWODZISZ - SZKOLISZ - ODPOWIADASZ” (DSO). Uzyskane wyniki badań mogą stanowić cenne rekomendacje w dokonywaniu intencjonalnych merytorycznych i strukturalnych zmian w omawianym obszarze. Zainteresowanych Czytelników w mundurze odsyłam do tekstu.

Dr inż. Dawid ORŁOWSKI zajął się z kolei 12 Patrolem Saperskim stacjonującym w Orzyszu jako elementem zarządzania kryzysowego powiatów w rejonie odpowiedzialności. Materiał ma charakter retrospektywno-przeładowy albowiem dotyczy lat 2015-2020, co wiąże się z odniesieniami do uprzednio obowiązujących aktów prawnych (przed tzw. U3O, czyli Ustawą o obronie Ojczyzny z marca 2022 r.), funkcjonowaniem jako TOAW¹⁰ Wojskowych Komend Uzupelnień (WKU) i Wojewódzkich Sztabów Wojskowych (WSzW) oraz pełnieniem funkcji Centrum Zarządzania Kryzysowego w MON przez DSO Dowództwa Operacyjnego Rodzajów Sił Zbrojnych¹¹. Aktualnie zadania związane z zarządzaniem kryzysowym zgodnie z U3O pełni Dowódca WOT¹², a w miejsce WKU i WSzW zostały utworzone Wojskowe Centra Rekrutacji (WCR) jako Terenowe Organy Wykonawcze (TOW) MON¹³. Pomimo zmian organizacyjno-strukturalnych rola i zadania patroli rozminowania zasadniczo nie zmieniły się. W tekście zawarto krótką informację o systemie informatycznym SI Patrol używanym przez patrole rozminowania oraz opisano sposób postępowania z przedmiotami wybuchowymi i niebezpiecznymi (PWiN).

¹⁰ TOAW – **Terenowych Organów Administracji Wojskowej**

patrz: 27 października – święto Terenowych Organów Administracji Wojskowej, „Wojsko Polskie.pl”, <https://www.wojsko-polskie.pl/aszwoj/articles/aktualnosc-2/27-pazdziernika-swieto-terenowych-organow-administracji-wojskowej/> (dostęp: 28.03.2025)

¹¹ Krzysztof Wilewski, *Zarządzanie kryzysowe – zmiany w systemie*, „Polska Zbrojna”, 06.02.2014, <https://polska-zbrojna.pl/home/articleshow/11385> (dostęp: 28.03.2025)

¹² Zespół Prasowy DWOT, *Wojska Obrony Terytorialnej ruszyły z pomocą*, „Wojska Obrony Terytorialnej”, 15.09.2024, <https://media.terytorialsi.wp.mil.pl/informacje/840455/wojska-obrony-terytorialnej-ruszyly-z-pomoca#:~:text=Zgodnie%20z%20zapisami%20Ustawy%20o,Szefa%20Centrum%20Zarz%C4%85dzania%20Kryzysowego%20MON> (dostęp 28.03.2025)

¹³ *Święto Terenowych Organów Wykonawczych Ministra Obrony Narodowej*, „Serwis Rzeczypospolitej Polskiej”, 18.10.2023, <https://www.gov.pl/web/uw-podlaski/swieto-terenowych-organow-wykonawczych-ministra-obrony-narodowej> (dostęp: 28.03.2025)

W publikacji „Zmierzch czy renesans czołgów? wnioski z wojny rosyjsko-ukraińskiej oraz innych konfliktów zbrojnych” **dr Tomasz WÓJTOWICZ** odnosi się do zasadności używania wojsk pancernych na współczesnym polu walki w kontekście rosnącego znaczenia dronów, prostoty ich produkcji, powszechności i skuteczności w wojnie rosyjsko-ukraińskiej. Artykuł zawiera sześć debat dotyczących zmięczenia ery czołgów: (1) w czasie dwudziestolecia międzywojennego i II Wojny Światowej; (2) debaty po wojnie Jom Kippur; (3) debaty po I wojnie w Zatoce Perskiej; (4) debaty po II wojnie w Libanie; (5) debaty po wojnie w Górskim Karabachu oraz (6) debaty w trakcie wojny rosyjsko - ukraińskiej 2022- 2025. Autor twierdzi, iż wojna rosyjsko – ukraińska spowodowała sytuację, w której czołg stał się „ranny”, ale nie „martwy”. Zdaniem autora, żadna z opisywanych debat na temat końca ery czołgów nie zakończyła się całkowitym ich wycofaniem z wojsk lądowych bądź zastąpieniem przez inne systemy uzbrojenia. Tekst jest oryginalnym spojrzeniem na prezentowaną problematykę.

Kolejny temat dotyczy Jezydów z Iraku i tzw. regionu Kurdystanu, którzy zostali poddani niespotykanemu brutalnej przemocy ze strony Islamskiego Państwa Iraku i Lewantu, a tysiące z nich zmuszonych zostało do opuszczenia kluczowego dla ich tożsamości kulturowej i religijnej Sindżaru. Ta grupa etniczno-religijna o populacji ok. 700 tys. ludzi jest istotna dla obronności Polski z tego powodu, że w wyniku tragicznych losów i splotu historii trafiają oni jako jedna z nacji na granicę polską – białoruską, gdzie są zmuszani przez służby białoruskie do jej nielegalnego przekraczania. Gdyby historia i funkcjonowanie tej społeczności w jej pierwotnych obszarach zamieszkania nie zostało zaburzone, mniejsze byłyby również problemy migracyjne na wspomnianej granicy, z którymi obecnie mamy do czynienia w Polsce. O tych wszystkich zagadnieniach naukowy dyskurs prowadzi **dr Marek BRYLEW**.

Numer zamyka tekst **mgr. Piotra GALEMBY**, doktoranta Szkoły Doktorskiej Akademii Sztuki Wojennej, o operacjach psychologicznych jako zagrożeniu dla bezpieczeństwa państwa w XXI wieku. Autor odnosząc się do istoty operacji psychologicznych dokonuje systematyzacji pojęć z tego obszaru: operacje psychologiczne, działania psychologiczne, wojna psychologiczna, wojna (walka) kognitywna, operacje informacyjne. W dalszej kolejności omawia czynniki skuteczności PSYOPS, cele prowadzonych operacji psychologicznych, sam proces prowadzenia operacji psychologicznych wraz z metodami oddziaływania wykorzystywanymi w treściach PSYOPS. Następnie wyjaśnia sposoby rozpowszechniania produktów operacji psychologicznych.

Artykuł kończy omówienie różnorodnych zagrożeń dla bezpieczeństwa państwa wynikających z operacji psychologicznych oraz sposobów przeciwdziałania i minimalizacji skutków tego rodzaju operacji.

W tym numerze występuje znaczna rozpiętość tematyczna publikowanych artykułów, co należy uznać za korzyść samą w sobie, albowiem świat nie jest tak jednoznaczny, jak się niekiedy wydaje i różne perspektywy i spojrzenia są z pewnością cenne poznawczo.

Życzymy inspirującej lektury

Redaktor naukowy wydania
Zespół redakcyjny

JANUSZ GIERSZEWSKI*
Uniwersytet Pomorski w Słupsku

INTERDISCYPLINARNOŚĆ CZY MONODYSCYPLINARNOŚĆ NAUK O BEZPIECZEŃSTWIE?

Interdisciplinarity or monodisciplinarity in security sciences?

ABSTRAKT: Artykuł podejmuje analizę dylematu interdyscyplinarności i monodyscyplinarności w naukach o bezpieczeństwie, wskazując ich istotne cechy, zalety oraz ograniczenia. Zbadano, w jaki sposób interdyscyplinarne podejście może wzbogacić analizę złożonych problemów bezpieczeństwa, takich jak wojny hybrydowe czy cyberbezpieczeństwo, jednocześnie podkreślając znaczenie głębi i precyzji oferowanej przez monodyscyplinarność. W artykule zaproponowano model hybrydowy, który integruje elementy obu podejść, dostosowując je do dynamicznych wyzwań bezpieczeństwa i specyfiki nauk o bezpieczeństwie.

SŁOWA KLUCZOWE: interdyscyplinarność, monodyscyplinarność, nauki o bezpieczeństwie, nauki społeczne, modele organizacji wiedzy

ABSTRACT: The article examines the dilemma of interdisciplinarity and monodisciplinarity in security sciences, highlighting their essential features, advantages, and limitations. It explores how an interdisciplinary approach can enrich the analysis of complex security issues such as hybrid warfare and cybersecurity, while emphasizing the importance of the depth and precision offered by monodisciplinarity. The article proposes a hybrid model that integrates elements of both approaches, adapting them to the dynamic challenges of security and the specificity of security sciences.

KEYWORDS: interdisciplinarity, monodisciplinarity, security sciences, social sciences, knowledge organization models

WPROWADZENIE

Sytuacja problemowa

Nauki o bezpieczeństwie, będąc stosunkowo młodą dyscypliną w strukturze nauk społecznych, stoją przed dylematem: jak skutecznie odpowiedzieć na wielowymiarowe wyzwania współczesnego świata, zachowując jednocześnie własną tożsamość naukową? W obliczu zagrożeń takich jak wojny hybrydowe, masowe migracje, kryzysy zdrowotne czy zmiany klimatyczne, które są z natury złożone i dynamiczne, pojawia się potrzeba stosowania interdyscyplinarnego podejścia. Integracja perspektyw z różnych dyscyplin, takich jak

* Prof. dr hab. Janusz Gierszewski, Pomeranian University in Słupsk, Słupsk, Poland

 <https://orcid.org/0000-0002-8420-7900> janusz.gierszewski@upsl.edu.pl

Copyright (c) 2025 Janusz Gierszewski. This work is licensed under a Creative Commons Attribution-Share Alike 4.0 International License.

psychologia, socjologia, nauki polityczne i administracji oraz technologia, oferuje możliwość bardziej kompleksowej analizy i lepszego rozumienia współczesnych problemów bezpieczeństwa.

Jednak interdyscyplinarność, pomimo swoich zalet, niesie ze sobą ryzyko fragmentacji wiedzy oraz utraty głębi badawczej. Z kolei monodyscyplinarność, choć bardziej skoncentrowana na rozwijaniu specyficznych teorii i metod badawczych, oferuje tożsamość dyscypliny i precyzję analityczną, co jest szczególnie istotne w badaniach nad bezpieczeństwem narodowym, strategią obronną czy analizą ryzyka. Niemniej jednak, podejście monodyscyplinarne może nie w pełni odpowiadać na nowe, interdyscyplinarne wyzwania, które wymagają uwzględnienia różnorodnych perspektyw.

Współczesne nauki o bezpieczeństwie znajdują się na przecięciu tych dwóch podejść — interdyscyplinarnego i monodyscyplinarnego. Z jednej strony muszą dostosowywać się do dynamicznie zmieniających się realiów i potrzeb badawczych, a z drugiej strony — zachować własną, autonomiczną strukturę teoretyczną i metodologiczną. Taki stan rzeczy rodzi pytanie: czy nauki o bezpieczeństwie powinny zmierzać w kierunku modelu interdyscyplinarnego, czy też rozwijać się jako dyscyplina monodyscyplinarna, ewentualnie poszukując modelu hybrydowego, który łączy najlepsze cechy obu podejść?

W kontekście globalnych wyzwań nauki o bezpieczeństwie muszą odnaleźć optymalny balans między integracją interdyscyplinarną a zachowaniem wewnętrznej spójności i autonomii, co wymaga nie tylko refleksji teoretycznej, ale także praktycznych analiz ich miejsca w naukach społecznych.

CELE BADAŃ

Cel główny badań

Poznanie czy nauki o bezpieczeństwie są naukami interdyscyplinarnymi czy monodyscyplinarnymi, oraz zbadanie konsekwencji tego wyboru dla tożsamości i rozwoju tej dyscypliny.

Cele szczegółowe badań

1. Poznanie zalet i ograniczeń podejścia interdyscyplinarnego w naukach społecznych.
2. Ocena znaczenia monodyscyplinarności w kształtowaniu tożsamości nauk o bezpieczeństwie.
3. Propozycja modelu hybrydowego dla nauk o bezpieczeństwie, łączącego interdyscyplinarność i monodyscyplinarność.

PROBLEMY BADAWCZE

Główny problem badawczy

W jaki sposób nauki o bezpieczeństwie mogą integrować interdyscyplinarne podejście w analizie złożonych problemów, jednocześnie zachowując specyfikę dyscypliny monodyscyplinarnej?

Szczegółowe problemy badawcze

1. Jakie są cechy interdyscyplinarności i monodyscyplinarności w naukach społecznych?
2. W jaki sposób interdyscyplinarne podejście może wzbogacić analizę złożonych problemów w naukach o bezpieczeństwie?
3. Jakie ograniczenia wynikające z monodyscyplinarności należy uwzględnić w kontekście integracji interdyscyplinarnego podejścia w naukach o bezpieczeństwie?

HIPOTEZY BADAWCZE

Hipoteza główna

Założono, że nauki o bezpieczeństwie mogą skutecznie integrować interdyscyplinarne podejście w analizie złożonych problemów, jednocześnie zachowując swoją tożsamość jako dyscyplina monodyscyplinarne poprzez wypracowanie modelu hybrydowego, który łączy podejście interdyscyplinarne z monodyscyplinarnym.

Hipotezy szczegółowe

Interdyscyplinarność w naukach społecznych charakteryzuje się integracją różnorodnych perspektyw badawczych, umożliwiając kompleksowe rozwiązywanie problemów, podczas gdy monodyscyplinarność wyróżnia się wyspecjalizowanymi metodami, zapewniającymi szczegółową eksplorację wąsko określonych obszarów badawczych.

Interdyscyplinarne podejście pozwala naukom o bezpieczeństwie na skuteczniejsze reagowanie na złożone wyzwania, takie jak wojny hybrydowe czy masowe migracje, poprzez integrację wiedzy z różnych dyscyplin, takich jak socjologia, psychologia czy nauki o zarządzaniu i jakości.

Monodyscyplinarność w naukach o bezpieczeństwie, pomimo swojej szczegółowej analizy i strukturalnej spójności, może ograniczać zdolność do adaptacji wobec dynamicznych, wielowymiarowych problemów, takich jak cyberbezpieczeństwo czy globalne zmiany klimatyczne, których rozwiązanie wymaga podejścia interdyscyplinarnego.

METODY BADAWCZE

Artykuł wykorzystuje metody krytycznej analizy literatury przedmiotu, analizy porównawczej, syntezy, abstrahowania oraz podejście systemowe. Krytyczna analiza literatury i losowo dobranych rozpraw doktorskich i habilitacyjnych pozwoliła na ocenę faktycznego wykorzystania interdyscyplinarnych i monodyscyplinarnych metod badawczych w naukach o bezpieczeństwie. Na podstawie tej analizy zidentyfikowano niezgodności między deklarowanym podejściem interdyscyplinarnym a faktycznie stosowanymi metodami, co wzbogaciło wnioski o praktyczne obserwacje.

Analiza została zastosowana w celu wskazania istotnych cech interdyscyplinarności i monodyscyplinarności, synteza umożliwiła integrację wyników w spójne wnioski, abstrahowanie pozwoliło na wyłonienie uniwersalnych zasad wyboru metod w naukach o bezpieczeństwie, a metoda porównawcza była ważna w zestawieniu tych dwóch podejść. Dodatkowo, analiza krytyczna rozpraw pozwoliła na ocenę realnych zastosowań teoretycznych modeli badawczych oraz na sformułowanie rekomendacji dotyczących rozwoju modelu hybrydowego. Wszystkie te metody przyczyniły się do rozwiązania postawionych problemów badawczych i weryfikacji hipotez.

Interdyscyplinarność: zalety i ograniczenia

Złożone zagadnienia rozwoju wiedzy naukowej są podejmowane wieloaspektowo w ramach klasyfikacji i metodologii nauk. Ich analiza implikuje ontologiczne, epistemologiczne, antropologiczne i aksjologiczne konteksty¹. Według Małgorzaty Kity, interdyscyplinarność polega na wymianie i integracji pojęć, metod oraz danych pomiędzy różnymi dyscyplinami naukowymi, co czyni ten proces złożonym i wymagającym². Z jednej strony mamy do czynienia z narastającą specjalizacją prowadzonych badań szczegółowych, z drugiej zaś z wyłanianiem się zjawisk, procesów, problemów, które domagają się wielostronnego oglądu i wyjaśniania z różnych perspektyw teoretycznych.

¹ J. Gierszewski, *Wokół uniwersum nauk o bezpieczeństwie*, Difin Warszawa 2023, s. 80.

² M. Kita, „Razem”: *konsiliencja, interdyscyplinarność, transdyscyplinarność*, w: *Transdyscyplinarność badań nad komunikacją medialną*, t. 1: Stan wiedzy i postulaty badawcze, red. M. Kita, M. Ślawska, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 2012, s. 11–30 .

Rafał Włodarczyk i Wiktor Żłobicki zwracają uwagę na złożoną dynamikę w definiowaniu granic pomiędzy dyscyplinami naukowymi³. Proklamowanie tych granic jest uznawane za racjonalne i potrzebne, gdyż pozwala na lepszą organizację wiedzy oraz precyzyjne definiowanie przedmiotu badań w obrębie wydzielonych pól. Jednak kluczowe jest podkreślenie, że granice te nie są sztywne i mogą być przekraczane, co sprzyja rozwojowi badań o zintegrowanym charakterze.

W naukach monodyscyplinarnych funkcjonuje wspólny paradygmat, determinujący sposoby formułowania problemów, wyboru metod i interpretacji wyników. Podejście to jest ważne dla postępu w ramach ustalonego paradygmatu, ale ogranicza możliwość wprowadzania radykalnych zmian teoretycznych⁴.

Interdyscyplinarność, choć z założenia integruje perspektywy różnych dyscyplin, napotyka liczne wyzwania, które wynikają zarówno z jej strukturalnych ograniczeń, jak i praktycznego zastosowania. Autorzy wskazują, że zjawisko to, zamiast być w pełni funkcjonalnym narzędziem naukowym, często bywa nadużywane lub traktowane jako intelektualna moda⁵. Krytycy twierdzą, że interdyscyplinarność nie zawsze prowadzi do synergii wiedzy, a bywa redukowana do prostego sumowania treści z różnych dziedzin, co może skutkować powierzchownością analizy.

Jednym z głównych problemów interdyscyplinarności jest brak jednorodnego języka i narzędzi, które umożliwiłyby skuteczną współpracę między dyscyplinami. Z obserwacji jako recenzenta rozpraw doktorskich i habilitacyjnych, mogę przyjąć, że brak jest rzeczywistej integracji wiedzy, a autorzy zamykają się we własnych specjalizacjach. Zamiast oferować rozwiązanie problemów współczesnej nauki, interdyscyplinarność często prowadzi do fragmentaryzacji, gdzie każdy badacz skupia się na swoim wycinku rzeczywistości, bez realnej współpracy.

W odpowiedzi na wyzwania związane z interdyscyplinarnością pojawiają się alternatywne koncepcje, takie jak multidyscyplinarność, transdyscyplinarność czy

³ Zob. R. Włodarczyk, W., Żłobicki, (red.), *Interdyscyplinarność i transdyscyplinarność pedagogiki*, Impuls Kraków 2011.

⁴ T. S. Kuhn, *Struktura rewolucji naukowych*, Warszawa: Aletheia, 2001, s. 23-25.

⁵ M. P. Markowski, *Efekt inskrypcji. Jacques Derriks i literatura*, Bydgoszcz 1997, za: M. Dudzikowa, Sytuacja problematyczna interdyscyplinarności w naukach społecznych i humanistycznych (z kryzysem w tle), w: A. Chmielewski, M. Dudzikowa, A. Grobler (red.), *Interdyscyplinarnie o interdyscyplinarności. Między ideą a praktyką*, Kraków 2012, s. 19.

unidyscyplinarność⁶. Multidyscyplinarność odnosi się do równoległego stosowania wiedzy z różnych dyscyplin, jednak bez ich faktycznej integracji. Transdyscyplinarność wykracza poza granice pojedynczych dyscyplin, tworząc uniwersalne modele i kategorie, które mogą być stosowane w szerokim kontekście. Z kolei unidyscyplinarność proponuje powrót do jednorodnej wizji nauki jako całości, unikając fragmentaryzacji dyscyplinarnej.

Interdyscyplinarność w naukach o bezpieczeństwie, będąca integracją perspektyw badawczych z różnych dziedzin, zyskała znaczną popularność jako narzędzie do analizy złożonych problemów, takich jak wojny hybrydowe, cyberbezpieczeństwo czy zarządzanie kryzysowe. Pozwala na wieloaspektowe podejście do zagadnień, które przekraczają granice tradycyjnych dyscyplin naukowych. Przykłady takich podejść obejmują badania nad wpływem dezinformacji, które wymagają połączenia wiedzy z psychologii, socjologii, nauk politycznych i administracji czy technologii informacyjnych.

Jednak interdyscyplinarność nie jest pozbawiona ograniczeń. Zintegrowanie wielu dyscyplin często prowadzi do rozmycia głębi analizy, ponieważ badania mogą koncentrować się na szerokości perspektyw, kosztem szczegółowego zrozumienia danego problemu w ramach jednej dyscypliny. Na przykład w analizowanych rozprawach doktorskich i habilitacyjnych deklarowano interdyscyplinarność, ale w praktyce zastosowano głównie metody monodyscyplinarne, takie jak sondaże diagnostyczne i analizy statystyczne. Brakowało rzeczywistej integracji metod i teorii z różnych dyscyplin i dziedzin, co ograniczało potencjał interdyscyplinarności.

Przykładem może być publikacja pt. *Wpływ przestępczości gospodarczej na bezpieczeństwo ekonomiczne RP*. Autor wskazuje, że zastosował metodę sondażu diagnostycznego i analizę aktów prawnych, wspierane statystyką opisową. Podkreśla znaczenie ilościowych narzędzi w określeniu wpływu przestępczości na gospodarkę, ograniczając się do analizy dostępnych danych i sondaży. Aby badanie dotyczące wpływu przestępczości gospodarczej na bezpieczeństwo ekonomiczne RP było bardziej kompleksowe i interdyscyplinarne, autor mógłby zastosować następujące dodatkowe metody naukowe, w szczególności z zakresu nauk ekonomicznych i pokrewnych: analiza ekonometryczna, analiza kosztów i korzyści czy modelowanie scenariuszowe.

⁶ J. Gierszewski. *Sub-Disciplines in Security Sciences: On the Need to Distinguish Them*, "Polish Political Science Yearbook", vol. 52(4) (2023), s. 193-196.
DOI: <https://doi.org/10.15804/ppsy202397>

Zastosowanie tych metod pozwoliłoby na bardziej złożoną i wieloaspektową analizę wpływu przestępczości gospodarczej, łącząc perspektywę interdyscyplinarną z konkretnymi metodami nauk ekonomicznych.

W kolejnej losowo dobranej rozprawie pt. *Uwarunkowania działań Policji na rzecz bezpieczeństwa mieszkańców wybranych gmin powiatu tarnowskiego*, autor wskazuje na wykorzystanie w części empirycznej: sondażu diagnostycznego (i technik wywiadu oraz ankietowania) oraz metod statystycznych. Do rozwiązania przyjętego problemu badawczego można wykorzystać następujące metody z zarządzania, nauk prawnych i ekonomicznych: metoda benchmarkingowa do porównania działań Policji w wybranych gminach z najlepszymi praktykami, analiza efektywności operacyjnej do wykorzystania wskaźników efektywności do oceny, czy zasoby Policji (kadrowe, finansowe, techniczne) są optymalnie wykorzystywane w działaniach na rzecz bezpieczeństwa lokalnego oraz metody dogmatyczno – prawnej do ustalenia, które elementy regulacji mogą wymagać nowelizacji, aby wspierać skuteczniejsze działania Policji w zapewnianiu bezpieczeństwa mieszkańcom.

Każda z tych metod może dostarczyć wartościowych danych i perspektyw, wzbogacając analizę działań Policji i przyczyniając się do lepszego rozwiązania problemu badawczego.

W obu analizowanych rozprawach autorzy deklarowali interdyscyplinarność, jednak zastosowane metody były wyraźnie monodyscyplinarne (sondaż diagnostyczny, analiza dokumentów i piśmiennictwa). Metody te skutecznie pozwoliły na realizację wąsko zdefiniowanych celów badawczych, ale nie uwzględniały pełnego kontekstu badanego problemu w ujęciu interdyscyplinarnym.

Hipoteza nr 1 została potwierdzona. Wyniki analizy dobranych losowo rozpraw wskazują, że interdyscyplinarność jest deklarowana, ale nie realizowana w praktyce. Autorzy ograniczają się do metod monodyscyplinarnych, co prowadzi do fragmentaryzacji wyników i pominięcia szerszego kontekstu problemów badawczych.

Tabela 1

Porównanie interdyscyplinarności i monodyscyplinarności (zalety i wady)

Kategoria	Interdyscyplinarność	Monodyscyplinarność
Definicja	Integracja wielu perspektyw badawczych w celu analizy złożonych problemów	Analiza prowadzona w ramach jednej dyscypliny, skoncentrowana na jej metodach i teoriach.
Zalety	<ul style="list-style-type: none"> – Kompleksowość podejścia – Elastyczność w rozwiązywaniu złożonych problemów 	<ul style="list-style-type: none"> – Głębka i precyzja analizy – Spójność metodologiczna
Adaptacyjność	Wysoka	Ograniczona
Ograniczenia	<ul style="list-style-type: none"> – Trudności w integracji metod – Ryzyko płytkości analizy – Duże kompetencje badaczy 	<ul style="list-style-type: none"> – Brak szerokiego kontekstu w analizie – "Tunelowe" podejście do problemów

Źródło: opracowanie własne.

Interdyscyplinarność jest definiowana jako integracja wielu perspektyw badawczych w celu analizy złożonych problemów, co pozwala na bardziej kompleksowe podejście do wielowymiarowych zjawisk. W przeciwieństwie do tego, monodyscyplinarność koncentruje się na badaniach prowadzonych w ramach jednej dyscypliny, z silnym naciskiem na jej metody i teorie. Ta różnica w definicji ukazuje, że interdyscyplinarność może być bardziej elastyczna w badaniu problemów o charakterze systemowym, takich jak globalne zagrożenia, podczas gdy monodyscyplinarność oferuje głębokie zrozumienie szczegółowych aspektów wąskich zagadnień. Spójność metodologiczna charakterystyczna dla monodyscyplinarności jest szczególnie cenna w badaniach wymagających wysokiej wiarygodności wyników, takich jak analiza prawna lub modelowanie ekonomiczne.

Adaptacyjność interdyscyplinarności została oceniona jako wysoka, co wynika z możliwości zastosowania różnych metod i narzędzi badawczych do dynamicznie zmieniających się problemów. Jest to szczególnie ważne w kontekście współczesnych wyzwań globalnych, takich jak zmiany klimatyczne czy cyberzagrożenia, które wymagają wszechstronnego podejścia. Monodyscyplinarność charakteryzuje się ograniczoną adaptacyjnością, gdyż jej ramy teoretyczne i metodologiczne są skoncentrowane na wąskich polach badawczych, co utrudnia odpowiedź na złożone problemy wymagające integracji wiedzy z wielu dziedzin i dyscyplin naukowych.

Tabela wskazuje również na istotne ograniczenia obu podejść. W przypadku interdyscyplinarności największym wyzwaniem są trudności w integracji metod oraz ryzyko płytkości analizy wynikające z potencjalnego braku dogłębnego zrozumienia poszczególnych

perspektyw. Dodatkowym ograniczeniem jest wysoki poziom kompetencji wymagany od badaczy, co może być barierą dla realizacji interdyscyplinarnych projektów. Monodyscyplinarność z kolei zмага się z brakiem szerokiego kontekstu w analizie, co prowadzi do "tunelowego" podejścia, ograniczając zdolność badacza do uwzględnienia aspektów poza głównym nurtem badanej dyscypliny. Ten brak holistycznego podejścia może być problematyczny w sytuacjach, które wymagają uwzględnienia wielu zmiennych badanego zagrożenia.

Analiza cech interdyscyplinarności i monodyscyplinarności w naukach społecznych wskazuje, że oba podejścia mają swoje miejsce w badaniach nad złożonymi problemami. Interdyscyplinarność jest niezbędna do analizy wielowymiarowych zjawisk, takich jak wojny hybrydowe czy kryzysy migracyjne, podczas gdy monodyscyplinarność sprawdza się w badaniach szczegółowych. Dla nauk o bezpieczeństwie optymalnym rozwiązaniem może być model hybrydowy, łączący zalety obu podejść.

Interdyscyplinarność w naukach o bezpieczeństwie

W naukach o bezpieczeństwie, przedmiot poznania często wykracza poza granice jednej dyscypliny. Przykładem jest analiza cyberbezpieczeństwa, która wymaga uwzględnienia technicznych aspektów ochrony danych, prawnych regulacji, społecznego postrzegania zagrożeń oraz ekonomicznego wpływu ataków cybernetycznych. Zrozumienie takich problemów wymaga dialogu między różnymi dyscyplinami, a także rozwijania uniwersalnych modeli badawczych, które można stosować w różnych kontekstach.

Interdyscyplinarne podejście umożliwia lepsze zrozumienie złożonych problemów w naukach o bezpieczeństwie dzięki integracji metod i teorii z różnych dyscyplin, co pozwala na bardziej kompleksowe ujęcie badanych zagadnień, takich jak wojny hybrydowe, wspomniane cyberbezpieczeństwo czy zmiany klimatyczne.

Wojny hybrydowe łączą elementy militarne, propagandowe i cybernetyczne, co sprawia, że wymagają analizy nie tylko z perspektywy strategicznej i militarnej, ale także z uwzględnieniem socjologii, nauk prawnych technologii informatycznych oraz nauk politycznych i administracji. Na przykład działania propagandowe w wojnach hybrydowych można badać za pomocą teorii komunikacji, podczas gdy cyberataki wymagają wiedzy z zakresu informatyki i prawa międzynarodowego. Połączenie teorii konfliktów (socjologia), analizy

technologicznej (informatyka) oraz strategii wojskowej (nauki o bezpieczeństwie) umożliwia bardziej wszechstronne zrozumienie tego zjawiska.

Zmiany klimatyczne mają wpływ na bezpieczeństwo społeczno-polityczne i ekonomiczne. Badania w tym obszarze muszą uwzględniać modele zmian środowiskowych, teorie polityki publicznej oraz ekonomię zrównoważonego rozwoju. Przykładem jest analiza migracji klimatycznych, gdzie zachodzi potrzeba integracji badań nad polityką imigracyjną, ekonomią lokalnych rynków pracy oraz psychologią migracyjną. Badania migracji muszą obejmować perspektywy ekonomiczne (ocena wpływu na rynek pracy), prawne (ochrona uchodźców) i socjologiczne (integracja migrantów w społeczeństwie). Analiza interdyscyplinarna pozwala na zbadanie wpływu migracji na rynek pracy (ekonomia), polityki azylowe (prawo) oraz integrację społeczną (socjologia).

Cyberbezpieczeństwo jest obszarem, w którym do analizy powinno się korzystać z metodologii i dorobku teoretycznego różnych dyscyplin. Wyzwania takie jak ochrona infrastruktury krytycznej wymagają interdyscyplinarnych narzędzi analizy, np. stosowania teorii gier w modelowaniu strategii ochronnych. Symulacje komputerowe stosowane w analizie konfliktów, łączą perspektywy militarne z informatyką i naukami socjologicznymi.

Tabela 2

Przykłady interdyscyplinarnego podejścia w naukach o bezpieczeństwie

Problem	Metody interdyscyplinarne	Teorie interdyscyplinarne
Wojny hybrydowe	Analiza dyskursu, symulacje komputerowe, badania mediów, analiza sieci społecznych, analiza geoprzestrzenna.	Teoria konfliktów, teorie systemów, teorie mediów, teorie bezpieczeństwa asymetrycznego
Cyberbezpieczeństwo	Analiza prawna, badania techniczne, analiza big data, analiza ryzyka, sondaż diagnostyczny	Teoria gier, teoria systemów złożonych, teoria racjonalnego wyboru.
Zmiany klimatyczne	Modelowanie matematyczne, analiza polityczna, badania społeczne, prognozowanie trendów, analiza ekosystemowa	Teoria ryzyka, teoria zrównoważonego rozwoju, teoria sprawiedliwości środowiskowej, teoria adaptacji społecznej, teorii ekonomii migracyjnej

Źródło: opracowanie własne.

Analiza interdyscyplinarności w naukach o bezpieczeństwie wskazuje, że integracja podejść z różnych dyscyplin wzbogaca analizę złożonych problemów, takich jak wojny hybrydowe, migracje czy cyberbezpieczeństwo. Interdyscyplinarność dostarcza narzędzi do kompleksowego zrozumienia tych zjawisk, co potwierdza przyjętą hipotezę cząstkową.

Rozbudowa zestawienia o zaawansowane techniki, takie jak analiza big data w cyberbezpieczeństwie czy prognozowanie trendów w zmianach klimatycznych, wskazuje na

rosnącą rolę narzędzi technologicznych i analitycznych w badaniach interdyscyplinarnych. Te metody łączą perspektywy wielu dziedzin nauk społecznych i nauk ścisłych, co pozwala na lepsze zrozumienie i rozwiązanie złożonych problemów. Przykłady takie jak symulacje komputerowe w wojnach hybrydowych czy analiza prawnomiędzynarodowa w migracjach wskazują, że interdyscyplinarne podejście nie tylko wzbogaca badania teoretyczne, ale także dostarcza narzędzi praktycznych dla zarządzania kryzysami i polityka publiczną.

Wszystkie te problemy mają charakter wielowymiarowy i wymagają połączenia różnorodnych perspektyw badawczych, co czyni interdyscyplinarność kluczowym podejściem w naukach o bezpieczeństwie. Zamiast ograniczać się do jednego aspektu, nauki o bezpieczeństwie mogą analizować powiązania między polityką, gospodarką, technologią i społeczeństwem. Na przykład w przypadku cyberbezpieczeństwa interdyscyplinarne podejście umożliwia ocenę ryzyk technologicznych, ekonomicznych skutków ataków oraz reakcji społecznych na zagrożenia.

Model hybrydowy

Monodyscyplinarność, choć ceniona za swoją precyzję i głębokość badawczą, skupia się na szczegółowym badaniu jednego wymiaru problemu. To skupienie może prowadzić do zjawiska określanego jako „tunelowe” spojrzenie, w którym inne istotne aspekty problemu zostają pominięte. Przykładem tego ograniczenia może być analiza problemów związanych z cyberbezpieczeństwem. Gdy badania opierają się wyłącznie na metodach technicznych, takich jak analiza luk w oprogramowaniu czy monitorowanie sieci, mogą zostać zignorowane aspekty społeczne, takie jak świadomość użytkowników i ich edukacja w zakresie bezpieczeństwa cyfrowego. W konsekwencji, rozwiązania techniczne, choć skuteczne w określonych warunkach, mogą okazać się niewystarczające w obliczu problemów wynikających z ludzkich zachowań.

Monodyscyplinarność, skoncentrowana na rozwijaniu jednej, głęboko zakorzenionej perspektywy, napotyka trudności w adaptacji do dynamicznie zmieniającego się zagrożenia. Przykładem mogą być działania hybrydowe, które łączą elementy militarne z dezinformacją i cyberatakami. Tradycyjnie militarne podejście do badań może być niewystarczające do uchwycenia pełnego zakresu działań hybrydowych, które w dużej mierze operują poza klasycznymi kategoriami konfliktu zbrojnego. W takim przypadku brak interdyscyplinarności prowadzi do niepełnych analiz, co może ograniczyć skuteczność strategii przeciwdziałania.

Kolejnym ograniczeniem monodyscyplinarności jest jej trudność w integracji teorii i metod z innych dyscyplin. Prowadzi to do ryzyka pominięcia istotnych elementów problemu, które mogą być istotne dla jego pełnego zrozumienia. Na przykład migracje ludności mogą być analizowane wyłącznie z perspektywy demograficznej, uwzględniającej zmiany populacji w określonych regionach. Jednak takie podejście może pominąć kwestie prawne, takie jak ochrona uchodźców, czy społeczne, takie jak integracja migrantów w społeczeństwie docelowym. Brak tego szerszego spojrzenia utrudnia opracowanie skutecznych polityk migracyjnych.

Monodyscyplinarne podejście często nie sprzyja efektywnej współpracy międzysektorowej, co jest szczególnie problematyczne w obszarach takich jak zarządzanie kryzysowe. W sytuacjach kryzysowych, takich jak klęski żywiołowe, pandemia czy konflikty zbrojne, współpraca między ekspertami z różnych dziedzin – takich jak zarządzanie, socjologia, medycyna i prawo – jest nieodzowna. Może prowadzić do izolacji badaczy i specjalistów, ograniczając wymianę wiedzy i wspólne tworzenie rozwiązań. Przykładowo, w zarządzaniu kryzysowym podczas pandemii COVID-19 konieczna była integracja wiedzy medycznej, logistycznej i socjologicznej, aby zrozumieć i odpowiedzieć na wielowymiarowe skutki kryzysu. Brak interdyscyplinarnego podejścia w takich przypadkach skutkuje niepełnymi strategiami i ograniczoną skutecznością działań.

Tabela 3.
Założenia modelu hybrydowego

Komponent	Opis
Rama interdyscyplinarna	Integracja perspektyw z różnych dyscyplin, takich jak socjologia, nauki prawne itd.
Rama monodyscyplinarna	Wykorzystanie specjalistycznych metod i teorii charakterystycznych dla jednej dyscypliny.
Elastyczność adaptacyjna	Zdolność do dynamicznego reagowania na nowe wyzwania, np. wojny hybrydowe czy zmiany klimatyczne.
Zrównoważona współpraca	Ustanowienie struktur pozwalających na efektywną współpracę między badaczami z różnych dyscyplin (budowanie zespołów).

Źródło: opracowanie własne.

Model hybrydowy łączy interdyscyplinarność z monodyscyplinarną głębią, tworząc komplementarną strukturę analizy problemów w naukach o bezpieczeństwie. Jego

zastosowanie umożliwia efektywne rozwiązywanie złożonych problemów, jednocześnie zachowując precyzję i kompleksowość analizy.

Interdyscyplinarność w modelu hybrydowym polega na integracji wiedzy i metod z różnych dziedzin w celu stworzenia całościowego obrazu badanego problemu. Na przykład zadaniem zespołu badawczego będzie stworzenie modelu zarządzania ryzykiem, który łączy technologię (monitorowanie zagrożeń), socjologię (badanie reakcji społecznych na incydenty) i prawo (opracowanie regulacji prawnych dotyczących ochrony danych).

Monodyscyplinarność w modelu hybrydowym dostarcza niezbędnej precyzji i strukturalnej spójności w ramach szczegółowych analiz. I tak, szczegółowa analiza regulacji prawnych dotyczących ochrony danych w cyberprzestrzeni może stanowić podstawę dla interdyscyplinarnych rekomendacji. Przykładowo, doktrynalne badanie przepisów prawa unijnego dotyczących RODO miało na celu stworzenie skutecznych strategii zarządzania danymi.

Model hybrydowy umożliwia łączenie teorii z różnych dyscyplin, co wzbogaca analizy i pozwala lepiej zrozumieć złożoność problemów. Połączenie różnych teorii może pomóc w tworzeniu strategii przeciwdziałania współczesnym wyzwaniom, takim jak dezinformacja czy wojny hybrydowe. Przykładowo, wykorzystanie teorii konfliktów (analiza działań hybrydowych), teorii systemów (zarządzanie procesami) oraz teorii informacji (analiza przepływu danych) może pomóc w opracowaniu strategii przeciwdziałania dezinformacji.

Proponowany model hybrydowy w naukach o bezpieczeństwie łączy interdyscyplinarność, która dostarcza szerokiego kontekstu i elastyczności, z monodyscyplinarną głębią, zapewniającą precyzję i stabilność. Dzięki temu możliwe jest stworzenie zintegrowanego podejścia, które odpowiada na złożone wyzwania współczesnego świata, takie jak wojny hybrydowe, migracje czy cyberbezpieczeństwo. Model ten stanowi propozycję przyszłościowego rozwoju nauk o bezpieczeństwie, łączącego różnorodność metod i teorii w spójny system analizy i działania.

Hipoteza cząstkowa nr 3 została potwierdzona – integracja interdyscyplinarności z monodyscyplinarnością w modelu hybrydowym jest optymalnym rozwiązaniem dla nauk o bezpieczeństwie.

PODSUMOWANIE

W świetle przeprowadzonych analiz i rozważań, celem głównym artykułu było zrozumienie, w jaki sposób nauki o bezpieczeństwie mogą integrować interdyscyplinarne podejście w analizie złożonych problemów bezpieczeństwa, jednocześnie zachowując specyfikę dyscypliny monodyscyplinarnej. Przeprowadzona analiza potwierdziła, że interdyscyplinarność i monodyscyplinarność nie muszą być wzajemnie wykluczającymi się podejściami, ale mogą współistnieć w formie modelu hybrydowego, który łączy ich zalety, minimalizując jednocześnie ograniczenia.

Dzięki integracji wiedzy z różnych dziedzin interdyscyplinarność umożliwia tworzenie nowych narzędzi badawczych i rozwój teorii. Współczesne wyzwania, takie jak zmiany klimatyczne czy dezinformacja, wymagają przekroczenia ram jednej dyscypliny, co stawia monodyscyplinarność w trudnej pozycji w kontekście adaptacji.

Model hybrydowy umożliwia integrację interdyscyplinarnych perspektyw z monodyscyplinarną precyzją, co pozwala na kompleksową analizę złożonych problemów przy zachowaniu głębi badawczej. W praktyce zastosowanie interdyscyplinarnych zespołów badawczych, wspieranych przez monodyscyplinarne analizy szczegółowe, może prowadzić do bardziej efektywnych strategii zarządzania kryzysowego i bezpieczeństwa.

Przyjęta hipoteza, zakładająca, że nauki o bezpieczeństwie mogą skutecznie integrować interdyscyplinarne podejście, jednocześnie zachowując tożsamość jako dyscyplina monodyscyplinarna poprzez wypracowanie modelu hybrydowego, została zweryfikowana pozytywnie. Analizy wskazują, że interdyscyplinarność i monodyscyplinarność mogą być wzajemnie uzupełniającymi się podejściami, a ich połączenie oferuje nowe możliwości badawcze.

Proponowany model hybrydowy stanowi narzędzie umożliwiające naukom o bezpieczeństwie efektywne reagowanie na złożone wyzwania współczesnego świata. Dzięki integracji interdyscyplinarności i monodyscyplinarności model ten odpowiada zarówno na potrzebę holistycznego spojrzenia, jak i na wymóg głębokości analizy.

Interdyscyplinarność w naukach o bezpieczeństwie wiąże się z potrzebą przygotowania specjalistów, którzy będą zdolni do pracy w złożonych i zmiennych środowiskach. Kształcenie przyszłych ekspertów ds. bezpieczeństwa musi wychodzić poza wąską specjalizację, aby uwzględniać:

1. Kompetencje interdyscyplinarne: studenci nauk o bezpieczeństwie powinni być szkoleni w zakresie łączenia perspektyw technologicznych, prawnych, społecznych

i politycznych. Na przykład program studiów powinny obejmować kursy z cyberbezpieczeństwa, analizy ryzyka, prawa międzynarodowego oraz psychologii kryzysowej.

2. Umiejętność pracy w zespołach interdyscyplinarnych: kształcenie powinno uwzględniać pracę nad wspólnymi projektami badawczymi, gdzie studenci będą musieli integrować wiedzę z różnych dziedzin i dyscyplin w celu rozwiązania takich problemów, jak migracje związane z kryzysem klimatycznym czy strategie obrony przed dezinformacją.
3. Zrozumienie kontekstów interdyscyplinarnych: nauczanie powinno promować podejście holistyczne, które uwzględnia różnorodne aspekty problemów bezpieczeństwa, takie jak społeczne skutki ataków cybernetycznych czy ekonomiczne implikacje wojen hybrydowych. Taki model kształcenia sprzyja wyjściu poza fragmentaryczne postrzeganie zjawisk.

Jak zauważa Th. Adorno, nadmierne zamknięcie się dyscyplin w wąskich specjalizacjach może prowadzić do stagnacji intelektualnej⁷. Dla nauk o bezpieczeństwie oznacza to konieczność balansowania między rozwijaniem autonomii dyscypliny a aktywnym włączaniem się w dialog z innymi dyscyplinami. Autonomia nauk o bezpieczeństwie jest przywilejem, który pozwala jej tworzyć unikalne teorie i metody. Jednocześnie interdyscyplinarność jest niezbędna, aby sprostać złożonym wyzwaniom globalnym, które wymagają współpracy w ramach zespołów interdyscyplinarnych.

⁷ T. W. Adorno, *Dialektyka negatywna*, tłum. Krystyna Krzemieniowa, PWN, Warszawa 1986, s. 80.

BIBLIOGRAFIA REFERENCES LIST

PIŚMIENICTWO LITERATURE

- Adorno T. W., *Dialektyka negatywna*, tłum. Krystyna Krzemieniowa, PWN, Warszawa 1986.
- Gierszewski J., *Wokół uniwersum nauk o bezpieczeństwie*, Difin Warszawa 2023.
- Gierszewski J., *Sub-Disciplines in Security Sciences: On the Need to Distinguish Them*, "Polish Political science Yearbook", vol. 52(4) (2023), s. 193-196. DOI: <https://doi.org/10.15804/ppsy202397>
- Kita M., „Razem”: *konsiliencja, interdyscyplinarność, transdyscyplinarność*, w: *Transdyscyplinarność badań nad komunikacją medialną*, t. 1: Stan wiedzy i postulaty badawcze, red. M. Kita, M. Ślawska, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 2012.
- Kuhn T. S., *Struktura rewolucji naukowych*, Warszawa: Aletheia, 2001.
- Markowski M. P., *Efekt inskrypcji. Jacques Derrida i literatura*, Bydgoszcz 1997, za: M. Dudzikowa, *Sytuacja problematyczna interdyscyplinarności w naukach społecznych i humanistycznych (z kryzysem w tle)*, w: A. Chmielewski, M. Dudzikowa, A. Grobler (red.), *Interdyscyplinarnie o interdyscyplinarności. Między ideą a praktyką*, Kraków 2012.
- Włodarczyk R., Żłobicki W., (red.), *Interdyscyplinarność i transdyscyplinarność pedagogiki*, Impuls Kraków 2011.

Copyright (c) 2025 Janusz Gierszewski

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-ShareAlike 4.0 International License

BOGDAN MICHAILIUK*

Akademia Sztuki Wojennej, Warszawa, Polska

ZASADY FUNKCJONOWANIA SYSTEMU WYKRYWANIA ZAGROŻEŃ, OSTRZEGANIA, POWIADAMIANIA I ALARMOWANIA LUDNOŚCI O ZAGROŻENIACH

PRINCIPLES OF OPERATION OF THE SYSTEM FOR DETECTING, WARNING, NOTIFYING AND ALERTING THE PUBLIC ON HAZARDS

ABSTRAKT: Zagrożenia są stałym elementem rzeczywistości, ich wielorakość oraz ewolucyjny charakter wymagają ciągłego efektywnego monitorowania, ujawniania i stosownego podejścia do nich. System wykrywania zagrożeń, ostrzegania, powiadamiania i alarmowania o nich stanowi fundament realnych przygotowań ludności cywilnej do zachowania się w trakcie niebezpieczeństwa. Bez ustawicznego monitoringu oraz klarownych, przejrzystych (znanych) komunikatów ostrzegawczych i sygnałów alarmowania społeczeństwo nie jest w stanie zachować się tak, by podjąć dalej adekwatne zachowania, by ustrzec się przed konsekwencjami rzeczywistych zagrożeń dla jego egzystencji. Jasno określone zasady funkcjonowania systemu oraz oczekiwanej reakcji pozwolą na stosunkowo szybkie i właściwe podjęcie zachowań w odpowiedzi na zaistniałe zagrożenia, a tym samym na możliwie najbardziej efektywne reagowanie na nie. Kwestia ta stanowi istotne ogniwo ustawy o ochronie ludności i obronie cywilnej, na który to dokument polskie społeczeństwo oczekuje od maja 2009 roku. Ustawa ma niebawem wejść do polskiego porządku prawnego, dlatego warto mówić o szczegółowych jej zapisach. Dotyczy bowiem zarówno zabezpieczenia ludzi, zwierząt, mienia, środowiska w różnych stanach funkcjonowania państwa. Świadomość obywateli ma kluczowe znaczenie. Ustawa o ochronie ludności i obronie cywilnej nakłada obowiązek na organy ochrony ludności dotyczący organizacji systemów monitorowania zagrożeń oraz powiadamiania, ostrzegania i alarmowania ludności w przypadku wystąpienia zagrożeń. W kontekście poruszanego problemu (system wykrywania zagrożeń, ostrzegania, powiadamiania i alarmowania o zagrożeniach) nie sposób nie podjąć rozważań wokół znowelizowanego rozporządzenia Rady Ministrów w sprawie systemów wykrywania skażeń i powiadamiania o ich wystąpieniu oraz właściwości organów w tych sprawach. Dokument ten określa organizację i warunki przygotowania oraz sposób funkcjonowania systemów obserwacji, pomiarów, analiz, prognozowania i powiadamiania o skażeniach na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej oraz właściwość organów w tych sprawach.

SŁOWA KLUCZOWE: Krajowy System Wykrywania Skażeń i Alarmowania, ochrona ludności, obrona cywilna, powiadamianie, ostrzeganie, alarmowanie

* dr hab. Bogdan Michailiuk, Akademia Sztuki Wojennej, Warszawa, Polska

 <https://orcid.org/0000-0003-0985-1840> b.michailiuk@akademia.mil.pl

Copyright (c) 2025 Bogdan Michailiuk. This work is licensed under a Creative Commons Attribution-ShareAlike 4.0 International License.

ABSTRACT: Threats are a permanent feature of reality, their multiplicity and their evolving nature require continuous effective monitoring, disclosure and an appropriate approach to them. A system of threat detection, warning, notification and alerting of threats is the foundation of viable preparations of the civilian population to behave during an emergency. Without continuous monitoring and clear, transparent (known) warning messages and alert signals, the public is unable to behave in such a way as to take further adequate behaviour to guard against the consequences of real threats to its existence. Clearly defined rules for the operation of the system and the expected response will allow behaviour to be taken relatively quickly and appropriately in response to the threats that arise, and thus to respond to them as effectively as possible. This issue is an important link in the Law on Civil Protection and Civil Defence, which Polish society has been waiting for since May 2009. The Act is about to enter the Polish legal order, so it is worth talking about its detailed provisions.

This is because it concerns both the security of people, animals, property and the environment in the various states of the state. Citizen awareness is of key importance. The Law on Civil Protection and Civil Defence imposes an obligation on civil protection authorities to organise systems for monitoring threats and notifying, warning and alerting the population in case of threats. In the context of the issue at hand (threat detection, warning, notification and alarming system for threats), it is impossible not to take up considerations around the amended regulation of the Council of Ministers on systems for the detection of threats and notification of their occurrence and the competence of authorities in these matters. This document defines the organisation and conditions for the preparation and functioning of systems of observation, measurement, analysis, forecasting and notification of contamination on the territory of the Republic of Poland and the competence of the authorities in these matters.

KEY WORDS: National System for Detection of Dangers and Alerting, civil protection, civil defence, notification, warning, alerting

WSTĘP

Ochrona ludności polega na ochronie osób cywilnych i obejmuje swym zasięgiem działania podejmowane przez podmioty administracji publicznej oraz podmioty indywidualne, ukierunkowane na zapewnienie bezpieczeństwa życia i zdrowia osób, ich mienia oraz środowiska¹. Strategicznym celem ochrony cywili pozostaje utrzymanie możliwych dla przetrwania warunków środowiskowych, pomocy socjalnej i psychologicznej osobom poszkodowanym, osłony prawnej oraz ich przygotowania w aspekcie edukacyjnym i sprawnościowym do radzenia sobie w razie katastrof, klęsk żywiołowych i konfliktów zbrojnych, jak również bezpośrednio po nich (*Protokół dodatkowy do konwencji genewskich dotyczący ochrony ofiar międzynarodowych konfliktów zbrojnych*, art. 61).

Reagowanie na zagrożenia skażeniami, w tym rozpoznanie zagrożeń, alarmowanie i ostrzeżenie jest wyrazem wypełniania misji ochrony ludności cywilnej. Realizacja zadań z zakresu ochrony ludności powinna bowiem obejmować trzy zasadnicze obszary zadań: monitorowanie, informowanie i ostrzeżenie o zagrożeniach; ratowanie życia, zdrowia, mienia i środowiska; udzielanie pomocy doraźnej, opartej na zapewnieniu podstawowych warunków

¹ B. Michailiuk, *Ochrona ludności. Wybrane problemy*. Akademia Sztuki Wojennej, Warszawa 2017, s. 56.

do przetrwania. Autor skupi uwagę na działaniach mieszczących się w pierwszym z wymienionych zadań, tj. funkcjonowaniu systemu wykrywania zagrożeń, ostrzegania, powiadamiania i alarmowania ludności cywilnej o zagrożeniach.

Należy zauważyć, że funkcjonowanie Krajowego Systemu Wykrywania Skażeń i Alarmowania ma ogromne znaczenie w obliczu aktualnej retoryki Kremla, w której powraca wątek odstraszenia użyciem broni CBRN. **Celem publikacji** jest próba dokonania aktualizacji funkcjonowania Krajowego Systemu Wykrywania Skażeń i Alarmowania (KSWSiA) w oparciu o zmiany dokonywane w Siłach Zbrojnych RP, uwarunkowania prawne wynikające z wprowadzonej ustawy o obronie Ojczyzny. **Osiągnięcie celu** będzie możliwe po przedstawieniu analizy i oceny zmian wprowadzanych nowym Rozporządzeniem Rady Ministrów z dnia 23 lutego 2024 r., przekładających się na realizację zadań w obszarze ostrzegania i alarmowania ludności cywilnej w sytuacjach skażeń.

SYSTEM OCHRONY LUDNOŚCI (SOL)

Zgodnie z Protokołami do Konwencji Genewskich (*Protokół dodatkowy do konwencji genewskich dotyczący ochrony ofiar międzynarodowych konfliktów zbrojnych*, art. 50, pkt. 2) ochrona ludności znajduje się na liście zadań obrony cywilnej i obejmuje przedsięwzięcia zapewniające przetrwanie ludzi podczas kataklizmu i na wypadek wojny. To obszar bezpieczeństwa, który w zasadniczym wymiarze ma na celu zapewnienie bytu człowieka, bez względu na rodzaj przyczyny niebezpieczeństwa². W obliczu zagrożenia działaniami militarnymi czy niemilitarnymi konieczne jest podjęcie tych samych przedsięwzięć, tj.: powiadamiania, alarmowania i ostrzegania; ratowania życia i zdrowia; ewakuacji ludności; zapewnienia poszkodowanej ludności podstawowych warunków przetrwania oraz zabezpieczenia mienia³.

System ochrony ludności obejmuje zespół organów zarządzających wraz z zachodzącymi pomiędzy nimi powiązaniami informacyjnymi oraz sposobów działania regulujących zasady jego funkcjonowania w celu reagowania w sytuacjach zagrażających bezpieczeństwu ludności cywilnej oraz jej otoczeniu. System ochrony ludności (SOL) funkcjonuje w niezwykle dynamicznym środowisku współczesnych zagrożeń i stanowi obszar zespalaający starania wielu podmiotów i instytucji dla osiągnięcia efektu synergii i integracji

² Idem, *Funkcjonowanie budowli ochronnych w aspekcie ochrony ludności*, [w:] *Paradygmaty badań nad bezpieczeństwem. Jednostki, grupy i społeczeństwa*, M. Kopczewski, A. Kurkiewicz, S. Mikołajczak (red.), T. 2, Wyższa Szkoła Bezpieczeństwa, Poznań 2015, s. 592.

³ Realizacja zadań z zakresu ochrony ludności powinna obejmować trzy podstawowe obszary, tj.:

- monitorowanie, informowanie i ostrzeganie o zagrożeniach;
- ratowanie życia, zdrowia, mienia i środowiska;
- udzielanie pomocy doraźnej, opartej na zapewnieniu podstawowych warunków do przetrwania.

zasobów. Powyższe ma pomóc w możliwie najbardziej efektywny sposób reagować na potencjalne i realne niebezpieczeństwa oraz minimalizować skutki ich wystąpienia⁴.

SOL, niezależnie od jego nazwy i miejsca rozmieszczenia, powinien realizować cztery podstawowe zadania⁵:

1. zapobieganie zagrożeniom i minimalizacja ewentualnych strat;
2. przygotowanie się na sytuacje trudne (kompleks przedsięwzięć planistyczno-organizacyjnych ukierunkowanych na podniesienie i osiągnięcie gotowości do poradzenia sobie z przewidywanymi lub niespodziewanymi zagrożeniami, godzącymi w bezpieczeństwo ludzi, dóbr i środowiska naturalnego);
3. reagowanie w miarę racjonalnie w warunkach zagrożenia na zagrożenia (kompleks przedsięwzięć interdyscyplinarnych, ukierunkowanych na likwidację źródeł zagrożeń, ograniczenie ich rozmiarów i skutków oraz ratowanie i udzielanie pomocy poszkodowanym);
4. odbudowę racjonalnej i bardziej odpornej na zagrożenia infrastruktury (kompleks przedsięwzięć krótko- i długoterminowych ukierunkowanych na usunięcie skutków zagrożenia, przywrócenie normalnych warunków funkcjonowania społeczeństwa, gospodarki i środowiska oraz usunięcie przyczyn zagrożenia, zapobieżenia ofiarom i stratom oraz powtórzenia niepożądanych zjawisk).

Największy problem w zakresie organizacji systemu ochrony ludności na obszarze RP stanowi deficyt kompleksowych regulacji prawnych. Od długiego czasu (maj 2009 r.) procedowany jest najważniejszy w tej materii dokument, tj. *Projekt ustawy o ochronie ludności i obronie cywilnej*, który ma na celu uregulowanie wszelkich aspektów dotyczących bezpieczeństwa obywateli zarówno w czasie pokoju, kryzysu, jak i wojny. Na przestrzeni lat 2009-2024 opracowywano kolejne aktualizacje, tworząc kolejne wersje projektu. Starano się wyczerpująco objąć rozwiązania w zakresie wszelkich aspektów OLiOC tak, by przygotować ludność na wielorakie sytuacje pod różnym kątem. Niemniej jednak, przez tyle lat skupiono się na doskonaleniu, zamiast na uregulowaniu tych kwestii, a następnie – na ich doskonaleniu. Co więcej, od momentu uchylecia ustawy o powszechnym obowiązku obrony i wprowadzeniu ustawy o obronie Ojczyzny kwestie dotyczące obrony cywilnej pozostają wolne od podstaw prawnych. Ten stan wymaga pilnej regulacji, zwłaszcza w obecnej sytuacji – w obliczu wojny w sąsiadującej z RP Ukrainie.

KRAJOWY SYSTEM WYKRYWANIA SKAŻEŃ I ALARMOWANIA (KSWSiA)

Informacje ogólne

⁴ B. Michailiuk, *Ochrona ludności... op. cit.*, s. 74-75.

⁵ *Ibidem*.

Krajowy System Wykrywania Skażeń i Alarmowania zajmuje ważne miejsce w systemie bezpieczeństwa narodowego RP. Struktura oraz zadania omawianego systemu określa Rozporządzenie Rady Ministrów w sprawie systemów wykrywania skażeń i powiadamiania o ich wystąpieniu oraz właściwości organów w tych sprawach (Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 23 lutego 2024 roku).

KSWSiA stanowi system rozproszony – zostaje w pełni rozwijany w razie wprowadzania jednego ze stanów nadzwyczajnych. W jego strukturach znajdują się: Centrum Dyspozycyjne, podsystemy funkcjonalne i jednostki organizacyjne, tj.:

1. systemy wykrywania skażeń i alarmowania o skażeniach obejmujące:
 - a) system wykrywania skażeń Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej (nadzorowany przez Ministra Obrony Narodowej),
 - b) sieci i systemy nadzoru epidemiologicznego i kontroli chorób zakaźnych (nadzorowane przez ministra właściwego do spraw zdrowia),
 - c) system stacji wczesnego wykrywania skażeń promieniotwórczych i placówek prowadzących pomiary skażeń promieniotwórczych (koordynuje Prezes Państwowej Agencji Atomistyki),
 - d) nadzorowane przez wojewodów wojewódzkie systemy wykrywania i alarmowania oraz systemy wczesnego ostrzegania ludności, o których mowa w art. 16 ust. 2 pkt 3 ustawy z dnia 26 kwietnia 2007 r. o zarządzaniu kryzysowym (Dz. U. z 2023 r. poz. 122) w zakresie zadań wojewódzkich centrów zarządzania kryzysowego,
 - e) systemy nadzoru epizootycznego, fitosanitarnego, nadzoru nad bezpieczeństwem produktów pochodzenia zwierzęcego i paszami oraz nadzoru nad produktami rolno-spożywczymi nadzorowane przez ministrów właściwych do spraw rolnictwa i rynków rolnych oraz zdrowia;
2. organy i jednostki organizacyjne, które dokonują analizy skażeń i oceny sytuacji oraz opracowują, ogłaszają i wprowadzają działania interwencyjne, obejmujące:
 - a) organy prowadzące w zakresie właściwości, systemy obserwacji, pomiarów, analiz i prognozowania skażeń oraz wykonujące działania interwencyjne w zakresie odpowiedzi na wystąpienie skażenia, nadzorowane przez Ministra Obrony Narodowej, Prezesa Państwowej Agencji Atomistyki oraz ministrów właściwych do spraw: wewnętrznych, zdrowia, administracji publicznej, rolnictwa, rynków rolnych, rybołówstwa, gospodarki morskiej, klimatu, gospodarki wodnej,
 - b) dyrektorów urzędów morskich w zakresie swoich kompetencji, o których mowa w art. 42 ust. 2 pkt 1, 1a, 5 i 6 ustawy z dnia 21 marca 1991 r. o obszarach morskich Rzeczypospolitej Polskiej i administracji morskiej (Dz. U. z 2023 r. poz. 960, 1688 i 2029).

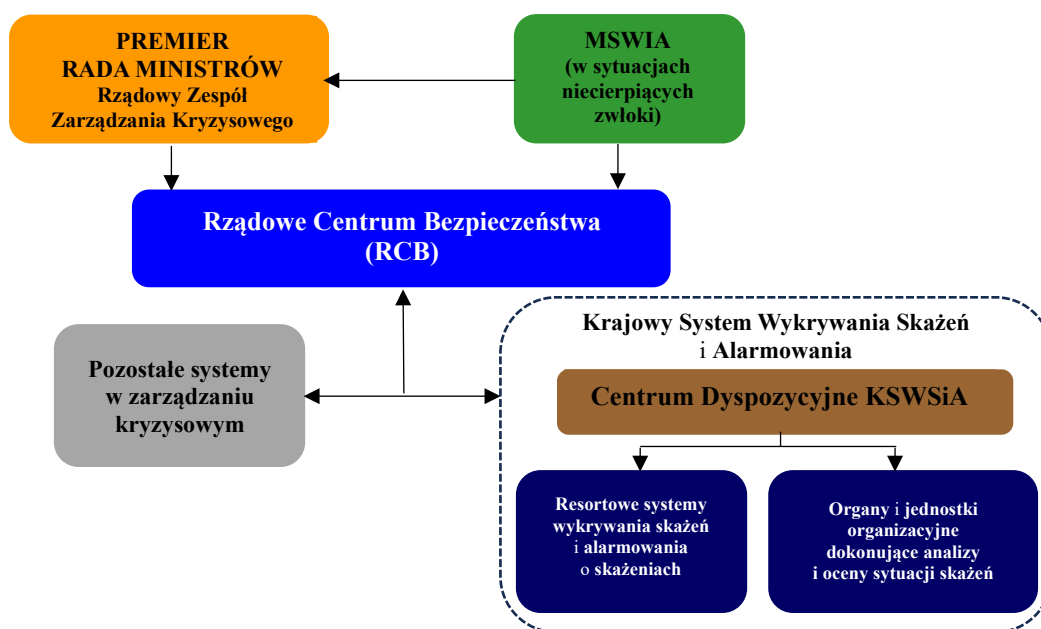
Systemy wchodzące w skład krajowego systemu zapewniają w szczególności:

1. realizację sojuszniczych zobowiązań Rzeczypospolitej Polskiej oraz zobowiązań wynikających z ratyfikowanych porozumień międzynarodowych w zakresie obserwacji, pomiarów, analiz prognozowania skażeń i powiadamiania o skażeniach na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej;
2. monitorowanie skażeń, ich wykrywanie i rozpoznanie, umożliwiające natychmiastowe stwierdzenie wzrostu poziomu skażeń w oparciu o standardy i normy krajowe;
3. ostrzeganie i alarmowanie ludności lub Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej o skażeniach;
4. opracowywanie ocen eksperckich stanu zagrożenia skażeniami i przygotowywanie zaleceń postępowania ochronnego;
5. doradztwo specjalistyczne w zakresie metodyki ograniczania zasięgu i skutków oddziaływania skażeń.

Funkcjonowanie KSWSiA jest ukierunkowane na zapewnienie współdziałania systemów realizujących zadania w zakresie monitorowania, wykrywania i alarmowania o skażeniach na terenie RP, prowadzenia działań interwencyjnych poprzez osiągnięcie jednolitości funkcjonowania oraz wzajemnej interoperacyjności. Jednocześnie KSWSiA jest źródłem informacji o skażeniach w ramach systemu zarządzania kryzysowego (zob. rysunek 1).

Rys. 1.

Miejsce KSWSiA w strukturze zarządzania kryzysowego

Źródło: Plan współdziałania jednostek organizacyjnych wchodzących w skład jednolitego Krajowego Systemu Wykrywania Skażeń i Alarmowania, MON, wersja 01.09.2021 r.

Strukturę organizacyjną systemu zobrazowano na rysunku 2.

Rys. 2. Struktura Krajowego Systemu Wykrywania Skażeń

Źródło: W. Harmata, *Wykrywanie skażeń – nowe wyzwania*, Biuletyn WAT Vol. LXXI, Nr 4, 2022.

Elementy systemu podległe MON, Państwowej Inspekcji Sanitarnej, Państwowej Agencji Atomistyki i Ministerstwa Zdrowia/Rolnictwa pracują w ramach reagowania kryzowego, element podległy wojewodom – wobec rozwiązania w 2023 roku struktur OC – pozostawały do wdrożenia Rozporządzenia z lutego 2024 roku elementem nieaktywnym, co oznacza, że istniała luka w systemie pozyskiwania informacji.

Rola podsystemów funkcjonalnych opiera się na wykrywaniu i alarmowaniu o wykrytych skażeniach, zaś rolę jednostek organizacyjnych pozostaje analiza skażeń oraz ocena bieżącej sytuacji. Na bazie oceny opracowują one adekwatne działania interwencyjne. Wszelkie komponenty realizowane w ramach tego systemu są koordynowane przez ministra właściwego ds. obrony narodowej.

Monitoring środowiska, ze względu na możliwość wystąpienia skażeń na obszarze RP, prowadzi Centralny Ośrodek Analizy Skażeń (COAS), będący Punktem Kierowania Systemem Wykrywania Skażeń w SZ RP oraz pełniący funkcję Centrum Dyspozycyjnego Krajowego Systemu Wykrywania Skażeń i Alarmowania (CD KSWSiA)⁶. W razie sytuacji wymagającej

⁶ Zob. Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 16 października 2006 r. systemów w sprawie wykrywania skażeń i właściwości organów w tych sprawach (Dz.U. z 2006 r. Nr 191 poz. 1415); Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 23 lutego 2024 r. w sprawie systemów..., dz. cyt.; Zarządzenie nr 17/MON Ministra Obrony Narodowej z dnia 3 lipca

rozwińnięcia Krajowego Systemu Wykrywania Skażeń i Alarmowania koordynacja jego działań mieści się w kompetencjach ministra obrony narodowej przy wsparciu CD KWSiA, którym jest COAS⁷.

Systemy wchodzące w skład KWSiA zapewniają w szczególności (Rozporządzenie Rady Ministrów w sprawie systemów, §6.):

1. realizację sojuszniczych zobowiązań Rzeczypospolitej Polskiej oraz zobowiązań wynikających z ratyfikowanych porozumień międzynarodowych w zakresie obserwacji, pomiarów, analiz prognozowania skażeń i powiadamiania o skażeniach na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej;
2. monitorowanie skażeń, ich wykrywanie i rozpoznanie, umożliwiające natychmiastowe stwierdzenie wzrostu poziomu skażeń w oparciu o standardy i normy krajowe;
3. alarmowanie oraz ostrzeganie ludności i Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej o skażeniach;
4. opracowywanie ocen eksperckich stanu zagrożenia skażeniami i przygotowywanie zaleceń postępowania ochronnego;
5. doradztwo specjalistyczne w zakresie metodyki ograniczania zasięgu i skutków oddziaływania skażeń oraz wprowadzania działań interwencyjnych.

Dzięki systemom: wykrywania i alarmowania (SWA) oraz wczesnego ostrzegania (SWO) dochodzi do wymiany informacji z jednostkami MON, Policji, służb sanitarnych, ochrony środowiska, meteorologicznych, weterynaryjnych itd. w zakresie wymiany danych *à propos* katastrof, awarii, skażeń, zakażeń i innych nadzwyczajnych zagrożeń dla ludności oraz środowiska naturalnego. Cyklicznie prowadzony jest również przekaz danych odnośnie do warunków meteorologicznych, pomiarów mocy dawki w terenie, kontroli napromienienia, skażeń komponentów środowiska i żywności etc. W przypadku wprowadzenia stanu nadzwyczajnego, celem zapobieżenia skutkom katastrofy naturalnej, awarii technicznej albo

2013 r. w sprawie powołania Zespołu do spraw funkcjonowania i doskonalenia jednolitego Krajowego Systemu Wykrywania Skażeń i Alarmowania (Dz. Urz. MON z 2013 r. poz. 193).

⁷ COAS na co dzień sprawuje funkcję centralnego punktu SWS SZ RP. To jednostka organizacyjna SZ RP o niemal półwiecznej tradycji, podległa Inspektoratowi Rodzajów Wojsk, wyspecjalizowaną w działaniach dotyczących reagowania na zagrożenia skażeniami biologicznymi, chemicznymi i promieniotwórczymi, funkcjonującą na obszarze RP, a także w sferze działań NATO. COAS jest podmiotem odpowiedzialnym za uruchomienie systemu ostrzegania i informowania o wykorzystaniu CBRN, w tym broni chemicznej zarówno w układzie militarnym, jak i pozamilitarnym. To zasadniczy ośrodek analizy skażeń SWS SZ RP, który pełni równolegle funkcję Centrum Dyspozycyjnego Krajowego Systemu Wykrywania Skażeń i Alarmowania. Jako CD KWSiA odpowiedzialny jest za prowadzenie wymiany informacji pomiędzy ogniwami KWSiA, koordynację jego funkcjonowania, a także przygotowywanie ocen i analiz eksperckich dotyczących stanu zagrożenia skażeniami, będących fundamentem działań profilaktycznych i ratunkowych inicjowanych przez stosowne organy decyzyjne. Szerzej: K. Buchalik, M. Śliwakowski, K. Zwierzyński, *Wsparcie Centralnego Ośrodka Analizy Skażeń przez Instytut Przemysłu Organicznego w zakresie doskonalenia systemu wykrywania skażeń i alarmowania* [w:] B. Kot, J. Barański (red.), *Funkcjonowanie Krajowego Systemu Wykrywania Skażeń i Alarmowania w świetle aktualnych zagrożeń skażeniami*, Centralny Ośrodek Analizy Skażeń, Warszawa 2016, s. 239-240.

działań o charakterze terrorystycznym, mogących doprowadzić do ewentualnego skażenia, systemy SWA i SWO funkcjonują w ramach jednolitego systemu, tj. Krajowego Systemu Wykrywania Skażeń i Alarmowania. Wprowadzenie wyższych stanów gotowości obronnej lub stanów nadzwyczajnych powoduje, iż SWO staje się integralnym elementem SWA.

Powiadamianie, ostrzeżenie i alarmowanie ludności o zagrożeniach odbywa się pośrednio poprzez wykorzystanie następujących narzędzi⁸:

- scentralizowanych systemów alarmowych sterowanych radiowo (zespoły syren alarmowych podłączone do central sterujących);
- pojedynczych syren alarmowych;
- rozgłośni radiowych i ośrodków telewizyjnych (na zasadzie porozumień z wojewodą o wykonywaniu zadań na rzecz SWA i SWO);
- urządzeń nagłaśniających (stacjonarne i na pojazdach);
- pozostałych, m.in. radiowęzłów, gongów, dzwonów, telewizji kablowych.

KSWSiA jest rozwijany na terytorium RP. Stanowi ogniwo systemu obejmującego obszar NATO, dlatego też bardzo ważne jest współdziałanie w transnarodowym obiegu informacji o zdarzeniach będących domeną zainteresowania tego systemu⁹. W sytuacji nagłego zagrożenia bądź wystąpienia nadzwyczajnych zmian w środowisku naturalnym spowodowanych przez awarie urządzeń technicznych (w tym będących elementem przesyłowym czy transportowym substancji niebezpiecznych), wojewoda, za pośrednictwem komendanta wojewódzkiego Państwowej Straży Pożarnej i wojewódzkiego inspektora ochrony środowiska, podejmuje działania i wykorzystuje środki w zakresie koniecznym do usunięcia awarii i jej skutków, wskazując wprost związane z tym obowiązki organów administracji i podmiotów korzystających ze środowiska. Na temat wdrożonych w swoim zakresie działań wojewoda informuje marszałka województwa (Ustawa Prawo ochrony środowiska, ust. 1, 2.). Poza tym wojewoda zapewnia współdziałanie jednostek organizacyjnych administracji (rządowej i samorządowej) funkcjonujących na obszarze województwa i kieruje ich działalnością w kontekście zapobiegania zagrożeniu życia, zdrowia lub mienia oraz zagrożeniom środowiska naturalnego (Ustawa o wojewodzie i administracji rządowej w województwie, art. 22 pkt 2).

⁸ B. Michailiuk, *Ostrzeżenie i prognozowanie o zaistniałych zagrożeniach dla ludności oraz o sposobach postępowania na każdym etapie rozwoju sytuacji kryzysowej* [w:] G. Sobolewski, D. Majchrzak, Z. Sobejko (red. nauk.), *Organy administracji publicznej i instytucje w zarządzaniu kryzysowym*, Akademia Obrony Narodowej, Warszawa 2016, s. 338.

⁹ *Idem*, *Miejsce Krajowego Systemu Skażeń i Alarmowania w Systemie Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej* [w:] *System Bezpieczeństwa Narodowego RP*, W. Kitler, K. Drabik, I. Szostek (red. nauk.), Akademia Obrony Narodowej, Warszawa 2014, s. 372.

Problemy na gruncie prawnym i ich konsekwencje

Jednym z zadań Krajowego Systemu Wykrywania Skażeń i Alarmowania jest ostrzeżenie i alarmowanie ludności lub Sił Zbrojnych RP o skażeniach. Jest ono realizowane przez dedykowane temu ogniwa systemu. W ramach działania Centrum Dyspozycyjnego KSWSiA opracowano i upowszechniono sygnały alarmowe i komunikaty ostrzegawcze.

Powołanie w 2006 r. Krajowego Systemu Wykrywania Skażeń i Alarmowania było oczekiwaną odpowiedzią na potrzebę skoordynowania działań oraz współpracę podmiotów i systemów wykrywania skażeń opracowanych w ramach poszczególnych resortów. Dzięki utworzeniu KSWSiA działające wcześniej odrębnie systemy wykrywania, monitorowania i alarmowania o skażeniach na terytorium RP w razie wystąpienia tego rodzaju zagrożeń podjęły wspólną pracę, a zamiast dublować, wzajemnie się uzupełniają. W styczniu 2013 r. KSWSiA uległ częściowej modernizacji, na skutek czego „po przeszło sześciu latach funkcjonowania i czerpania doświadczeń zarówno z rzeczywistej działalności systemu, jak i z symulacji zgrywających i doskonalących, dokonano weryfikacji pewnych rozwiązań i ustaleń”¹⁰.

Wprowadzone zmiany w zasadniczej mierze były oparte na wprowadzeniu i upowszechnieniu wśród ludności cywilnej nowych sygnałów alarmowych oraz przestrojeniu syren adekwatnie do wymagań wskazanych w *Rozporządzeniu Rady Ministrów z dnia 7 stycznia 2013 r. w sprawie systemów wykrywania skażeń i powiadamiania o ich wystąpieniu oraz właściwości organów w tych sprawach*.

Podstawy prawne funkcjonowania Systemu Wykrywania Skażeń w Siłach Zbrojnych RP wynikają wprost z zapisów Ustawy o z dnia 11 marca 2022 r. o obronie Ojczyzny, gdzie na Ministra Obrony Narodowej został nałożony obowiązek wskazania, w drodze rozporządzenia, organizacji i warunków przygotowania oraz sposobu funkcjonowania systemów obserwacji, pomiarów, analiz, prognozowania i powiadamiania o skażeniach na terytorium RP oraz właściwość organów w tych sprawach (Ustawa o obronie Ojczyzny, art.27, pkt 2, ppkt 4).

Na dzień 29 stycznia 2024 r. procedowany był projekt przedmiotowego rozporządzenia. Dotychczasowe uregulowania zawarte są w uchylonym, na mocy Ustawy o Obronie Ojczyzny, Rozporządzeniu Rady Ministrów z dnia 7 stycznia 2013 r. w sprawie systemów wykrywania i powiadamiania o ich wystąpieniu oraz właściwości organów w tych sprawach (Dz. U. z 2013 r. poz.96.).

Moment, w którym utraciło moc jedno rozporządzenie, a drugie było wciąż procedowane (od kwietnia 2023 r. do lutego 2024 r.) stworzył trudną do zaakceptowania sytuację prawną. Problem był o tyle ważny, że w wycofanym rozporządzeniu zawarte były sygnały powszechnego ostrzeżenia i alarmowania oraz komunikaty ostrzegawcze, tak istotne dla bezpieczeństwa powszechnego. Wskazane elementy systemu ochrony ludności są kluczowe

¹⁰ Ibidem, s. 375.

jako te, które obowiązują na całym obszarze RP i dotyczą bardzo ważnego aspektu – dotarcia z informacją o zagrożeniach dla ludności cywilnej, w ramach funkcjonującego systemu ochrony ludności.

ALARMOWANIE, MONITOROWANIE I OSTRZEGANIE LUDNOŚCI

Systemy alarmowania, monitorowania i ostrzegania o zagrożeniach generują wysoce efektywne (sposób, czas) reagowanie, dalej: udzielanie pomocy poszkodowanym. Warto mieć na uwadze, że „uprzedzenie o grożącym niebezpieczeństwie umożliwia podjęcie odpowiednich środków zaradczych, co zwiększa szanse przetrwania”¹¹. Prawidłowe funkcjonowanie tych systemów pozwala na możliwie błyskawiczną (co ważne) analizę i ocenę sytuacji oraz umożliwia wdrożenie adekwatnych sił i środków do przeciwstawienia się ewentualnym niebezpieczeństwom. Ich niezawodność gwarantuje natychmiastowe przejęcie kontroli nad zaistniałym zagrożeniem oraz ostrzeżenie ludności i przekazywanie informacji o jego dalszym rozwoju.

Warto mieć na uwadze, że sygnały alarmowe i komunikaty ostrzegawcze mogą być wykorzystane jedynie w sytuacji realnego zagrożenia (Rozporządzenie Rady Ministrów w sprawie systemów wykrywania skażeń i powiadamiania o ich wystąpieniu oraz właściwości organów w tych sprawach, § 9 ust. 2). Ich zadaniem jest uprzedzenie ludności cywilnej o ewentualności napadu powietrznego (lotniczego, raketowego) lub skażeń promieniotwórczych/chemicznych i/lub zakażeń biologicznych.

Decyzje o wprowadzeniu lub ogłoszeniu sygnału alarmowego bądź komunikatu ostrzegawczego, jak również o ich odwołaniu, leżą w gestii właściwego terytorialnie organu administracji publicznej (Rozporządzenia Rady Ministrów w sprawie systemów wykrywania skażeń i powiadamiania o ich wystąpieniu oraz właściwości organów w tych sprawach, § 9 ust. 4). Nadzór nad całością systemu, co oczywiste, sprawuje Minister Obrony Narodowej przy pomocy Centrum Dyspozycyjnego KSWSiA.

Wykorzystanie sygnałów alarmowych i komunikatów ostrzegawczych w ramach symulacji, treningów lub ćwiczeń związanych z uruchamianiem systemów wykrywania i alarmowania możliwe jest wówczas, gdy ogłoszą ich rozpoczęcie właściwe terytorialnie podmioty administracji publicznej (przy zachowaniu 24-godzinnego wyprzedzenia, w środkach masowego przekazu i w sposób zwyczajowo przyjęty w konkretnej podległości terytorialnej). W treści ogłoszenia zawarte są dane nt. zakresu i zasięgu terytorialnego prowadzonej symulacji, treningu lub ćwiczenia (Rozporządzenia Rady Ministrów w sprawie systemów wykrywania

¹¹ M. Szczęśniak, *Obrona cywilna na czas pokoju i wojny*, Wydawnictwo Ministerstwa Obrony Narodowej, Warszawa 1976, s. 148.

skażeń i powiadamiania o ich wystąpieniu oraz właściwości organów w tych sprawach, § 9 ust. 5).

Ostrzeganie i alarmowanie ludności o zagrożeniach (ogłaszanie i odwoływanie alarmów i komunikatów ostrzegawczych) ma miejsce za pośrednictwem następujących urzędzeń:

- pojedyncze syreny alarmowe;
- scentralizowane systemy alarmowe miast sterowanych radiowo – zespoły syren alarmowych podłączone do central sterujących;
- wizualne sygnały alarmowe (znaki graficzne);
- Internet;
- centralne oraz regionalne rozgłośnie radiowe i ośrodki telewizyjne (na zasadzie porozumień z wojewodą o wykonywaniu zadań na rzecz SWA i SWO);
- urządzenia nagłaśniające (stacjonarne i na pojazdach);
- radiowęzły radiolinii przewodowej;
- syreny nie włączone do miejskich systemów alarmowych (syreny zakładów pracy, ochotniczych straży pożarnych itp.);
- inne, m.in. radiowęzły, gongi, dzwony, telewizje kablowe.

Za ustalenie sygnałów alarmowych przekazywanych zastępczymi środkami alarmowymi (tj. gongi, dzwony, syreny ręczne, bucзки itd.) odpowiada właściwy terenowy organ ochrony ludności. Co istotne, „podmioty, części składowe systemu, w przypadku wykrycia zagrożenia skażeniami lub stwierdzenia wystąpienia skażeń przez podległe im systemy, niezwłocznie powiadamiają właściwy terytorialnie dla miejsca takiego zdarzenia organ administracji publicznej”¹². Na terytorium RP obowiązują następujące sygnały alarmowe i komunikaty ostrzegawcze (zob. tabela 2)¹³:

- ogłoszenie alarmu;
- odwołanie alarmu;
- uprzedzenie o zagrożeniu skażeniami i odwołanie uprzedzenia o zagrożeniu skażeniami;
- uprzedzenie o klęskach żywiołowych i zagrożeniu środowiska i odwołanie uprzedzenia o klęskach żywiołowych i zagrożeniu środowiska (*Załącznik do Rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 23 lutego 2024 r.*).

¹² Krynojewski, *Obrona cywilna Rzeczypospolitej Polskiej*. Wydawnictwo Difin, Warszawa 2012, s. 106.

¹³ Decyzje o wprowadzeniu lub ogłoszeniu sygnału alarmowego lub komunikatu ostrzegawczego, a także o ich odwołaniu, podejmuje właściwy terytorialnie organ administracji publicznej. Za: § 9 ust. 2 *Rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 23 lutego 2024 r. w sprawie systemów wykrywania skażeń i powiadamiania o ich wystąpieniu oraz właściwości organów w tych sprawach* (Dz.U. 2024 poz. 290).

Tabela 2.

Rodzaje sygnałów alarmowych i komunikatów ostrzegawczych powszechnie obowiązujących na terenie RP.

SYGNAŁY ALARMOWE

Lp.	Czynności	Sposób ogłoszenia alarmów		
		akustyczny system alarmowy	środki masowego przekazu	wizualny sygnał alarmowy
1	Ogłoszenie alarmu	Sygnal akustyczny – modulowany dźwięk syreny w okresie trzech minut	Powtarzana trzykrotnie zapowiedź słowna: Uwaga! Uwaga! Uwaga! Ogłaszam alarm (podać przyczynę, rodzaj alarmu itp.) dla	Znak koloru żółtego w kształcie trójkąta lub, w uzasadnionych przypadkach, innej figury geometrycznej
2	Odwolanie alarmu	Sygnal akustyczny – ciągly dźwięk syreny w okresie trzech minut	Powtarzana trzykrotnie zapowiedź słowna: Uwaga! Uwaga! Uwaga! Odwołuję alarm (podać przyczynę, rodzaj alarmu itp.) dla	

KOMUNIKATY OSTRZEGAWCZE

Lp.	Rodzaj komunikatu	Sposób ogłoszenia komunikatu		Sposób odwołania komunikatu	
		akustyczny system alarmowy	środki masowego przekazu	akustyczny system alarmowy	środki masowego przekazu
1	Uprzedzenie o zagrożeniu skażeniami		Powtarzana trzykrotnie zapowiedź słowna: Uwaga! Uwaga! Osoby znajdujące się na terenie około godz. min. może nastąpić skażenie (podać rodzaj skażenia) w kierunku (podać kierunek)		Powtarzana trzykrotnie zapowiedź słowna: Uwaga! Uwaga! Odwołuję uprzedzenie o zagrożeniu (podać rodzaj skażenia) dla
2	Uprzedzenie o klęskach żywiołowych i zagrożeniu środowiska		Powtarzana trzykrotnie zapowiedź słowna: Informacja o zagrożeniu i sposobie postępowania mieszkańców (podać rodzaj zagrożenia, spodziewany czas wystąpienia i wytyczne dla mieszkańców)		Powtarzana trzykrotnie zapowiedź słowna: Uwaga! Uwaga! Odwołuję uprzedzenie o zagrożeniu (podać rodzaj klęski) dla

Źródło: opracowano na podstawie załącznika do Rozporządzenia Rady Ministrów z dn. 23 lutego 2024 r. w sprawie systemów wykrywania skażeń i powiadamiania.

Ochrona ludności na szczeblu zbiorowym, organizowana przez organy administracji publicznej polega nie tylko na zapewnieniu miejsc schronienia (ukryć), ale także obejmuje ostrzeganie i alarmowanie ludności o wystąpieniu zagrożenia. Wypełnienie zadania ostrzegania i alarmowania rzutuje na powodzenie akcji ratowniczych i udzielenie pomocy poszkodowanej ludności. Opiera się w głównej mierze na:

- przekazaniu informacji o zagrożeniu bądź stwierdzenia faktu możliwości wystąpienia zagrożenia na danym obszarze, dla określonej grupy ludzi, gdzie zagrożenie związane

jest z zastosowaniem broni masowego rażenia, wystąpieniu klęski naturalnej, awarii budynków technicznych, ataku terrorystycznego, nalotu z powietrza czy skażenia chemicznego, promieniotwórczego lub zakażenia biologicznego;

- określeniu zagrożenia, jego miejsca, skali, skutków wraz ze wskazaniem stref zagrożenia;
- przekazywaniu informacji o zasadach postępowania ludności cywilnej po ogłoszeniu alarmu.

System ostrzegania i alarmowania ludności w sytuacji wystąpienia zagrożenia powinien spełniać następujące wymagania:

- dokładność i precyzja – oddawanie rzeczywistych źródeł i stanów zagrożenia oraz skutków co do miejsca, czasu i środowiska;
- zrozumiałość – dostosowanie treści i formy do adresata celem osiągnięcia zakładanego celu informacyjnego;
- kompletność – przekazywanie wszelkich ważnych danych o zdarzeniu;
- spójność – informacje powinny się wzajemnie uzupełniać / potwierdzać (bez względu na źródła i kanały);
- wiarygodność – autentyczność i autoryzacja oraz zabezpieczenie przed fałszowaniem;
- odpowiedniość – dostosowanie do odbiorców informacji;
- adekwatność czasowa – konkretne informacje w stosownym czasie;
- użyteczność – inspirowanie do pożądanych w danej chwili zachowań oraz zaniechania tych niekontrolowanych;
- inne, będące wynikiem specyfiki zaistniałej bądź przewidywanej sytuacji¹⁴.

Wymiernym efektem użytecznego systemu ostrzegania i alarmowania ludności jest umiejętne prognozowanie bezpośrednich oraz wtórnych skutków zagrożeń, stąd powinny go cechować:

- efektywność przekazu (% populacji odbiorców);
- szybkość (czas przekazu);
- stała gotowość do możliwie szybkiego nadawania alarmów i komunikatów;
- elastyczność (obszary przekazu, lokalizacja adresatów, czas nadawania);
- możliwość stosowania różnych form przekazu;
- bezpieczeństwo przekazywanych informacji;
- integracja różnych kanałów przekazu;
- niezawodność i ciągłość działania (w tym ustawiczne działanie w sytuacjach zakłócenia IK);

¹⁴ H. Parapura, M. Kowalewski, B. Kowalczyk, *Ostrzeganie i alarmowanie ludności w niebezpieczeństwie*, „Telekomunikacja i Techniki Informacyjne”, nr 1-2 (2011), s. 79.

- interaktywność¹⁵.

Można zauważyć, że istnieje współzależność pomiędzy realizacją zadań z zakresu ochrony ludności, a zadaniami wykonywanymi przez Krajowy System Wykrywania Skażeń i Alarmowania.

Charakter celów i głównych funkcji systemu ochrony ludności potwierdza, iż system ten powinien być jednolity i uporządkowany oraz zdolny do skoordynowanych działań we wszystkich stanach funkcjonowania państwa (w czasie pokoju, kryzysu i wojny). Stąd też SOL powinien być wspierany przez wszystkie inne systemy, których głównym zadaniem jest zapewnienie bezpieczeństwa ludności.

Przywołane w toku rozważań zagadnienia dotyczące ochrony ludności jako systemu, ukazują dużą tożsamość SOL z Krajowym Systemem Wykrywania Skażeń i Alarmowania. Zasadniczy cel działania KSWSiA to współdziałanie systemów realizujących zadania z zakresu monitorowania, wykrywania i alarmowania o skażeniach / zakażeniach na obszarze RP po wprowadzeniu jednego z stanów nadzwyczajnych, a także prowadzenie działań interwencyjnych, które gwarantują bezpieczeństwo, ochronę życia i zdrowia ludności cywilnej¹⁶.

Obok omówionego powyżej zapewnienia efektywnego ostrzegania i alarmowania ludności o zagrożeniach, niemniej istotnym zadaniem Krajowego Systemu Wykrywania Skażeń i Alarmowania pozostaje uruchamianie systemów wykrywania skażeń i organizowanie działań interwencyjnych. To kolejne zadanie mocno skorelowane z działalnością systemu ochrony ludności.

Kiedy rozwijany jest KSWSiA uruchamiane są wszystkie systemy i podmioty odpowiedzialne za rozpoznanie, wykrywanie i prognozowanie skażeń (m.in. formacje obrony cywilnej, Krajowy System Ratowniczo-Gaśniczy, wojewódzki system wykrywania skażeń i alarmowania oraz wojewódzki system wczesnego ostrzegania o zagrożeniach). Część tych organizacji prowadzi działania ochrony ludności w trybie ciągłym (w czasie pokoju, kryzysu i wojny), natomiast część z nich jest uruchamiana po wprowadzeniu stanu nadzwyczajnego.

KSWSiA charakteryzuje się jednolitością z systemem ochrony ludności i systemem ostrzegania i alarmowania. Pomimo iż jego zasadniczym zadaniem jest zapewnienie współdziałania systemów i organizacji zajmujących się monitorowaniem, rozpoznanie skażeń chemicznych, biologicznych i promieniotwórczych, to realizuje on także zadania ukierunkowane na zapewnienie bezpieczeństwa oraz ochronę życia i zdrowia ludności cywilnej.

¹⁵ Ibidem, s. 78.

¹⁶ S. Kleszcz, *Rola krajowego systemu wykrywania skażeń i alarmowania w systemie obronnym państwa w dobie aktualnych zagrożeń*, *Przegląd Nauk o Obronności*, nr 4 (2017), s. 91-109.

PODSUMOWANIE

Celem publikacji była próba dokonania aktualizacji funkcjonowania KSWSiA w oparciu o zmiany dokonywane w Siłach Zbrojnych RP, uwarunkowania prawne wynikające z wprowadzonej ustawy o obronie Ojczyzny. Analiza pozwoliła na uwypuklenie zmian wprowadzanych znowelizowanym Rozporządzeniem Rady Ministrów z dnia 23 lutego 2024 r., którego poszczególne zapisy przekładają się na realizację zadań w obszarze ostrzegania i alarmowania ludności w obliczu skażeń.

Analiza podstaw prawnych funkcjonowania KSWSiA po uchyleniu ustawy o powszechnym obowiązku obrony i wejściu w życie ustawy o obronie Ojczyzny, która w swoim założeniu miała zrewolucjonizować polską armię i stworzyć fundament pod kształtowanie udoskonalonych struktur SZ RP, wykazała niedomagania w postaci np. uchylenia jakże istotnego Rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 7 stycznia 2013 r. w sprawie systemów wykrywania oraz właściwości organów w tych sprawach. Ten fakt doprowadził do sytuacji, kiedy to przez przeszło 9 miesięcy nie istniały podstawy prawne używania sygnałów ostrzegania i alarmowania, a także komunikowania ludności nt. zagrożeń. Szczęśliwie, luka została wypełniona z początkiem marca 2024 r., tj. od momentu obowiązywania Rozporządzenia Ministra Obrony Narodowej regulującego omawianą problematykę. Nasuwające się wątpliwości natury prawnej wskazują na konieczność dokonania całościowej analizy zapisów przedmiotowej ustawy i jej nowelizacji w poszczególnych obszarach funkcjonowania Sił Zbrojnych. Znaczenie tego problemu narasta z każdym dniem w aspekcie konfliktu zbrojnego za naszą wschodnią granicą, którego zakończenie trudno przewidzieć, a konsekwencje przedłużających się działań zbrojnych są trudne do określenia nie tylko dla Polski, ale i całej Europy. Należy uwzględnić również problem napływających do Polski uchodźców z rejonów ogarniętych wojną, co będzie skutkowało wzmocnieniem coraz prężniej działających w Europie grup terrorystycznych. Dynamicznie rozwijająca się sytuacja wymaga diametralnych zmian w polskim prawodawstwie, których celem powinno być podniesienie skuteczności działań armii i służb bezpieczeństwa.

Reasumując opracowane w niniejszym artykule rozważania, należy stwierdzić, że Krajowy System Wykrywania Skażeń i Alarmowania charakteryzuje się jednolitością z systemem ochrony ludności oraz systemem ostrzegania i alarmowania. Największym problemem w zakresie organizacji systemu ochrony ludności w Polsce pozostaje wciąż doskwierający deficyt kompleksowych regulacji prawnych. Od długiego czasu (maj 2009 roku) istnieje zarys kluczowego w tej kwestii dokumentu – Projekt ustawy o ochronie ludności i obroni cywilnej, który ma na celu uregulowanie wszelkich aspektów dotyczących bezpieczeństwa obywateli. Przez wiele lat trwały ustawiczne prace nad projektem – opracowywano kolejne aktualizacje, uwzględniające pożądane zmiany a – w dobie niepewnego środowiska bezpieczeństwa – należy po prostu wprowadzić dokument i ewentualnie poddawać

go ustawicznemu procesowi nowelizacji. Analiza i ocena zapisów przywołanego dokumentu wykracza poza ramy niniejszego artykułu. Czas upływa a *de facto* kluczowa dla bezpieczeństwa ludności cywilnej kwestia pozostaje wolna od podstaw prawnych. Na szczęście już niebawem ma zostać wprowadzona (w ostatecznym kształcie) ustawa o ochronie ludności i obronie cywilnej, która zyskała aprobatę na kluczowych poziomach decyzyjności RP.

BIBLIOGRAFIA

REFERENCES LIST

PIŚMIENICTWO

LITERATURE

- Buchalik, K., Śliwakowski, M., Zwierzyński, K., (2016). *Wsparcie Centralnego Ośrodka Analizy Skażeń przez Instytut Przemysłu Organicznego w zakresie doskonalenia systemu wykrywania skażeń i alarmowania* [w:] Kot, B., Barański, J. (red.), *Funkcjonowanie Krajowego Systemu Wykrywania Skażeń i Alarmowania w świetle aktualnych zagrożeń skażeniami*, Warszawa: Centralny Ośrodek Analizy Skażeń, s. 236-249.
- Harmata, W., (2022). Wykrywanie skażeń – nowe wyzwania, *Biuletyn WAT*, Vol. LXXI, Nr 4.
- Krynojewski, F.R., (2012). *Obrona cywilna Rzeczypospolitej Polskiej*. Warszawa: Difin.
- Michailiuk B., (2015). *Funkcjonowanie budowli ochronnych w aspekcie ochrony ludności* [w:] Kopczewski, M., Kurkiewicz, A., Mikołajczak, S. (red.), *Paradygmaty badań nad bezpieczeństwem. Jednostki, grupy i społeczeństwa*, T. 2, Poznań: Wyższa Szkoła Bezpieczeństwa.
- Michailiuk, B., (2014). *Miejsce Krajowego Systemu Skażeń i Alarmowania w Systemie Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej* [w:] Kitler, W., Drabik, K., Szostek, I. (red. nauk.), *System Bezpieczeństwa Narodowego RP*. Warszawa: Akademia Obrony Narodowej, s. 371-392.
- Michailiuk, B., (2017). *Ochrona ludności. Wybrane problemy*. Warszawa: Akademia Sztuki Wojennej.
- Michailiuk, B., (2016). *Ostrzeganie i prognozowanie o zaistniałych zagrożeniach dla ludności oraz o sposobach postępowania na każdym etapie rozwoju sytuacji kryzysowej* [w:] Sobolewski G., Majchrzak D., Sobejko Z. (red. nauk.), *Organy administracji publicznej i instytucje w zarządzaniu kryzysowym*, Akademia Obrony Narodowej, Warszawa 2016, s. 331-351.
- Szczyński, M., (1976). *Obrona cywilna na czas pokoju i wojny*. Warszawa: Ministerstwo Obrony Narodowej.
- Kleszcz, S., (2017). Rola krajowego systemu wykrywania skażeń i alarmowania w systemie obronnym państwa w dobie aktualnych zagrożeń, *Przegląd Nauk o Obronności*, nr 4, s. 91-109.
- Parapura, H., Kowalewski, M., Kowalczyk, B., (2011). Ostrzeganie i alarmowanie ludności w niebezpieczeństwie, *Telekomunikacja i Techniki Informacyjne*, nr 1-2, s. 74-83.

ŹRÓDŁA

SOURCES

- Protokół dodatkowy do konwencji genewskich z 12 sierpnia 1949 r., dotyczący ochrony ofiar międzynarodowych konfliktów zbrojnych* (protokół I), Genewa, 8 czerwca 1977 r. (Dz.U. z 1992 r. Nr 41, poz. 175, załącznik).
- Ustawa z dnia 5 czerwca 1998 r. o wojewodzie i administracji rządowej w województwie (Dz.U. z 2009 r. Nr 31 poz. 206 z późn. zm.).
- Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska (Dz.U. z 2013 roku, poz. 1232 z późn. zm),
- Ustawa z dnia 26 kwietnia 2007 r. o zarządzaniu kryzysowym (Dz.U. 2007 Nr 89, poz. 590 z późn. zm.).
- Ustawa o *ochronie ludności* z dnia 31 sierpnia 2009 r. (projekt ustawy).
- Ustawa o z dnia 11 marca 2022 r. o obronie Ojczyzny (Dz.U.2022 poz.655).

Rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 16 października 2006 r. w *sprawie systemów wykrywania skażeń i właściwości organów w tych sprawach* (Dz.U. z dnia 2006 r. Nr 191, poz. 1415).

Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 7 stycznia 2013 roku w *sprawie systemów wykrywania skażeń i powiadamiania o ich wystąpieniu oraz właściwości organów w tych sprawach* (Dz.U. z 2013, poz. 96).

Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 23 lutego 2024 roku w *sprawie systemów wykrywania skażeń i powiadamiania o ich wystąpieniu oraz właściwości organów w tych sprawach* (Dz.U. z 2024, poz. 290).

Zarządzenie nr 17/MON Ministra Obrony Narodowej z dnia 3 lipca 2013 r. w sprawie powołania Zespołu do spraw funkcjonowania i doskonalenia jednolitego Krajowego Systemu Wykrywania Skażeń i Alarmowania (Dz. Urz. MON z 2013 r. poz. 193).

Plan współdziałania jednostek organizacyjnych wchodzących w skład jednolitego Krajowego Systemu Wykrywania Skażeń i Alarmowania, MON, wersja 01.09.2021 r.

Copyright (c) 2025 by Bogdan Michailiuk.

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-ShareAlike 4.0 International License.

PAWEŁ CHABIELSKI, PhD*

Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach, Kielce, Polska

KACPER CHABIELSKI**

Uniwersytet Jagielloński, Kraków, Polska

MILITARY FAMILY IN SHAPING OF THE SAFE ENVIRONMENT OF CARE AND EDUCATION

RODZINA WOJSKOWA W KSZTAŁTOWANIU ŚRODOWISKA OPIEKUŃCZO-WYCHOWAWCZEGO

ABSTRACT: The family, as the basic environment of human life, plays a key role in the educational process and building social bonds. In the military context, this role is shaped by unique challenges such as deployment, relocation, and operational stress. The quality of the functions performed by the family has a significant impact on the satisfaction of its members and their position in the wider social context. In the face of contemporary socio-economic changes and specific professional environments the military, family functions are being modified, which has a direct impact on family relations. The purpose of the article is to examine how the occupation of a professional soldier affects the shaping of the caregiving and educational environment of a military family. The analyses conducted were aimed at verifying the hypothesis: the profession of a professional soldier plays a key role in shaping the caregiving and educational environment of a military family. This article analyzes the function of the family in the context of the military environment from a family perspective. Key functions such as socialization, cultural, caring and educational, supporting personality development, moral-religious, economic and preventive functions were discussed. The importance of family relations for the functioning of the family as the basic environment of human existence is presented. The influence of the military environment in military families in the care and educational aspect in the form of their dysfunction was also described. This article examines the functions of families within military settings from a sociological perspective, emphasizing their influence on care and education. Additionally, the article discusses the impact of military-specific stressors on family bonds and the emergence of dysfunctions.

KEYWORDS: Military family, military, family safety, care and education military environment

* Col. (ret.) PhD Paweł Chabielski, Jan Kochanowski University, Kielce, Poland

 <https://orcid.org/0009-0009-3020-7663>, chabielski.pawel@gmail.com

** Kacper Chabielski, Jagiellonian University, Cracow, Poland

 <https://orcid.org/0009-0000-0574-439X> kacper.chabielski@gmail.com

Copyright (c) 2025 Paweł Chabielski and Kacper Chabielski. This work is licensed under a Creative Commons Attribution-ShareAlike 4.0 International License.

ABSTRAKT: Rodzina jako podstawowe środowisko życia ludzkiego, odgrywa kluczową rolę w procesie wychowawczym i budowaniu więzi społecznych. W kontekście wojskowym rola ta jest kształtowana przez unikalne wyzwania, takie jak misje, relokacje i stres po operacjach wojskowych. Jakość funkcji pełnionych przez rodzinę ma istotny wpływ na zadowolenie jej członków i ich pozycję w szerszym kontekście społecznym. W obliczu współczesnych zmian społeczno-ekonomicznych oraz specyficznych środowisk zawodowych, takich jak wojsko, funkcje rodziny ulegają modyfikacjom, co bezpośrednio wpływa na relacje rodzinne. Artykuł analizuje funkcję rodziny w kontekście środowiska wojskowego z perspektywy rodziny. Omówiono kluczowe funkcje, takie jak socjalizacja, kulturowe, opiekuńczo-wychowawcze, wspieranie rozwoju osobowości, moralno-religijne, ekonomiczne oraz prewencyjne. Przedstawiono znaczenie relacji rodzinnych dla funkcjonowania rodziny jako podstawowego środowiska ludzkiej egzystencji. Opisano również wpływ środowiska wojskowego na rodziny wojskowe w aspekcie opiekuńczo-wychowawczym w postaci ich dysfunkcji. Artykuł bada funkcje rodzin w środowiskach wojskowych z perspektywy socjologicznej, podkreślając ich wpływ na opiekę i edukację. Ponadto omawia wpływ specyficznych stresorów wojskowych na więzi rodzinne oraz powstawanie dysfunkcji.

SŁOWA KLUCZOWE: Rodzina wojskowa, środowisko opiekuńczo-wychowawcze, wojskowość, socjologia.

INTRODUCTION

The family, as the basic environment of human life, prompts us to pay attention to its essential functions. The quality and importance of functions performed by the family determines the influence of the educational process that will take place in its environment.

Any disturbances lead to a decrease in the effectiveness of the educational family. At the same time, the proper fulfilment of functions in the family is the basis for building bonds in it, as well as the satisfaction of family members and of children. Family ties, which meet all the needs of its members, determine their place in the family and in other social groups.

The functions performed by the family change according to the socio-economic conditions in which the family exists. The family, as an institution and social group, is open to internal and external influences. The internal environment of the family, as well as the actual functions of the family built through dependencies, are influenced by many factors such as equality in marriage and family, the diversity of norms and values, the subjectification of family members, the reduction of family cohesion and disintegration of personal meaning, the increase in marital conflicts and divorces, the social and psychosocial pathology of individuals, leading to significant effects in family life, which to a large extent have their origins in distorted families are not always beneficial to its members and to modern families. Such a factor will also influence any environment, including military one. This creates a specific environmental group

aimed at the realization of the stated goals and tasks subordinated almost unambiguously to the professional and personal development of the soldier. This includes a continuous interaction related to the need to observe rules contained in regulations, guidelines, orders, regulations or laws.

The constant pressure associated with discipline and order, high expectations and constant readiness to carry out tasks associated with work outside of the country makes the military environment specific and unique¹. This environment influences the soldiers through external stimuli acting with different intensity due to a multitude of events and situations with varying emotional hues cause interactions in the family environment. The demands of military life—frequent relocations, prolonged deployments, and the hierarchical structure—create a specific environment that shapes family dynamics differently compared to civilian families.

The aim of the article is to indicate how important role of the family plays in shaping the environment of care and education, providing stability and emotional support in family relationships in the military environment. Emphasizing the analysis of the family environment, which influences the shade of family functions, shows many crucial elements for stability and well-being of members of the military family. Another goal was also to show the fundamental values of each family, and in particular the military family, where emotional stability and support are key to be able to face the challenges of military life, as well as to confront them with intra-family relationships, which on the basis of military life can cause. The dysfunctions of the family in the care-educational aspect were also presented.

This article is divided into three parts. The first part analyzes the function of the family in the context of the military environment from a sociological perspective. The key functions, such as socialization, cultural, caring and educational, supporting the development of personality, moral-religious, economic and preventive, are discussed. The second part describes the role of the family in building family relationships focusing on the specifics of the military environment. It presents the importance of family relationships for the functioning of the family as the basic environment of human existence. The last part describes the influence of military environment in military families in the aspect of care and education in the form of among other their dysfunctions. The article is an invaluable source of perception of the authors from the

¹ S. Jarmoszko, *Podstawy pedagogiki w kształceniu oficerów*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2002, pp. 149-150.

point of view of members of military family in the context of formation of care and education environment.

FEATURES OF THE FAMILY IN THE MODERN MILITARY ENVIRONMENT

Family function can be understood as consequences caused by actions and actions of family members that occur in or outside the family. These effects can take the form of material effects, aspects of biological character, psychological characteristics, beliefs or certain attitudes². Family functions are also treated as a set of tasks assigned to the family and resulting effects. The realization of family function depends to a large extent on the attitudes of family members by performing tasks assigned to this environment³. Multiplicity of divisions of family functions is justified by different approaches of sociological, pedagogical or psychological nature. For the purposes of the discussed topic, a division was adopted for analysis due to sociological aspect. In sociological terms, the family is defined as a basic collective, which is present in all known cultures and societies. It consists of two people connected by a marriage knot and their children (biological or adopted) and their relatives. The family in society is the first most important social cell and has many functions, among which one can mention the function: socializing, cultural, caring and educational, supporting personality development, supporting moral and religious development, as well as economic and preventive development. Allowing to approximate functions according to such a division, this will help to emphasize the role of the family in human life⁴.

The family is a socially recognized environment of legal and religious character, in which a new life is born. The procreative function of the family as a community, allowing the formal coming into the world of man using the best conditions for development, is a guarantee of the existence and continuity of a given community, nation, as well as a guarantee of the inheritance of culture, tradition and development of society, state and nation. The modern conditions of social life have caused the emergence of contraceptives, the desacralization of spouses and the abandonment of the Catholic duty to the state and nation⁵, which has caused to a great extent

² J. Szczepański, Podstawowe pojęcia socjologii, Wydawnictwo PWN, Warszawa 1963, pp. 148.

³ K. Ostrowska, Podstawowe funkcje rodziny, [w:] K. Ostrowska i M. Ryś (red.), Wychowanie *do* życia w rodzinie. Książka dla nauczycieli, rodziców i wychowawców, Wydawnictwo CMPPP MEN, Warszawa 1999, pp. 137.

⁴ *Ibidem.*, pp. 137.

⁵ M. Biedroń, Realizacja funkcji rodziny w kontekście globalnych przemian socjokulturowych, [w:] A. Ładyżyńskiego (red.), Rodzina we współczesności, Wydawnictwo ATUT, Wrocław 2009, pp. 41-42.

the gap between the fulfillment of the procreative function and sexual, as part of the customary identity of man in the twenty-first century.

The socialization function in the family is identified with the provision of care, education and adaptation to social conditions through daily family life, the knowledge of values, norms, patterns of behavior and the process of teaching how to realize the intentions in life, allowing to achieve success. The process of socialization is the most difficult aspect of the developing new member of the community of a given nation. Internal conditions starting with the property status, family formation, ingrained learned behaviors, level of knowledge, and above all the awareness of the need to put effort into the educational process that allows in adult life for independent functioning and founding of a family, is an incalculable, huge effort that must be made in order to be able to properly shape the future citizen of the state.

The culture-creation function of the family is based on the cultural heritage affecting the spiritual, moral, social and economic character⁶. This function concerns, inter alia, the maintenance and cultivation of family traditions, customs and customs, the maintenance of ties in terms of attachment to certain professions, jobs or interests, the care of the culture of daily life, including fame, the care of cleanliness and aesthetics of the environment, involvement in artistic, scientific or creative work, as well as the care of family values⁷.

This function allows the formation of cognitive properties related to contact with the surrounding reality, touching problems and solving them, searching for answers to current questions, as well as acquiring the skills of interaction and coexistence with others, allowing to build the capacity to express thoughts and experience, communicate and form bonds with other people. The family being a caring and educational environment is characterized by: constancy, for example, through permanent emotional ties, procreation or stability of the relationship; corporeality dependent on successive biological cycles such as birth or death; uniqueness, which is a unique sphere of relationship and interaction, as well as the experience of family members and spontaneity of actions and tasks that allow to satisfy many needs together⁸.

⁶ J. Wilk, *Pedagogika rodziny. Zagadnienia wybrane*, Wydawnictwo Poligrafia Salezjańska, Lublin 2002, pp. 67-68.

⁷ K. Ostrowska, *Podstawowe funkcje rodziny...op.cit.*, pp. 140-141.

⁸ L. Dyczewski, *Mieć rodzinę – dom, [w:] Mieć taki dom. Ogólnopolski szkolny konkurs o rodzinie, Materiały informacyjne*, Wydawnictwo Ogólnopolskie Stowarzyszenie Nauczycieli „Warsztaty w Drodze”, 2001, pp. 38-39

The educational and caring function of the family is associated with the basic task of caring for its members⁹. It consists in creating suitable conditions for life through, among other things, the protection of health and life, as well as care and care in situations that require such actions¹⁰. The care function is associated with actions of a fundamental nature providing the conditions necessary for normal life; stimulating actions consisting in stimulating the family and other institutions of family members for intellectual or aesthetic development; insurance actions which are taken when it is necessary to protect members of the family from abnormalities that may threaten their development or their lives; compensatory actions “triggered” in the event of fluctuations in the process of development in order to eliminate deficiencies in the proper development of children; and rescue actions taking place when there is an excessive influence of persons, groups or institutions causing the distortion of life through its deformations of biological or moral development¹¹. The family constituting a care environment is characterized by: constancy, for example through permanent emotional ties, procreation or stability of the relationship; corporeality dependent on successive biological cycles such as birth or death; uniqueness that is a unique sphere of relationship and interaction, as well as the experience of family members and spontaneity of actions and tasks that allow to meet many needs together¹².

The function of supporting the development of personality, which is a compilation of psychic, social or spiritual characteristics, is characterized by the continuous formation of a person thanks to his activity and support from outside. The family is the main environment supporting the formation of personality through acquired behavioral knowledge, attitudes and behavior, also the provider of knowledge of the world allowing to build self-worth and thus lead to good self-esteem and self-acceptance¹³.

The function of supporting moral and religious development concerns a group of norms and assessments of behavior and conduct applicable to all people in a given community. It consists of transmitting knowledge about the values, norms and patterns of religious behavior

⁹ A set of phenomena that entirely consist of the existence of fundamental conditions for the educational process. J. Wilk, *Pedagogika rodziny...*, *op.cit.*, pp. 51.

¹⁰ M. Biedroń, *Realizacja funkcji rodziny w kontekście globalnych przemian socjokulturowych*, [w:] A. Ładyżyński (red.), *Rodzina we współczesności*, Wydawnictwo ATUT, Wrocław 2009, pp. 50.

¹¹ S. Kawula, *Funkcja opiekuńcza współczesnej rodziny*, [w:] S. Kawula, J. Brągiel, A.W. Janke (red.), *Pedagogika rodziny. Obszary i panorama problematyki*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2007, pp. 267.

¹² J. Biała, *Zagrożenia w wychowaniu dziecka we współczesnej rodzinie polskiej*, Wydawnictwo Akademii Świętokrzyskiej, Kielce 2006, pp. 26-27.

¹³ A. Stępnia-Łuczywek, *Rodzina jako system interakcji, „Małżeństwo i Rodzina”*, Warszawa 2004 nr 1, pp. 6-8.

related to the professed religion¹⁴. Thanks to a system of obedience, orders or prohibitions regulating family life and determining the functioning of society, a system of moral values and obligations to faith in God is formed.

The economic function of the family is reduced by the work performed by the members of this cell to provide its material and housing needs. It is the quintessence of the economic function, which allows the accumulation of financial resources and material goods, but above all to the existence of the majority of families¹⁵. Unfortunately, this function often plays a dominant role compared to the other functions of the family degrading or reducing their tasks. At the same time, the phenomenon of economic or earnings migration causes the lack of presence of some family members in the performance of their functions, often causing the breakdown of family ties, family crises, creating the seeds of manifestations of characteristics appearing in families with dysfunctions¹⁶. The lack of ability to perform this function by family members becomes a threat to its functioning, thereby affecting the reduction of the standard of living, family income, the strength of educational influence, thus causing tensions and conflicts¹⁷.

The preventive function is primarily to observe and eliminate factors that can threaten health and life, as well as the development of individual family members. Sources causing such a threat will include: emotional disorders of ties between family members, conflicts in the family, deviations in the conception of parental roles, illegible system of expectations and demands in relation to children, lack of discipline, lack of control, lack of consequences in fulfilling family functions or lack of personal role models¹⁸. Others that can be taken into account in the context of risk are: violence in the family, lack or low parenting skills, incomplete or disturbed family structure, breakdown of the marriage, abuse of means disrupting proper functioning, duration in conflict situations, use of unjustified and unjustified disproportionate

¹⁴ F. Adamski, *Rodzina. Wymiar społeczno – kulturowy*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2002, pp. 43.

¹⁵ K. Ostrowska, *Podstawowe funkcje rodziny...*, *op.cit.*, pp.148.

¹⁶ W. Danilewicz, *Sytuacja życiowa dzieci w rodzinach migracyjnych*, Wydawnictwo Trans Humana, Białystok 2006, pp. 31-33.

¹⁷ S. Kawula, *Pedagogika społeczna w społeczeństwie ryzyka*, Wydawnictwo Epistheme, Olsztyn 2004, pp. 20.

¹⁸ J. Szymańska, *Rodzina jako najważniejsza wspólnota w działaniach profilaktycznych*, [w:] red. K. Ostrowska, M. Ryś (red.), *Wychowanie do życia w rodzinie. Książka dla nauczycieli, rodziców i wychowawców*, Wydawnictwo CMPPP MEN, Warszawa 1999, pp. 290.

forms of punishment, lack of clear expectations for standards of behaviour, and lack of parental control or support¹⁹.

It is a system of family relations between family members, which should be based on a common awareness among spouses of the need to make an effort through mutual dedication to their roles in creating and maintaining the functioning of the basic social cell that is the family, proper interpersonal communication, openness in expressing feelings, feelings and awareness to others of their needs, skills and ability to resolve disputes and solve problems, as well as commitment to faith²⁰, which allows to strengthen family bonds in difficult times²¹.

THE IMPORTANCE OF FAMILY RELATIONS FOR THE FUNCTIONING OF THE FAMILY

The family constitutes the basic environment of human existence and remains a basic social cell throughout life. This cell is not a group of its members, i.e. mothers, fathers, children and grandparents or other persons living under the same roof, but above all family ties, which are connected by individual persons. Family ties are one of the most enduring forms of social interaction determining the identity of the individual, as a separate personality²². Family ties are a specific type of social bond. They can be ties resulting from their formal character, objective, independent of human will, such as blood ties, language or place of residence.

In turn, in a subjective aspect referring to their informal nature, bonds depend on the will and intentions of each person. They are expressed in spontaneous behaviors with high emotional intensity, in a sense of belonging to individuals or groups, as well as in a sense of separation from people outside the community²³.

With regard to such defined ties, the social tower can be defined as “an organized system of relations, institutions, means of social control that brings together individuals, subgroups and

¹⁹K. Duraj-Nowakowa, Między integracją a dezintegracją pedagogiki społecznej na użytek familio logii, [w:] K. Duraj-Nowakowa, U. Gruca-Miąsik (red.), Rodzina diagnoza, profilaktyka i wsparcie, Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów 2009, pp. 22.

²⁰ The role of faith in human life can become a subject of discussion in situations where there are “moral concerns” on the part of the clergy, too much involvement of politics in the world of religion, and too loose an interpretation of the principles that should guide the family from the point of view of the clergy, detached from the realities of life.

²¹ J. Sakowska, Rola rodziny w profilaktyce uzależnień, „Studia na Rodziną (ATK)” 1998 nr 2, Wydawnictwo Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego, Warszawa 1998, pp. 98.

²² J. Jagieła, Relacje w rodzinie a szkoła. Krótki przewodnik psychologiczny, Wydawnictwo Rubikon, Kraków 2007, pp. 7.

²³ J. Brągiel, S. Kawula, Więzi społeczne w rodzinie, [w:] S. Kawula, J. Brągiel, A. W. Janke (red.) Pedagogika rodziny. Obszary i panorama problematyki, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2007, pp. 115-116.

other constituent elements of the collective into a whole capable of lasting and developing”²⁴. Reflecting these considerations of family ties, it should be noted that the subjective element is the sense of connection with other family members and the sense of belonging to a separate social group, i.e. the family. It can manifest itself in actions or values, but also in thoughts, feelings or aspirations. The area of objective family ties is based on elements that contribute to the sustainability of the family of a legal, customary, religious, social or economic character. These elements can occur in different configurations, being mutually dependent and conditional, difficult to separate independently²⁵. The family bond is an accident of internal and external forces appearing in the family environment, at the same time affecting its members, which are the consequence of marriage, awareness of conditions, relationships and relationships, emotional experiences, cooperation and attitudes towards social, cultural and economic dependencies, as well as legal, religious and customs factors²⁶. It can therefore be assumed that the family environment and family relationships, defined as family bonds, is a set of conditions depending on the emotional, material, social and cultural factors in which the child develops²⁷. The formed family bond, which is different in each family, of the character of kinship, affinity, adoption or mental sphere, must meet the conditions appropriate to the given social cell. Family relations serve as the foundation of emotional support, which is particularly crucial in military families facing high stress levels.

The maintenance and development of these bonds will depend on the common presence in the life of other members, participation in duties and events of an occasional nature²⁸. These elements are particularly important for building parental attachment and for the educational process. The classification of family ties indicates the existence of two types: functional ties and subjective ties. Different types of family ties are distinguished in the literature of the subject. The first type are formal ties, which are formed by functions and specific roles filled by family members. The second type is an informal relationship of an intentional and personal nature, which evolves on the basis of personality traits²⁹. In a more

²⁴J. Szczepański, *Elementarne pojęcia socjologii*, Wydawnictwo PWN, Warszawa 1970, pp. 160-161.

²⁵J. Brągiel, S. Kawula, *Więzi społeczne...*, *op.cit.*, pp. 116.

²⁶L. Dyczewski, *Więź między pokoleniami w rodzinie*, Wydawnictwo KUL, Lublin 2002, pp. 11..

²⁷M. Tyszkowa, *Rozwój dziecka w rodzinie*, Wydawnictwo UAM, Poznań 1985, pp. 62.

²⁸E. Sujak, *Klimat uczuciowy życia rodziny*, [w:] A. Podsiad, A. Szafrąńska (red.), *Spojrzenie na współczesną rodzinę*, Wydawnictwo PAX, Warszawa 1981, pp. 85.

²⁹J. Brągiel, s. Kawula, *Więzi społeczne...*, *op.cit.*, pp. 116.

extensive classification, three sets of ties can be distinguished, which affect the formation of the degree of coherence and the degree of durability of the family³⁰.

The first of these are structural-objective ties formed by relations between generations and family members, which are shaped by the roles and tasks performed by individuals and generations. Their content refers to raising children, running a household, supporting each other and cooperating in the performance of family functions. Military culture often imposes a hierarchical structure within families, influencing decision-making processes and interpersonal interactions.

Further ties are related to the personal sphere built through relationships and relationships created between family members and generations are based on the cognitive, emotional and consciousness plane. The content of these ties consists of thoughts, feelings and experiences, desires and aspirations, aspirations and mutual attitudes towards each other. They are the most important.

Cultural ties as a third type are formed by relations between family members and generations, on which the contents consist of uniform values, norms, patterns of behavior, attitudes towards people and social institutions, as well as cultural events and products. Analyzing the phenomenon of social adjustment and lack of unity in the family, four types of family ties can be distinguished³¹: sufficient ties, which occur in the case of strong family integration, and strong ties of family members and a sense of community and mutual help; a weak bond characterized by appearances of feelings, care, but also lack of understanding of the need for independence and independence, the requirement of exclusivity in family matters, ends when the child grows up; a lack of bonds characterized by isolation from the life of other family members, the treatment of the house as a temporary place of residence with a characteristic attitude of "taking" over the need for "giving"; and a negative bond associated with pathological families, with the dominance of hostility and mutual dislike towards each other and the existence of dependence consisting in the inability to adapt to the other person allowing to live with each other but also without each other. We can observe some similarities in case of pathological and military families in regards to cultural ties.

³⁰ L. Dyczewski, *Więź między pokoleniami...*, *op.cit.*, pp. 15-17.

³¹ N. Han-Ilgiewicz, *Więź rodzinna u młodzieży społecznie nieprzystosowanej*, [w:] L. Wołoszynowa (red.), *Materiały do nauczania psychologii*, t. I, PWN, Warszawa 1986, pp. 308-310.

The occupation of a professional soldier also influences parental attitudes. According to the principles of the classical concept of career choice, individuals express themselves through their professional activities. An additional factor that reinforces authoritarian personalities and behavioral patterns in soldiers is the specific nature of military service.

In society, there exists a stereotype of soldiers as authoritarian individuals who impose their opinions on others. A principle specific to soldiers' interactions is the concept of leadership, where one dominates over others, and there is a strict requirement to obey those higher in the hierarchy. This principle often extends beyond professional relationships and is transferred to family dynamics, where soldiers attempt to organize family relations in a military-like manner. In the family system, authority lies with the parent, while the child is in a subordinate position. Parental authority can be abused, and soldiers may be particularly prone to such abuses of power³².

In military families, this hierarchical structure can lead to distorted perceptions of roles, where traditional family roles are redefined or skewed. For example, the parent serving in the military is often perceived as the primary or "important" figure in the family, while the other parent—frequently the non-military spouse—is seen as secondary or supporting. This imbalance can place undue pressure on the non-military parent to manage all domestic responsibilities, further exacerbating stress and feelings of inequality within the relationship.

Moreover, the presence of one dominant "important" parent often leads to over-dependence on that individual, leaving family members vulnerable during absences caused by deployments. Children, in particular, may develop attachment issues, struggling to cope with the parent's absence and exhibiting behavioral or emotional challenges. The elevated status of the military parent can also overshadow the contributions of the other parent, fostering a sense of inequality within the partnership and undermining mutual respect.

These dynamics contribute to power imbalances within the relationship, where decisions and authority are concentrated in one partner, often the military member. Such inequality may lead to resentment, reduced cooperation, and a lack of shared decision-making, which are critical for a healthy family environment. Over time, this can strain the marital relationship and diminish the family's ability to function as a cohesive unit.

³² A. Piotrowski, K. Kubacka: Autorytaryzm a postawy rodzicielskie żołnierzy. „Zeszyty Naukowe WSOWL” 2013, nr 4 (170), s. 28, 29.

Family ties shape a unique living environment and an atmosphere and climate that is impossible to replicate. Close relationships, love, care and care, as well as a sense of duty and responsibility, unite the family into one whole. The family in its own way creates a specific family atmosphere. The family environment is created by a set of circumstances and factors, both material and immaterial, and by people who live connected in original and unique ties in a way: by ties of blood and kinship. It is not a static and target system. All elements of the environment are intertwined in different kinds of connections, relationships and interactions. The result of these connections and the result of these relationships is the atmosphere or family climate³³. The formation of a special atmosphere depends on material factors, on a certain level of culture of life in the family, but in particular on the bonds of love that unite the members of the family. Thus, the main source of the family atmosphere are the people who form the family and their mutual relations with each other. The characteristic feature of the family atmosphere is emotional saturation taking into account the dominant moods of positive or negative shades³⁴.

By creating appropriate family ties, which are saturated with a good and joyful atmosphere, the members of this small community feel safe. As a result of such relationships, everyone becomes important and unique to each other, needful, supportive of each other, trusting and accepting their presence and behavior. and accepting each other. This allows for the possibility of a free, stress-free life and with margin for making mistakes. The family is the living environment of people who understand each other, need forgiveness, kindness, advice, encouragement and praise, under the right conditions and time, allowing for the gradual maturation of the personality of the family members³⁵.

FAMILY DYSFUNCTIONS IN THE CARE AND EDUCATIONAL ASPECT IN MILITARY FAMILIES

The family is a basic social cell that constitutes a natural environment for the child. It fulfills certain functions of a caring, developmental, educational or socialization character bearing responsibility for, among other things, meeting biological, psychological or social needs. Fulfilling these functions is the basis for creating a favorable educational, caring and social

³³ J. Wilk, *Pedagogika rodziny...*, *op.cit.*, pp.53.

³⁴ *Ibidem*, pp.54.

³⁵ D. Kornas-Biela, *Klimat domu rodzinnego*, [w:] *Mieć taki dom... Ogólnopolski szkolny konkurs o rodzinie*, Materiały informacyjne, Wydawnictwo Ogólnopolskie Stowarzyszenie Nauczycieli „Warsztaty w Drodze”, pp. 33.

environment for the youngest members of the family, allowing the development of personality traits, shaping values and norms applicable in society. Inappropriate situations of family life and parental attitudes and behaviors, intensifying negative situations devoid of emotional ties, cause the family to not properly fulfill its functions. Limiting care-educational and socializing functions, this family becomes dysfunctional, which is characterized by lack or lack of satisfaction of needs and biological, emotional and developmental sphere. In such a family, there is disorganization of the educational, social, emotional and structural environment. Dysfunctional family leads to disruption of emotional and interpersonal relations between spouses and parents and children themselves. Disrupted home order creates a traumatic atmosphere of family life, its disorganization and does not allow to satisfy the mental needs of the child. In the family dysfunctional care-educational methods are not consistently observed, enforced in a non-pedagogical way causing children to misalign with social, educational and life values and goals.

The family systems of military members are typically embedded within broader military cultures; "when one person joins the military, the entire family serves." Consequently, the families of service members indirectly experience the challenges associated with military life, leading to a higher level of psychosocial stressors compared to civilian families. The health and well-being of families and children whose parents serve in the military become some of the most critical factors influencing stress levels.

One of the most common factors in military families is the experience of frequent separations between parents and children due to military deployments, single parenting, geographic separation from loved ones, and relocations.

In military life we can observe that prolonged absences during deployments create a temporary but recurring "incomplete family" structure. This separation necessitates significant adjustments within the family, often leading to a matriarchal structure, as mothers assume dual roles in caregiving and household management. While this shift helps maintain the family's functionality in the short term, it often creates long-term challenges for family members.

Children, in particular, may struggle to form secure emotional bonds with the absent parent, as the deployment disrupts their sense of stability and connection. Upon returning, the soldier may feel alienated, unable to fully reintegrate into the family's established dynamics. This alienation can contribute to a cycle of misunderstanding and frustration, as the returning

parent attempts to reclaim their role within the family, which may have shifted significantly during their absence.

In some cases, family members experience a difficulty in finding their place within the family structure, leading to feelings of disorientation or inadequacy. The absence of one parent may force children to assume roles that are inappropriate for their age or development, such as becoming a caretaker for younger siblings or acting as an emotional support system for the remaining parent. This premature role assumption can have long-term impacts on their emotional and psychological well-being, often leaving them ill-equipped to navigate their own developmental milestones.

Children raised by a serving parent appear to be more susceptible to socio-emotional consequences, such as externalizing and internalizing mental health problems, compared to their peers who are not from military families³⁶. Childhood forms the foundation for later development, marking a period of profound biological, cognitive, and emotional maturation. The presence of parents is crucial for a developing child³⁷. Particularly in the context of later adaptation and social maladjustment, research highlights the central role of early parent-child attachment and caregiver sensitivity. Attachment is a unique relationship that connects the parent-child dyad, serving to protect the child, while caregiver sensitivity involves predictability, responsiveness, and attunement to the child, especially during moments of distress³⁸.

Military service, especially deployment, can result in prolonged separation between a parent and child. These separations may cause additional stress for a developing child, as they may question the physical and psychological availability of the parent. Military children may also experience “ambiguous loss” of the serving parent, where the parent is alive and well but not physically present. Due to the immature reasoning abilities of young children, this can lead to confusion and inconsistencies in their relationships. These experiences, in turn, can hinder the child’s ability to engage with their environment, as their focus shifts from learning and development to self-defense³⁹.

³⁶ Cramm, H., Aiken, A., & McColl, M. A. Mental health and children in military families: A scoping review of issues and needs. *American Journal of Occupational Therapy*, 70, 2016, pp. 1–1.

³⁷ McIntosh, J. E., Opie, J., Greenwood, C. J., Booth, A., Tan, E., Painter, F., Messer, M., Macdonald, J. A., Letcher, P., Olsson, C. A., & ATPG3 MAC Lab and Consortium. Infant and preschool attachment, continuity and relationship to caregiving sensitivity: Findings from a new population-based Australian cohort. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 65(1), 2004, pp. 64–76.

³⁸ Bowlby, J. *A secure base : parent-child attachment and healthy human development*, 1988, pp. 141–151.

³⁹ Paley, B., Lester, P., & Mogil, C. Family systems and ecological perspectives on the impact of deployment on military families. *Clinical Child and Family Psychology Review*, 16 (3), 2013, pp. 245–265.

Additionally, the lack of a balanced family structure can sometimes affect a child's sense of gender identity or perception of traditional gender roles. For example, boys raised in predominantly matriarchal settings during their father's absence may struggle with societal expectations of masculinity, while girls may feel pressured to adopt traditionally "male" roles to fill gaps left by the absent parent. These dynamics can lead to confusion about one's identity or difficulty aligning with social norms related to gender, further complicating their personal growth and emotional stability. On the contrary, The living environment of such a family has disturbed emotional ties between individual members of the family, and social life is regulated by a group of rejected values, norms and patterns of behaviour, which are the subject of intergenerational transmission carried out within the framework of the socialization function, thereby contributing to the disorder of relations and interaction between family members. On the one hand, the dysfunctional military family is deprived of the ability to perform social tasks, on the other hand, it causes that pathology of social values and recognized norms and patterns of behaviour, causes social adjustment of young people.

The relationship between a child and the non-military parent can potentially serve as a buffer or an additional stressor during the absence of the serving parent. The parent-child attachment organization is specific to the individual, meaning that a child may have a secure attachment with one parent and an insecure attachment organization with the other⁴⁰. However, the parent-child relationship is complex. Whether a parent's military involvement alters the family's secure base in a way that compromises the child's sense of security depends on the nature of the parent-child attachment relationship and how both parties adapt to and respond to the separation⁴¹.

A dysfunctional family is characterized as members of a small community that cannot adequately fulfil its parental functions, i.e., one that cannot meet its tasks, functions and obligations towards children and other family members and solve problems and crisis situations without conflict. The dysfunction of the military families can be associated with its various tasks and the extent and strength of the disorders in the performance of parental functions. In the realities of everyday life, the family, being a cell of multilateral ties, interactions and material,

⁴⁰ Duschinsky, R. Disorganization, fear and attachment: Working towards clarification. *Infant Mental Health Journal* 39, (1), 2018, pp. 17–29.

⁴¹ Riggs, S. A., & Riggs, D. S. Risk and resilience in military families experiencing deployment: the role of the family attachment network, *Journal of Family Psychology* 25 (5), 2011, pp. 675–687.

biological, social and emotional conditions, causes that threats to the family in one basic function spread to dysfunctions in other areas of family life. One can distinguish economic, social, educational, caring or emotional dysfunction. Military families frequently experience secondary traumatization⁴², mirroring symptoms of PTSD seen in soldiers. This can manifest as anxiety, depression, or emotional withdrawal among spouses and children. Additionally, the constant fear for the soldier's safety exacerbates stress levels, leading to strained relationships and increased vulnerability to familial conflict and breakdown⁴³.

In a dysfunctional military families, negative behaviours are formed that cause the construction of an unfavourable caring-educational and socializing environment. Breaking of emotional ties, disruption of emotional relationships, nervous, traumatic home atmosphere, emerging family conflicts, as well as aggression and violence are negative manifestations of behaviours of dysfunctional family members. Disruption of emotional ties can take different forms, from loosening of emotional ties, through emotional indifference between family members, to the disappearance of emotional ties and hostile emotional relationships. In a dysfunctional environment, parents create the appearance of caring and nurturing over children, while denying any need for bonding or understanding when the child feels the need for emotional rapprochement, isolating them from themselves, as well as showing no interest in their school results.

Analysing the negative factors associated with the profession of a professional soldier and their impact on the caregiving and educational environment, it can be concluded that children in military families are significantly more exposed to a higher risk of negative psychological, social, and behavioural health outcomes compared to their civilian counterparts. Parental absence further increases this risk at all stages of development (i.e., early, middle, and late childhood).

⁴² Secondary trauma, also known as secondary traumatic stress, refers to the emotional and psychological impact experienced by individuals who are indirectly exposed to the traumatic experiences of others. This often occurs in professionals such as therapists, first responders, and healthcare workers who engage empathetically with trauma survivors. Symptoms can mirror those of post-traumatic stress disorder (PTSD), including intrusive thoughts, emotional exhaustion, and hypervigilance. (Secondary Trauma: Emotional Safety in Sensitive Research)

⁴³ M. Krzemińska-Cieśla Służba wojskowa jako źródło sytuacji trudnych w rodzinach żołnierzy (skutki wtórnej traumatyzacji, style wychowania), Wydawnictwo Uniwersytetu Szczecińskiego, 2022, pp. 3-7

SUMMARY

Poland's significant involvement in missions abroad has brought about changes in the functioning of military families, particularly in shaping the caregiving and educational environment, highlighting aspects crucial to the family as a fundamental social unit. In the context of research on this issue, it is evident that military families differ from others due to the specific experiences associated with military service. These experiences largely contribute to dysfunctions in family relationships and have an impact on children. Children from military families often exhibit high levels of anxiety, guilt, and aggression, making them more vulnerable to stigmatization at school and hindering their personality development.

Since family life is of great importance to soldiers, it can alleviate the impact of difficult situations, which undeniably contributes to the stability of military families. This is also significant in the context of relationships with the spouse, who often serves as a buffer between the child and the soldier-parent engaging in dysfunctional behaviors. The challenging life experiences of soldiers lead to excessive rigidity in their thinking and actions, which prevents them from creating a secure caregiving and educational environment for their children. This rigidity also hinders the development of a role model that children can base their values on, not only in terms of relationships but also in solving problems related to emerging threats. Ensuring a high quality of life for military families through preventive and corrective measures is crucial because well-functioning families contribute to a healthy society and form the foundation for soldiers' psychological adaptation to professional military service. Military families face specific circumstances that can affect their functioning and well-being. Providing support is one of the most important things we can do for families. These challenges can pose exceptional risks to children and the family as a whole.

The perspective of a professional parent-soldier on the care-educational environment surrounded by the family limited by tasks performed within the framework of service, time barriers, but also burdened with the psychological burden associated with the implementation of projects in the "unfriendly" environment is a wide source of information based on emotions and the need to "melt" again in the family environment. This is so difficult that the elements of the family in it in combination with everyday prose, as well as their own feelings and emotions interact with each other, rebuilding, creating a new or even contrary disrupting the state of care-educational stability. Therefore, it is worth noting the importance of social support, which plays a key role in shaping the positive, caring and educational environment in military families. A key

element of the effective functioning of a military family is the strong emotional bond between its members and the ability to adapt to changing conditions. Despite the stress and uncertainty associated with professional military life, these families are able to maintain healthy relationships and provide stable conditions for their children to develop. This is especially important in families where a professional soldier leaving for missions has contact with intense stress, fear for his life, but also with problems arising in the family left behind in the country, which often translates into mental health condition manifesting itself as post-traumatic stress disorder.

From the perspective of a child in a military family, it is necessary to note the impact of long-term separations. Their presence makes it significantly difficult to fulfill the basic functions of the family, especially that of socialization and assimilation of values from the authorities-parents. This was especially problematic in the days before universal access to the Internet, but over time, this information channel has greatly facilitated access to interaction between family members. However, of course, it does not allow for a full analysis of the other person, which makes it difficult to create a complete picture of values and principles in the context of collective family life. This can significantly hinder relationships, and if separations are repetitive, prevent the establishment of deep interpersonal ties. Looking at military families, an important element is also the memory of the transfer of values and military presence to the ranks of this social group. Apart from such obvious as permanent rules or assuming a “hard” upbringing, we can also observe a change in the culture of the family. There may be elements of hierarchy, whether in the case of tasks or decisions, but also such behaviors as delegating one’s tasks or giving limited functionality to people. Perhaps this can be called a conversion into a task group rather than a strict family one. An important action in this context is to decisively separate these values and embody oneself in another social role or possibly “enter” into another person’s skin. The dysfunctions of military families can appear many, mentioned earlier: difficult relationships, lack of mutual understanding, but also a certain kind of “functionalization” of people in family are just some elements. Of course, they do not have to appear in every such group, but they pose great challenges that can be solved by appropriate actions. Military communities often create integrated support environments that help families cope with the difficulties resulting from the nature of military service. However, an important aspect is also the institutional support offered by military organizations, which provide not only material assistance, but also psychological and educational one.

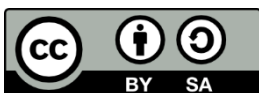
REFERENCES LIST

LITERATURE

- Adamski F. Rodzina. Wymiar społeczno – kulturowy, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2002.
- Biała J. Zagrożenia w wychowaniu dziecka we współczesnej rodzinie polskiej, Wydawnictwo Akademii Świętokrzyskiej, Kielce 2006.
- Biedroń M. Realizacja funkcji rodziny w kontekście globalnych przemian socjokulturowych, [w:] Ładyżyński A. (red.), Rodzina we współczesności, Wydawnictwo ATUT, Wrocław 2009.
- Bowlby J. A secure base: parent-child attachment and healthy human development, 1988, pp. 141–151.
- Brańgel J., Kawula S. Więzy społeczne w rodzinie, [w:] Kawula S., Brańgel J., Janke A.W. (red.) Pedagogika rodziny. Obszary i panorama problematyki, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2007.
- Cramm H., Aiken A., McColl M. A. Mental health and children in military families: A scoping review of issues and needs. *American Journal of Occupational Therapy*, 70, 2016, pp. 1–1.
- Danilewicz W. Sytuacja życiowa dzieci w rodzinach migracyjnych, Wydawnictwo Trans Humana, Białystok 2006.
- Duraj-Nowakowa K. Między integracją a dezintegracją pedagogiki społecznej na użytek familiologii, [w:] Duraj-Nowakowa K., Gruca-Miąsik U. (red.), Rodzina diagnoza, profilaktyka i wsparcie, Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów 2009.
- Duschinsky R. Disorganization, fear and attachment: Working towards clarification. *Infant Mental Health Journal* 39, (1), 2018, pp. 17–29.
- Dyczewski L. Mieć rodzinę – dom, [w:] Mieć taki dom. Ogólnopolski szkolny konkurs o rodzinie, Materiały informacyjne, Wydawnictwo Ogólnopolskie Stowarzyszenie Nauczycieli „Warsztaty w Drodze”, 2001.
- Dyczewski L. Więzy między pokoleniami w rodzinie, Wydawnictwo KUL, Lublin 2002.
- Han-Ilgiewicz N. Więzy rodzinna u młodzieży społecznie nieprzystosowanej, [w:] Wołoszynowa L. (red.), Materiały do nauczania psychologii, Vol. I, PWN, Warszawa 1986.
- Jagięła J. Relacje w rodzinie a szkoła. Krótki przewodnik psychologiczny, Wydawnictwo Rubikon, Kraków 2007.
- Jarosz E. Dom, który krzywdzi, Wydawnictwo Śląsk, Katowice 2001.
- Jarmoszko S. Podstawy pedagogiki w kształceniu oficerów, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2002.
- Kawula S. Funkcja opiekuńcza współczesnej rodziny, [w:] Kawula S., Brańgel J., Janke A.W. (red.), Pedagogika rodziny. Obszary i panorama problematyki, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2007.
- Kawula S. Pedagogika społeczna w społeczeństwie ryzyka, Wydawnictwo Epistheme, Olsztyn 2004.
- Kornas-Biela D. Klimat domu rodzinnego, [w:] Mieć taki dom... Ogólnopolski szkolny konkurs o rodzinie, Materiały informacyjne, Wydawnictwo Ogólnopolskie Stowarzyszenie Nauczycieli „Warsztaty w Drodze”.
- Krzemińska-Cieśla M. Służba wojskowa jako źródło sytuacji trudnych w rodzinach żołnierzy (skutki wtórnej traumatyzacji, style wychowania), Wydawnictwo Uniwersytetu Szczecińskiego, 2022, pp. 3-7.
- McIntosh J. E., et al. Infant and preschool attachment, continuity and relationship to caregiving sensitivity: Findings from a new population-based Australian cohort. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 65(1), 2004, pp. 64–76.
- Obuchowska I. Dynamika nerwic. Psychologiczne aspekty zaburzeń nerwicowych u dzieci i młodzieży, Wydawnictwo PWN, Warszawa 1983.

- Ostrowska K. Podstawowe funkcje rodziny, [w:] Ostrowska K., Ryś M. (red.), Wychowanie do życia w rodzinie. Książka dla nauczycieli, rodziców i wychowawców, Wydawnictwo CMPPP MEN, Warszawa 1999.
- Paley B., Lester P., Mogil C. Family systems and ecological perspectives on the impact of deployment on military families. *Clinical Child and Family Psychology Review*, 16 (3), 2013, pp. 245–265.
- Piotrowski A., Kubacka K. Autorytaryzm a postawy rodzicielskie żołnierzy, „Zeszyty Naukowe WSOWL” 2013, nr 4 (170), s. 28, 29.
- Riggs S. A., Riggs D. S. Risk and resilience in military families experiencing deployment: the role of the family attachment network. *Journal of Family Psychology*, 25 (5), 2011, pp. 675–687.
- Sakowska J. Rola rodziny w profilaktyce uzależnień, „Studia na Rodziną (ATK)” 1998 No 2, Wydawnictwo Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego, Warszawa 1998.
- Stępnia-Łuczywek A. Rodzina jako system interakcji, „Małżeństwo i Rodzina”, Warszawa 2004 No 1.
- Sujak E. Klimat uczuciowy życia rodziny, [w:] Podsiad A., Szafrąńska A. (red.), Spojrzenie na współczesną rodzinę, Wydawnictwo PAX, Warszawa 1981.
- Szczepeński J. Elementarne pojęcia socjologii, Wydawnictwo PWN, Warszawa 1970.
- Szczepeński J. Podstawowe pojęcia socjologii, Wydawnictwo PWN, Warszawa 1963.
- Szymańska J. Rodzina jako najważniejsza wspólnota w działaniach profilaktycznych, [w:] Ostrowska K., Ryś M. (red.), Wychowanie do życia w rodzinie. Książka dla nauczycieli, rodziców i wychowawców, Wydawnictwo CMPPP MEN, Warszawa 1999.
- Świdarska M. Czy agresja jest wrodzona? [w:] Szczepanik R., Wawrzyniak J. (red.), Różne spojrzenia na przemoc, Wydawnictwo Akademii Humanistyczno-Ekonomicznej, Łódź 2008.
- Tyszkowa M. Rozwój dziecka w rodzinie, Wydawnictwo UAM, Poznań 1985.
- Wilk J. Pedagogika rodziny. Zagadnienia wybrane, Wydawnictwo Poligrafia Salezjańska, Lublin 2002.

Copyright (c) 2025 by Paweł Chabielski and Kacper Chabielski.

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-ShareAlike 4.0 International License.

IZABELA LIGENZA*

Akademia WSB, Dąbrowa Górnicza, Polska

**JAKOŚĆ ŻYCIA SPOŁECZEŃSTWA – WIODĄCY SKŁADNIK
BEZPIECZEŃSTWA LOKALNEGO W POLSCE
SOCIETY QUALITY OF LIFE - LEADING INGREDIENT
LOCAL SECURITY IN POLAND**

ABSTRAKT: Bezpieczeństwo lokalne zaliczane jest do jednej z najważniejszych kategorii bezpieczeństwa wewnętrznego państwa określających jakość życia społeczeństwa na poziomie lokalnym. Zagrożenia zewnętrzne dla jakości życia społeczności lokalnych w Polsce (RP) w ostatnim czasie były i są nadal zdominowane kryzysem migracyjnym na granicy polsko-białoruskiej oraz masowym napływem uchodźców z Ukrainy, który wywołała agresja Federacji Rosyjskiej (FR) na Ukrainę w 2022 roku. Celem artykułu jest identyfikacja jakości życia społeczeństwa jako składnika bezpieczeństwa lokalnego w Polsce oraz zaproponowanie kierunków (sposobów) działań na rzecz jej utrzymania i zwiększania. Główny problem badawczy został sformułowany w sposób następujący: Jakie zagrożenia w ostatnich dekadach determinowały jakość życia społeczeństwa w Polsce oraz jak im można przeciwdziałać?

SŁOWA KLUCZOWE: bezpieczeństwo lokalne, bezpieczeństwo społeczności lokalnych, poziom i jakość życia mieszkańców, zagrożenia bezpieczeństwa lokalnego.

ABSTRACT: Local security is considered one of the most important categories of state security determining the quality of life of society at the information level. External threats to the quality of life of communities in Poland (RP) recently, as they are still dominated by the migration crisis on the Polish-Belarussian border and the mass influx from Ukraine, which triggered the aggression of the Russian Federation (FR) against Ukraine in 2022. The aim of the article is to identify the quality of life of society as a component of local security in Poland and to propose directions (ways) of activities to increase and enhance it. The main research problem was formulated as

* dr Izabela Ligenza, WSB University, Dąbrowa Górnicza, Poland

 <https://orcid.org/0000-0001-7166-5227>, izabela.ligenza@wp.pl

Copyright (c) 2025 Izabela Ligenza. This work is licensed under a Creative Commons Attribution-ShareAlike 4.0 International License.

follows: What threats have determined the quality of life of society in Poland in recent decades and how can they be counteracted?

KEYWORDS: local security, security of local communities, level and quality of life of residents, threats to local security.

WPROWADZENIE

Bezpieczeństwo lokalne jest jedną z kategorii bezpieczeństwa, która w ostatnich latach zrobiła szczególną karierę. Jego rozkwit wynika z zaimplementowania koncepcji decentralizacji państwa i jego sfery publicznej, zgodnie z którą bezpieczeństwo przestało być niepodzielne i pozostawione wyłącznie państwu. Zaliczane jest do jednej z najważniejszych kategorii bezpieczeństwa wewnętrznego państwa określających jakość życia społeczeństwa na poziomie lokalnym. Jakość życia mieszkańców wyrażana jest m.in. poprzez coraz częstsze poszukiwanie bezpiecznej okolicy do zamieszkania, które jest jednym z kluczowych czynników migracyjnych, a poczucie bezpieczeństwa lokalnego stało się synonimem wysokiego standardu życia i dobrobytu. Wynika z tego, że nowocześnie rozumiane bezpieczeństwo lokalne to nie tylko ochrona żywotnych oraz ważnych interesów lokalnej wspólnoty społecznej i lokalnych instytucji bezpieczeństwa przed zagrożeniami wewnętrznymi i zewnętrznymi. Jest to także zapewnienie warunków dla realizacji ich interesów, zwłaszcza tych, które w sposób bezpośredni oddziałują na rzeczywistość, bądź odczuwalną, jakość życia na poziomie lokalnym. Jest ono tym fenomenem, który dotyczy nie tylko wszystkich członków wspólnoty lokalnej, ale również wszystkich osób przebywających na danym terytorium.

Bezpieczeństwo lokalne ma na celu nie tylko zapobieganie przestępczości, ściganie przestępców, utrzymanie porządku publicznego, reagowanie na wszelkie zagrożenia i sytuacje kryzysowe w sposób skoordynowany i efektywny, ale ma również wpływ na poczucie bezpieczeństwa społeczności lokalnych.

Rozkwit bezpieczeństwa lokalnego jest bezpośrednim skutkiem praktycznego zaimplementowania koncepcji decentralizacji państwa i jego sfery publicznej¹. Z natury wzbudza ono w środowiskach lokalnych duże zainteresowanie, a nawet emocje. Powszechnie

¹ M. Mączyński, *Bezpieczeństwo lokalne: mit czy rzeczywistość?* [w:] *Zagadnienia bezpieczeństwa i porządku publicznego w jednostkach samorządu terytorialnego*, (red.) E. Ura, E. Feret, S. Pieprzny, Wydawnictwo RS Druk, Rzeszów 2018, s. 46.

uważa się, że bezpieczeństwo lokalne tak samo determinuje jakość życia na poziomie lokalnym, jak jakość życia przesądza o oczekiwaniach względem bezpieczeństwa lokalnego. W efekcie bezpieczeństwo lokalne jawi się równocześnie jako cel i skutek rozmaitych działań podejmowanych na jego rzecz.

Bardzo ważną składową bezpieczeństwa lokalnego są działania, które mają wpływ na jakość życia² mieszkańców. Jakość życia przez Światową Organizację Zdrowia definiowana jest jako „postrzeganie przez jednostkę swojej pozycji życiowej w kontekście kultury i systemów wartości, w których żyje oraz w odniesieniu do jej celów, oczekiwań, standardów i trosk”³. Współczesne pojęcie jakości życia (ang. *Quality of life* - QoL) zostało zdefiniowane w latach 70. XX wieku przez Campbella⁴. Dowiódł on, badając dorosłych Amerykanów, że istnieje ścisły związek pomiędzy obiektywnymi warunkami życia, a zadowoleniem z życia. Wykazał, że zadowolenie nie musi wzrastać wraz z poprawą warunków życia, bo na odczuwanie zadowolenia wpływają także doświadczenia życiowe. Campbell ze swoimi współpracownikami opracował narzędzie pomiarowe, które umożliwia, poprzez zsumowanie ocen konkretnych sfer życia człowieka, pomiar globalnego wskaźnika jakości życia. Badania Campbella przyczyniły się do ugruntowania przekonania, że życie ludzkie powinno być ujmowane holistycznie, ponieważ jego przebieg zależy nie tylko od właściwości samego człowieka (biologicznych, psychicznych i społecznych), ale także od środowiska (w tym miejsca zamieszkania), w jakim ten człowiek się znajduje⁵.

Celem artykułu jest identyfikacja jakości życia społeczeństwa jako wiodącego składnika bezpieczeństwa lokalnego w Polsce oraz zaproponowanie kierunków (sposobów) działań na rzecz jej utrzymania i zwiększania. Prowadzone przez autorkę badania ukierunkowane były na rozwiązanie następującego głównego problemu badawczego: Jakie zagrożenia w ostatnich dekadach⁶ determinowały jakość życia społeczeństwa w Polsce oraz jak im można przeciwdziałać?

² Jakość życia to stopień zaspokojenia potrzeb materialnych i niematerialnych — spełniania standardów lub realizacji wartości: biologicznych, psychologicznych, duchowych, społecznych i politycznych, kulturalnych, ekonomicznych i ekologicznych jednostek, rodzin i zbiorowości.

³ World Health Organization, <https://www.who.int/tools/whoqol> (dostęp: 14.09.2024).

⁴ T. Colin Campbell wybitny naukowiec – biochemik, zajmujący się od ponad pięćdziesięciu lat wpływem żywności i żywienia na zdrowie człowieka. Autor ponad 350 artykułów naukowych, z których znaczna część została opublikowana w czołowych czasopismach naukowych.

⁵ A. Sompolska-Rzechuła, *Jakość życia jako kategoria ekonomiczna*, Folia Pomeranae Universitatis Technologiae Stetinensis. Oeconomica, 2013 nr 71, s. 127-140.

⁶ Autorka ma na myśli pierwsze dekady XXI wieku.

Główny problem badawczy obejmował trzy problemy szczegółowe:

- 1) Co było przedmiotem i jak postrzegana była w Polsce w ostatnich dekadach jakość życia społeczeństwa jako jeden z wiodących składników bezpieczeństwa lokalnego?
- 2) W jakim zakresie pandemia COVID-19, kryzys migracyjny na granicy polsko-białoruskiej oraz agresja Federacji Rosyjskiej (FR) na Ukrainę w 2022 roku wpłynęły na stan i poczucie jakości życia społeczeństwa w Polsce?
- 3) Jakie działania mogą i powinny być prowadzone na rzecz utrzymania i zwiększenia jakości życia społeczeństwa w Polsce?

Kierunek prowadzonym badaniom nadawała następująca hipoteza badawcza:

W ostatnich dekadach głównymi zagrożeniami dla jakości życia społeczeństwa jako wiodącego składnika bezpieczeństwa lokalnego w Polsce były (a wiele z nich jest nadal): pandemia COVID-19, kryzys migracyjny na granicy polsko-białoruskiej oraz agresja FR na Ukrainę w 2022 roku. Natomiast sposobów na rzecz jej utrzymania i zwiększania należy poszukiwać przede wszystkim w obszarach bezpieczeństwa społecznego oraz informacyjnego i kulturowego.

W badaniach zastosowano metody teoretyczne (analizy, syntezy) oraz empiryczne. W ostatnich metodach dominowało studium przypadków. Metodę analizy - jako metodę złożoną, z uwzględnieniem analizy elementarnej, przyczynowej i krytycznej, z różnym jej nasileniem, stosowano do etapów wnikania w badaną problematykę, która była główną metodą w badaniu literatury przedmiotu oraz aktów prawnych. Metodę zastosowano podczas całego procesu badawczego i wykorzystano do identyfikacji zagrożeń dla jakości życia społeczeństwa lokalnego w Polsce. Metodę syntezy (głównie syntezę przyczynową), wykorzystano do łączenia wyodrębnionych elementów badanego problemu i formułowania wniosków i uogólnień. Metoda studium przypadku umożliwiła poszukanie dobrych praktyk i rozwiązań, szczególnie w tych gminach i powiatach, które przyjęły dużą liczbę uchodźców. Przy tej metodzie wykorzystano badania przeprowadzone przez autorkę w swojej pracy doktorskiej.

MISJA I PRZEDMIOT BEZPIECZEŃSTWA LOKALNEGO W POLSCE

E. Nowak i M. Nowak definiują bezpieczeństwo lokalne, jako „pewien stan spokoju i zdolności do neutralizowania zagrożeń w geograficznie ograniczonej przestrzeni”. Przedmiotem bezpieczeństwa lokalnego jest zapewnienie: bezpieczeństwa osobistego w przestrzeni publicznej. Autorzy zwracają uwagę, że jest to również zapewnienie „dostępu

do instytucji edukacyjnych i oświatowych; dostępu do sieci handlowej i usługowej zaspokajające zasadnicze potrzeby egzystencjalne; dostępu do usług medycznych; dostępu do sądów powszechnych i bezzwłocznego osadzania oraz innych form niezbędnej obsługi i pomocy prawnej; skutecznej ochrony przed lokalną dewastacją i zanieczyszczeniem środowiska; dbałości o lokalny rynek pracy; dostępu do świadczeń opieki społecznej sytuacjach kryzysowych; dostępu do usług opiekuńczych dla dzieci i osób dorosłych, które ich potrzebują; dostępności do szlaków komunikacji i transportu; zapewnienie przyłączenia użytkowników zasobów mieszkaniowych do infrastruktury komunalnej; zapewnienie bezpieczeństwa publicznego itp.”⁷.

Misją bezpieczeństwa lokalnego jest zapewnienie, za pomocą legalnych środków prawnych, warunków funkcjonowania ludzi, czyli mieszkańców danej społeczności lokalnej, ich ochrona przed przestępczością oraz innymi zagrożeniami mogącymi występować w danej społeczności lokalnej. W literaturze przedmiotu, oprócz terminu „bezpieczeństwo lokalne”, występuje również termin „bezpieczeństwo społeczności lokalnych”, które wiązane jest przede wszystkim (głównie) z bezpieczeństwem i porządkiem publicznym w ich wymiarze lokalnym. Bezpieczeństwo i porządek publiczny związane są z zapewnieniem niezakłóconego funkcjonowania struktur państwowych i bezpieczeństwa obywateli obejmującego ochronę ich życia, zdrowia i mienia oraz z utrzymaniem porządku umożliwiającemu normalne funkcjonowanie i rozwój życia w państwie. Obejmuje: ochronę życia ludzi oraz mienia przed bezprawnymi zamachami; ochronę porządku publicznego, w tym zapewnienie spokoju w miejscach publicznych oraz w środkach transportu publicznego i komunikacji publicznej; wykrywanie przestępstw i wykroczeń oraz ściganie ich sprawców; inicjowanie i organizowanie działań mających na celu zapobieganie popełnianiu przestępstw i wykroczeń oraz zjawiskom kryminogennym; egzekwowanie stosowania się do nakazów i zakazów określonych przepisami prawa; zapewnienie właściwego stanu urządzeń użyteczności publicznej; utrzymanie porządku na drogach; przestrzeganiem przepisów o stowarzyszeniach, zbiórkach publicznych, rejestracji pojazdów; przestrzeganiem przepisów budowlanych, leśnych i łowieckich; zwalczaniem patologii społecznych, a w szczególności alkoholizmu i narkomanii; przestrzeganiem określonej dyscypliny społecznej. Wymienione zadania są domeną (zasadniczą misją) Policji.

⁷ E. Nowak, M. Nowak, *Bezpieczeństwo narodowe Rzeczypospolitej Polskiej. Podstawowe założenia i uwarunkowania*, Wydawnictwo. Difin, Warszawa 2023, s. 208.

Mając powyższe na uwadze nietrudno zauważyć, że termin „bezpieczeństwo społeczności lokalnych” jest tzw. „mocno zawężonym” ujęciem pojęcia „bezpieczeństwo lokalne”. Nie obejmuje ono bowiem m.in. takich zadań jak dostęp: do instytucji edukacyjnych i oświatowych, usług medycznych, sieci handlowej i usługowej, sądów powszechnych, świadczeń opieki społecznej w sytuacjach kryzysowych, usług opiekuńczych dla dzieci i osób dorosłych oraz innych form niezbędnej obsługi i pomocy prawnej. Ponadto bezpieczeństwo lokalne dotyczy zapewnienia: bezpieczeństwa publicznego, skutecznej ochrony przed lokalną dewastacją i zanieczyszczeniem środowiska; dbałości o lokalny rynek pracy, dostępności do szlaków komunikacji i transportu, zapewnienia przyłączenia użytkowników zasobów mieszkaniowych do infrastruktury komunalnej itp.

Powyższe potrzeby są głównie realizowane na szczeblu lokalnym przez lokalne władze samorządowe, czyli starostów, burmistrzów oraz wójtów (prezydentów miast). Odgrywają oni istotną rolę w zapewnieniu bezpieczeństwa lokalnego poprzez podejmowanie działań planowania, koordynacji i współpracy z różnymi służbami odpowiedzialnymi za bezpieczeństwo lokalne. Celem tego bezpieczeństwa jest stworzenie warunków do normalnego funkcjonowania społeczności lokalnej, zapewnienie poczucia bezpieczeństwa mieszkańcom oraz reagowanie na wszelkie zagrożenia i sytuacje kryzysowe w sposób skoordynowany i efektywny, aby poczucie bezpieczeństwa społeczności lokalnych było stale zapewnione.

Dużą i ważną rolę w zapewnieniu bezpieczeństwa społeczności lokalnych odgrywa Policja, straż pożarna (państwowa i ochotnicza) oraz grupy społeczne o zorganizowanym charakterze. Policja⁸ jest odpowiedzialna za zapewnienie bezpieczeństwa publicznego, ściganie przestępstw, utrzymanie porządku na ulicach, kontrolę ruchu drogowego i inne zadania związane z ochroną porządku publicznego. Zapewnia również ochronę i pomoc dla ludności poszkodowanej i jej mienia w sytuacjach kryzysowych.

Państwowa Straż Pożarna (PSP)⁹ i Ochotnicza Straż Pożarna (OSP)¹⁰ odpowiada za zwalczanie pożarów, udzielanie pomocy w przypadku wypadków drogowych i innych sytuacji kryzysowych, prowadzenie działań ratunkowych i ochronę przeciwpożarową. Jest również niezbędna przy takich zagrożeniach, jak: wypadki samochodowe, zderzenie się lub wykołajenie

⁸ Ustawa z dnia 6 kwietnia 1990 r. o Policji, Dz.U.2024.0.145 t.j.

⁹ Ustawa z dnia 24 sierpnia 1991 r. o Państwowej Straży Pożarnej, Dz.U.2024.0.127 t.j.

¹⁰ Ustawa z dnia 24 sierpnia 1991 r. o ochronie przeciwpożarowej, Dz.U.2024.0.275 t.j.

pociągów, katastrofy budowlane takie jak zawalenie się budynku lub mostu, czy też klęski żywiołowe (powódzie, susze, wichury).

Grupy społeczne¹¹ o zorganizowanym charakterze mają duże możliwości wpływu na działanie organów władzy publicznej ze względu na możliwości prawne. Mogą brać udział w zarządzaniu bezpieczeństwem. Dotyczy to w szczególności organizacji pozarządowych¹² (NGO), które prowadzą działalność pożytku publicznego. Spektrum tych działań jest szerokie, w związku z tym koncentrują się na zaspakajaniu potrzeb wspólnych społeczeństwa oraz rozwiązywaniu spraw i problemów, których pozostałe sektory nie chcą lub nie mogą (nie potrafią) rozwiązać.

Polski system prawny umożliwia społecznościom lokalnym tworzenie różnych grup samoobrony, które mogą działać wyłącznie profilaktycznie i powstrzymywać się od interwencji. W sytuacjach krytycznych wzywają Policję albo inne uprawnione organy. Mogą interweniować jednak tylko w sytuacji bezpośredniego zagrożenia. Społeczna samoobrona musi być powiązana z działaniami Policji i lokalnymi władzami. Dobrze zorganizowane i działające zgodnie z prawem straże obywatelskie stanowią istotny element w systemie bezpieczeństwa obywateli na poziomie lokalnym. Główną przesłanką powołania straży obywatelskiej w danej społeczności lokalnej jest wola mieszkańców.

Tworzeniu straży obywatelskiej sprzyja szereg rozwiązań prawnych, w tym prawa karnego. Do tych najistotniejszych należą: obrona konieczna, stan wyższej konieczności, ujęcie osoby na gorącym uczynku, udzielanie doraźnej pomocy policjantowi, społeczny obowiązek zawiadomienia organów ścigania o popełnieniu przestępstwa, działalność jednostek samorządu terytorialnego w zakresie ochrony porządku i bezpieczeństwa obywateli, prawo do tworzenia stowarzyszeń, obowiązek współpracy Policji i straży gminnej (miejskiej) z organami samorządowymi i organizacjami społecznymi, czy obowiązek współpracy samorządów lokalnych z organizacjami pozarządowymi.

¹¹ Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 roku o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie, Dz.U.2023.0.571 t.j.

¹² Organizacje pozarządowe (ang. *non governmental organisation* - NGO) to wszystkie podmioty, które nie są jednostkami albo organami administracji publicznej oraz których działalność nie jest nastawiona na osiągnięcie zysku. Charakterystyczną cechą organizacji pozarządowych jest więc brak powiązań z władzą publiczną (często tak tłumaczy się nazwę organizacja poza-rządowa).

WSPÓŁCZESNE ZAGROŻENIA DLA JAKOŚCI ŻYCIA W POLSCE

Zagrożenia dla jakości życia społeczności lokalnych w RP występują przede wszystkim w obszarze bezpieczeństwa społecznego oraz informacyjnego i kulturowego. Wpływ na te zagrożenia w ostatnim czasie miała pandemia COVID-19¹³, sytuacja kryzysowa na granicy polsko-białoruskiej¹⁴ oraz agresja FR na Ukrainę w 2022 r. W obszarze bezpieczeństwa społecznego potencjalnymi zagrożeniami dla społeczności lokalnych w RP są (lub mogą być): manipulacja świadomością i psychiką mieszkańców za pomocą środków masowego przekazu (sposób postrzegania migrantów z Ukrainy w mass mediach zmienia się wraz z przedłużaniem się wojny, m.in. od pozytywnego do negatywnego); próby ograniczania wolności mediów; nacjonalizm; szowinizm; ksenofobia; patologie społeczne (przestępczość, struktury mafijne, narkomania); nasilające się migracje ekonomiczne; próby nadużycia wiedzy; import obcej kultury (np. wraz z napływem migrantów z Ukrainy zostały zaimplementowane w naszym kraju ich tradycje świąteczne, lokalne wyroby, język ukraiński, religia); ubożenie najstabilniej wykształconych grup społecznych (spowodowane m.in. pandemią COVID-19, wojną w Ukrainie, która spowodowała wzrost inflacji i wynikających z niej wzrostu cen żywności, materiałów budowlanych, mieszkań itp.)¹⁵.

Głównymi czynnikami (kwestiami) powodującymi zagrożenie dla bezpieczeństwa społecznego w RP są (mogą być): bezrobocie, ubóstwo najsłabszych grup społeczeństwa, kryzys demograficzny, zjawiska korupcji oraz błędy i zaniechania organów władzy oraz administracji państwowej i samorządowej w działaniach na rzecz bezpieczeństwa lokalnego.

Bezrobocie (sposoby jego łagodzenia), podobnie jak przed agresją FR na Ukrainę w 2022 roku, nadal stanowi wyzwanie dla ludzi poszukujących pracy oraz decydentów odpowiedzialnych za polską gospodarkę. Przed agresją FR na Ukrainę, Ukraińcy w Polsce licznie pracowali w branży budowlanej, transporcie i przetwórstwie przemysłowym oraz rolnictwie. Ich wyjazd (powrót) do Ukrainy, aby walczyć w obronie swojego kraju, spowodował duże braki

¹³ Pandemia COVID-19 w Polsce wymusiła wprowadzenie różnych obostrzeń w życiu mieszkańców i prowadzeniu działalności gospodarczej (kwarantanna, zamknięcie granic, zamknięcie placówek oświatowych i kulturalnych, wstrzymanie działalności wielu przedsiębiorstw produkcyjnych i usługowych, ograniczenia działalności sportowej, kulturalnej, religijnej itp.) spowodowały poważne obniżenie poziomu i jakości życia mieszkańców.

¹⁴ Nielegalni migranci wykorzystywani są przez stronę białoruską do destabilizacji sytuacji politycznej i gospodarczej w Polsce i innych państwach Unii Europejskiej.

¹⁵ P. Kugiel, *Wpływ wojny na Ukrainie na bezpieczeństwo żywnościowe państw rozwijających się*, (red.) S. Dębski, P. Sasnal, R. Tarnogórski, J. Czerep, Ł. Maślanka, J. Szczudlik, D. Szeligowski, J. Szymańska, M. Terlikowski, S. Zaręba, T. Żornaczuk, Polski Instytut Spraw Międzynarodowych nr 63 (2482), Wydawnictwo Instytut Spraw Międzynarodowych, Warszawa 2022, s. 2.

kadrowe. Jednocześnie uchodźcy przybywający z Ukrainy do Polski szybko podejmowali pracę¹⁶. Sprzyjała temu łatwa integracja uchodźców z polskim społeczeństwem (języki ukraiński i polski to języki słowiańskie) oraz ustawa o pomocy obywatelom Ukrainy. Dzięki temu, mimo inflacji i spowolnienia gospodarczego, stopa bezrobocia w Polsce utrzymywana jest na rekordowo niskim poziomie.

Ubóstwo (jego poziom) w Polsce pozostaje relatywnie na podobnym poziomie, jak przed agresją FR na Ukrainę w 2022 roku. Jego główną przyczyną jest wysoka inflacja konsumpcyjna. Na przełomie 2022 i 2023 roku wynosiła ona aż 18,1%¹⁷ (w tym samym czasie np. inflacja konsumpcyjna w Hiszpanii wynosiła zaledwie ok. 5%)¹⁸. Była ona konsekwencją pandemii COVID-19 (spowodowała m.in. przestoje gospodarcze, wypłatę dodatków osłonowych), podwyżek płac w sektorach budowlanym, spożywczym¹⁹ i energetycznym²⁰, a także dodatkami na korzystanie z innych źródeł ciepła w ramach Rządowej Tarczy Energetycznej²¹. Nastąpiło także zamrożenie ceny energii elektrycznej i wprowadzenie dodatku elektrycznego. Działania te miały nie tylko zapobiegać, ale również zmniejszyć ubóstwo. Jednak niezmiennie do najbardziej zagrożonych ubóstwem skrajnym należały osoby utrzymujące się ze świadczeń społecznych (poza emeryturami) oraz z rolnictwa, a także gospodarstwa z co najmniej trójką dzieci, gospodarstwa z osobami dotkniętymi niepełnosprawnością oraz gospodarstwa z osobami o niskim poziomie wykształcenia²².

Problemy demograficzne Polski w ostatnich latach wynikają głównie z ujemnego przyrostu naturalnego (od 2013 roku utrzymuje się przewaga liczby zgonów nad liczbą urodzeń)

¹⁶ J. Szymańska, *Uchodźcy z Ukrainy na europejskim rynku pracy*, Polski Instytut Spraw Międzynarodowych nr 28 (2649), (red.) S. Dębski, Ł. Kulesa, R. Tarnogórski, J. Czerep, Ł. Maślanka, P. Sasnał, J. Szczudlik, D. Szeligowski, J. Szymańska, M. Terlikowski, D. Wnukowski, S. Zaręba, T. Żornaczuk, Wydawnictwo Polski Instytut Spraw Międzynarodowych, Warszawa 2023, s. 1-2.

¹⁷ Inflacja w Polsce w 2022 roku, Narodowy Bank Polski, <https://www.google.pl/search?q=inflacja+w+polsce+w+grudniu+2022> (dostęp: 14.09.2024).

¹⁸ Inflacja w Hiszpanii w 2022 roku, Narodowy Bank Polski, <https://www.google.pl/search?q=inflacja+w+hiszpanii+w+2022> (dostęp: 14.09.2024).

¹⁹ Rada UE i Rada Europejska, *Jak rosyjska inwazja na Ukrainę pogłębiła globalny kryzys żywnościowy – infografika*, <https://www.consilium.europa.eu/pl/infographics/how-the-russian-invasion-of-ukraine-has-further-aggravated-the-global-food-crisis/> (dostęp: 14.09.2024).

²⁰ Portal Gospodarczy „WNP”, *Rok wojny okazał się bardzo trudny dla polskiego budownictwa*, <https://www.wnp.pl/budownictwo/rok-wojny-okazal-sie-bardzo-trudny-dla-polskiego-budownictwa,681092.html> (dostęp: 14.09.2024).

²¹ Internetowa domena rządowa „Gov.pl”, *Chronimy rodziny*, <https://www.gov.pl/web/chronimyrodziny/rzadowa-tarcza-energetyczna> (dostęp: 14.09.2024).

²² Dziennik „Gazeta Prawna”, M. Tkacz, *Mimo wojny i inflacji wskaźniki ubóstwa nie zmieniły się*, <https://www.gazetaprawna.pl/wiadomosci/kraj/artykuly/8744423,wojna-inflacja-wskazniki-ubostwa-malag.html> (dostęp: 14.09.2024).

oraz starzenia się społeczeństwa (co piąty mieszkaniec Polski przekroczył 60-ty rok życia). Tymczasem wojna w Ukrainie i wywołana przez nią migracja Ukraińców spowodowała, że po raz pierwszy w historii w Polsce mieszka obecnie ponad 41 mln osób²³ (7% z nich to uchodźcy z Ukrainy). Korzystnym zjawiskiem jest to, że dorośli uchodźcy z Ukrainy są dobrze wykształceni²⁴, co zwiększa ich pozycję na rynku pracy. Mogą oni częściowo uzupełnić braki kadrowe w branży medycznej i opiekuńczej oraz zwiększyć dostępność pracowników w sektorze handlu, zakwaterowania oraz gastronomii.

Korupcja, bez względu na to, jaką przybierze formę i jaka będzie jej skala, stanowi zawsze zagrożenie dla państwa, jak i jego obywateli. Wraz z pojawieniem się migrantów z Ukrainy ryzyko działań korupcyjnych w Polsce wzrosło. Przykładem są działania Służby Bezpieczeństwa Ukrainy (SBU), która zlikwidowała zakrojony na szeroką skalę proceder pobierania, przez wysoko postawionych urzędników ukraińskich, haraczu od przedsiębiorców eksportujących zboże²⁵. Zyski urzędników wynosiły milion dolarów miesięcznie. Haracz był nakładany przez funkcjonariuszy odeskiego oddziału Głównej Dyrekcji Państwowej Służby Ukrainy ds. Bezpieczeństwa Żywności i Ochrony Konsumentów oraz Laboratorium Fitosanitarne w Odessie. **Urzędnicy otrzymywali łapówki za bezproblemowe przeprowadzenie badań laboratoryjnych i wydawanie certyfikatów zgodności dla produktów rolnych.** W Ukrainie nadal dochodzi do wręczania łapówek za pozwolenie na prowadzenie działalności gospodarczej, zwolnienie od obowiązkowej służby wojskowej itp.²⁶. Zjawisko to powoduje, że Polska stoi przed dużym wyzwaniem związanym ze zwalczaniem powyższych „wzorców”, które mogą docierać z Ukrainy²⁷.

Błędy i zaniechania polskich organów władzy oraz administracji państwowej i samorządowej w działaniach na rzecz bezpieczeństwa lokalnego miały miejsce m.in. podczas

²³ Instytut Spraw Obywatelskich, *Zmiany demograficzne – jak wojna w Ukrainie wpływa na demografię Polski?* Tygodnik Spraw Obywatelskich, Nr 133/(29) 2022, <https://instytutprawobywatelskich.pl/zmiany-demograficzne-jak-wojna-w-ukrainie-wplywa-na-demografie-polski/> (dostęp: 14.09.2024).

²⁴ P. Długosz, L. Kryvachuk, D. Izdebska-Długosz, *Uchodźcy wojenni z Ukrainy – życie w Polsce i plany na przyszłość*, Wydawnictwo Academicon, Lublin 2022, s. 6.

²⁵ Portal internetowy „Money.pl”, *Milion dolarów łapówek miesięcznie. Korupcja przy eksporcie zboża z Ukrainy*, <https://www.money.pl/gospodarka/milion-dolarow-lapowek-miesiecznie-korupcja-przy-eksporcie-zboza-z-ukrainy-6910673317431968a.html>, (dostęp: 14.09.2024).

²⁶ Dziennik niemiecki „Die Welt”, L. Rzeucka, *Ukraina: fala zwolnień po łapówkarstwie w wojsku*, <https://www.dw.com/pl/ukraina-fala-zwolnie%C5%84-po-%C5%82ap%C3%B3wkarstwie-w-wojsku/a-66553451>, (dostęp: 14.09.2024).

²⁷ Dziennik francuski „La Tribune”, *Pourquoi faut-il rester prudent sur une adhésion rapide de l'Ukraine à l'Union européenne?*, <https://www.latribune.fr/opinions/pourquoi-faut-il-rester-prudent-sur-une-adhesion-rapide-de-l-ukraine-a-l-union-europeenne-928453.html> (dostęp: 14.09.2024).

wdrażania rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady UE w sprawie środków tymczasowej liberalizacji handlu z Ukrainą²⁸. Szczególnie uwidoczniły się one podczas organizacji tranzytu ukraińskiego zboża przez terytorium RP. Wjeżdżające do Polski transporty ze zbożem w 2023 roku miały przejeżdżać przez nasz kraj tranzytem (w ramach tak zwanych „korytarzy solidarnościowych”) i docierać głównie do państw Afryki i Bliskiego Wschodu. Brak nadzoru polskich organów władzy nad realizacją tego tranzytu spowodował, że zboże to pozostawało w Polsce. Było to zboże techniczne (nienadające się do spożycia przez ludzi i zwierzęta), dużo tańsze od zboża polskiego. Trafiało ono do polskich młynów, jako pełnowartościowy rodzimy surowiec. Natomiast polskie zboże, jako droższe, zalegało w magazynach. Polscy rolnicy zostali pozbawieni dochodów. Sytuacja ta wywołała ich ogromne niezadowolenie i falę strajków²⁹.

W obszarze bezpieczeństwa informacyjnego potencjalnymi zagrożeniami dla społeczności lokalnych w RP jest (lub może być) brak dostępu do różnych (zróżnicowanych) źródeł informacji. W mass mediach każda wiadomość może zostać inaczej przedstawiona. Przykładem była pandemia COVID-19 oraz była i jest agresja FR na Ukrainę. Pierwsza z nich pokazała, że jej postrzeganie w środkach masowego przekazu na początku jej trwania wzbudzało strach i przerażenie wśród mieszkańców. Z biegiem czasu powodowało frustrację oraz liczne teorie spiskowe. Podobna sytuacja wystąpiła po napaści rosyjskiej na sąsiadów zza naszej wschodniej granicy. Od początku wojny był tam obecny wątek solidarnej pomocy Polaków dla obywateli ukraińskich. Społeczeństwo polskie widziało sens w pomaganiu uchodźcom. Powszechne było przekonanie, że pomoc uchodźcom z, to pomoc dla państwa walczącego, aby mógł wygrać tę wojnę. Polacy otworzyli swoje domy i chętnie przyjmowali do nich uchodźców. Jednak z biegiem czasu Ukraińcy w Polsce zaczęli być postrzegani, jako osoby, które czerpią korzyści z programów socjalnych, którym się „wszystko” należy, a wojna w Ukrainie jest głównie ich wojną. Dowodzi to, że potrzebna jest dobra polityka informacyjna państwa. Ograniczenie jawności życia politycznego zwykle związane jest z utrudnianiem, przez przedstawicieli władzy

²⁸ Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2022/870 z dnia 30 maja 2022 r. w sprawie środków tymczasowej liberalizacji handlu będących uzupełnieniem koncesji handlowych mających zastosowanie do ukraińskich produktów na podstawie Układu o stowarzyszeniu między Unią Europejską i Europejską Wspólnotą Energii Atomowej oraz ich państwami członkowskimi, z jednej strony, a Ukrainą, z drugiej strony, Dz. U. UE.L. 2022.152.103.

²⁹ Polska Agencja Prasowa, *Protest rolników trwa. 14 i 15 marca zablokują ulice Kielc, do miasta wjedzie około 200 ciągników*, <https://www.pap.pl/aktualnosci/rolnicy-protestuja-w-centrum-kielc-na-ulice-wjechalo-kilkadziesiat-ciagnikow> (dostęp: 14.09.2024).

publicznej, dostępu do rzetelnych informacji. Mogło ono w ostatnich latach dotyczyć sytuacji spowodowanej pandemią COVID-19, sytuacji kryzysowej na granicy polsko-białoruskiej (nielegalnej migracji), a także uchodźców z Ukrainy przybywających w Polsce (autorka ma tu na uwadze m.in. ich poziom życia w Polsce, zarobki, stan majątkowy, kontakty ze światem przestępczym, poziom wykształcenia, kwalifikacje zawodowe). Brak prawdziwych, rzetelnych informacji wzbudza wśród społeczeństwa polskiego niepokój i podejrzenia o celowe tuszowanie błędnych decyzji władz, nadużyć, niegospodarności lub nawet przestępstw. Problem ten pogłębia się w przypadku braku dostępu części społeczeństwa do różnych (zróżnicowanych) źródeł informacji uniemożliwiających pozyskiwanie przez obywateli rzetelnych (obiektywnych) wiadomości. Nadal w Polsce jest znaczna grupa mieszkańców, którzy z braku możliwości technicznych (np. brak zasięgu) lub sytuacji materialnej nie ma dostępu do wielu stacji telewizyjnych i radiowych.

W obszarze bezpieczeństwa kulturowego dużym źródłem zagrożeń dla społeczności lokalnych jest migracja (napływ do Polski dużej liczby imigrantów z krajów innych niż europejski obszar kulturowy oraz z Ukrainy). Niesie ona ze sobą trudne problemy etniczne i religijne (obecnie mamy w Polsce coraz większą liczbę imigrantów, którzy są wyznawcami islamu). Ponadto poważnym zagrożeniem jest również manipulacja świadomością i psychiką ludzi za pomocą środków masowego przekazu. Po agresji FR na Ukrainę w 2022 roku społeczeństwo polskie było nastawione na bezinteresowną pomoc uchodźcom ukraińskim (obejmowała ona pomoc w transporcie już po przekroczeniu granicy z Polską, zapewnienie noclegów, wyżywienia, opieki zdrowotnej czy też socjalnej). Jednak z upływem czasu ludzie „przyzwyczajają” się do zaistniałej sytuacji i coraz mniej angażują się w udzielanie pomocy imigrantom. Dochodzi wręcz do sytuacji, kiedy Polacy zaczynają obawiać się obecności Ukraińców w Polsce. Ich pobyt tutaj wiąże się m.in. z posyłaniem dzieci do przedszkoli i szkół, objęciem wszystkich uchodźców programem opieki zdrowotnej itp. Są to obszary (dziedziny) świadczeń społecznych, z których realizacją państwo i tak ma zawsze problemy. Pojawienie się w Polsce dużej grupy uchodźców spowodowało, że wydłużyły się kolejki do lekarzy, zaczęło brakować miejsc w przedszkolach i żłobkach. Jednocześnie zauważono, że wielu (a nawet większość) uchodźców to nie są osoby

biedne. Okazało się, że wśród uchodźców jest duża grupa osób dobrze wykształconych, które mają pieniądze, zajęły się biznesem oraz piastują wysokie stanowiska³⁰.

POSTULATYWNE KIERUNKI DZIAŁAŃ NA RZECZ UTRZYMANIA I ZWIĘKSZANIA JAKOŚCI ŻYCIA SPOŁECZNOŚCI LOKALNYCH W POLSCE

Podstawą do formułowania celów polityki bezpieczeństwa lokalnego, są interesy narodowe. Wiodącymi z nich, które mają wpływ na jakość życia społeczności lokalnych są: zapewnienie warunków do trwałego i zrównoważonego rozwoju społecznego i gospodarczego oraz umacnianie tożsamości narodowej i oraz strzeżenie dziedzictwa narodowego (m.in. poprzez rozwijanie w społeczeństwie kultury bezpieczeństwa)³¹. Wobec powyższego, zadaniem naczelnych organów władzy państwowej, które są odpowiedzialne za politykę państwa, jest podejmowanie właściwych, tj. adekwatnych do zaistniałej sytuacji społecznej i gospodarczej, decyzji zgodnych z interesami narodowymi. Decyzje te powinny dotyczyć nie tylko działań bieżących, ale również działań przewidywanych w dającej się określić perspektywie czasowej. Waga tych decyzji jest niezmiernie duża, bowiem od nich zależy m.in. jakość życia społeczności lokalnych. Jak wykazały przeprowadzone badania³² szczególnie niebezpieczne są, wspomniane wcześniej, tzw. „grzechy zaniedbania”.

Przeprowadzone przez autorkę badania³³ wykazały, że w ostatnich latach szczególnie wpływ na bezpieczeństwo lokalne, w tym jakość życia społeczności lokalnych w RP, miała agresja FR na Ukrainę w 2022 roku. Najwięcej zagrożeń dla jakości życia mieszkańców Polski spowodowała ona w obszarach bezpieczeństwa społecznego oraz informacyjnego i kulturowego.

W obszarze bezpieczeństwa społecznego konieczne są wobec powyższego rozwiązania prawne i organizacyjne zapobiegające przede wszystkim: wzrostowi ubóstwa; powstawaniu utrudnień w dostępie dzieci i młodzieży do edukacji oraz dostępie członków społeczności lokalnych do podstawowej opieki medycznej, a także zwalczające wszelkie przejawy korupcji.

³⁰ Polski portal internetowy „Bankier.pl”, *Zmienia się podejście Polaków do Ukraińców. "Rząd robi więcej dla uchodźców niż obywateli"*, <https://www.bankier.pl/wiadomosc/Zmienia-sie-podejscie-Polakow-do-Ukraincow-Rzad-robi-wiecej-dla-uchodzcow-niz-obywateli-8573618.html> (dostęp: 14.09.2024).

³¹ Treści interesów narodowych podano wg zapisów Strategii bezpieczeństwa narodowego Rzeczypospolitej Polskiej z 2022 roku.

³² I. Ligenza, *Wpływ agresji Federacji Rosyjskiej na Ukrainę w 2022 roku na bezpieczeństwo lokalne w Rzeczypospolitej Polskiej*, Rozprawa doktorska, Wydawnictwo Akademia WSB w Dąbrowie Górniczej, Dąbrowa Górnicza 2024, s. 166-218.

³³ Ibidem, s. 166-218.

Jednocześnie pożądane są działania na rzecz racjonalnego udziału na rynku pracy uchodźców przebywających w Polsce. Obawy o wzrost ubóstwa wynikały głównie z bardzo wysokiej inflacji na przełomie 2022 i 2023 roku. Podejmowane przez organy władzy tzw. działania osłonowe (dodatki osłonowe, tarcze antyinflacyjne, wypłaty dodatkowych emerytur, czyli tzw. 13 – tki, 14 – tki, wyprawki szkolne itp.) nie rekompensowały rosnących cen na podstawowe środki do życia.

Powstawanie trudnień w dostępie do edukacji³⁴ wynikało z powodu przyjęcia do polskich szkół bardzo dużej liczby dzieci i młodzieży z Ukrainy (w *polskich szkołach* i przedszkolach w 2023 roku uczyło się 187,9 tys. *dzieci z Ukrainy*)³⁵. Powstawanie trudnień w dostępie członków społeczności lokalnych do podstawowej opieki medycznej spowodowany był powszechnym objęciem tą opieką wszystkich legalnych migrantów przebywających w Polsce.

Charakterystycznym zjawiskiem podczas masowego napływu uchodźców z Ukrainy były próby wykorzystywania fałszywych dokumentów. Służyły one do organizacji przemytu ludzi i towarów oraz miały ułatwiać migrantom podjęcie pracy w Polsce. Dokumenty te pozyskiwane były poprzez korumpowanie urzędników bądź ich „zakup” od grup przestępczych.

Polski rynek pracy z udziałem obcokrajowców, to już „normalna” kolej rzeczy. Do branż, w których polscy pracodawcy chętnie zatrudniają pracowników z Ukrainy czy też innych wschodnich krajów należą: budownictwo, rolnictwo i ogrodnictwo, turystyka, hotelarstwo oraz gastronomia³⁶. Państwa europejskie z powodu niżu demograficznego konkurują między sobą m.in. o pracowników z Ukrainy³⁷. Polska, póki co, przegrywa tę rywalizację, ponieważ nie jest w stanie konkurować wysokością wynagrodzeń (zarobków) oraz świadczeń socjalnych ze znacznie bogatszymi krajami, takimi np. jak: Niemcy, państwa skandynawskie, czy Francja. Naczelne organy państwowe powinny posiadać długoterminowe plany działania dotyczące zatrudniania obcokrajowców w Polsce, które uwzględniają nasze interesy narodowe³⁸.

³⁴ Raport z badania jakościowego wykonanego na zlecenie Centrum Edukacji Obywatelskiej przez firmę Badania i Działania, *Uczniowie uchodźczy w polskich szkołach. Gdzie jesteśmy u progu kolejnego roku szkolnego?* (red.) M. Tędziągolska, B. Walczak, K. M. Wielecki, Warszawa 2023, s. 6.

³⁵ Serwis informacyjny „Prawo”, A. Matłacz, *W polskich szkołach i przedszkolach uczy się 187,9 tys. dzieci z Ukrainy*, <https://www.prawo.pl/oswiata/ukrainskie-dzieci-w-polskich-szkolach,520015.html> (dostęp: 14.09.2024).

³⁶ Portal internetowy „Interia Biznes”, J. Świder, *Gdzie pracują Ukraińcy? Wyróżniają się trzy województwa*, <https://biznes.interia.pl/praca/news-gdzie-pracuja-ukraincy-wyrozniaja-sie-trzy-wojewodztwa,nld,7043302> (dostęp: 14.09.2024).

³⁷ Euractiv, A. Krzysztozek, A. Zachová, M. Hudec, P. Vanttinen, *Państwa UE konkurują o pracowników z Ukrainy*, <https://www.euractiv.pl/section/demokracja/news/panstwa-ue-konkuruja-o-pracownikow-z-ukrainy/> (dostęp: 14.09.2024).

³⁸ Portal rządowy „Gov.pl”, *Projekt uchwały Rady Ministrów w sprawie przyjęcia dokumentu „Polityka migracyjna Polski – kierunki działań 2021-2022”*, <https://www.gov.pl/web/premier/projekt-uchwaly-rady-ministrow-w-sprawie-przyjecia-dokumentu-polityka-migracyjna-polski-kierunki-dzialan-2021-2023> (dostęp: 14.09.2024).

W obszarze bezpieczeństwa informacyjnego i kulturowego konieczne są rozwiązania prawne i organizacyjne podnoszące rangę edukacji dla bezpieczeństwa³⁹ (EdB) oraz umożliwiające społeczeństwu korzystanie ze zróżnicowanych źródeł informacji. EdB powinna być ukierunkowana przede wszystkim na upowszechnianie świadomości i wiedzy o źródłach, charakterze i skutkach zagrożeń występujących w obecnej sytuacji politycznej i społecznej oraz opanowanie umiejętności rozpoznawania, zapobiegania i przeciwstawiania się tym zagrożeniom⁴⁰. Dlatego też realizacja programów EdB, na wszystkich poziomach nauczania, powinna być ściśle zsynchronizowana z przedmiotami pokrewnymi.

Z kolei, stworzenie wszystkim społecznościom lokalnym warunków do korzystania ze zróżnicowanych źródeł informacji, umożliwi obiektywną ocenę sytuacji politycznej, gospodarczej i społecznej. Media, co do zasady, powinny działać niezależnie, w szczególności dotyczy to mediów publicznych. Negatywnym przykładem był i występuje nadal fakt, oglądania przez dużą część społeczeństwa polskiego (m.in. z przyczyn technicznych), tylko programów nadawanych przez stację TVP. Telewizja publiczna, powinna włączyć się do procesu edukacji obywatelskiej. Programy informacyjne powinny dostarczać rzetelnych i aktualnych informacji umożliwiających społeczeństwu podejmowanie własnych decyzji i unikanie zachowań nieracjonalnych (patologicznych). Potrzebne są programy dotyczące właściwego postrzegania interesów narodowych i racji stanu. Niska świadomość części społeczności lokalnych dotycząca m.in. znajomości interesów narodowych oraz racji stanu powoduje np. postawy roszczeniowe (nieuzasadnione domaganie się świadczeń socjalnych); unikanie pracy (ograniczanie się do korzystania ze stałych świadczeń socjalnych powoduje tzw. pasożytnictwo społeczne⁴¹); egoistyczne traktowanie pierwszeństwa interesów indywidualnych przed dobrem wspólnym. Dotychczasowe programy socjalne oraz nowo opracowywane, powinny być poddawane weryfikacji pod kątem ich demotywującego wpływu na aktywność zawodową społeczeństwa.

Wnikliwej uwadze powinna być poddana polityka informacyjna. Szczególnie niepożądane, na tle polskich interesów narodowych, są nieodpowiedzialne wypowiedzi polityków na tematy odnoszące się do zaszłości historycznych w relacjach polsko –

³⁹ J. Martuszevska, *Potrzeby edukacji dla bezpieczeństwa społeczności lokalnej – aspekt aksjologiczny, psychologiczny oraz wybrane akty normatywne*, (red.) M. Kamola-Cieślik, K. Zawadzka, Acta Politica Polonica nr 1/2019 (47), Wydawnictwo Naukowe, Szczecin 2019, s. 81-82.

⁴⁰ E. Nowak, M. Nowak, op. cit., s. 185.

⁴¹ Szerzej: Z. Mikołajko, *Pałka na pański łeb*, „Angora” 21 (1718) 2023 r., s. 22-23.

ukraińskich⁴². Należy pamiętać, że uchodźcy z Ukrainy pochodzą z europejskiego obszaru kulturowego. Nie występują, zatem problemy etniczne i religijne.

Realizacja zadań na rzecz zwiększania jakości życia społeczności lokalnych stanowi również poważne wyzwanie dla terenowych organów administracji rządowej, czyli urzędów wojewódzkich. Na szczeblu wojewódzkim zadania te dotyczą: edukacji publicznej, w tym szkolnictwa wyższego; promocji i ochrony zdrowia; kultury oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami; pomocy społecznej; wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej; polityki prorodzinnej; polityki senioralnej; modernizacji terenów wiejskich; zagospodarowania przestrzennego; ochrony środowiska; transportu zbiorowego i dróg publicznych; kultury fizycznej i turystyki; ochrony praw konsumentów; obronności; bezpieczeństwa publicznego; przeciwdziałania bezrobociu i aktywizacji lokalnego rynku pracy; działalności w zakresie telekomunikacji⁴³. Skuteczność realizacji tych zadań w dużej mierze zależy od precyzyjnego podziału kompetencji pomiędzy urzędem wojewódzkim i urzędem marszałkowskim, bowiem odpowiadają za nie oba te urzędy. Urzędy wojewódzkie sprawują nadzór nad działalnością gmin, powiatów i samorządów wojewódzkich. W sytuacji kryzysowej lub możliwości wystąpienia takiej sytuacji zapewniają współdziałanie jednostek administracji rządowej i samorządowej. Statutowym zadaniem terenowych organów administracji rządowej jest ich aktywny udział w opracowywaniu programów rozwojowych zwiększających poziom bezpieczeństwa lokalnego oraz programów prewencyjnych⁴⁴ zapobiegających obniżaniu tego bezpieczeństwa, a także programów alternatywnych sprzyjających zwiększaniu udziału społeczności lokalnych w działaniach na rzecz swojego bezpieczeństwa, a następnie nadzór i koordynacja podczas ich realizacji.

Główny wpływ na jakość życia społeczności lokalnych w ostatnim czasie w Polsce (uwzględniając agresję FR na Ukrainę w 2022 roku), miały dwie grupy zagrożeń. Pierwsza wynikała z zaniedbań władz polskich w sprawie realizacji bezcłowego wywozu z Ukrainy zboża i innych produktów rolnych przez terytorium RP oraz sposobu realizacji rozporządzenia UE w sprawie liberalizacji handlu z Ukrainą (szczególnie chodzi o niekorzystne warunki finansowe dla polskich firm transportowych). Druga spowodowana była możliwością

⁴² Na szczęście próby ich wykorzystania dla chwilowych celów politycznych spotkały się z dezaprobatą większości wyborców w wyborach parlamentarnych jesienią 2023 roku.

⁴³ Ustawa z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie województwa, Dz.U.2024.0.566 t.j.

⁴⁴ Szerzej: T. Serafin, S. Parszowski, *Bezpieczeństwo społeczności lokalnych. Programy prewencyjne w systemie bezpieczeństwa*, Wydawnictwo Difin, Warszawa 2011 s. 32-33.

wzrostu zagrożeń społecznych (nacjonalizm, ksenofobia, szowinizm, uprzedzenia religijne i kulturowe), wzrostem konkurencji na rynku pracy z powodu bardzo dużej liczby migrantów poszukujących w Polsce zatrudnienia.

Zwalczanie powyższych zagrożeń społecznych dotyczyło tej grupy uchodźców, którzy tymczasowo zatrzymali się w Polsce. Pojawiła się potrzeba posiadania alternatywnych działań wobec nowych, nieznanych (obcych) norm i praktyk społecznych, kulturowych i politycznych. Docelowo trzeba również posiadać odpowiednio skuteczne rozwiązania (procedury) dotyczące działań pomocowych dla uchodźców, którzy legalnie przybyli do Polski i nie chcą wracać do kraju macierzystego. Konieczne są więc programy integracyjne zawierające dla nich naukę języka polskiego oraz zapoznawanie z polską kulturą. Podstawowym założeniem tych programów powinno być dobro państwa polskiego, czyli powinny być zgodne z interesami narodowymi i polską racją stanu.

Skuteczną odpowiedzią na wzrost konkurencji na rynku pracy z powodu bardzo dużej liczby migrantów poszukujących w Polsce zatrudnienia powinny być programy alternatywne, które zawierają sposoby prowadzenia działań ułatwiających uchodźcom znalezienie pracy oraz ich integrację ze społecznościami lokalnymi, a także sposoby racjonalnego wykorzystania wiedzy i umiejętności imigrantów zgodnych z naszymi interesami narodowymi. We współczesnych strategiach rozwoju państwa ważne miejsce zajmuje bowiem program 5 x „i”, w którym jednym z „i” jest „odpowiednie wykorzystanie (zagospodarowanie) imigrantów”⁴⁵.

Cechą każdej z sytuacji kryzysowych, a takimi były i są: sytuacja spowodowana agresją FR na Ukrainę w 2022 roku, pandemia COVID-19, czy też próby nielegalnego przekraczania granicy polsko-białoruskiej (i ich wpływ na jakość życia społeczności lokalnych w Polsce) jest to, że liczba zadań do wykonania stojących przed decydentami bardzo często przekracza ich możliwości. Zwykle zadania te można podzielić na: pilne, ważne, nieważne i niepilne. Stąd konieczne jest precyzyjne ustalanie priorytetów. „Dobre praktyki” podpowiadają, aby w takich przypadkach sporządzać listę zadań (aktywności) wg „metody Ivy’ego Lee”⁴⁶. Metoda ta kładzie nacisk na wybieranie w pierwszej kolejności zadań (aktywności) ważnych, czyli tych, które mają znaczenie (nie koniecznie są to zadania tylko pilne). Ponadto dobrze tę metodę wspierać

⁴⁵ Patrz: Wywiad z prof. Marcinem Piątkowskim, *Didaskalia*: <https://www.youtube.com/watch?v=8fgd6siB7qw> (dostęp: 14.09.2024).

⁴⁶ R. Kotarski, *Inaczej. Jak pracować mniej, ale lepiej i przyjemniej*, Wydawnictwo Altenberg, Warszawa 2020, s. 172 – 179.

„Kwadratem Eisenhowera”. Pozwala on ustalać wagi poszczególnych zadań. Podpowiada, że kolejność realizacji zadań powinna być następująca: kolejność 1. zadania ważne i pilne, kolejność 2. zadania ważne, ale niepilne, kolejność 3. zadania nieważne, ale pilne, kolejność 4. zadania nieważne i niepilne.

Ważność i pilność realizacji zadań dotyczących jakości życia społeczności lokalnych najlepiej znają ich bezpośredni wykonawcy, czyli samorzady powiatów i samorzady gmin. Jednak ich wagi oceniane są z ich poziomów, czyli powiatów i gmin. Stąd konieczne jest zapewnienie ścisłej koordynacji działania administracji odpowiedzialnej za realizację powyższych zadań. Według opinii autorki, powinny to robić właściwe organy samorządu województwa. Ponadto są one predysponowane do współpracy z wojewódzkimi organami administracji rządowej, a także służenia wykładnią, co do sposobów implementacji uchwał i rozporządzeń naczelnych organów władzy. Wagę działań koordynacyjnych samorządu województwa na rzecz poziomu i jakości życia społeczności lokalnych potwierdza fakt, że może on z własnej inicjatywy lub na wniosek samorządu gminnego lub samorządu powiatowego, występować o dofinansowanie realizacji swoich programów środkami budżetu państwa i środkami pochodzącymi z budżetu Unii Europejskiej oraz innymi środkami pochodzącymi ze źródeł zagranicznych.

Skuteczność (powodzenie) działań administracji rządowej i samorządów terenowych na rzecz zwiększania jakości życia społeczności lokalnych w dużej mierze zależy od poziomu świadomości ich mieszkańców i nastrojów społecznych. Dbalność o edukację obywatelską oraz zapewnienia społecznościom lokalnym dostępu do różnych (zróżnicowanych) źródeł informacji są działaniami prowadzonymi we właściwym kierunku. Działanie takie powinny mieć swoje miejsce w strategii rozwoju województwa.

Organizacje pozarządowe (NGO) ze względu na swoje statutowe funkcje społeczne i ekonomiczne mają szczególnie duży wpływ na kształtowanie poziomu i jakości życia społeczności lokalnych. Ich aktywny i skuteczny udział w świadczeniu różnorodnej pomocy uchodźcom z Ukrainy w 2022 i 2023 roku potwierdził, że mają duże doświadczenie w prowadzeniu działań na rzecz wspólnego dobra, integracji społecznej oraz dbaniu o interesy potrzebujących. Działając bezpośrednio wśród społeczności lokalnych najlepiej znają ich problemy, potrzeby, możliwości i nastroje. Powoduje to, że mogą prowadzić działania opiniotwórcze, tworzyć warunki do ekspresji dążeń i zainteresowań ludzi, inspirować zmiany

społeczne, promować innowacyjne rozwiązania itp. Przedsięwzięcia te mogą stanowić cenne wsparcie (uzupełnienie) działań organów rządowych i samorządowych.

PODSUMOWANIE

Jakość życia społeczeństwa, pomimo że jest składową bezpieczeństwa lokalnego, ma charakter ogólnopaństwowy (z pewnym uwzględnieniem charakterystycznych dla danej zbiorowości lokalnej potrzeb i problemów oraz możliwości ich zaspokajania). Zagrożeń dla jakości życia mieszkańców nie można traktować tylko w kontekście zagrożeń generowanych przez społeczności lokalne. Na jej poziom mają wpływ również zagrożenia zewnętrzne, czego dowodem była pandemia COVID- 19 oraz są kryzys na granicy polsko – białoruskiej i wojna w Ukrainie spowodowana agresją FR.

Szczególną rolę w utrzymywaniu i kształtowaniu oczekiwanej przez społeczności lokalne jakości życia odgrywa państwo. Konieczny jest racjonalny podział kompetencji i odpowiedzialności w tym zakresie pomiędzy administracją rządową i samorządową. W tym przypadku najczęstszymi i najcięższymi „wykroczeniami” są tzw. „grzechy zaniedbania”. Ponadto niezbędne są działania na rzecz podnoszenia poziomu aktywności obywatelskiej (działalność organizacji pozarządowych i społeczności lokalnych). Potrzebne jest systematyczne kształtowanie właściwych (pożądanych) postaw społecznych poprzez: rzetelną i obiektywną politykę informacyjną, która powinna docierać do całej społeczności lokalnej; tworzenie, alternatywnych do postaw roszczeniowych, propozycji organizacji życia osobistego i poszukiwania swojego miejsca w życiu publicznym. Z kolei od „decydentów” odpowiedzialnych za jakość życia społeczności lokalnych wymagane jest posiadanie zdolności do myślenia kognitywnego.

BIBLIOGRAFIA

REFERENCES LIST

PIŚMIENICTWO

LITERATURE

- Adamczyk P. M., *Wojna w Ukrainie a zapotrzebowanie na pracowników w wybranych branżach*, [w:] Prognoza zapotrzebowania na pracowników w zawodach szkolnictwa branżowego na krajowym i wojewódzkim rynku pracy, (red.) R. Pater, Wydawnictwo Ministerstwo Rodziny i Polityki Społecznej, Warszawa 2023.
- Długosz P., Kryvachuk L., Izdebska-Długosz D., *Uchodźcy wojenni z Ukrainy – życie w Polsce i plany na przyszłość*, Wydawnictwo Academicon, Lublin 2022.
- Kotarski R., *Inaczej. Jak pracować mniej, ale lepiej i przyjemniej*, Wydawnictwo Altenberg, Warszawa 2020.
- Kugiel P., *Wpływ wojny na Ukrainie na bezpieczeństwo żywnościowe państw rozwijających się*, (red.) S. Dębski, P. Sasnal, R. Tarnogórski, J. Czerep, Ł. Maślanka, J. Szczudlik, D. Szeligowski, J. Szymańska, M. Terlikowski, S. Zaręba, T. Żornaczuk, Polski Instytut Spraw Międzynarodowych nr 63 (2482), Wydawnictwo Instytut Spraw Międzynarodowych, Warszawa 2022.
- Ligenza I., *Wpływ agresji Federacji Rosyjskiej na Ukrainę w 2022 roku na bezpieczeństwo lokalne w Rzeczypospolitej Polskiej*, Rozprawa doktorska, Wydawnictwo Akademia WSB w Dąbrowie Górniczej, Dąbrowa Górnicza 2024.
- Martuszevska J., *Potrzeby edukacji dla bezpieczeństwa społeczności lokalnej – aspekt aksjologiczny, psychologiczny oraz wybrane akty normatywne*, (red.) M. Kamola-Cieślak, K. Zawadzka, Acta Politica Polonica nr 1/2019 (47), Wydawnictwo Naukowe, Szczecin 2019.
- Mączyński M., *Bezpieczeństwo lokalne: mit czy rzeczywistość? [w:] Zagadnienia bezpieczeństwa i porządku publicznego w jednostkach samorządu terytorialnego*, (red.) E. Ura, E. Feret, S. Pieprzny, Wydawnictwo RS Druk, Rzeszów 2018.
- Mikołajko Z., *Pałka na pański łeb*, „Angora” 21 (1718) 2023 r.
- Nowak E., Nowak M., *Bezpieczeństwo narodowe Rzeczypospolitej Polskiej. Podstawowe założenia i uwarunkowania*, Wydawnictwo Difin, Warszawa 2023.
- Serafin T., Parszowski S., *Bezpieczeństwo społeczności lokalnych. Programy prewencyjne w systemie bezpieczeństwa*, Wydawnictwo Difin, Warszawa 2011.
- Sompolska-Rzechuła A., *Jakość życia jako kategoria ekonomiczna*, „Folia Pomeranae Universitatis Technologiae Stetinensis. Oeconomica”, 2013 nr 71.
- Szymańska J., *Uchodźcy z Ukrainy na europejskim rynku pracy*, Polski Instytut Spraw Międzynarodowych nr 28 (2649), (red.) S. Dębski, Ł. Kulesa, R. Tarnogórski, J. Czerep, Ł. Maślanka, P. Sasnal, J. Szczudlik, D. Szeligowski, J. Szymańska, M. Terlikowski, D. Wnukowski, S. Zaręba, T. Żornaczuk, Wydawnictwo Polski Instytut Spraw Międzynarodowych, Warszawa 2023.
- Wnuk M., *Przegląd koncepcji jakości życia w naukach społecznych*, Hygeia Public Health, vol. 48, nr 1, 2013.

ŹRÓDŁA

SOURCES

- Dziennik „Gazeta Prawna”, M. Tkacz, *Mimo wojny i inflacji wskaźniki ubóstwa nie zmieniły się*, <https://www.gazetaprawna.pl/wiadomosci/kraj/artykuly/8744423,wojna-inflacja-wskazniki-ubostwa-malag.html> (dostęp: 14.09.2024).
- Dziennik niemiecki „Die Welt”, L. Rzeucka, *Ukraina: fala zwolnień po łapówkarstwie w wojsku*, <https://www.dw.com/pl/ukraina-fala-zwolnie%C5%84-po-%C5%82ap%C3%B3wkarstwie-w-wojsku/a-66553451> (dostęp: 14.09.2024).
- Dziennik francuski „La Tribune”, *Pourquoi faut-il rester prudent sur une adhésion rapide de l'Ukraine à l'Union européenne?*, <https://www.latribune.fr/opinions/pourquoi-faut-il-rester-prudent-sur-une-adhesion-rapide-de-l-ukraine-a-l-union-europeenne-928453.html> (dostęp: 14.09.2024).
- Euractiv, A. Krzysztozek, A. Zachová, M. Hudec, P. Vanttinen, *Państwa UE konkurują o pracowników z Ukrainy*, <https://www.euractiv.pl/section/demokracja/news/panstwa-ue-konkuruja-o-pracownikow-z-ukrainy/> (dostęp: 14.09.2024).
- Inflacja w Polsce w 2022 roku, Narodowy Bank Polski, <https://www.google.pl/search?q=inflacja+w+polsce+w+grudniu+2022> (dostęp: 14.09.2024).
- Inflacja w Hiszpanii w 2022 roku, Narodowy Bank Polski, <https://www.google.pl/search?q=inflacja+w+hiszpanii+w+2022> (dostęp: 14.09.2024).
- Internetowa domena rządowa „Gov.pl”, *Chronimy rodziny*, <https://www.gov.pl/web/chronimyrodziny/rzadowa-tarcza-energetyczna> (dostęp: 14.09.2024).
- Instytut Spraw Obywatelskich, *Zmiany demograficzne – jak wojna w Ukrainie wpływa na demografię Polski?* Tygodnik Spraw Obywatelskich, Nr 133/(29) 2022, <https://instytutsprawobywatelskich.pl/zmiany-demograficzne-jak-wojna-w-ukrainie-wplywa-na-demografie-polski/> (dostęp: 14.09.2024).
- Instytut Spraw Obywatelskich, *Zmiany demograficzne – jak wojna w Ukrainie wpływa na demografię Polski?* Tygodnik Spraw Obywatelskich, Nr 133/(29) 2022, <https://instytutsprawobywatelskich.pl/zmiany-demograficzne-jak-wojna-w-ukrainie-wplywa-na-demografie-polski/> (dostęp: 14.09.2024).
- Polska Agencja Prasowa, *Protest rolników trwa. 14 i 15 marca zablokują ulice Kielc, do miasta wjedzie około 200 ciągników*, <https://www.pap.pl/aktualnosci/rolnicy-protestuja-w-centrum-kielc-na-ulice-wjechalo-kilkadziesiat-ciagnikow> (dostęp: 14.09.2024).
- Polska Agencja Prasowa, *Rolnicy wtargnęli na Międzynarodowe Targi Rolnicze w Paryżu. Macron zapowiedział spotkanie z protestującymi*, <https://www.pap.pl/aktualnosci/rolnicy-wtargneli-na-miedzynarodowe-targi-rolnicze-w-paryzu-macron-zapowiedzial> (dostęp: 14.09.2024).
- Polski portal internetowy „Bankier.pl”, *Zmienia się podejście Polaków do Ukraińców. "Rząd robi więcej dla uchodźców niż obywateli"*, <https://www.bankier.pl/wiadomosc/Zmienia-sie-podejscie-Polakow-do-Ukrajncow-Rzad-robi-wiecej-dla-uchodzcow-niz-obywateli-8573618.html> (dostęp: 14.09.2024).
- Portal internetowy „Money.pl”, *Milion dolarów łapówek miesięcznie. Korupcja przy eksporcie zboża z Ukrainy*, <https://www.money.pl/gospodarka/milion-dolarow-lapowek-miesiecznie-korupcja-przy-eksporcie-zboza-z-ukrainy-6910673317431968a.html> (dostęp: 14.09.2024).

- Portal internetowy „Money.pl”, P. Bera, *Zboże techniczne w mące? Takie ziarna nadają się do spalania w piecu*, <https://www.money.pl/gospodarka/zboze-techniczne-w-mace-takie-ziarna-nadaja-sie-do-spalenia-w-piecu-6887330302552992a.html> (dostęp: 14.09.2024).
- Portal Gospodarczy „WNP”, *Rok wojny okazał się bardzo trudny dla polskiego budownictwa*, <https://www.wnp.pl/budownictwo/rok-wojny-okazal-sie-bardzo-trudny-dla-polskiego-budownictwa,681092.html> (dostęp: 14.09.2024).
- Portal internetowy „Interia Biznes”, J. Świder, *Gdzie pracują Ukraińcy? Wyróżniają się trzy województwa*, <https://biznes.interia.pl/praca/news-gdzie-pracuja-ukraincy-wyrozniaja-sie-trzy-wojewodztwa,nId,7043302> (dostęp: 14.09.2024).
- Portal rządowy „Gov.pl”, *Projekt uchwały Rady Ministrów w sprawie przyjęcia dokumentu „Polityka migracyjna Polski – kierunki działań 2021-2022”*, <https://www.gov.pl/web/premier/projekt-uchwaly-rady-ministrow-w-sprawie-przyjecia-dokumentu-polityka-migracyjna-polski-kierunki-dzialan-2021-2023> (dostęp: 14.09.2024).
- Rada UE i Rada Europejska, *Jak rosyjska inwazja na Ukrainę pogłębiła globalny kryzys żywnościowy – infografika*, <https://www.consilium.europa.eu/pl/infographics/how-the-russian-invasion-of-ukraine-has-further-aggravated-the-global-food-crisis/> (dostęp: 14.09.2024).
- Raport z badania jakościowego wykonanego na zlecenie Centrum Edukacji Obywatelskiej przez firmę Badania i Działania, *Uczniowie uchodźczy w polskich szkołach. Gdzie jesteśmy u progu kolejnego roku szkolnego?* (red.) M. Tędziągowska, B. Walczak, K. M. Wielecki, Warszawa 2023.
- Serwis informacyjny „Prawo”, A. Matłacz, *W polskich szkołach i przedszkolach uczy się 187,9 tys. dzieci z Ukrainy*, <https://www.prawo.pl/oswiata/ukrainskie-dzieci-w-polskich-szkolach,520015.html> (dostęp: 14.09.2024).
- Tygodnik społeczno-oświatowy „Głos Nauczycielski”, *CEO o integracji uczniów z Ukrainy: Oddziały przygotowawcze nie sprawdziły się. Brakuje systemowych rozwiązań i realnej pomocy dla nauczycieli*, <https://glos.pl/ceo-o-integracji-uczniow-z-ukrainy-oddzialy-przygotowawcze-nie-sprawdzily-sie-brakuje-systemowych-rozwozian-i-realnej-pomocy-dla-nauczycieli> (dostęp: 14.09.2024).
- World Health Organization, <https://www.who.int/tools/whoqol> (dostęp: 14.09.2024).
- Wywiad z prof. Marcinem Piątkowskim, *Didaskalia*: <https://www.youtube.com/watch?v=8fgd6siB7qw> (dostęp: 14.09.2024).
- Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 roku o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie, Dz.U.2023.0.571 t.j.
- Ustawa z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie województwa, Dz.U.2024.0.566 t.j.
- Ustawa z dnia 6 kwietnia 1990 r. o Policji, Dz.U.2024.0.145 t.j.
- Ustawa z dnia 24 sierpnia 1991 r. o Państwowej Straży Pożarnej, Dz.U.2024.0.127 t.j.
- Ustawa z dnia 24 sierpnia 1991 r. o ochronie przeciwpożarowej, Dz.U.2024.0.275 t.j.
- Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2022/870 z dnia 30 maja 2022 r. w sprawie środków tymczasowej liberalizacji handlu będących uzupełnieniem koncesji handlowych mających zastosowanie do ukraińskich produktów na podstawie Układu o stowarzyszeniu między Unią Europejską i Europejską

Wspólnotą Energii Atomowej oraz ich państwami członkowskimi, z jednej strony, a Ukrainą, z drugiej strony, Dz. U. UE.L. 2022.152.103.

Copyright (c) 2025 Izabela Ligenza

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-ShareAlike 4.0 International License.

MIROSŁAW LASKOWSKI*

Akademia Sztuki Wojennej, Warszawa, Polska

PERSPEKTYWY ROZWOJU SYSTEMU SZKOLENIA SIŁ ZBROJNYCH RP DEVELOPMENT PROSPECTS OF THE POLISH ARMED FORCES TRAINING SYSTEM

ABSTRAKT: Wybuch wojny na Ukrainie diametralnie zmienił sytuację bezpieczeństwa w Europie Wschodniej, co szczególnie dotyczy Polski jako kraju frontowego NATO. Wyraźny wzrost zagrożenia militarnego ze strony Federacji Rosyjskiej oraz Republiki Białorusi istotnie przyczynił się do podjęcia decyzji o rozbudowie i modernizacji polskich sił zbrojnych. W związku z tym, pojawiła się pilna potrzeba dostosowania obecnego systemu szkolenia do nowych uwarunkowań, co stało się inspiracją do powstania niniejszego artykułu. Jego celem głównym jest więc prognoza rozwoju systemu szkolenia Sił Zbrojnych RP, dokonana na podstawie diagnozy jego zasadniczych determinantów. Nakreślenie bliższej perspektywy zmian w tym zakresie okazało się możliwe, dzięki przeprowadzonym badaniom empirycznym, na podstawie których zidentyfikowane zostały zasadnicze obszary deficytowe, a tym samym główne kierunki zmian niezbędnych do przeprowadzenia w najbliższym czasie. Potencjał sił zbrojnych opiera się bowiem, nie tylko na nowoczesnym sprzęcie, ale przede wszystkim na odpowiednio przygotowanej oraz wyszkolonej kadrze wojskowej, zdolnej sprostać wszelkim wyzwaniom współczesnego pola walki. Do zebrania materiału empirycznego posłużono się autorskim kwestionariuszem ankiety, natomiast do jego szczegółowej analizy wykorzystane zostały elementy statystyki opisowej i korelacyjnej. Otrzymane rezultaty pozwoliły na rozwiązanie podjętej problematyki i sformułowanie merytorycznych wniosków.

SŁOWA KLUCZOWE: obronność, podsystem militarny, Siły Zbrojne RP, system szkolenia, perspektywy rozwoju.

ABSTRACT: The outbreak of war in Ukraine has radically changed the security situation in Eastern Europe, which is particularly true for Poland as a NATO frontline country. The significant increase in the military threat from the Russian Federation and the Republic of Belarus has significantly contributed to the decision to expand and modernize the Polish armed forces. In connection with this, there was an urgent need to adapt the current training system to new conditions, which became the inspiration for this article. Its main goal is therefore to forecast the development of the training system of the Polish Armed Forces, based on a diagnosis of its fundamental determinants. Outlining a closer perspective of changes in this area turned out to be possible thanks to the

* dr Mirosław Laskowski, War Studies University, Warsaw, Poland

 <https://orcid.org/0000-0001-9522-2383>, m.laskowski@akademia.mil.pl

Copyright (c) 2025 Mirosław Laskowski. This work is licensed under a Creative Commons Attribution-ShareAlike 4.0 International License.

empirical research conducted, on the basis of which the main deficit areas were identified, and thus the main directions of changes necessary to be implemented in the near future. The potential of the armed forces is based not only on modern equipment, but above all on a properly prepared and trained military staff, capable of meeting all the challenges of the modern battlefield. The empirical material was collected using an original survey questionnaire, while its detailed analysis was carried out using descriptive and correlation statistics. The results obtained allowed for resolving the issues raised and for formulating substantive conclusions.

KEYWORDS: defense, military subsystem, Polish Armed Forces, training system, development prospects.

WPROWADZENIE

Sytuacja problemowa

Dynamika zmian zachodzących we współczesnym świecie sprawia, że staje się on coraz bardziej nieprzewidywalny. Pomimo ogromnego postępu technologicznego oraz doświadczenia poszczególnych państw i narodów, człowiek wciąż nie może czuć się bezpiecznie, zarówno jako członek społeczeństwa, jak i obywatel swojego kraju. Zagrożenia pojawiają się niespodziewanie w różnych obszarach działalności ludzkiej, czego szczególnym wyrazem była niedawna pandemia koronawirusa, a obecnie są nim niewątpliwie wojna w Ukrainie, czy sytuacja w Strefie Gazy. Z punktu widzenia Polski jako państwa wschodniej flanki NATO¹, szczególnie istotny jest z pewnością trwający od ponad dwóch lat bezpośrednio za naszą wschodnią granicą konflikt zbrojny pomiędzy Rosją a Ukrainą. Pomimo przynależności do sojuszu wojskowego, w Polsce nastąpił zdecydowany wzrost zagrożenia militarne go ze strony Rosji, tym bardziej że nasz kraj aktywnie wspiera Ukrainę będąc jednocześnie frontowym krajem sojuszu. W związku z tym Siły Zbrojne RP jako główne ogniwo w systemie bezpieczeństwa militarne go państwa zostały poddane szeroko zakrojonej modernizacji i transformacji². Dzięki wielomiliardowym zakupom polska armia ma stać się realną siłą odstraszącą ewentualnego agresora, co wiąże się przede wszystkim z pojawieniem się dużej ilości nowoczesnego sprzętu wojskowego, a co za tym idzie – ze wzrostem liczebności kadry zawodowej, która potrzebować będzie nowego modelu szkolenia³. Opracowanie kompleksowej koncepcji takiego modelu nie może odbyć się bez gruntownej analizy funkcjonującego dotychczas systemu szkolenia Sił Zbrojnych RP, na

¹ North Atlantic Treaty Organization – Organizacja Traktatu Północnoatlantyckiego (Sojusz Północnoatlantycki).

² <https://defence24.pl/polityka-obronna/transformacja-to-wiecej-niz-modernizacja-szef-sztabu-generalnego-przedstawia-plan-zmian-w-armii> (dostęp: 30.09.2024).

³ <https://businessinsider.com.pl/wiadomosci/oto-plany-polskiej-armii-450-tys-zolnierzy-i-nowy-model-szkolenia/xry1g7t> (dostęp: 30.09.2024).

podstawie której można będzie wskazać zasadnicze kierunki zmian i zaprojektować dalszą perspektywę jego rozwoju.

Pierwsze wzmianki dotyczące perspektywy zmian w systemie szkolenia polskiej armii miały już miejsce w *Strategii Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej* z 2020 roku, gdzie wskazywano na konieczność dostosowania programów szkolenia do współczesnych wyzwań wielodomenowego środowiska operacyjnego charakteryzującego się wysoką manewrowością oraz asymetrią prowadzonych działań. Poruszono tam także kwestię kształcenia i doskonalenia zawodowego żołnierzy oraz potrzebę usprawnienia podsystemu szkolenia rezerw osobowych jako nieodzownego elementu w procesie profesjonalnego przygotowania kadr wojskowych⁴. Ponadto, należy wziąć pod uwagę również aktualne założenia organizatora systemu szkolenia wskazujące, że głównym celem szkoleniowym na najbliższe lata jest przygotowanie sił zbrojnych do natychmiastowego podjęcia działań w ramach narodowej i sojuszniczej, wielodomenowej operacji połączonej, a także do wsparcia społeczeństwa oraz obrony terytorium Rzeczypospolitej Polskiej. Warto podkreślić, że w wytycznych określono nową zasadę stanowiącą, aby ćwiczenia wojskowe prowadzono w terenie potencjalnych działań zgodnie z sentencją: „ćwicz tam, gdzie będziesz walczył, sposoby użycia sił narzuci środowisko operacyjne”. Należy zatem uwzględnić, że szkolenie powinno być realizowane w warunkach maksymalnie zbliżonych do rzeczywistych, zgodnie z operacyjnym przeznaczeniem poszczególnych elementów ugrupowania bojowego. Wskazuje się przy tym na komplementarność procesu szkolenia pomiędzy układem narodowym i międzynarodowym poprzez kontynuację połączonej oraz wprowadzenie wielodomenowości w szkoleniu dowództw i wojsk, a także na aktywny udział pozamilitarnych struktur obronnych państwa. W zakresie ćwiczeń wojskowych z kolei, bardzo wyraźnie podkreśla się na konieczność planowania scenariuszy w oparciu o trzy główne linie operacyjne: przywództwo, komunikacja, środowisko oraz na konstruktywne wykorzystywanie wniosków z wojny w Ukrainie⁵.

Biorąc pod uwagę decyzje podjęte przez Ministerstwo Obrony Narodowej mające na celu rozbudowę Sił Zbrojnych RP należy przyjąć, że istnieje pilna potrzeba dokonania szczegółowej analizy obecnie funkcjonującego systemu szkolenia, która posłuży do opracowania bliższej oraz dalszej perspektywy jego rozwoju. Należy przy tym uwzględnić

⁴ *Strategia bezpieczeństwa narodowego Rzeczypospolitej Polskiej*, Warszawa 2020, s. 18-19.

⁵ *Program ćwiczeń Sił Zbrojnych RP na lata 2023-2028*, Warszawa 2022, s. 10-27.

wszelkie dające się przewidzieć uwarunkowania tego rozwoju, w odniesieniu do obowiązujących dokumentów doktrynalnych oraz założeń i wytycznych organizatora systemu szkolenia Sił Zbrojnych RP na najbliższe lata. Ta sytuacja problemowa wymaga przyjęcia określonych założeń metodologicznych, wobec których przedmiotem badań jest niewątpliwie system szkolenia funkcjonujący w Wojsku Polskim wraz z jego strukturą oraz elementami składowymi. Na szczególną uwagę zasługują w tym względzie obszary warunkujące efektywność procesu szkolenia, takie jak planowanie i organizacja zajęć oraz innych form organizacyjnych szkolenia wojskowego, a także przygotowanie personelu oraz niezbędnych środków dydaktycznych⁶.

CELE BADAŃ

Cel główny badań

Celem głównym podjętej problematyki badawczej jest prognoza rozwoju systemu szkolenia Sił Zbrojnych RP dokonana na podstawie diagnozy jego zasadniczych determinantów, przy uwzględnieniu aktualnych uwarunkowań funkcjonalnych tego systemu w polskiej armii.

Cele szczegółowe badań

Powyższy cel główny zdekomponowano na następujące cele szczegółowe, pozwalające na pełne ukazanie istoty podejmowanych rozważań:

1. Identyfikacja uwarunkowań funkcjonalnych systemu szkolenia Sił Zbrojnych RP.
2. Diagnoza zasadniczych determinantów niniejszego systemu.
3. Określenie głównych kierunków zmian w zakresie szkolenia polskich sił zbrojnych.

Pierwsze dwa cele szczegółowe mają charakter teoretyczny (poznawczy), natomiast ostatni z nich posiada swój wymiar praktyczny, co pozwala określać go mianem utylitarne.

PROBLEMY BADAWCZE

Główny problem badawczy

W związku z przyjętym celem głównym badań, należy postawić następujące pytanie jako główny problem badawczy: Jaka jest najbliższa perspektywa zmian umożliwiająca dalszy rozwój systemu szkolenia Sił Zbrojnych RP?

⁶ Doktryna szkolenia Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej DD/7(A), Warszawa 2010.

Szczegółowe problemy badawcze

W celu rozwiązania głównego problemu badawczego, postawione zostały poniższe pytania (problemy) szczegółowe:

1. Jakie są aktualne uwarunkowania funkcjonalne systemu szkolenia Sił Zbrojnych RP?
2. Jakie potrzeby wynikają z przeprowadzonej diagnozy niniejszego systemu?
3. Jakie kierunki zmian w analizowanym systemie szkolenia należy przyjąć, aby w pełni odpowiedzieć na jego bieżące potrzeby?

HIPOTEZY BADAWCZE

Hipoteza ogólna

Bazując na dotychczasowej wiedzy i doświadczeniu w przedmiotowym zakresie zakłada się, że najbliższa perspektywa zmian umożliwiająca rozwój systemu szkolenia Sił Zbrojnych RP musi w pierwszej kolejności wyjść naprzeciw potrzebom wynikającym z trwającej rozbudowy polskiej armii, a więc powinna uwzględnić konieczność dostosowania bazy szkoleniowej do przyszłych wymagań, zarówno pod względem ilościowym, jak i jakościowym. Nie można również pominąć istotnych niedomagań systemu szkolenia diagnozowanych obecnie lub w ostatnich latach, które obniżają efektywność całego procesu, a co się z tym wiąże – poziom przygotowania personelu wojskowego do realizacji zadań zgodnie z przeznaczeniem. Należy zatem przyjąć, że obszarami problemowymi mogą się okazać takie kwestie, jak: przygotowanie metodyczne kadry, uciążliwy formalizm, nieefektywny system wykorzystania doświadczeń, ćwiczenia na pokaz, czy wreszcie brak pracy na własnych błędach, co umożliwia zbyt rzadko stosowana procedura omówienia po wykonaniu działania⁷. Najbliższa perspektywa rozwoju systemu szkolenia Sił Zbrojnych RP musi więc odnieść się przede wszystkim do dotychczasowych doświadczeń, planowanych zmian oraz przyszłej wizji sił zbrojnych kreowanej przez kierownictwo resortu obrony narodowej jako armii nowoczesnej, mobilnej oraz w pełni zintegrowanej z sojusznikami we wszystkich domenach.

Hipotezy szczegółowe

Uwzględniając powyższe w odniesieniu do postawionych problemów szczegółowych można przyjąć następujące założenia (hipotezy szczegółowe):

⁷ Omówienie po wykonaniu działania (*After Action Review – AAR*), Bydgoszcz 2018.

1. Aktualne uwarunkowania systemu szkolenia Sił Zbrojnych RP wynikają z obowiązujących dokumentów doktrynalnych, wytycznych organizatora tego systemu oraz ze specyfiki jego poszczególnych obszarów funkcjonalnych.
2. Spodziewane potrzeby systemu szkolenia Sił Zbrojnych RP mogą obejmować przede wszystkim konieczność rozbudowy istniejącej bazy szkoleniowej oraz uproszczenia zawitych procedur, a także podniesienie efektywności procesu szkolenia.
3. Wobec zakładanych potrzeb szkoleniowych należałoby przyjąć dwa główne kierunki rozwoju systemu szkolenia Sił Zbrojnych RP obejmujące po pierwsze, usprawnienie procedur organizacyjnych, natomiast po drugie – kształtowanie nowej mentalności opartej o wzajemne zaufanie i uczenie się na błędach w celu podniesienia standardu szkolenia zarówno w wymiarze indywidualnym, jak i zespołowym.

METODY BADAWCZE

W celu rozwiązania problemu głównego oraz weryfikacji przyjętych hipotez posłużono się nie tylko teoretycznymi, ale także empirycznymi metodami badań. W części analitycznej zostały wykorzystane takie metody, jak: analiza, synteza, uogólnianie, klasyfikowanie, wnioskowanie oraz wyjaśnianie. W części empirycznej natomiast, użyto metody sondażu diagnostycznego, dla której zastosowano technikę ankiety oraz wywiadu w ramach autorskiego kwestionariusza jako właściwego narzędzia badawczego. Materiał empiryczny zebrano wśród żołnierzy zawodowych Wojska Polskiego realizujących różne formy kształcenia w Akademii Sztuki Wojennej.

SYSTEM SZKOLENIA SIŁ ZBROJNYCH RP

Pojęcie systemu stało się powszechnie używanym terminem, nie tylko w nauce, ale również w technice i coraz częściej w mowie potocznej. Warto zauważyć, że słowo „system” pochodzi od greckiego „systematiós” oznaczającego „zestawienie”. Można więc określać za jego pomocą całościowy i uporządkowany układ złożony z różnych elementów⁸. Taki układ tworzy zazwyczaj zbiór obejmujący pewną całość uwarunkowaną jednolitymi zasadami stanowiącymi o przyjętym porządku⁹. W nieco innym ujęciu, powyższy układ czy zbiór nazywa się zespołem składowych, połączonych ze sobą stosunkami logicznego wynikania¹⁰. Należy więc skonstatować, że system jest wyodrębnionym z otoczenia zbiorem elementów materialnych

⁸ W. Kopaliński, *Słownik wyrazów obcych i zwrotów obcojęzycznych z almanachem*, Warszawa 1994, s. 492.

⁹ M. Szymczak (red.), *Słownik języka polskiego*, t. 3, Warszawa 1981, s. 387.

¹⁰ E. Sobol (red.), *Słownik wyrazów obcych*, Warszawa 1995, s. 1065.

lub abstrakcyjnych, które posiadają wzajemne powiązania wewnętrzne i rozpatrywane są jako całość¹¹. Układ ten będzie odznaczał się zatem zupełnie nowymi właściwościami, które nie występują w poszczególnych jego elementach składowych¹². System stanowi zatem zorganizowany układ elementów oraz sprzężeń między nimi, które wspólnie określają cechy całości.

Jak więc należy rozumieć system szkolenia Sił Zbrojnych RP? Aby wyjaśnić to pojęcie trzeba najpierw określić czym jest szkolenie wojskowe, a jeszcze wcześniej – co oznacza w ogóle termin „szkolenie”? Według Wincentego Okonia szkolenie polega na wyrabianiu nieskomplikowanych umiejętności oraz nawyków praktycznych, które nie wymagają szczegółowego przygotowania teoretycznego¹³. Można zatem przyjąć, że stanowi ono najczęściej pewien określony cykl zajęć poświęconych sprecyzowanemu tematowi, którego głównym celem jest uzupełnienie czyjegoś wykształcenia, doskonalenie umiejętności lub rozwijanie kwalifikacji zawodowych. Szkoleniem wojskowym natomiast nazywany jest specyficzny, wyspecjalizowany rodzaj szkolenia, który jako całość kształtu działalności dydaktycznej prowadzonej w wojsku ma na celu przygotowanie sił zbrojnych do realizacji zadań zgodnie z ich operacyjnym przeznaczeniem. Szkolenie sił zbrojnych jest więc prowadzone w ramach planowej działalności dowódców, wykładowców oraz instruktorów kierujących nabywaniem wiedzy, umiejętności i nawyków przez żołnierzy w celu przygotowania ich do wykonywania indywidualnych oraz zespołowych zadań w pododdziałach wojskowych na przyszłym polu walki¹⁴.

W związku z tym, szkolenie Sił Zbrojnych RP należałoby scharakteryzować jako całość kształtu działalności dydaktyczno-wychowawczej prowadzonej w celu profesjonalnego przygotowania oficerów, podoficerów i szeregowych, a także dowództw oraz wojsk do działania na polu walki oraz utrzymania wysokich zdolności bojowych, zarówno w czasie pokoju, kryzysu, jak i wojny. Istotą tego szkolenia jest zatem ustawiczne zdobywanie, poszerzanie i utrwalanie wiedzy oraz doskonalenie umiejętności przez dowództwa, wojska oraz rezerwy osobowe w celu osiągnięcia i utrzymywania zdolności do podjęcia działań. Systemem szkolenia Sił Zbrojnych RP określa się więc celowo i dynamicznie działający układ elementów obejmujących podmioty, cele, treści,

¹¹ *Encyklopedia organizacji i zarządzania*, Warszawa 1981, s. 508.

¹² J. Kręcikij, J. Wołęjszo (red.), *Podstawy dowodzenia*, Warszawa 2007, s. 61.

¹³ W. Okoń, *Nowy Słownik Pedagogiczny*, Warszawa 1998, s. 382.

¹⁴ J. Bieńkowski, M. Kucharski, R. Stępień, *Koncepcje i kierunki przemian edukacji dla bezpieczeństwa*, Warszawa 1998, s. 10.

formy i metody szkolenia oraz bazę szkoleniową, ściśle ze sobą powiązanych i wzajemnie na siebie oddziaływujących, który zapewnia przygotowanie dowództw i wojsk do realizacji zadań stojących przed siłami zbrojnymi¹⁵.

Podmiotami w procesie szkolenia są w ujęciu indywidualnym żołnierze – zarówno szkolący, jak i szkoleni, natomiast w zespołowo – dowództwa, związki taktyczne, oddziały i pododdziały. Cele z kolei, wytyczają ogólne i szczegółowe kierunki prowadzenia działalności szkoleniowej na poszczególnych szczeblach dowodzenia umożliwiając w ten sposób określenie przewidywanych efektów procesu szkolenia. Kolejny element systemu szkolenia to treści, które stanowią główną część tematyki zajęć służącą kształtowaniu wiedzy, umiejętności i postaw żołnierskich, a więc kompetencji zawodowych personelu wojskowego. Dobór treści szkolenia jest silnie powiązany z wyborem właściwych form i metod, które wraz z bazą szkoleniową tworzą ostatecznie warunki do realizacji procesu szkolenia w oparciu o wymagania programowe.

STRUKTURA FUNKCJONALNA

Zasadniczą strukturę systemu szkolenia Sił Zbrojnych RP stanowią podsystemy: kształcenie zawodowe, szkolenie dowództw, szkolenie wojsk oraz szkolenie rezerw osobowych. Kształcenie zawodowe w Wojsku Polskim realizowane jest przede wszystkim jako przygotowanie personelu do zawodowej służby wojskowej, a także w celu doskonalenia zawodowego oraz podnoszenia kwalifikacji żołnierzy i pracowników resortu obrony narodowej. Przygotowanie kandydatów do służby wojskowej realizowane jest w jednostkach szkolnictwa wojskowego, gdzie zdobywają oni wiedzę ogólną i specjalistyczną oraz kształtują umiejętności niezbędne do objęcia pierwszych stanowisk służbowych w strukturach sił zbrojnych. Następnie uzupełniają i podwyższają swoje kwalifikacje w ramach doskonalenia zawodowego, które realizowane jest zazwyczaj w formie studiów lub kursów, w tym także językowych. Jednostkami szkolnictwa wojskowego są przede wszystkim uczelnie wojskowe oraz szkoły podoficerskie, centra i ośrodki szkolenia. Różne formy kształcenia zawodowego w Siłach Zbrojnych RP organizowane są w zależności od zmieniających się potrzeb kadrowych, po uzyskaniu odpowiedniej liczby kandydatów spełniających określone wymagania zgodnie z obowiązującymi wytycznymi organizatora systemu szkolenia¹⁶.

¹⁵ *Doktryna szkolenia Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej DD/7(A)*, Warszawa 2010, s. 7-11.

¹⁶ Z. Leśniewski, *Szkolenie Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej na progu trzeciej dekady XXI wieku*, Warszawa 2019, s. 132.

Odrębny podsystem w systemie szkolenia polskiej armii stanowi szkolenie dowództw, które realizowane jest zarówno w układzie narodowym, jak i międzynarodowym. Zasadniczym celem tego podsystemu jest nie tylko przygotowanie dowódców wszystkich szczebli dowodzenia, ale także zgrywanie tych dowództw w ramach systemu kierowania i dowodzenia obronnością kraju z uwzględnieniem struktur sojuszniczych NATO. Szkolenie dowództw polega więc na ciągłym doskonaleniu umiejętności indywidualnych i zespołowych obsad organów dowodzenia zgodnie ze strukturą czasu „W” niezbędnych do planowania oraz kierowania działaniami podległych sił na współczesnym polu walki. Zgrywanie poszczególnych organów dowodzenia realizowane jest w ramach ćwiczeń wojskowych poprzez praktyczną realizację działań zgodnie z obowiązującymi planami użycia sił zbrojnych w celu dokonania weryfikacji przyjętych tam rozwiązań operacyjno-taktycznych¹⁷. Ćwiczenia wojskowe w Siłach Zbrojnych RP prowadzone są w trzech zasadniczych typach. Uwzględniając ich hierarchię ważności, są to kolejno: ćwiczenia z wojskami, ćwiczenia dowódczo-sztabowe oraz ćwiczenia przygotowawcze¹⁸.

Najbardziej powszechny, bo wynikający z podstawowych zadań sił zbrojnych jest podsystem szkolenia wojsk, który jest ukierunkowany na zdobywanie i doskonalenie indywidualnych oraz zespołowych umiejętności przez żołnierzy, a także na poszukiwanie najskuteczniejszych form i metod szkolenia. Szkolenie pododdziałów wojskowych w Siłach Zbrojnych RP odbywa się na bazie dedykowanych programów szkolenia w zależności od specyfiki poszczególnych rodzajów wojsk, zarówno w wymiarze indywidualnym, jak i zespołowym. Obowiązujące modele szkolenia przewidują dwunastomiesięczne okresy szkolenia realizowane w ramach dwóch etapów, które poświęcone są przygotowaniu pododdziałów do szczebla batalionu włącznie. Należy podkreślić, że szkolenie programowe prowadzone jest w garnizonach i ośrodkach szkolenia poligonowego, co pozwala na doskonalenie indywidualnych umiejętności specjalistycznych oraz na zgrywanie do działania w składzie pododdziałów i organów dowodzenia. Dodatkowo pododdziały szkolą się w ramach przygotowania do certyfikacji umożliwiających udział w operacjach wojskowych poza granicami kraju i sojuszniczych zgrupowaniach zadaniowych. Szkolenie wojsk prowadzone jest także w zakresie indywidualnym w ramach szkolenia uzupełniającego, a najwyższą formą szkolenia zespołowego są ćwiczenia z wojskami integrujące przygotowanie dowództw i wojsk¹⁹.

¹⁷ *Organizacja szkolenia dowództw w Siłach Zbrojnych RP DD-7.1(B)*, Warszawa 2022, s. 9.

¹⁸ *Instrukcja przygotowania i prowadzenia ćwiczeń z dowództwami i wojskami w Siłach Zbrojnych RP DD-7.1.1(B)*, Bydgoszcz 2022, s. 9.

¹⁹ Z. Leśniewski, *dz. cyt.*, s. 164-178.

Ostatnim, lecz najbardziej specyficznym podsystemem w systemie szkolenia polskiej armii jest niewątpliwie podsystem szkolenia rezerw osobowych. Służy on właściwemu przygotowaniu żołnierzy rezerwy do realizacji zadań na etatowych stanowiskach czasu „W” zgodnie z nadanym przydziałem mobilizacyjnym w strukturze sił zbrojnych. Podsystem szkolenia rezerw osobowych funkcjonuje w ramach szkolenia żołnierzy rezerwy w czasie pokoju, szkolenia po mobilizacyjnym rozwinięciu oraz szkolenia w czasie wojny²⁰. Realizowane jest ono najczęściej w ramach ćwiczeń wojskowych żołnierzy rezerwy prowadzonych w macierzystych jednostkach lub w placówkach szkolnictwa wojskowego. Ćwiczenia wojskowe żołnierzy rezerwy dzielą na: ćwiczenia rotacyjne, trwające łącznie do 30 dni w ciągu roku kalendarzowego; ćwiczenia jednodniowe, realizowane w celu nadania przydziałów mobilizacyjnych; ćwiczenia krótkotrwałe, które prowadzone są od 2 do 30 dni w sposób ciągły; oraz ćwiczenia długotrwałe, przygotowujące żołnierzy rezerwy do obejmowania kolejnych, wyższych stanowisk służbowych. Ponadto, w ramach szkolenia rezerw osobowych organizowane są także kursy doskonalące oraz kursy przekwalifikowania do innych specjalności wojskowych, które mają na celu uzupełnienie nowych potrzeb mobilizacyjnych²¹.

REALIZACJA PROCESU SZKOLENIA

System szkolenia Sił Zbrojnych RP funkcjonuje w oparciu o zasadę „DOWODZISZ – SZKOLISZ – ODPOWIADASZ”, co wskazuje na kierowniczą rolę przełożonych w stosunku do bezpośrednio podległych, za których wyszkolenie ponoszą odpowiedzialność. W kompetencjach dowódców wszystkich szczebli leży zatem planowanie, organizacja i bieżące monitorowanie przedsięwzięć szkoleniowych z uwzględnieniem procesu „lessons learned” realizowanego w ramach systemu wykorzystania doświadczeń. Pełny cykl organizacyjny szkolenia pododdziału przebiega więc pod ciągłym nadzorem dowódcy (przełożonego), który planując kolejne zamierzenia szkoleniowe od wniosków z dotychczasowych doświadczeń, każdorazowo wskazuje nowe cele szkoleniowe jako zasadniczy kierunek dla swoich podwładnych. Następnie organizuje proces szkolenia dobierając w tym celu właściwe narzędzia w postaci środków dydaktycznych, form i metod, które stosować będzie odpowiednio przygotowana kadra instruktorska. Przygotowanie to obejmuje, nie tylko merytoryczną stronę prowadzonych zajęć, ale także jej wymiar

²⁰ *Projekt studyjny: Doktryna szkolenia Sił Zbrojnych RP D-7(B)*, Warszawa 2022, s. 31.

²¹ *Instrukcja o szkoleniu rezerw osobowych i jednostek wojskowych po ich mobilizacyjnym rozwinięciu*, Warszawa 2011, s. 40.

dydaktyczno-wychowawczy, co przejawia się w systematycznej działalności szkoleniowo-metodycznej, kulturalno-oświatowej, czy profilaktyce i dyscyplinie wojskowej. Właściwe planowanie i organizacja procesu szkolenia realizowana jest m.in. dzięki cyklicznemu sprawdzeniu poziomu wyszkolenia według przyjętego w Siłach Zbrojnych RP systemu oceny²². Biorąc pod uwagę poziom wyszkolenia wojsk dowódcy podejmują decyzję, będącą podstawą do planowania, organizowania i zabezpieczenia procesu szkolenia we wszystkich jego obszarach.

W procesie szkolenia występują kolejno po sobie cyklicznie powtarzające się czynności takie jak: programowanie, planowanie, organizowanie, realizacja oraz kontrola i ocena wyszkolenia. Proces ten przebiega w sposób ciągły, a podczas jego trwania prowadzona jest bieżąca analiza osiągniętych efektów oraz występujących niedomagań, co pozwala sukcesywnie doskonalić jego poszczególne etapy, uwzględniając stale rosnące zasoby systemu wykorzystania doświadczeń. Cykl procesu szkolenia powinien więc zapewniać sprawne planowanie i organizowanie, a także efektywne prowadzenie przedsięwzięć szkoleniowych poprzez zorientowanie na główne zdania pododdziałów oraz właściwe zdolności służące realizacji tych zadań. Należy również wziąć pod uwagę, że każdy zrealizowany cykl szkoleniowy dostarcza jednocześnie niezbędnych wniosków służących w procesie ewaluacji systemu szkolenia²³.

Czynnikami determinującymi proces szkolenia Sił Zbrojnych RP są zatem wszystkie elementy składowe systemu szkolenia, spośród których zawsze najistotniejszy jest jego podmiot. Z jednej strony są to szkoleni, na których skupia się główna uwaga organizatorów procesu szkolenia, zaś z drugiej – jest to także personel szkolący, czyli dowódcy, kierownicy zajęć oraz instruktorzy. To właśnie ich przygotowanie i praca w powiązaniu ze środkami dydaktycznymi zabezpieczającymi proces szkolenia w największym stopniu decydują o efektywności całego wysiłku szkoleniowego jako wyniku funkcjonowania poszczególnych obszarów systemu szkolenia. W tym względzie na uwagę zasługuje działalność szkoleniowo-metodyczna, która dedykowana jest właśnie kwestii przygotowania personelu wojskowego do występowania w roli prowadzącego zajęcia poprzez precyzyjną analizę celu, dobór treści szkolenia oraz właściwe zastosowanie form i metod, przy efektywnym wykorzystaniu dostępnych środków dydaktycznych. Zakres treściowy działalności szkoleniowo-metodycznej obejmuje m.in. kwestie

²² *Program oceny jednostek organizacyjnych resortu obrony narodowej w obszarach pokojowego funkcjonowania oraz przygotowania do działania zgodnie z przeznaczeniem*, Warszawa 2013, s. 4-15.

²³ *Podręcznik systemu wykorzystania doświadczeń. Proces, metody, narzędzia*, Bydgoszcz 2014, s. 3.

przygotowania i prowadzenia zajęć, wymiany wniosków oraz doświadczeń szkoleniowo-metodycznych, doskonalenia form i metod szkolenia, racjonalnego wykorzystania bazy szkoleniowej, a także opracowywania instrukcji i poradników metodycznych. Przygotowanie kadry wojskowej do samodzielnego planowania, organizowania i prowadzenia szkolenia rozpoczyna się już w jednostkach szkolnictwa wojskowego, a rozwijane jest w pododdziałach na kolejnych stanowiskach służbowych²⁴.

Bardzo istotne z punktu widzenia funkcjonowania systemu szkolenia są środki dydaktyczne, które w Siłach Zbrojnych RP stanowi odpowiednio wyposażona baza szkoleniowa, dokumenty normatywne oraz środki materiałowo-techniczne. W ramach bazy szkoleniowej występują takie elementy jak: infrastruktura szkoleniowa, baza gabinetowa²⁵, urządzenia szkolno-treningowe, czy ośrodki i systemy symulacyjne. Dokumenty normatywne wykorzystywane w procesie szkolenia to przede wszystkim doktryny, programy szkolenia, rozkazy, wytyczne, plany i metodyki, a także instrukcje specjalistyczne wspierające ten proces. Nieodzownym elementem pozwalającym na realizację zaplanowanych przedsięwzięć szkoleniowych są środki materiałowo-techniczne oraz finansowe, które zabezpieczają funkcjonowanie systemu szkolenia. Warto tutaj nadmienić, że rolę środka dydaktycznego pełnią także etatowe wyposażenie żołnierza oraz sprzęt wojskowy, gdyż są one bardzo często wykorzystywane, zarówno w szkoleniu programowym, jak i podczas ćwiczeń wojskowych. Potrzeby w zakresie zabezpieczenia procesu szkolenia określane są przez dowódców pododdziałów stosownie do zaplanowanych przedsięwzięć szkoleniowych²⁶.

ANALIZA WYNIKÓW BADAŃ

Próbę badawczą stanowili żołnierze zawodowi Sił Zbrojnych RP, wśród których co najmniej trzech na czterech było oficerem (76,8%), a pozostałą część dopełniali podoficerowie zawodowi (23,2%). Ze względu na staż służby wojskowej, najwyższy odsetek należał do kadry posiadającej między 10 a 30 lat doświadczenia zawodowego (79,5%). Mniejszym stażem odznaczał się tylko co ósmy ankietowany (12,0%), natomiast większym zaledwie 8,5% z nich. Biorąc zaś pod uwagę

²⁴ *Instrukcja o działalności szkoleniowo-metodycznej*, Warszawa 2009, s. 7-8.

²⁵ budynki lub ich części oraz obiekty budowlane wraz z wyposażeniem stanowiące część wojskowej infrastruktury ogólnej, takie jak: sale audytorijne, wykładowe, pracownie, gabinety dydaktyczne, laboratoria i warsztaty, obiekty sportowe oraz audiowizualne pomoce dydaktyczne.

²⁶ *Doktryna szkolenia...*, dz. cyt., s. 35-38.

zajmowane stanowisko służbowe, blisko trzech na czterech respondentów wskazywało na jego sztabowy charakter (73,2%), a pozostały odsetek reprezentowała kadra dowódcza (26,7%).

W celu wyznaczenia ogólnego poziomu zasadniczych kategorii oceny systemu szkolenia Sił Zbrojnych RP, posłużono się metodą odchyłeń standardowych, uwzględniając dane ilościowe uzyskane z odpowiedzi na pytanie ankietowe, dotyczące oceny poszczególnych determinantów badanych kategorii. Dla każdego z 14 pytań przypisano rangi stanowiące wartości punktowe na skali od 1 do 5, gdzie 1 pkt – oznacza ocenę bardzo niską, 2 – niską, 3 – przeciętną, 4 – wysoką, zaś 5 – należy interpretować jako ocenę bardzo wysoką.

Tabela 1

Zasadnicze kategorie oceny systemu szkolenia Sił Zbrojnych RP

Lp.	Wyszczególnienie	M	SD	Poziom oceny [%]		
				Niski	Przeciętny	Wysoki
1.	Funkcjonowanie systemu szkolenia	25,7	6,0	14,8	65,1	20,1
2.	Realizacja procesu szkolenia	19,0	4,7	15,8	61,3	22,9

Źródło: Opracowanie własne.

Uzyskane powyżej wartości średnie i odchylenia standardowe obliczono przy wykorzystaniu programu statystycznego PSPP²⁷, a poziomy natężenia otrzymano w wyniku określenia granic dla poszczególnych poziomów (tab. 1). I tak, poziom przeciętny wyniósł: średnia (M) plus/minus jedno odchylenie standardowe (SD)²⁸, poziom wysoki: średnia plus jedno oraz więcej odchyłeń standardowych, a poziom niski: średnia minus jedno i więcej odchyłeń standardowych. Zatem, każdy wyznaczony poziom reprezentowany jest przez właściwy mu odsetek respondentów, na podstawie dokonanej przez nich oceny zgodnie z przyjętą skalą i wartościami punktowymi.

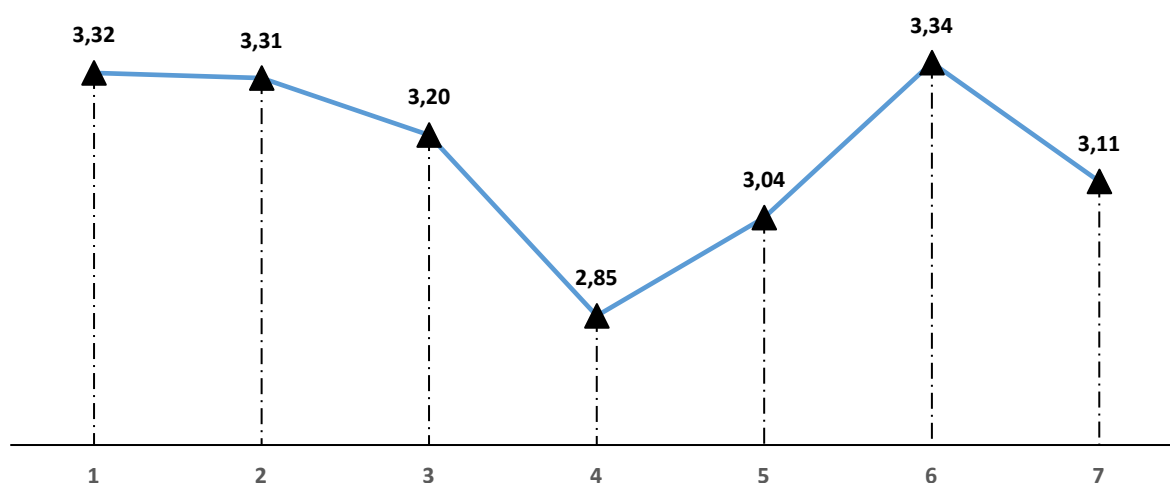
Analiza otrzymanych wyników badań wskazuje na zbliżony poziom oceny systemu szkolenia, zarówno w aspekcie organizacyjnym, jak i funkcjonalnym. W obydwu przypadkach dominujący okazał się poziom przeciętny, a następnie dopiero wysoki z niewielką przewagą nad poziomem niskim. W zakresie funkcjonowania systemu szkolenia, a więc sprawności jego struktury niemal dwóch na trzech ankietowanych (65,1%) przeciętnie oceniło ten obszar. Wysokie oceny przyznał już tylko co piąty badany (20,1%), zaś niskie zaledwie co siódmy (14,8%). Podobnie,

²⁷ <https://www.gnu.org/software/pspp/> (dostęp 27.03.2035 r.)

²⁸ SD (ang. standard deviation) – odchylenie standardowe.

choć nieco wyżej oceniona została realizacja procesu szkolenia. Zdecydowanie większa część respondentów wskazała na poziom przeciętny (61,3%), a blisko co czwarty z nich określił ten poziom jako wysoki (22,9%). Niską ocenę w tej kategorii wystawił niespełna jeden na sześciu ankietowanych (15,8%). Niewielkie różnice w ogólnej ocenie badanych obszarów sprawiają, że trudno jest na ich podstawie wskazać bardziej deficytową kategorię. W związku z tym właściwa ocena składowych systemu szkolenia, będzie możliwa dopiero po przeprowadzeniu dokładnej analizy ich podstawowych determinantów.

Badając dodatkowo zależności między zasadniczymi kategoriami oceny systemu szkolenia Sił Zbrojnych RP a czynnikami społeczno-zawodowymi charakteryzującymi badanych żołnierzy okazało się, że występuje istotny statystycznie związek pomiędzy stażem służby wojskowej osób biorących udział w badaniu a realizacją procesu szkolenia ($\chi^2=104,18$; $df=69$; $p<0,01$; $V=0,35$). Można więc powiedzieć, że ankietowani między 10 a 30 rokiem służby częściej niż inni przeciętnie oceniali przebieg procesu szkolenia w polskiej armii.

1 – Podsystem kształcenia zawodowego, 2 – Podsystem szkolenia dowództw, 3 – Podsystem szkolenia wojsk, 4 – Podsystem szkolenia rezerw osobowych, 5 – Planowanie szkolenia, 6 – Realizacja szkolenia, 7 – Środki dydaktyczne.

Rys. 1. Ocena wskaźników funkcjonowania systemu oraz realizacji procesu szkolenia (wartości średnie)

Źródło: Opracowanie własne.

Na rysunku 1 przedstawiono uzyskane wartości średnie dla poszczególnych determinantów składających się na funkcjonowanie systemu oraz realizację procesu szkolenia Sił Zbrojnych RP. Elementy opisujące strukturę funkcjonalną systemu szkolenia to jego 4 główne podsystemy, które na wykresie oznaczone są punktami od 1 do 4. Składowe procesy szkolenia natomiast, zilustrowano w punktach od 5 do 7, jako planowanie i realizacja szkolenia oraz jego

zabezpieczeniem, czyli wszelkie środki dydaktyczne, które zapewniają sprawny przebieg tego procesu.

Najwyższy wynik średni otrzymano dla oceny realizacji szkolenia reprezentującej kategorię funkcjonowania badanego systemu (3,34). Okazało się, że ponad połowa respondentów oceniła przeciętnie ten element (54,3%), zaś ponad co trzeci z nich przyznawał mu już wysokie i bardzo wysokie noty (35,6%). Niską oraz bardzo niską ocenę realizacji szkolenia deklarował natomiast, tylko jeden na dziesięciu ankietowanych (10,1%). Można więc powiedzieć, że pomimo wszelkich trudności organizacyjnych procesu szkolenia to właśnie jego realizacja, jako wypadkowa stopnia przygotowania kadry dowódczo-instruktorskiej oraz efektywności jej wysiłków dydaktycznych, uzyskała wyższy rezultat niż pozostałe składowe tej kategorii, a nawet wskaźniki determinujące wymiar funkcjonalny systemu szkolenia polskiej armii.

Kolejne rezultaty należą już do czynników opisujących funkcjonowanie systemu szkolenia. Pierwszym z nich jest podsystem kształcenia zawodowego (3,32). W tym przypadku, więcej niż połowa badanych skłaniała się do oceny przeciętnej (51,4%). Częściej niż co trzeci respondent, wysoko oceniał ten podsystem, a jedynie 11,2% z nich było przeciwnego zdania. Widać zatem, że kształcenie zawodowe zostało najwyżej ocenionym elementem kategorii charakteryzującej strukturę systemu szkolenia Sił Zbrojnych RP. Należy podkreślić w tym miejscu niezwykle szeroki zakres oddziaływania tego podsystemu ze względu na jego podwójną rolę. Z jednej strony, jest on podstawowym etapem w przygotowaniu zawodowym kadry już na samym początku służby wojskowej, zaś z drugiej zawiera bardzo istotny obszar doskonalenia zawodowego pozwalający na dalszy rozwój kariery w siłach zbrojnych.

Nieznacznie niższą średnią uzyskała ocena podsystemu szkolenia dowództw (3,31). Również w tej dziedzinie najwyższy odsetek ankietowanych wskazał na ocenę przeciętną (52,2%), zaś na wysoką i bardzo wysoką już 36,3% z nich. Zdecydowanie nisko lub poniżej przeciętnej ocenili ten podsystem zaledwie co dziewiąty badany (11,5%). Szkolenie dowództw jako czynnik integrujący pracę sztabową na różnych szczeblach dowodzenia otrzymuje zatem dość wysoką ocenę na tle pozostałych składowych systemu szkolenia, prawdopodobnie ze względu na swój planistyczny charakter umożliwiający ciągłe korygowanie zmieniającej się sytuacji operacyjno-taktycznej.

Podsystem szkolenia wojsk jako najwyższa forma przygotowania bojowego pododdziałów oceniono z kolei nieco niżej (3,20). Zdecydowanie mniej niż połowa respondentów postanowiła przyznać w tym zakresie ocenę przeciętną (43,0%). Niewiele mniejszy odsetek oceniał szkolenie wojsk w Siłach Zbrojnych RP wysoko lub nawet bardzo wysoko (39,4%). Jednak przeciwne noty

w tym przypadku zadeklarował już co szósty ankietowany (17,6%). Nie najwyższa, ale wciąż ponadprzeciętna ocena podsystemu szkolenia wojsk wskazuje z pewnością na znaczne deficyty tego obszaru, jednak ze względu na jego najbardziej powszechny a zarazem praktyczny wymiar należy pamiętać, że wynik ten integruje w sobie nie tylko szkolenie programowe i uzupełniające, ale także ćwiczenia z wojskami oraz wszelkie certyfikacje pododdziałów wydzielonych do zadań w ramach międzynarodowych kontyngentów wojskowych.

Nieco powyżej przeciętnej ocenione zostały środki dydaktyczne charakteryzujące kategorię realizacji procesu szkolenia (3,11). Okazało się, że ponad połowa respondentów (53,9%) uznała ten obszar za przeciętny, natomiast blisko jeden na trzech badanych przyznał mu wysoką notę (29,6%). Niską ocenę w zakresie środków dydaktycznych zadeklarował zaś niemal co szósty ankietowany (16,5%). Uzyskane wyniki wskazują więc na pewne deficyty w kwestii zabezpieczenia i oprzyrządowania procesu szkolenia oraz wykorzystywanej bazy szkoleniowej, która wymaga jeszcze unowocześnienia i rozbudowy, szczególnie w zakresie urządzeń szkolno-treningowych. Niemniej jednak, obszar ten oceniono na ponadprzeciętnym poziomie, co przy obecnej polityce wzmocnienia sił zbrojnych może zwiastować tendencję wzrostu w najbliższym czasie.

Jeszcze niższe wyniki zaobserwowano w kolejnej dziedzinie realizacji procesu szkolenia, jaką jest niewątpliwie obszar dotyczący jego przygotowania i planowania (3,04). W tym przypadku nieco ponad połowa badanych (53,5%) wskazała na przeciętną ocenę, a tylko jeden na czterech skłaniał się ku wyższym notom (26,8%). Niskie oraz bardzo niskie oceny w zakresie planowania szkolenia przyznawał już prawie co piąty respondent (19,7%). Należy zatem zwrócić szczególną uwagę na kwestie dotyczące przygotowania szkolenia, które opiera się na różnych procedurach planistycznych, które jeszcze zbyt rzadko lub jedynie wybiórczo uwzględniają zasoby systemu wykorzystania doświadczeń. Jest to z pewnością jedno z większych wyzwań, przed którymi stoi organizator systemu szkolenia Sił Zbrojnych RP.

Najniżej ocenionym i jednocześnie najbardziej deficytowym obszarem okazał się podsystem szkolenia rezerw osobowych należący do kategorii funkcjonowania systemu szkolenia (2,85). Oceny przeciętne zadeklarowało tylko 37,0% ankietowanych. Niewiele mniej, bo ponad co trzeci z nich zdecydowanie nisko lub bardzo nisko ocenił szkolenie rezerw w polskiej armii (34,2%). Wysokie noty przyznało natomiast 28,8% respondentów. Biorąc pod uwagę fakt, że przez wiele ostatnich lat szkolenie rezerwy w Wojsku Polskim było zawieszane ze względu na oszczędności finansowe, a później odbywało się raczej rzadko, nie można dziwić się tak niskiej

ocenie. Jasnym jest, że obszar najbardziej zaniedbany wymaga teraz najwięcej wysiłku aby przywrócić go na właściwy poziom. Trzeba więc uznać tę kwestię za jeden z priorytetów w perspektywie rozwoju systemu szkolenia na najbliższe lata.

Analiza zależności między poszczególnymi determinantami systemu szkolenia a czynnikami społeczno-zawodowymi badanej kadry wykazała istotny związek pomiędzy stażem służbowym ankietowanych a oceną podsystemu szkolenia wojsk ($\chi^2=52,91$; $df=36$; $p<0,05$; $V=0,25$). Można zatem powiedzieć, że respondenci posiadający między 10 a 30 lat służby wojskowej częściej niż inni przeciętnie oceniali organizację szkolenia pododdziałów we wszystkich jego aspektach. Do podobnych wniosków prowadzi także istotna zależność stwierdzona pomiędzy wspomnianym wyżej stażem a podsystemem szkolenia rezerw osobowych ($\chi^2=24,95$; $df=12$; $p<0,05$; $V=0,17$). Jednak w tym przypadku, wartość siły związku wskazuje na zdecydowanie słabszą zależność. Do silniejszych korelacji należy zaliczyć z pewnością związek zaobserwowany między stażem służby wojskowej badanych a oceną funkcji planowania szkolenia ($\chi^2=50,72$; $df=24$; $p=0,001$; $V=0,24$). Wobec tego, ankietowani ze średnim stażem służbowym znacznie częściej niż inni deklarowali przeciętną ocenę w zakresie planistycznego przygotowania procesu szkolenia. Staż zawodowy badanych okazał się także istotnie różnicować efektywność procesu szkolenia ($\chi^2=39,62$; $df=24$; $p<0,05$; $V=0,22$). Widać więc, że ta sama grupa respondentów wyraźnie częściej przeciętnie oceniała samą realizację szkolenia niż inne osoby biorące udział w badaniu. Podobna sytuacja wystąpiła również przy ocenie stosowanych środków dydaktycznych ($\chi^2=41,94$; $df=24$; $p<0,05$; $V=0,22$). Zatem, żołnierze ze stażem między 10 a 30 lat służby także wyraźnie częściej niż ich młodsi oraz starsi koledzy, wskazywali na przeciętny poziom co do wykorzystywanych w procesie szkolenia środków dydaktycznych. Pozostałe czynniki społeczno-zawodowe nie wykazywały statystycznie istotnych zależności z żadnym elementem składającym się na badane kategorie systemu szkolenia Sił Zbrojnych RP.

PODSUMOWANIE

Biorąc pod uwagę przyjęte założenia metodologiczne, osiągnięcie głównego celu badań jest uzależnione od rozwiązania głównego problemu badawczego oraz weryfikacji hipotezy ogólnej. Nakreślenie jednak bliższej perspektywy rozwoju systemu szkolenia Sił Zbrojnych RP wymagało dokonania pogłębionej analizy problemów szczegółowych, które dotyczyły nie tylko organizacji i funkcjonowania systemu szkolenia, ale także jego potrzeb i kierunków zmian określonych na podstawie otrzymanych wyników badań empirycznych. Zatem, dzięki weryfikacji odpowiednich

hipotez szczegółowych można było udzielić odpowiedzi na postawione pytania, osiągając w ten sposób wyznaczone cele cząstkowe. Dopiero na ich podstawie sformułowano pełną odpowiedź na główne pytanie badawcze i w konsekwencji osiągnięto zasadniczy cel podjętych rozważań.

Pierwszy problem szczegółowy dotyczył aktualnych uwarunkowań funkcjonalnych systemu szkolenia polskich sił zbrojnych. Przyjęta hipoteza zakładała natomiast, że wynikają one przede wszystkim z obowiązujących dokumentów doktrynalnych, wytycznych organizatora tego systemu oraz ze specyfiki jego poszczególnych obszarów funkcjonalnych. Przeprowadzona analiza zagadnienia nie tylko potwierdziła wstępne założenia, ale także rozszerzyła je o konkretne podsystemy oraz o specyfikę przygotowania przedsięwzięć szkoleniowych, w tym samej realizacji szkolenia wraz z niezbędnym zapleczem środków dydaktycznych. Szczególną uwagę zwrócono na konieczność uwzględniania systemu wykorzystania doświadczeń w procesie planowania szkolenia oraz stan przygotowania merytorycznego i metodycznego kadry instruktorskiej. Nie bez znaczenia okazał się również aspekt logistyczny związany z zabezpieczeniem procesu szkolenia, a w tym zakresie przede wszystkim z rozbudową i utrzymaniem nowoczesnej bazy szkoleniowej.

Kolejny problem badawczy ukierunkowany został na potrzeby wynikające z przeprowadzonej diagnozy czynników kształtujących sposób funkcjonowania systemu oraz realizacji procesu szkolenia Sił Zbrojnych RP. Założenia dotyczące potrzeby inwestowania w środki dydaktyczne oraz proces szkolenia potwierdziły się tylko częściowo. Okazało się bowiem, że największym wyzwaniem dla obecnie funkcjonującego systemu szkolenia jest kwestia szkolenia rezerw osobowych. Dopiero w dalszej kolejności pojawiały się sprawy organizacyjne i dydaktyczne, głównie co do szkolenia pododdziałów, nie tylko w wymiarze programowym, ale także uzupełniającym i dedykowanym, takim jak np. certyfikacje sił wydzielanych do struktur międzynarodowych. Widać zatem, że do zrównoważonego rozwoju systemu szkolenia niezbędne jest jak najszybsze odtworzenie pełnej zdolności organizacyjnej i funkcjonalnej podsystemu szkolenia rezerw osobowych jako ważnego elementu w procesie osiągania gotowości do podjęcia działań przez siły zbrojne.

Trzecie i zarazem ostatnie pytanie badawcze odnosiło się do kierunków zmian jakie należy przyjąć, aby w pełni odpowiedzieć na bieżące potrzeby systemu szkolenia. Zgodnie z przyjętym założeniem trzeba rozważyć dwa kierunki zmian, gdzie pierwszy dotyczy usprawnienia procedur organizacyjnych, natomiast drugi postuluje podniesienie kwestii uczciwości szkoleniowej przez wprowadzenie aktywnych metod pracy na błędach, takich jak omówienie po wykonaniu działania w celu zwiększenia wzajemnego zaufania w relacji szkolony-szkolący. Niniejsza

hipoteza okazała się słuszna, jednak w świetle przeprowadzonych badań została ona uzupełniona o następujące kwestie. Po pierwsze, wszelkie zmiany organizacyjne powinny być dyktowane przede wszystkim potrzebami funkcjonalnymi systemu szkolenia. Po drugie, podniesienie efektywności procesów dydaktycznych w wojsku wymaga stworzenia atmosfery współpracy i współodpowiedzialności za osiągnięte wyniki. Należy więc pamiętać, że postęp można osiągnąć przede wszystkim dzięki pracy na błędach, które mogą pojawić się w procesie szkolenia.

Starając się zatem udzielić odpowiedzi na główny problem badawczy podjęty w niniejszym opracowaniu, należy najpierw zweryfikować hipotezę ogólną dotyczącą najbliższej perspektywy zmian warunkujących dalszy rozwój systemu szkolenia Sił Zbrojnych RP. Z pewnością trzeba się zgodzić ze wstępnym założeniem, że najbliższe lata to przede wszystkim potrzeba dostosowania bazy szkoleniowej do nowej struktury rozbudowującej się armii. Nie ma również wątpliwości co do konieczności sukcesywnego podnoszenia poziomu przygotowania zawodowego kadry, przy jednoczesnym upraszczaniu procedur formalnych oraz zwiększaniu efektywności funkcjonalnej systemu wykorzystania doświadczeń. Ponadto, jedną z bardziej istotnych rekomendacji powinna być diametralna zmiana podejścia do procesu szkolenia, który należy traktować jako kluczowy element organizacji uczącej się. W tym celu warto definitywnie odejść od „szkolenia na pokaz” w stronę świadomego i sukcesywnego podnoszenia kompetencji zawodowych żołnierzy, dzięki praktycznemu zastosowaniu sprawdzonych procedur, takich jak chociażby *After Action Review*, która powinna być narzędziem powszechnie wykorzystywanym podczas szkolenia pododdziału. W ramach nowego podejścia do szkolenia pododdziałów należy więc wziąć pod uwagę przede wszystkim wnioski płynące z wojny na Ukrainie oraz rozwój ilościowy i jakościowy polskiej armii. Należy zatem postawić na autonomiczne grupy bojowe uwzględniając teren przyszłych działań, co powinno skutkować praktycznym stosowaniem zasady: „ćwicz tak, jak będziesz walczył” przy wykorzystywaniu różnorodnych i nieszablonowych form szkolenia.

Reasumując warto zauważyć, że dla pełnego osiągnięcia głównego celu badawczego trzeba odnieść się także do aktualnej wizji sił zbrojnych rekomendowanej przez kierownictwo resortu obrony narodowej, która podnosi znaczenie pełnej komplementarności polskiej armii zarówno w szkoleniu narodowym, jak i międzynarodowym. Wymagać to będzie niewątpliwie właściwej optymalizacji procesu dydaktycznego pod kątem przygotowania wojsk do udziału w operacjach połączonych, które na współczesnym teatrze wojny prowadzone są najczęściej nie w jednej, ale w wielu przenikających się domenach. Pamiętać należy przy tym, aby maksymalizować stopień

wykorzystania nowoczesnych systemów symulacyjnych oraz jak najczęściej uwzględniać udział elementów układu pozamilitarnego w ćwiczeniach wojskowych, co przyczyni się niewątpliwie do wzmocnienia potencjału obronnego państwa.

BIBLIOGRAFIA

REFERENCES LIST

PIŚMIENICTWO

LITERATURE

- Bieńkowski J., Kucharski M., Stępień R., *Koncepcje i kierunki przemian edukacji dla bezpieczeństwa*, Akademia Obrony Narodowej, Warszawa 1998.
- Doktryna szkolenia Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej DD/7(A)*, Ministerstwo Obrony Narodowej, Warszawa 2010.
- Encyklopedia organizacji i zarządzania*, Państwowe Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 1981.
- Instrukcja o działalności szkoleniowo-metodycznej*, Ministerstwo Obrony Narodowej, Warszawa 2009.
- Instrukcja o szkoleniu rezerw osobowych i jednostek wojskowych po ich mobilizacyjnym rozwinięciu*, Ministerstwo Obrony Narodowej, Warszawa 2011.
- Instrukcja przygotowania i prowadzenia ćwiczeń z dowództwami i wojskami w Siłach Zbrojnych RP DD-7.1.1(B)*, Ministerstwo Obrony Narodowej, Bydgoszcz 2022.
- Kopaliński W., *Słownik wyrazów obcych i zwrotów obcojęzycznych z almanachem*, Wyd. „Wiedza Powszechna”, Warszawa 1994.
- Kręcikij J., Wołęjszo J. (red.), *Podstawy dowodzenia*, Akademia Obrony Narodowej, Warszawa 2007.
- Leśniewski Z., *Szkolenie Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej na progu trzeciej dekady XXI wieku*, Akademia Sztuki Wojennej, Warszawa 2019.
- Okoń W., *Nowy Słownik Pedagogiczny*, Wyd. „Żak”, Warszawa 1998.
- Omówienie po wykonaniu działania (After Action Review – AAR)*, Ministerstwo Obrony Narodowej, Bydgoszcz 2018.
- Organizacja szkolenia dowództw w Siłach Zbrojnych RP DD-7.1(B)*, Ministerstwo Obrony Narodowej, Warszawa 2022.
- Podręcznik systemu wykorzystania doświadczeń. Proces, metody, narzędzia*, Ministerstwo Obrony Narodowej, Bydgoszcz 2014.
- Program ćwiczeń Sił Zbrojnych RP na lata 2023-2028*, Ministerstwo Obrony Narodowej, Warszawa 2022.
- Program oceny jednostek organizacyjnych resortu obrony narodowej w obszarach pokojowego funkcjonowania oraz przygotowania do działania zgodnie z przeznaczeniem*, Ministerstwo Obrony Narodowej, Warszawa 2013.
- Projekt studyjny: Doktryna szkolenia Sił Zbrojnych RP D-7(B)*, Sztab Generalny Wojska Polskiego, Warszawa 2022.
- Sobol E. (red.), *Słownik wyrazów obcych*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1995.
- Strategia bezpieczeństwa narodowego Rzeczypospolitej Polskiej*, Warszawa 2020.
- Szymczak M. (red.), *Słownik języka polskiego*, t. 3, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1981.

ŹRÓDŁA

SOURCES

J. Graf, *Transformacja to więcej niż modernizacja. Szef Sztabu Generalnego przedstawia plan zmian w armii*, „Defence 24”, 20.02.2024, <https://defence24.pl/polityka-obronna/transformacja-to-wiecej-niz-modernizacja-szef-sztabu-generalnego-przedstawia-plan-zmian-w-armii>.

pas, *Oto plany polskiej armii. 450 tys. żołnierzy i nowy model szkolenia*, „Business Insider”, 22.02.2024, <https://businessinsider.com.pl/wiadomosci/oto-plany-polskiej-armii-450-tys-zolnierzy-i-nowy-model-szkolenia/xry1g7t>.

GNU Operating System, <https://www.gnu.org/software/pspp>.

Copyright (c) 2025 Mirosław Laskowski

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-ShareAlike 4.0 International License.

DAWID ORŁOWSKI*

Akademia Sztuki Wojennej, Warszawa, Polska

12 PATROL SAPERSKI JAKO ELEMENT ZARZĄDZANIA KRYZYSOWEGO POWIATÓW W REJONIE ODPOWIEDZIALNOŚCI W LATACH 2015-2020

12 SAPPER PATROL AS A COMPONENT OF EMERGENCY MANAGEMENT OF COUNTIES IN THE AREA OF RESPONSIBILITY IN 2015-2020

ABSTRAKT: Siły zbrojne, będące zasadniczym instrumentem polityki państwa od stuleci spełniają istotne funkcje w zakresie bezpieczeństwa. Wraz z upływem lat, którym towarzyszyły liczne przemiany cywilizacyjne i ustrojowe ich rola i znaczenie ciągle ewoluowało. Artykuł dotyczy roli 12 Patrolu Saperskiego jako istotnego elementu zarządzania kryzysowego na poziomie lokalnym w Polsce, szczególnie w kontekście bezpieczeństwa publicznego i ochrony infrastruktury. Celem głównym badań była charakterystyka procedury podejmowania niewybuchów i niewypałów przez 12 Patrol Saperski w rejonie jego odpowiedzialności w latach 2015-2020 oraz analiza liczby i charakteru podejmowanych interwencji. Badania uwzględniają również określenie miejsca i roli patroli saperskich w zarządzaniu kryzysowym na terenie Rzeczypospolitej Polskiej oraz prawno-organizacyjne zasady funkcjonowania 12 Patrolu Saperskiego. W ramach badań przyjęto hipotezę, że patrol, wykonując swoje zadania, stanowi kluczowy element zarządzania kryzysowego, który wspiera bezpieczeństwo publiczne i stabilność lokalnej infrastruktury. W artykule podjęto próbę odpowiedzi na pytanie jak wyglądała procedura podejmowania niewybuchów i niewypałów przez 12 Patrol Saperski. Analiza uwzględniała prawno-organizacyjne podstawy funkcjonowania patrolu oraz zasięg i charakter jego działalności w obszarze zarządzania kryzysowego. Wyniki badań wskazują, że 12 Patrol Saperski pełni znaczącą rolę w strukturze zarządzania kryzysowego, zapewniając skuteczne reagowanie na zagrożenia oraz minimalizując ryzyko dla społeczności lokalnych. Wnioski płynące z badania mają znaczenie zarówno dla kształtowania polityk publicznych, jak i doskonalenia procedur reagowania kryzysowego na poziomie lokalnym, z uwzględnieniem specyfiki interwencji rozminowania i bezpieczeństwa cywilnego.

Słowa kluczowe: zarządzanie kryzysowe, rozminowanie terenów, patrol saperski, siły zbrojne

ABSTRACT: The armed forces, being an essential instrument of state policy for centuries, have fulfilled important security functions. With the passage of years, accompanied by numerous civilizational and political transformations, their role and importance has constantly evolved. The article deals with the role of the 12th

* dr inż. Dawid ORŁOWSKI, War Studies University, Warszawa, Polska

 <https://orcid.org/0000-0002-1221-1492>, d.orlowski@akademia.mil.pl

Copyright (c) 2025 Dawid ORŁOWSKI.

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-ShareAlike 4.0 International License.

Sapper Patrol as an important element of crisis management at the local level in Poland, especially in the context of public safety and infrastructure protection. The main objective of the research was to characterize the procedure of taking up unexploded ordnance and unexploded bombs by the 12th Sapper Patrol in the area of its responsibility in 2015-2020, and to analyze the number and nature of the interventions undertaken. The research also takes into account the determination of the place and role of sapper patrols in crisis management in the territory of the Republic of Poland, as well as the legal and organizational principles of operation of the 12th Sapper Patrol. The research assumes the hypothesis that the patrol, performing its tasks, is a key element of crisis management that supports public safety and stability of local infrastructure. The article attempts to answer the question of how the procedure of taking unexploded ordnance and unexploded bombs by the 12th Sappers Patrol looked like. The analysis took into account the legal and organizational basis of the patrol, as well as the scope and nature of its activities in the area of emergency management. The results of the study indicate that the 12th Sapper Patrol plays a significant role in the emergency management structure, ensuring effective response to threats and minimizing risks to local communities. The conclusions of the study are relevant both for the formation of public policies and the improvement of emergency response procedures at the local level, taking into account the specifics of demining and civil security interventions.

Keywords: crisis management, land demining, sapper patrol, armed forces

WPROWADZENIE

Sytuacja problemowa

Główne zadania Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej (SZ RP) zostały określone w Konstytucji RP. Należą do nich ochrona niepodległości państwa i niepodzielności jego terytorium, oraz zapewnienie bezpieczeństwa i nienaruszalności jego granic (Konstytucja RP art. 26)¹. Coraz częściej Siły Zbrojne wykorzystywane są również do wspierania społeczeństwa i władz samorządowych w sytuacjach o charakterze kryzysowym.

Ustawa o zarządzaniu kryzysowym definiuje zarządzanie kryzysowe jako działalność organów administracji publicznej będącej elementem kierowania bezpieczeństwem narodowym, polegającym na zapobieganiu sytuacjom kryzysowym oraz przygotowywaniu się do przejmowania nad nimi kontroli w drodze zaplanowanych działań, jak również reagowaniu w przypadku ich wystąpienia, usuwania ich skutków oraz odtwarzania zasobów i infrastruktury krytycznej (Art. 2 ustawy z dnia 26 kwietnia 2007 r. o zarządzaniu kryzysowym)². Co jest tematem aktualnym ze względu na intensywność występowania sytuacji kryzysowych w Polsce i na świecie (np. powodzie, Covid-19, wojna na Ukrainie). Wśród polskich naukowców zajmujących się tematyką wykorzystania wojska w sytuacjach kryzysowych należy wymienić

¹ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz.U. 1997 nr 78 poz. 483).

² Ustawa z dnia 26 kwietnia 2007 r. o zarządzaniu kryzysowym (t. j. Dz. U. 2018.0.1401).

W. Kitlera³, C. Guźniczaka, Sz. Stempińskiego⁴, K. Sienkiewicz-Małyjurek oraz F.R. Krynojnewskiego⁵. Ten ostatni zarządzanie kryzysowe określił jako specyficzny rodzaj zarządzania. Z kolei G. Sobolewski⁶ sytuację kryzysową zdefiniował jako zachwianie równowagi funkcjonowania rozpatrywanego podmiotu. R. Grocki i W. Skomra w swoich opracowaniach zaproponowali kierunki dobrych praktyk oraz implementacje opracowanych procedur postępowania w przypadku wystąpienia i przeciwdziałania sytuacjom kryzysowym⁷.

Z. Zamiar i S. Kowalkowski podkreślili, że na skutek przemian, powodujących zmiany prawne (wstąpienia Polski do NATO) obecnie możliwe jest użycie sił zbrojnych w sytuacjach kryzysowych⁸. Do zadań realizowanych przez Siły Zbrojne RP w ramach zarządzania kryzysowego zaliczono: współdziałanie w monitorowaniu zagrożeń, wykonywanie zadań związanych z oceną skutków zjawisk zaistniałych na obszarze występowania zagrożeń, wykonywanie zadań poszukiwawczo-ratowniczych i ewakuowanie poszkodowanej ludności i mienia. Dodatkowo zadania te polegają na wykonywaniu zadań mających na celu przygotowanie warunków do czasowego przebywania ewakuowanej ludności w wyznaczonych miejscach, współdziałanie w ochronie mienia pozostawionego na obszarze występowania zagrożeń, izolowanie obszaru występowania zagrożeń lub miejsc prowadzenia akcji ratowniczej oraz wykonywaniu prac zabezpieczających, ratowniczych i ewakuacyjnych przy zagrożonych obiektach budowlanych i zabytkach. Jak również prowadzenie prac wymagających użycia specjalistycznego sprzętu technicznego lub materiałów wybuchowych będących w zasobach Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej, usuwanie materiałów niebezpiecznych i ich unieszkodliwianie, z wykorzystaniem sił i środków będących na wyposażeniu Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej. Likwidowanie skażeń chemicznych oraz skażeń i zakażeń biologicznych, usuwanie skażeń promieniotwórczych, wykonywanie zadań związanych

³ W. Kitler, *System bezpieczeństwa narodowego RP – aspekty prawno-organizacyjne*, „Wiedza Obronna”, t. 268, nr 3, 2019.

⁴ C. Guźniczka, Sz. Stempiński, *Zarządzanie kryzysowe. Doskonalenie procedur reagowania na przykładzie Gminy Miasta Szczecin*, „Wydawnictwo Adam Marszałek”, Toruń 2021.

⁵ K. Sienkiewicz-Małyjurek, F. R. Krynojnewski, *Zarządzanie kryzysowe w administracji publicznej*, „Wydawnictwo DIFIN”, Warszawa 2010.

⁶ G. Sobolewski, *Organizacja i funkcjonowanie centrum zarządzania kryzysowego*, Wydawnictwo AON, Warszawa, 2011.

⁷ R. Grocki, *Zarządzanie kryzysowe dobre praktyki*, „Wydawnictwo Difin”, Warszawa 2020; W. Skomra, *Zarządzanie kryzysowe – praktyczny przewodnik*, „Presscom” Sp. z o.o., Wrocław 2016.

⁸ Z. Zamiar, S. Kowalkowski, *Selected aspects of military logistics support to public administration in eliminating the effects of crisis situations*, „Logistics and Transport”, No 3-4(51-52) 202110.26411/83-1734-2015-2-51-3-21, 2021.

z naprawą i odbudową infrastruktury technicznej, współdziałał w zapewnieniu przejezdności szlaków komunikacyjnych oraz udzielanie pomocy medycznej i wykonywanie zadań sanitarno-higienicznych i przeciwepidemicznych (Ustawa o zarządzaniu kryzysowym).

Podstawowymi dokumentami normującymi problematykę zarządzania kryzysowego na szczeblu państwa w latach, których dotyczy niniejszy artykuł (2015-2020) były: *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r.*, *Ustawa z dnia 26 kwietnia 2007 r. o zarządzaniu kryzysowym* (Dz.U. 2007 nr 89 poz. 590 ze zm.), *Ustawa z dnia 21 listopada 1967 r. o powszechnym obowiązku obrony Rzeczypospolitej Polskiej* (Dz.U. 1967 nr 44 poz. 220)⁹, *Ustawa z dnia 6 kwietnia 1990 r. o Policji* (Dz. U. 1990 Nr 30 poz. 179); *Ustawa z dnia 8 października 1991 r. o Państwowej Straży Pożarnej* (Dz.U. 1991 nr 88 poz. 400), *Ustawa z dnia 24 sierpnia 2001 r. o Żandarmerii Wojskowej i wojskowych organach porządkowych* (Dz.U. 2001 nr 123 poz. 1353), *Ustawa z dnia 18 kwietnia 2002 r. o stanie klęski żywiołowej* (Dz.U. 2002 nr 62 poz. 558), *Ustawa z dnia 21 czerwca 2002 r. o stanie wyjątkowym* (Dz.U. 2002 nr 113 poz. 985), *Zarządzenie Nr 74 Prezesa Rady Ministrów z dnia 12 października 2011 r. w sprawie wykazu przedsięwzięć i procedur systemu zarządzania kryzysowego*, *Ustawa z dnia 10 czerwca 2016 r. o działaniach antyterrorystycznych* (Dz.U. 2016 poz. 904), *Rozporządzenie Prezesa Rady Ministrów z dnia 25 lipca 2016 r. w sprawie zakresu przedsięwzięć wykonywanych w poszczególnych stopniach alarmowych i stopniach alarmowych CRP* (Dz.U. 2016 poz. 1101).

Do 18 lutego 2016 roku System Zarządzania Kryzysowego w Resorcie Obrony Narodowej regulowała *decyzja Ministra Obrony Narodowej Nr Z-1/MON z 3.01. 2014 r. w sprawie Systemu Zarządzania Kryzysowego resortu obrony narodowej*. Funkcję Centrum Zarządzania Kryzysowego Ministerstwa Obrony Narodowej – zgodnie z powyższą decyzją pełniło wówczas Dowództwo Operacyjne Rodzajów Sił Zbrojnych. „W celu podjęcia działań Sił Zbrojnych RP w możliwie najkrótszym czasie od zaistnienia sytuacji kryzysowej, we wskazanej decyzji Minister Obrony Narodowej upoważnił DO RSZ do podejmowania decyzji w sprawie użycia sił i środków, ujętych w Planie zarządzania kryzysowego resortu obrony narodowej, do wykonywania zadań z zakresu zarządzania kryzysowego. Podstawę do tego użycia stanowi ww. art. 25 ustawy o zarządzaniu kryzysowym”. Minister Obrony Narodowej na wniosek wojewody może oddać do swojej dyspozycji pododdziały lub jednostki Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej i delegować je do wykonywania zadań z zakresu zarządzania

⁹ Obecnie zastąpiona przez *ustawę z dnia 11 marca 2022 r. o obronie Ojczyzny* (Dz.U. 2022 poz. 655).

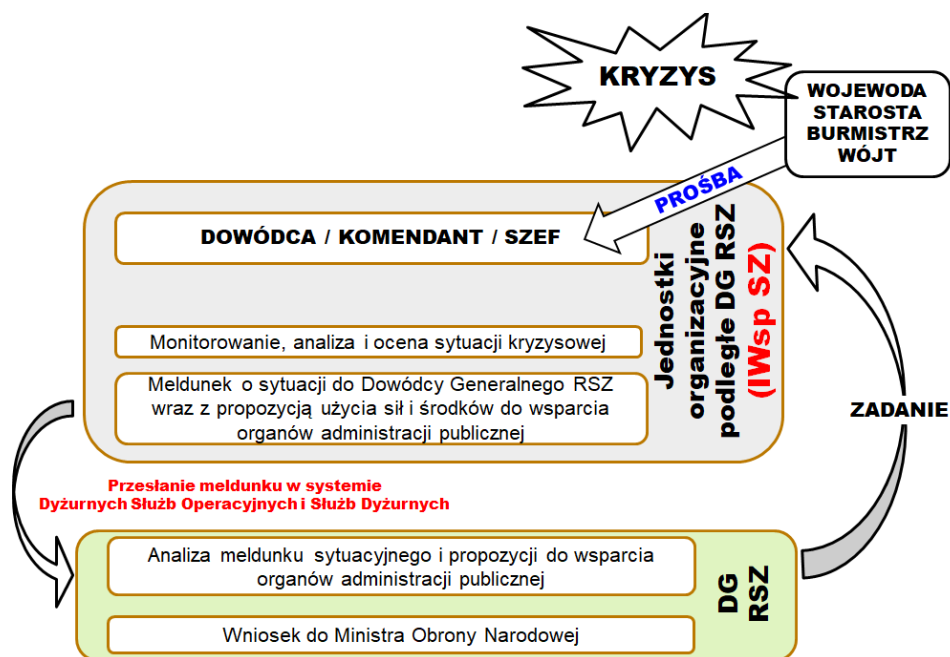
kryzysowego. Może to nastąpić, gdy w sytuacji kryzysowej użycie innych sił i środków jest niemożliwe lub może okazać się niewystarczające do udzielenia pomocy wszystkim ofiarom, albo gdy zagrożone jest życie i zdrowie znacznej części społeczeństwa. Oznacza to, że wojsko nie jest wykonawcą pierwszej linii zadań zarządzania kryzysowego, lecz uzupełnieniem w przypadku niedostatecznej zdolności potencjału wykonawczego utrzymywanego w państwie do realizacji zadań zarządzania kryzysowego¹⁰. Obowiązującą wówczas procedurę aktywacji Sił Zbrojnych RP do wsparcia organów administracji publicznej z uwzględnieniem Inspektoratu Wsparcia przedstawiono na rysunku 1, natomiast algorytm działania dowódcy (szefa, komendanta) w przypadku wystąpienia sytuacji kryzysowej zaprezentowano na rysunku 2. Następnymi zarządzeniami określającymi organizację Systemu Zarządzania Kryzysowego resortu obrony narodowej w badanych latach były: *Zarządzenie Nr 6/MON z dnia 17 lutego 2016 r. w sprawie organizacji, składu oraz miejsca i trybu pracy Zespołu Zarządzania Kryzysowego Ministra Obrony Narodowej*, *Zarządzenie Nr 6/MON z dnia 17 lutego 2016 r. w sprawie organizacji, składu oraz miejsca i trybu pracy Zespołu Zarządzania Kryzysowego Ministra Obrony Narodowej*¹¹.

¹⁰ S. Kowalkowski, *Wybrane aspekty zarządzania kryzysowego w świetle użycia Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej*, Wydawnictwo ASzWoj, Warszawa 2019.

¹¹ *Zarządzenie Nr 7/MON z dnia 6 maja 2022 r. w sprawie organizacji, składu oraz miejsca i trybu pracy Zespołu Zarządzania Kryzysowego Ministra Obrony Narodowej*, *Decyzja Nr 60/MON z dnia 6 maja 2022 r. uchylająca decyzję w sprawie utworzenia Centrum Zarządzania Kryzysowego Ministerstwa Obrony Narodowej* i *Decyzja Nr 81/MON z dnia 17 sierpnia 2023 r. uchylająca decyzję w sprawie sposobu i terminu realizacji zadań związanych z wdrażaniem „Wykazu przedsięwzięć i procedur systemu zarządzania kryzysowego” w resorcie obrony narodowej* wykraczają już poza przyjęte dla badań opracowanych w artykule ramy czasowe.

Rys. 2.

Obowiązujący w roku 2017 algorytm działania dowódcy (szefa, komendanta) w przypadku wystąpienia sytuacji kryzysowej

Źródło: funkcjonowanie systemu zarządzania kryzysowego w RON zapoznanie ze zmianami w dokumentach normatywnych, prezentacja ppt ppłk Marek ŚLESIK, Wrocław 2017 (dostęp: 01.05.2023)

CELE BADAŃ

Cel główny badań

Celem głównym badań była weryfikacja oraz ocena procedury podejmowania niewybuchów i niewypałów przez 12 Patrol Saperski (będący jednym z elementów składowych wojsk inżynierskich) w rejonie swojej odpowiedzialności w latach 2015-2020, a także próba określenia ilości i charakteru tych zdarzeń.

Cele szczegółowe badań

1. Określenie miejsca i charakteru działalności patroli saperskich w obszarze zarządzania kryzysowego na terytorium Rzeczypospolitej Polski.
2. Określenie prawno-organizacyjnych zasad funkcjonowania 12 Patrolu Saperskiego w latach 2015-2020.

PROBLEMY BADAWCZE

Główny problem badawczy

Główny problem badawczy: Jak wygląda procedura podejmowania niewybuchów i niewypałów przez 12 Patrol Saperski w rejonie swojej odpowiedzialności oraz jaka była liczba i charakter tych interwencji w latach 2015-2020?

Szczegółowe problemy badawcze

Jaki jest zakres i charakter działalności patroli saperskich w obszarze zarządzania kryzysowego na terytorium Rzeczypospolitej Polski?

Jakie były prawno-organizacyjne zasady funkcjonowania 12 Patrolu Saperskiego w latach 2015-2020 oraz w jaki sposób wpływały one na przebieg i efektywność działań patrolu?

HIPOTEZY BADAWCZE

Hipoteza główna

12 Patrol Saperski w latach 2015-2020 poprzez wykonywanie swoich zadania (w tym również podejmowanie niewybuchów i niewypałów) był istotnym elementem zarządzania kryzysowego w rejonie swojej odpowiedzialności, oddziałującym na bezpieczeństwo publiczne i stabilność infrastruktury lokalnej.

METODY BADAWCZE

Autor przygotowując artykuł wykorzystwała zarówno teoretyczne, jak i empiryczne metody badawcze, a wśród nich w szczególności analizę, syntezę, dedukcję, indukcję, porównanie, uogólnianie, obserwację naukową oraz metodę sondażu diagnostycznego z techniką wywiadu nieskategoryzowanego. Wymienione metody jakościowe posłużyły do analizy literatury przedmiotu, ogólnokrajowej, dokumentów normatywnych oraz wewnętrznych procedur i instrukcji 12 Patrolu Saperskiego. Czego wynikiem było pogłębienie wiedzy w obszarze badanych zagadnień, a także identyfikację ich wzajemnych związków i występujących między nimi zależności. Przeprowadzona obserwacja wraz z wywiadami pozwoliły autorowi na zdobycie i pogłębienie informacji z zakresu obszaru przyjmowania zgłoszeń przez 12 Patrol Saperski, realizacji poszczególnych procedur podejmowania materiałów niebezpiecznych oraz ich utylizacji.

ORGANIZACJA DZIAŁALNOŚCI PATROLI SAPERSKICH

Jednym z zadań mający charakter stały jest proces oczyszczania terenu kraju z przedmiotów wybuchowych i niebezpiecznych. W art. 25. ust. 2 wymienione zostały zadania dotyczące sił zbrojnych, a w tym również usuwanie materiałów niebezpiecznych i ich unieszkodliwianie, z wykorzystaniem sił i środków będących na wyposażeniu Sił Zbrojnych RP. Decyzją Nr 5/15 DG RSZ/Spec. Ministra Obrony Narodowej z dnia 11 grudnia 2014 r. wprowadzono instrukcję: Oczyszczanie terenów z przedmiotów wybuchowych i niebezpiecznych. Instrukcja ta stanowi podstawę działalności do funkcjonowania patroli saperskich i grup nurków – minerów i odwołuje się do aktów normatywnych i instrukcji, które prawnie normują obszar działania i współpracę z innymi środowiskami. Oczyszczanie z przedmiotów wybuchowych i niebezpiecznych (PWiN) mogą realizować następujące pododdziały: *patrole saperskie, zespoły rozminowania grup nurków – minerów MW (GNM), grupy rozminowania terenu komend poligonów Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej (RP), grupy (pododdziały) EOD Sił Zbrojnych RP (w tym CBRN EOD), specjalistyczne pododdziały wojsk inżynieryjnych, inne pododdziały, po przeszkoleniu inżynieryjno-saperskim* (Decyzją Nr 5/15 DG RSZ/Spec).

Patrole saperskie, grupy nurków – minerów przeznaczone są do wykonywania zadań bojowych o charakterze ratowniczo – kryzysowym, polegających na interwencyjnym oczyszczaniu terenów z PWiN. Główne cele działania to: ochrona życia ludzkiego, mienia, środowiska i przywracanie bezpieczeństwa. Realizują swoją działalność w ramach Systemu Reagowania Kryzysowego Resortu Obrony Narodowej zachowując pełną kooperacyjność z organami i instytucjami działającymi w ramach zarządzania kryzysowego. Oczyszczaniu podlegają wszystkie przedmioty wybuchowe i niebezpieczne pochodzenia wojskowego, które nie zostały zmodyfikowane. Jeśli przedmiot i jego umiejscowienie może służyć popełnieniu przestępstwa lub ataku terrorystycznego nie podlega podjęciu i jego neutralizacja realizowana jest według odrębnych procedur.

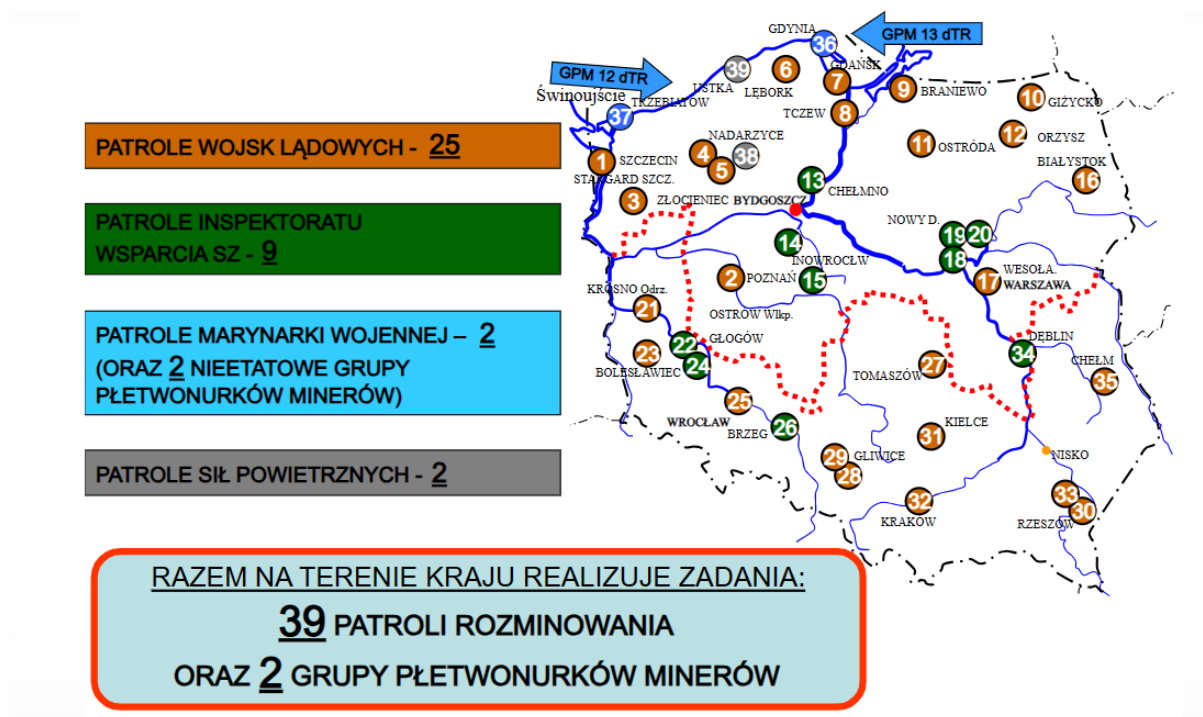
Zabezpieczenie zadań oczyszczania terenu kraju z przedmiotów wybuchowych i niebezpiecznych realizuje obecnie 39 etatowych patroli saperskich (25 patroli Wojsk Lądowych, 9 patroli Inspektoratu Wsparcia SZ, 2 patrole Marynarki Wojennej, 2 patrole Sił Powietrznych) i 2 grupy nurków-minerów Marynarki Wojennej¹³ (Rysunek 3). Elementy

¹³ Dane pozyskane z Szefostwa Inżynierii Wojskowej.

te wykonują zadania bezpośrednio wynikające z zakresu zarządzania kryzysowego i powszechnego obowiązku obrony.

Rys. 3.

Roźmieszczenie i rejon odpowiedzialności patroli saperskich

Źródło: Ustawa z dnia 22 czerwca 2001 r. o wykonywaniu działalności (dostęp 17.12.2023)

Tematyką wykorzystania wojsk inżynieryjnych w sytuacjach kryzysowych zajmują się między innymi tacy badacze jak: W. Kawka¹⁴, S. Kowalkowski¹⁵, W. Zakrzewski¹⁶, G. Grobel¹⁷, M.

¹⁴ W. Kawka, K. Wysocki, *Ocena inżynieryjnego potencjału wykonawczego Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej*, Wydawnictwo AON, Warszawa 2011; W. Kawka, S. Kowalkowski, *Formacje inżynieryjne w systemie zarządzania kryzysowego Rzeczypospolitej Polskiej*, Wydawnictwo LAW, Dęblin 2021.

¹⁵ S. Kowalkowski, *Wybrane aspekty zarządzania kryzysowego w świetle użycia Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej*, Wydawnictwo ASzWoj, Warszawa 2019; Z. Zamiar, S. Kowalkowski, *Selected aspects of military logistics support to public administration in eliminating the effects of crisis situations*, "Logistics and Transport", No 3-4(51-52) 2021.10.26411/83-1734-2015-2-51-3-21, 2021.

¹⁶ W. Zakrzewski, *Risk management as a determining factor for the safety of a sapper patrol*, "Scientific Journal of the Military University of Land Forces", ISSN: 2544-7122 (print), 2545-0719, 2023, Volume 55, Number 2(208), Pages 128-141, DOI: 10.5604/01.3001.0053.7271; W. Zakrzewski, *Bezpieczeństwo społeczności lokalnej w aspekcie zagrożeń powodowanych niewybuchami i niewypałami – studium województwa lubuskiego*, „Studia Administracji i Bezpieczeństwa”, nr 9, 2020.

¹⁷ G. Grobel, *Wojska inżynieryjne jako specjalistyczny komponent Sił Zbrojnych RP w aspekcie zagrożeń niemilitarnych występujących na terytorium Polski*, „Obronność – Zeszyty Naukowe Wydziału Zarządzania i Dowodzenia Akademii Sztuki Wojennej”, nr 4(28), s. 15, 2018.

Chmieliński¹⁸, T. Smal, R. Balcerzyk¹⁹, K. Piękoś²⁰, A. Sapich i W. Pawłowski²¹ oraz J. Pochwatka²². Podkreślają oni zgodnie, że działanie pododdziałów wojsk inżynieryjnych na rzecz poprawy bezpieczeństwa społeczności lokalnej zauważane jest przede wszystkim w powojennym rozminowaniu terytorium kraju, powojennej odbudowy zniszczonej infrastruktury, wsparciu układu pozamilitarnego w sytuacji wystąpienia zdarzeń nadzwyczajnych, czyli podczas powodzi, zatorów lodowych, anomalii pogodowych, usuwania niewybuchów. Jak również podczas wspierania społeczeństwa i władz samorządowych w sytuacjach odbudowy lub naprawy infrastruktury drogowo-mostowej oraz organizacji imprez masowych²³.

FUNKCJONOWANIE 12 PATROLU SAPERSKIEGO

Jednym z 39 patroli saperskich, jest Patrol Saperski Nr 12 wchodzący w struktury 15 Mazurskiego Batalionu Saperów. 15 Batalion Saperów znajduje się w północno-wschodniej części kraju, województwie warmińsko-mazurskim, powiecie piskim. Miejscem stałej dyslokacji tego batalionu jest kompleks koszarowy w mieście Orzysz. *Zgodnie z decyzją Nr Z-211/ZOiU-P1 Ministra Obrony Narodowej z dnia 12 grudnia 2022 roku, w terminie do 31 grudnia 2024 roku 15. Mazurski Batalion Saperów z Orzysza, będący dotąd w podporządkowaniu Dowódcy 15. Giżyckiej Brygady Zmechanizowanej, zostanie przeformowany w 16. Pułk Saperów, który znajdzie się w bezpośrednim podporządkowaniu Dowódcy 16. Pomorskiej Dywizji Zmechanizowanej*²⁴.

12 Patrol Saperski stacjonujący w Orzyszu, wchodzący w skład wojsk inżynieryjnych, jest w ciągłej gotowości (dyżury 24 godzinne) do podejmowania, rozpoznania, neutralizacji, transportu przedmiotów wybuchowych i niebezpiecznych (PWIn) znajdujących się na

¹⁸ M. Chmieliński, *Bezpieczeństwo neutralizacji niewypałów i niewybuchów amunicji artyleryjskiej w strefie brzegowej*, „Autobusy: technika, eksploatacja, systemy transportowe”, vol. R. 18, nr 6, s. 99–106, CD, 2017.

¹⁹ T. Smal, R. Balcerzyk, System zarządzania kryzysowego w kontekście wykorzystania podmiotów militarnych, *Zeszyty Naukowe. Organizacja i Zarządzanie / Politechnika Śląska* 2017, z. 114, s. 443–454.

²⁰ K. Piękoś, *Organizacja systemu zarządzania kryzysowego w Polsce*, „Annales Scientia Politica”, 12(2) /2023.

²¹ A. Sapich, W. Pawłowski, *Wykorzystanie mostów wojskowych w kontekście zarządzania kryzysowego*, *Zeszyty Naukowe Pro Publico Bono* 2023, Nr 1 (1).

²² J. Pochwatka, *Patrole rozminowania w Siłach Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej. Obronność – Zeszyty Naukowe Wydziału Zarządzania i Dowodzenia Akademii Sztuki Wojennej*. 2016;(3(19)):14.

²³ W. Zakrzewski, *Bezpieczeństwo społeczności lokalnej w aspekcie zagrożeń powodowanych niewybuchami i niewypałami – studium województwa lubuskiego*, „Studia Administracji i Bezpieczeństwa”, nr 9, 2020.

²⁴ Dziennik zbrojny, <https://dziennikzbrojny.pl/aktualnosci/news,1,11857,aktualnosci-zpolskiformowanie-16-pulku-saperow>. (dostęp: 17.12.23023)

powierzchni ziemi. Jeżeli przedmiot wybuchowy, niebezpieczny znajduje się w wodzie, wówczas działanie tego patrolu wspiera Grupę Nurków Minerów z 13 dywizjonu trałowców w Gdyni.

Niszczenia wykonywane są w miejscu znalezienia przedmiotu, bądź też w miejscu do tego przeznaczonym. W skład 12 Patrolu Saperskiego wchodzi 8 żołnierzy zawodowych²⁵: dowódca – starszy podoficer, zastępca – podoficer, magazynier – saper – młodszy podoficer, kierowca – saper – młodszy podoficer, dwóch saperów – szeregowi zawodowi, dwóch kierowców – ratowników – szeregowi zawodowi. Nadzór nad działalnością patrolu sprawuje koordynator działalności wyznaczony przez dowódcę (komendanta) jednostki wojskowej posiadającego patrol saperski lub zespół rozminowania GNM. Koordynator działalności patrolu saperskiego lub zespołu rozminowania GNM stwarza dowódcom (komendantom) jednostek wojskowych (ZT) warunki do realizacji zadań interwencyjnego oczyszczania terenu z PWiN poprzez wywiązywanie się z obowiązków określonych w instrukcji dotyczącej oczyszczania terenów²⁶: posiadanie i pogłębianie specjalistycznej wiedzy z zakresu interwencyjnego oczyszczania terenu z PWiN, organizowanie wsparcia w zakresie wykonania prac specjalistycznych podczas realizacji zadań. Utrzymywanie współpracy z właściwymi organami administracji państwowej i samorządowej oraz osobami odpowiedzialnymi za oczyszczanie terenu z PWiN szczebla nadrzędnego, koordynacja szkolenia patrolu saperskiego i ZM GNM, koordynacja zabezpieczenia logistycznego patrolu saperskiego lub ZM GNM. Jak również uczestnictwo w kursach organizowanych na szczeblu centralnym, sprawowanie merytorycznego nadzoru nad działalnością patrolu saperskiego lub ZM GNM, organizowanie zajęć profilaktycznych z problematyki postępowania w przypadku znalezienia PWiN – zgodnie z obowiązującymi przepisami dotyczącymi zasad współpracy resortu obrony narodowej z organizacjami pozarządowymi i innymi partnerami społecznymi oraz przestrzeganie procedur związanych z użytkowaniem systemu teleinformatycznego.

Ze względu na potrzebę utrzymywania wysokiej dyspozycyjności, żołnierzy patroli saperskich nie wyznacza się do pełnienia służb dyżurnych w jednostkach wojskowych oraz innych przedsięwzięć służbowych niemających związku z typową działalnością patrolu. Dotykowo należy wskazać, że w patrolu saperskiego należy dążyć do zapewnienia wymienności

²⁵ Dane pozyskane z 15 batalionu saperów.

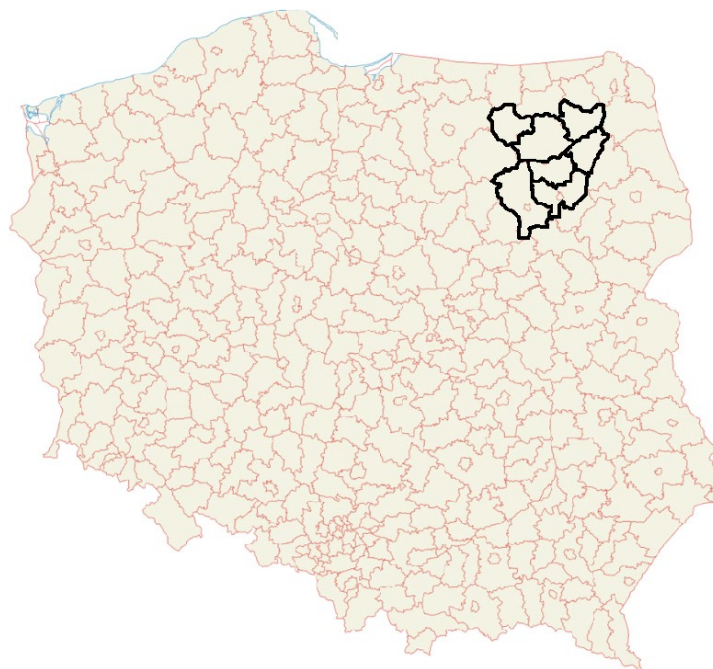
²⁶ Decyzja Nr 5/15 DG RSZ/Spec. Ministra Obrony Narodowej z dnia 11 grudnia 2014 r. instrukcja, Oczyszczanie terenów z przedmiotów wybuchowych i niebezpiecznych, Sygn. Inż. 598/2014.

funkcji tak, aby przy ograniczonym składzie możliwe było jego bezkolizyjne funkcjonowanie. Dlatego żołnierze składu patrolu saperskiego kierowani są na szereg kursów i szkoleń w celu uzupełnienia niezbędnych uprawnień i nabycia odpowiednich umiejętności.

Rejon odpowiedzialności 12 Patrolu Saperskiego obejmuje obszar trzech województw, a w tym 7 powiatów. W Województwie Warmińsko-Mazurskim są to powiaty: mrągowski, piski i etcki, w województwie podlaskim: grajewski, łomżyński i kolneński, natomiast w województwie mazowieckim powiat ostrołęcki (rysunek 4).

Rys. 4.

Rejon odpowiedzialności 12 Patrolu Saperskiego.

Źródło: opracowanie własne.

PROCEDURA AKTYWACJI UŻYCIA PATROLU SAPERSKI PO ZNALEZIENIU PWiN

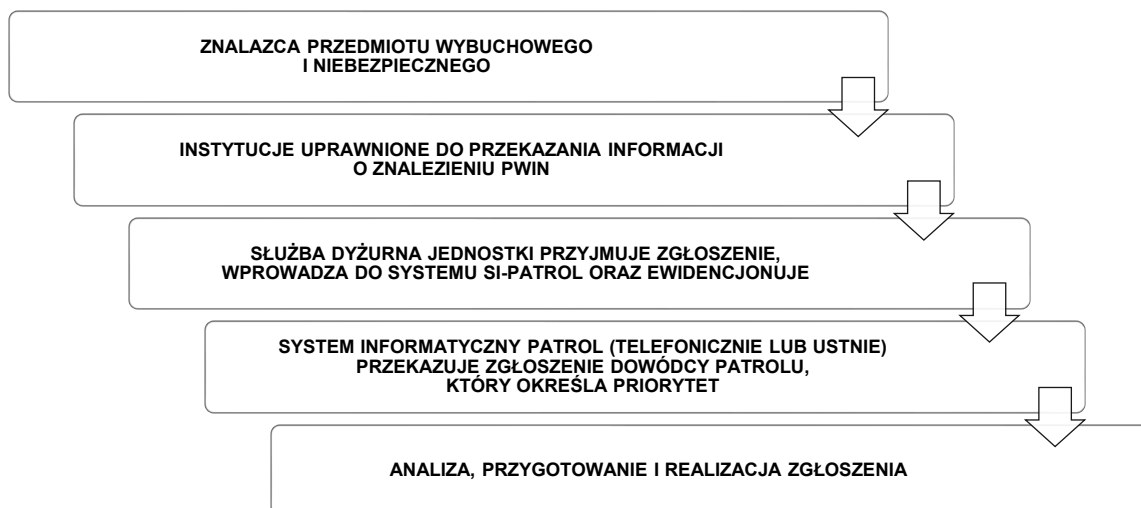
Każdy zgłoszony przedmiot wybuchowy i niebezpieczny pochodzenia wojskowego należy podjąć lub zniszczyć w czasie do 72 godzin (status zgłoszenia: zwykłe). Jednak jest możliwość przeprowadzenia interwencji w czasie do 24 godzin (status zgłoszenia: pilne), jeśli przedmiot stanowi szczególne zagrożenie dla życia i zdrowia ludzkiego.

Na Rysunku 5 przedstawiono schemat aktywacji użycia patrolu saperski po znalezieniu PWiN, w którym instytucjami uprawnionymi do przekazania informacji o znalezieniu PWiN służbom dyżurnym Sił Zbrojnych RP są: organa administracji państwowej lub samorządowej; Policja Państwowa; Państwowa Straż Pożarna; Straż Graniczna; Urząd

Morski; Państwowe Gospodarstwo Leśne Lasy Państwowe – na terenach pozostających pod ich zarządem; Siły Zbrojne RP – na terenach pozostających pod ich zarządem²⁷.

Rys. 5.

Schemat aktywacji użycia patrolu saperskiego po znalezieniu PWiN.

Źródło: Opracowano na podstawie: Instrukcji Oczyszczanie terenów z przedmiotów wybuchowych i niebezpiecznych, Sygn. Inż. 598/2014, s. 22.

W zależności od charakteru zgłoszenia, miejsca i okoliczności występowania PWiN patrol saperski rozpoczynając działanie w rejonie zgłoszenia wchodzi w kooperację najczęściej z organami administracji samorządowej, służbami policji i straży pożarnej. W przypadku realizowania zgłoszenia o niskim stopniu złożoności operacji takie wsparcie zupełności zapewnia mu skuteczne przeprowadzenie procedur związanych z realizacją zgłoszenia. W przypadku jednak realizacji zgłoszenia o wysokim stopniu złożoności (np. PWiN o właściwościach chemicznych, PWiN występujący w wodzie, PWiN dużego kalibru, PWiN występujący w miejscu trudno dostępnym, PWiN wstrzymujący produkcję lub funkcjonowanie zakładu itp.) patrol przeprowadza odpowiednie przygotowanie do realizacji zgłoszenia. Często wymaga to zebrania sztabu kryzysowego dla danego regionu z uwzględnieniem wszelkich służb i instytucji, których może dotyczyć problem lub które mogą uczestniczyć w jego rozwiązaniu. Należy wówczas poszerzyć wsparcie o specjalistyczne jednostki lub służby wyposażone

²⁷ Decyzja Nr 5/15 DG RSZ/Spec. Ministra Obrony Narodowej z dnia 11 grudnia 2014 r. instrukcja, Oczyszczanie terenów z przedmiotów wybuchowych i niebezpiecznych, Sygn. Inż. 598/2014.

w specjalistyczny sprzęt (np. siły i środki do likwidacji skażeń, specjalistyczny sprzęt lub maszyny, wsparcie zespołu rozminowania GNM, dodatkowe zabezpieczenie rejonu niebezpiecznego łącznie z przeprowadzeniem ewakuacji itp.). Należy wtedy rozpoznać problem wielopłaszczyznowo, szczegółowo zaplanować i dokładnie prowadzić działania zachowując procedury ze szczególnym naciskiem na zachowanie warunków bezpieczeństwa. Każde podjęcie lub neutralizacja musi być analizowane i planowane osobno.

W trakcie przeprowadzanych wywiadów ustalono, że w latach 2015 – 2020 liczby zgłoszeń w poszczególnych powiatach – rejonu odpowiedzialności 12 patrolu saperskiego były na zbliżonym poziomie dla danego powiatu. (tabela 1).

Tabela 1.

Zestawienie liczby zgłoszeń realizowanych w latach 2015-2020 z podziałem na powiaty.

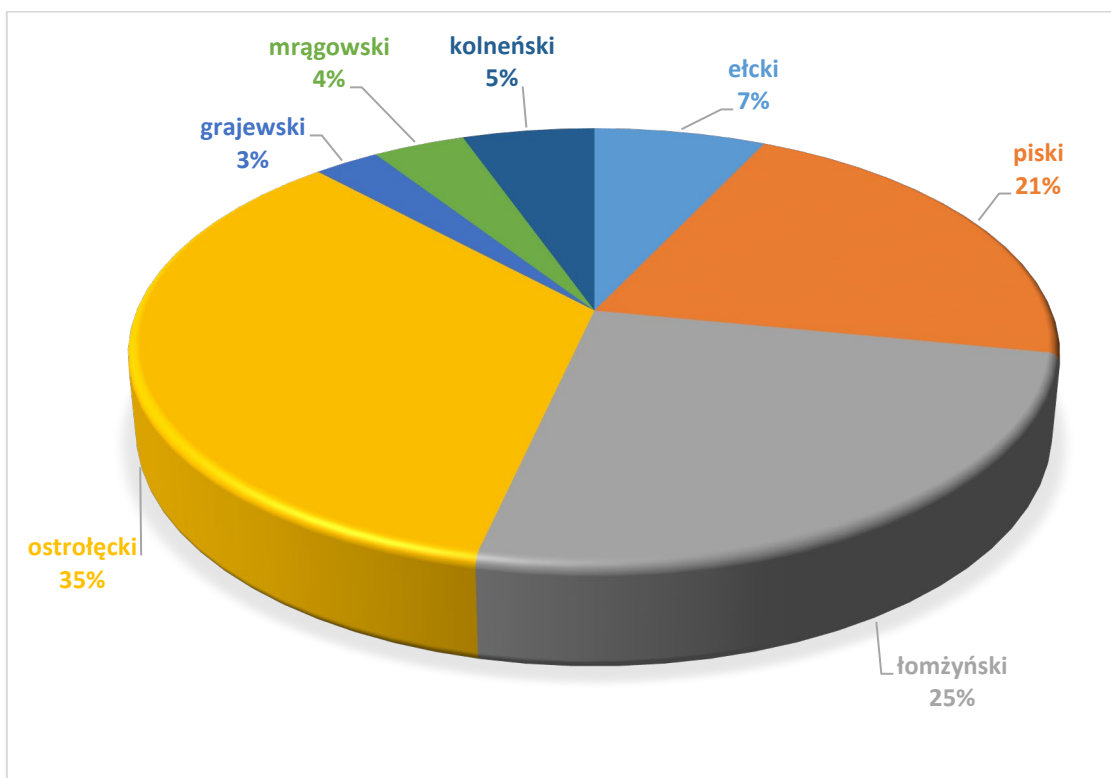
Powiat	Liczba realizowanych zgłoszeń w roku						łącznie
	2015	2016	2017	2018	2019	2020	
ełcki	15	13	15	6	7	13	69
piski	71	52	37	45	47	39	291
łomżyński	42	50	34	43	50	47	266
ostrołęcki	44	51	45	48	50	64	302
grajewski	3	0	4	9	11	5	32
mrągowski	13	12	11	3	15	7	61
kolneński	7	8	7	3	7	10	42
Razem:	195	186	153	157	187	185	1063

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z 12 Patrolu Saperskiego.

Procentową ilość zgłoszeń realizowanych w poszczególnym powiecie na przykładzie wybranego roku 2020 zaprezentowano na Rysunku nr 6. Porównując z ubiegłymi latami ilości przyjmowanych zgłoszeń dla poszczególnych powiatów kształtują się na podobnym poziomie jednak każdy kolejny rok może przynieść całkowitą zmianę w takim zestawieniu.

Rys. 6.

Liczba zgłoszeń w skali roku 2020, wpływających z rejonu odpowiedzialności 12 Patrolu Saperskiego z podziałem na powiaty.

Źródło: opracowanie własne

Analizując Tabelę i Rysunek można stwierdzić, że liczba otrzymywanych zgłoszeń w każdym roku utrzymuje się na wysokim poziomie, co przekłada się na duże obciążenie patrolu. Sumaryczna liczba zgłoszeń w roku 2017 była najmniejsza w porównaniu z analizowanymi latami. Przez analizowane lata najwięcej zgłoszeń odnotowywanych jest w powiatach: piskim, łomżyńskim i ostrołęckim na co zdaniem autora ma wpływ historia regionu.

Działalność 12 Patrolu Saperskiego to nie tylko usuwanie materiałów niebezpiecznych, ale również i profilaktyka, która polega na odwiedzaniu placówek oświatowych oraz jednostek samorządowych. Przeprowadzane zajęcia mają charakter informacyjny w zakresie: uświadomienia jak PWiN mogą wyglądać, gdzie mogą występować, jak postępować w przypadku znalezienia oraz jakim służbom można zgłosić.

W celu podnoszenia swoich kwalifikacji patrol realizuje szkolenia z pirotechnikami policyjnymi, co pozwala na wymianę doświadczeń, zacieśnienie współpracy w zakresie neutralizacji PWiN realizacji zgłoszeń.

Wprowadzenie programu komputerowego SI Patrol (SI – system informatyczny) wspomagającego proces przyjmowania i realizacji podejmowania niebezpiecznych środków wybuchowych, wpłynęło pozytywnie na kilka stref całego procesu. Do najważniejszych możemy zaliczyć: płynność przepływu informacji; brak pomyłek w przydzielaniu do interwencji patroli saperskich; bieżący nadzór nad postępem realizacji zadań.

W trakcie wprowadzania do użytku ww. programu zauważono niestety pewne problemy. Jednym z najważniejszych była niechęć i obawy osób pełniących służbę oficera dyżurnego przed nowym oprogramowaniem. Osoby te obawiały się przed popełnieniem błędu i braku możliwości jego korekty. Dodatkowo wprowadzenie elektronicznego systemu wymusiło natychmiastową reakcję i działanie służb dyżurnych. Czas od przyjęcia zgłoszenia do chwili przekazania tej informacji do dowódcy patrolu jest ściśle ewidencjonowany i możliwy do zweryfikowania. Przeprowadzona analiza przez Szefostwo Inżynierii Wojskowej wykazała pozytywne zjawiska użytkowania przedmiotowego oprogramowania.

PODSUMOWANIE

Państwo powinno zapewnić bezpieczeństwo swoim obywatelom. System zarządzania kryzysowego, kierowany przez organy administracji publicznej, powinien być tak przygotowany, zarządzany, że w razie wystąpienia zagrożenia możliwe byłoby natychmiastowe działanie zapobiegające. Należy pamiętać, że nie tylko siły natury, oraz współczesna działalność człowieka mogą być przyczyną powstawania sytuacji kryzysowych. Na podstawie przeprowadzonej analizy aktów prawnych obowiązujących w latach 2015-2020, literatury przedmiotu, wewnętrznych regulaminów i procedur 12 Patrolu Saperskiego, obserwacji własnej oraz przeprowadzonych wywiadów nieskatoryzowanych wysunięto następujące wnioski:

- 12 Patrol Saperski jest gwarantem bezpieczeństwa ludności cywilnej w rejonie swojej odpowiedzialności,
- obszar odpowiedzialności orzyskiego patrolu to teatr działań wojennych okresów: napoleońskiego oraz I i II wojny światowej,
- liczba zgłoszeń, które otrzymywał orzyski patrol na przełomie analizowanych lat kształtował się na poziomie od 153 do 193 zgłoszeń rocznie,
- najwięcej zgłoszeń w analizowanym okresie było w powiecie ostrołęckim,

- patrole saperskie dysponują specjalistycznym sprzętem, dzięki któremu mogą być podejmowane i neutralizowane przedmioty wybuchowe i niebezpieczne,
- bardzo często współpraca patrolu saperskiego wspierana jest przez inne instytucje i służby,
- patrole saperskie obciążone są dużą ilością zadań,
- działalność patroli to również profilaktyka w szkołach, jednostkach samorządowych oraz w czasie wydarzeń lokalnych i akcji promocyjnych,
- wprowadzenie programu SI Patrol usprawniło procesy realizowane przez patrol saperski oraz jego współpracę zarówno ze strukturami militarnymi (w tym kooperację z innymi patrolami saperskimi) jak i z innymi służbami oraz jednostkami samorządowymi (np. sztaby kryzysowe).

Ponadto, należy podkreślić, że 12 Patrol Saperski stanowi jeden z kluczowych elementów systemu zarządzania kryzysowego, wspierając bezpieczeństwo publiczne i ochronę infrastruktury w rejonie swojej odpowiedzialności. Analiza, której dokonał autor wskazuje, że przyjęte procedury działania, okazały się skuteczne w podejmowaniu niewybuchów i niewypałów, co pozwoliło na szybkie i bezpieczne reagowanie na zdarzenia kryzysowe. Prawno-organizacyjne przepisy funkcjonowania 12 Patrolu Saperskiego pozwalają na klarowną organizację działań oraz współpracę z jednostkami samorządowymi i innymi organami odpowiedzialnymi za bezpieczeństwo publiczne. W opinii autora działania 12 Patrolu Saperskiego przyczyniają się do podniesienia poziomu bezpieczeństwa w rejonie odpowiedzialności, poprzez eliminowanie zagrożeń związanych z niewybuchami i niewypałami. Systematyczne podejmowanie takich interwencji wspiera stabilność lokalnych społeczności, minimalizując ryzyko strat wśród ludności oraz ewentualnych szkód w infrastrukturze. Wnioski sugerują potrzebę dalszego wspierania i rozwoju jednostek rozminowania, zarówno w aspekcie finansowym, jak i organizacyjnym. Rekomenduje się zwiększenie lub utrzymanie współpracy pomiędzy administracją lokalną, a wojskowymi jednostkami rozminowania. Współczesna rola sił zbrojnych sprowadza się nie tylko do wypełniania ich zasadniczej roli – obrony przed agresją zbrojną, lecz także do realizacji zadań z zakresu zarządzania kryzysowego w czasie pokoju.

BIBLIOGRAFIA

REFERENCES LIST

PIŚMIENICTWO

LITERATURE

- Chmieliński M., *Bezpieczeństwo neutralizacji niewypałów i niewybuchów amunicji artyleryjskiej w strefie brzegowej*, „Autobusy: technika, eksploatacja, systemy transportowe”, vol. R. 18, nr 6, s. 99–106, CD, 2017.
- Grobel G., *Wojska inżynieryjne jako specjalistyczny komponent Sił Zbrojnych RP w aspekcie zagrożeń niemilitarnych występujących na terytorium Polski*, „Obronność – Zeszyty Naukowe Wydziału Zarządzania i Dowodzenia Akademii Sztuki Wojennej”, nr 4(28), s. 15, 2018.
- Grocki R., *Zarządzanie kryzysowe dobre praktyki*, „Wydawnictwo Difin”, Warszawa 2020.
- Guźniczak C., Stempiński Sz., *Zarządzanie kryzysowe. Doskonalenie procedur reagowania na przykładzie Gminy Miasta Szczecin*, „Wydawnictwo Adam Marszałek”, Toruń 2021.
- Kawka W., Kowalkowski S., *Formacje inżynieryjne w systemie zarządzania kryzysowego Rzeczypospolitej Polskiej*, Wydawnictwo LAW, Dęblin 2021.
- Kawka W., Wysocki K., *Ocena inżynieryjnego potencjału wykonawczego Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej*, Wydawnictwo AON, Warszawa 2011.
- Kitler W., *System bezpieczeństwa narodowego RP – aspekty prawno-organizacyjne*, „Wiedza Obronna”, t. 268, nr 3, 2019.
- Kowalkowski S., *Wybrane aspekty zarządzania kryzysowego w świetle użycia Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej*, Wydawnictwo ASzWoj, Warszawa 2019.
- Piękoś K., *Organizacja systemu zarządzania kryzysowego w Polsce*, „Annales Scientia Politica”, 12(2) /2023.
- Pochwatka J. *Patrole rozminowania w Siłach Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej*, „Obronność – Zeszyty Naukowe Wydziału Zarządzania i Dowodzenia Akademii Sztuki Wojennej”, 2016;(3(19)):14.
- Sapich A., Pawłowski W., *Wykorzystanie mostów wojskowych w kontekście zarządzania kryzysowego*, Zeszyty Naukowe Pro Publico Bono 2023, Nr 1 (1).
- Sienkiewicz-Małyjurek K., Krynojnewski F. R., *Zarządzanie kryzysowe w administracji publicznej*, „Wydawnictwo DIFIN”, Warszawa 2010.
- Skomra W., *Zarządzanie kryzysowe – praktyczny przewodnik*, „Presscom” Sp. z o.o., Wrocław 2016.
- Smal, T., Balcerzyk R., *System zarządzania kryzysowego w kontekście wykorzystania podmiotów militarnych*, Zeszyty Naukowe. Organizacja i Zarządzanie / Politechnika Śląska 2017, z. 114, s. 443–454.
- Sobolewski G., *Organizacja i funkcjonowanie centrum zarządzania kryzysowego*, Wydawnictwo AON, Warszawa, 2011.
- Sobolewski G., *Siły Zbrojne RP w zarządzaniu kryzysowym. Aspekt narodowy i międzynarodowy*, Wydawnictwo AON, Warszawa 2013.
- Zakrzewski W., *Bezpieczeństwo społeczności lokalnej w aspekcie zagrożeń powodowanych niewybuchami i niewypałami – studium województwa lubuskiego*, „Studia Administracji i Bezpieczeństwa”, nr 9, 2020.

Zakrzewski W., *Risk management as a determining factor for the safety of a sapper patrol*, "Scientific Journal of the Military University of Land Forces", ISSN: 2544-7122 (print), 2545-0719, 2023, Volume 55, Number 2(208), Pages 128-141, DOI: 10.5604/01.3001.0053.7271.

Zamiar Z., Kowalkowski S., *Selected aspects of military logistics support to public administration in eliminating the effects of crisis situations*, "Logistics and Transport", No 3-4(51-52) 202110.26411/83-1734-2015-2-51-3-21, 2021.

ŹRÓDŁA

SOURCES

15 batalion saperów, <http://15bsap.wp.mil.pl/pl/12.html> (dostęp: 17.12.23023)

16 Pułk Saperów, <https://16psap.wp.mil.pl/> (dostęp: 17.12.23023)

Decyzja Nr 5/15 DG RSZ/Spec. Ministra Obrony Narodowej z dnia 11 grudnia 2014 r. instrukcja, Oczyszczanie terenów z przedmiotów wybuchowych i niebezpiecznych, Sygn. Inż. 598/2014.

Dziennik zbrojny, <https://dziennikzbrojny.pl/aktualnosci/news,1,11857,aktualnosci-zpolskiformowanie-16-pulku-saperow.> (dostęp: 17.12.23023)

Instrukcja, *Oczyszczanie terenów z przedmiotów wybuchowych i niebezpiecznych*, Sygn. Inż. 598/2014.

Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz.U. 1997 nr 78 poz. 483)

Urząd Miejski w Orzyszu, <http://www.orzysz.pl/index.php?k=98> (dostęp: 17.12.23023)

Ustawa z dnia 26 kwietnia 2007 r. o zarządzaniu kryzysowym (t. j. Dz. U. 2018.0.1401)

Sejm RP, <http://www.sejm.gov.pl> (dostęp: 17.12.23023)

Copyright (c) 2025 Dawid ORŁOWSKI

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-ShareAlike 4.0 International License.

TOMASZ WÓJTOWICZ*

Uniwersytet Komisji Edukacji Narodowej, Kraków, Polska

**ZMIERZCH CZY RENESANS CZOŁGÓW?
WNIOSKI Z WOJNY ROSYJSKO-UKRAIŃSKIEJ
ORAZ INNYCH KONFLIKTÓW ZBROJNYCH
TWILIGHT OR RENAISSANCE OF TANKS?
LESSONS FROM THE RUSSO-UKRAINIAN WAR
AND OTHER ARMED CONFLICTS**

Czołgi są jak smokingi. Nie potrzebujesz ich zbyt często, ale kiedy już musisz to zrobić, nic innego Ci nie pomoże¹

ABSTRAKT: Niniejszy artykuł opisuje debaty na temat końca ery czołgów, do jakich doszło w XX i XXI wieku, ze szczególnym uwzględnieniem wojny – rosyjsko ukraińskiej. W pracy przedstawiona została debata, jaka miała miejsce w czasie dwudziestolecia międzywojennego, debata po wojnie Jom Kippur, debata, do której doszło po I wojnie w Zatoce Perskiej, debata po II wojnie w Libanie oraz wojnie w Górskim Karabachu. W czasie badań właściwych korzystano z opracowań i artykułów, jakie ukazały się na łamach: Militarywatchmagazine.com, Forbes, Oryx, Congressional Research Service, Armyrecognition.com, Nationalinterest.org, Worldbank, The Center for Strategic and International Studies, BBC, Defence24.pl, Warontherocks.com, RAND Corporation, czy United States Army Training and Doctrine Command. Zdaniem autora, żadna z opisywanych debat na temat końca ery czołgów nie zakończyła się całkowitym ich wycofaniem z wojsk lądowych bądź zastąpieniem przez inne systemy uzbrojenia. Do „końca ery pancernej” nie doprowadziło pojawienie się przeciwpancernych pocisków kierowanych, broni atomowej, myśliwców wielozadaniowych, nowych koncepcji teoretycznych, takich jak rewolucja w sprawach wojskowych, czy kryzysy finansowe zmuszające rządy do redukcji wojsk lądowych. Wojna rosyjsko – ukraińska spowodowała sytuację, w której czołg stał się „ranny”, ale nie „martwy”. Wciąż pozostaje kluczową bronią umożliwiającą prowadzenie operacji zaczepnych i zajmowanie terytorium nieprzyjaciela.

SŁOWA KLUCZOWE: czołg, wojna, Ukraina, Rosja, pocisk przeciwpancerny, debata,

* dr Tomasz Wójtowicz, University of the National Education Commission, Krakow, Poland

 <https://orcid.org/0000-0001-6468-8973>, tomasz.wojtowicz2@uken.krakow.pl

Copyright (c) 2025 by Tomasz Wójtowicz.

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-ShareAlike 4.0 International License.

¹ D. Johnson, *The Tank is Dead: Long Live the Javelin, the Switchblade, the...?*, <https://warontherocks.com/2022/04/the-tank-is-dead-long-live-the-javelin-the-switchblade-the/> (dostęp: 28.08.2024).

ABSTRACT: This article describes the debates on the end of the tank era, held in the 20th and 21st centuries, with particular emphasis on the Russian-Ukrainian war. The paper presents the debate that took place during the interwar period, the debate after the Yom Kippur War, the debate that took place after the First Gulf War, the debate after the Second Lebanon War and the Nagorno-Karabakh War. The proper research used studies and articles that appeared in the following media: Militarywatchmagazine.com, Forbes, Oryx, Congressional Research Service, Armyrecognition.com, Nationalinterest.org, Worldbank, The Center for Strategic and International Studies, BBC, Defence24.pl, Warontherocks.com, RAND Corporation, and United States Army Training and Doctrine Command. According to the author, none of the described debates on the end of the era of tanks resulted in their complete withdrawal from the land forces or their replacement by other weapon systems. The “end of the armoured era” was not brought about by the emergence of anti-tank guided missiles, nuclear weapons, multi-role fighters, new theoretical concepts such as the revolution in military affairs, or financial crises forcing governments to reduce land forces. The Russo-Ukrainian war caused a situation in which tanks became “wounded” but not “dead”. They remain a key weapon for conducting offensive operations and occupying the enemy’s territory.

KEYWORDS: tank, war, Ukraine, Russia, anti-tank missile, debate

WPROWADZENIE

Jedno z najczęściej pojawiających się pytań w czasie wojny rosyjsko - ukraińskiej odnoszące się do przyszłości wojsk lądowych dotyczy zasadności rozwijania broni pancernej. Przyczyną były liczne zdjęcia oraz nagrania wykonane na początku konfliktu przedstawiające zniszczone rosyjskie czołgi za pomocą kierowanych pocisków przeciwpancernych wystrzeliwanych przez oddziały lekkiej piechoty, operatorów dronów kamikadze uderzających w górną – słabiej opancerzoną część maszyny, czy ostrzał artylerii, przed którym były one bezbronne. Według danych przedstawionych przez portal Oryx do połowy marca 2024 roku Rosja miała stracić 3829, a Ukraina 1118 czołgów. Tocząca się debata nad przydatnością czołgów na współczesnym polu walki, nie jest nowa. Od zakończenia I wojny światowej poprzedziło ją co najmniej pięć debat. Celem niniejszego artykułu jest przedstawienie wszystkich sześciu debat, w tym argumentów, jakie przedstawiali zwolennicy i przeciwnicy czołgów, jak również udzielenie odpowiedzi na pytanie: która z debat zakończyła rzeczywistym „końcem” lub „kryzysem” wykorzystania broni pancernej. Na wstępnym etapie badań obok głównego pytania badawczego, autor postawił także kilka pytań szczegółowych: kiedy miała miejsce „złota era czołgów”? w jakim stopniu dominacja sił powietrznych doprowadziła do ograniczenia broni pancernej? Czy w czasie współczesnych wojen wciąż dochodzi do bitew pancernych? W czasie

wyboru metod badawczych sugerowano się podziałem zaproponowanym przez Mariana Cieślarczyka i Zenona Chojnackiego, dlatego skorzystano z analizy, syntezy, porównania, uogólnienia, klasyfikowania i wnioskowania². Postawiono również następującą hipotezę badawczą: pomimo wysokich strat w technice wojskowej, jakie w toczącym się konflikcie poniosła strona rosyjska i ukraińska, nie obserwuje się rezygnacji z użycia czołgów. Są one obecne w większości operacji wojskowych, jakie toczą się w środowisku walki. Przypuszczano, że podobna sytuacja miała miejsce także w poprzednich konfliktach zbrojnych. Największy „kryzys” czołgów miał natomiast miejsce po wojnie Jom Kippur. Całość pracy składa się ze wstępu, zakończenia oraz sześciu części merytorycznych. Pierwsza poświęcona jest debacie, jaka miała miejsce w dwudziestoleciu międzywojennym i rozgrywała się głównie w niemieckich i francuskich sztabach wojskowych. Druga przedstawia spór na temat użyteczności broni pancernej po wojnie Jom Kippur w 1973 roku. Trzecia skupia się na I wojnie w Zatoce Perskiej oraz wpływie rewolucji w sprawach wojskowych na amerykańskie wojska lądowe. Czwarta opisuje debatę, jak odbyła się po zakończeniu II wojny w Libanie między Izraelem, a Hezbollahem. Piąta poświęcona została wojnie między Armenią, a Azerbejdżanem o Górski Karabach w 2020 roku. Szósta skupia się natomiast na wojnie rosyjsko – ukraińskiej.

PIERWSZA DEBATA NA TEMAT KOŃCA ERY CZOŁGÓW – DWUDZIESTOLECIE MIĘDZYWOJENNE I II WOJNA ŚWIATOWA

W okresie dwudziestolecia międzywojennego we francuskich środowiskach wojskowych pojawiły się głosy, podkreślające, że czołgi nie spełniły nadziei, jakie w nich pokładano, a pojawienie się broni przeciwpancernej stało się dla nich tym, czym karabin maszynowy dla piechoty. Przeciwnicy broni pancernej odwoływali się również do dużych kosztów zakupu czołgu, które sięgały wówczas kilka milionów franków. Dla porównania 75mm lub 77mm pocisk przeciwpancerny mogący zniszczyć czołg kosztował 150 franków. W tym samym czasie debata odbyła się również w niemieckim sztabie generalnym pod dowództwem gen. Hansa von Seeckta, który badał przyczyny niepowodzenia ofensywy przeprowadzonej w 1914 roku (znanej jako plan Schlieffena) oraz ofensywy wiosennej z 1918 roku. W przeciwieństwie do wniosków przedstawianych przez część francuskich oficerów, Niemcy doszli do wniosku, że niepowodzenia

² M. Cieślarczyk, Z. Chojnacki, M. Mróz, S. Sirko, *Metody, techniki i narzędzia badawcze oraz elementy statystyki stosowane w pracach magisterskich i doktorskich*, Wydawnictwo Akademii Obrony Narodowej, Warszawa 2006, s. 46.

na szczeblu strategicznym wynikały z braku mobilności. Ich zdaniem siła ludzi i zwierząt nie była na tyle silna, aby zwyciężyć wojska francuskie, brytyjskie i amerykańskie okopane na froncie zachodnim. Dlatego w pierwszej kolejności za pomocą silnika spalinowego, a dokładnie czołgu należało rozwiązać problem mobilności. Czołg miał zapewnić większy zasięg przemieszczania się niemieckiej armii, ochraniać piechotę oraz dysponować potężną siłą ognia. Dodatkowe wsparcie ogniowe w ramach kształtującego się nowego sposobu prowadzenia wojny zwanej „Blitzkriegiem” miały zapewnić samoloty. Aby połączyć te dwa rodzaje broni zastosowano technologię radiową. Powstanie koncepcji wojny błyskawicznej przypisywane jest często gen. Heinzowi Guderianowi. W rzeczywistości jednak odpowiedzią na rozwiązanie problemów, jakie napotkały Niemcy w czasie I wojny światowej. Były one jedynym państwem w Europie w okresie dwudziestolecia międzywojennego, które przyjęły rozwiązanie polegające na połączeniu czołgu i samolotu, pomimo, że pozostałe państwa biorące w wojnie miały podobne doświadczenia. Dało to Niemcom rozwiązanie kluczowego problemu, jakim było prowadzenia walki na froncie zachodnim i wschodnim, co wykorzystały w czasie kolejnego konfliktu zbrojnego³.

Pierwsza debata na temat przydatności czołgów zakończyła się dotkliwą porażką ich krytyków. Od II wojny światowej do lat 70. XX wieku czołgi przeżywały swój okres świetności. Obok artylerii i lotnictwa stały się fundamentalnym elementem każdej nowoczesnej armii. Powszechnie stosowaną metodą obrony przed bronią pancerną stało się opracowywanie nowszej oraz skuteczniejszej broni pancernej. Czołg zatem stał się nie tylko narzędziem służącym do ofensywy, ale także defensywy. Rozwój broni przeciwpancernej ograniczał się do opracowania granatników przeciwpancernych, takich jak niemiecki Panzerfaust, czy amerykańska Bazooka. Była to jednak broń skuteczna tylko w sytuacjach użycia z bliskiej odległości (zasadkach, teren zurbanizowany), co wykluczało jej wykorzystanie w konfrontacji na otwartej przestrzeni, ze względu na zagrożenie dla operatorów. Warto w tym miejscu przypomnieć również polski wkład w rozwój broni przeciwpancernej, czego przykładem był karabin wz. 35 „Urugwaj”, znany także jako Ur. Dzięki długości lufy, nowemu naboju (łuska o dł. 107,67 mm) oraz prędkości, która wynosiła do 1275 m/s mógł przebijać pancerz o grubości 33 mm z odległości 100 m. Seryjna produkcja uruchomiona została na przełomie 1936/37 roku w Warszawskiej Fabryce Karabinów i owiana była ścisłą tajemnicą wojskową, dlatego użycie ich

³ D. Johnson, *The Tank is Dead: Long Live the Javelin, the Switchblade, the...?*, op. cit., <https://warontherocks.com/2022/04/the-tank-is-dead-long-live-the-javelin-the-switchblade-the/> (dostęp: 9.08.2024).

w kampanii wrześniowej było dużym zaskoczeniem dla Niemców. W latach 50. XX wieku na wyposażeniu armii pojawiła się broń bezodrzutowa⁴, w której używana była amunicja przeciwpancerna większego kalibru niż w przypadku wyrzutni naramiennych (np. 75mm, 105mm). Zaletą było również zredukowanie zjawiska odrzutu, dzięki przekierowaniu gazów prochowych powstałych przy strzale w przeciwną stronę niż kierunek lotu pocisku. Przed pojawieniem się karabinów bezodrzutowych do niszczenia czołgów wykorzystywane były przede wszystkim większe działa przeciwpancerne przypominające haubice. Nowa broń dała możliwość zwalczania maszyn z dalszej odległości, co zwiększało szanse na przeżycie obsługi. Nie zachwiała ona jednak dominacją czołgu w środowisku walki, co potwierdziła wojna sześciodniowa na Bliskim Wschodzie w 1967 roku. Pomimo niewielkiej przewagi Izrael zwyciężył w niej stosując manewr wojsk połączonych (pancernych i lotnictwa), podobnie jak robiły to wojska amerykańskie i radzieckie walcząc z Niemcami podczas II wojny światowej⁵.

DRUGA DEBATA NA TEMAT KOŃCA ERY CZOŁGÓW – WOJNA JOM KIPPUR

Sytuacja uległa zmianie na początku lat 70. XX wieku, kiedy na wyposażeniu wojsk Układu Warszawskiego znalazły się dwie technologie, które „zachwiały” zachodnim sposobem prowadzenia wojny: przeciwpancerne pociski kierowane ATGM (ang. *Anti-Tank Guided Missile*) takie jak: 3M6 Trzmiel (kod NATO: SNAPPER), Skorpion (kod NATO: SWATTER) i 9M-14 Malutka (kod NATO: SAGGER) oraz pociski rakietowe ziemia – powietrze SAM (ang. *Surface-to-Air Missile*) takie jak: S-75 i S-125⁶. Pociski SNAPPER i SWATTER nie odegrały znaczącej roli w czasie wojen XX wieku ze względu na ich niewielką ilość oraz fakt, że nie były produktem eksportowym. SAGGER natomiast wyprodukowany został w olbrzymich ilościach i został wielokrotnie użyty w konfliktach zbrojnych takich jak Wietnam, czy wojna Jom Kippur. W 1973 roku ze względu na dostarczenie krajom arabskim przez Związek Radziecki wyrzutni SAM, izraelskie wojska lądowe pozbawione wsparcia z powietrzna zmuszone były prowadzić działania samodzielnie. Doprowadziło to już w pierwszym tygodniu wojny do utraty 40% czołgów. Sama tylko izraelska

⁴ Broń wsparcia bezpośredniego, która wyróżnia się systemem, w którym gazy prochowe wyrzucane są w kierunku przeciwnym do pocisku, co zapewnia równowagę broni podczas strzału.

⁵ D. Johnson, *The Tank is Dead: Long Live the Javelin, the Switchblade, the...?*, <https://warontherocks.com/2022/04/the-tank-is-dead-long-live-the-javelin-the-switchblade-the/> (dostęp: 9.08.2024).

⁶ *Air War Over Sinai; How the Contest Between Israel's Elite Fighter jets and Egypt's Surface to Air Missile Batteries War Key to Determining the Outcome of the Yom Kippur War*, <https://militarywatchmagazine.com/article/air-war-over-sinai-how-the-contest-between-israel-s-elite-fighter-jets-and-egypt-s-surface-to-air-missile-batteries-was-key-to-determining-the-outcome-of-the-yom-kippur-war-part-two> (dostęp: 9.08.2024).

162. Dywizja Pancerna, która odegrała kluczową rolę w walkach na Półwyspie Synaj 8 października 1973 roku próbując wyprzeć wojska egipskie straciła 83 ze 183 czołgów⁷. Szok związany z pojawieniem się na polu walki przeciwpancernych pocisków kierowanych doskonale obrazują wspomnienia izraelskiego dowódcy czołgu: „Posuwaliśmy się naprzód, kiedy w oddali zobaczyłem plamki rozsiane na wydmach. Nie mogłem rozpoznać czym one były. Kiedy pojechaliśmy bliżej, pomyślałem, że są to pnie drzew. Leżały nieruchomo, rozrzucone po terenie przed nami. Nawiązałem kontakt z innymi dowódcami czołgów przed nami i zapytałem co z nimi zrobią. Jeden z nich odpowiedział przez radio Mój Boże, to nie pnie, to ludzie! Przez chwilę nie mogłem zrozumieć, co robili tam stojący mężczyźni, kiedy poruszaliśmy się w ich kierunku czołgami. Nagle rozpętało się piekło. Ściana ognia skierowała się w naszą stronę. Wiele naszych czołgów zostało trafionych. Nigdy nie spotkaliśmy się z czymś takim wcześniej”⁸. Egipcjanie zdawali sobie sprawę, że zadaniem izraelskich wojsk pancernych nawet w wojnie obronnej jest nacieranie na nieprzyjaciela. Przygotowywano w związku z tym trzy linie obrony. Pierwszą byli żołnierzy wyposażeni w ręczne granatniki przeciwpancerne RPG-7, których zasięg wynosił kilkaset metrów. Drugą stanowiły pojazdy BRDM-2 wyposażone w wyrzutnie SAGGER o zasięgu 1000-3000 m, trzecią natomiast czołgi, które dysponowały największym zasięgiem rażenia. Szef sztabu generalnego armii egipskiej gen. Saad el Din Shazli określił ten rodzaj walki jako „maszynka do mielenia mięsa”, mając na myśli setki izraelskich czołgów zniszczonych na półwyspie Synaj⁹. Drużyna obsługująca wyrzutnię składała się zwykle z trzech osób mających do dyspozycji cztery pociski. Jeden żołnierz był starszym strzelcem odpalającym pociski. Musiał on śledzić zarówno cel, jak również pocisk, którym sterował za pomocą drążka, podobnego do tego, którego używali piloci samolotów. Drugi w randze młodszego strzelca pomagał w przygotowaniu wyrzutni do strzału, mógł również samodzielnie obsługiwać broń w razie, kiedy starszy strzelec nie mógł tego zrobić samodzielnie. Trzeci natomiast był przeszkolony w obsłudze wyrzutni RPG-7. Zajmował on stanowisko z przodu bliżej kierunku nacierającego czołgu, tak aby móc go zniszczyć, gdyby SAGGER nie trafił w cel. Czas potrzebny drużynie na przygotowanie pocisków wynosił zwykle 12-15 minut. Prawdopodobieństwo zniszczenia

⁷ N. A. Jennings, K. Trottier, *The 1973 Arab-Israeli War: Insights for Multi-Domain Operations*, <https://www.ausa.org/publications/1973-arab-israeli-war-insights-multi-domain-operations> (dostęp: 9.08.2024).

⁸ *Soviet ATGMs Capabilities & Countermeasures*, TRADOC BULLETIN, United States Army Training and Doctrine Command, February 1975, <https://apps.dtic.mil/sti/pdfs/ADA392786.pdf> (dostęp: 10.08.2024).

⁹ A. Blumberg, *Tank Clash in the Sinai*, <https://warfarehistorynetwork.com/article/tank-clash-in-the-sinai/> (dostęp: 10.08.2024).

odstronionego stojącego w miejscu izraelskiego czołgu M60A1 po pierwszym uderzeniu było bardzo wysokie i wynosiło 60%¹⁰. Pociski mogły być odpalane z wnętrza BRDM-2 lub z pozycji zdalnej strzelca, znajdującego się jednak nie dalej niż 80 m od pojazdu. Poza BRDM-2 wyrzutnie mogły być montowane również na pojazdach BMP (w Polsce oznaczony jako BWP-bojowy wóz piechoty), BMD¹¹, czołgów T-62 i pojazdów BTR-60¹². Łączne straty czołgów Izraela w wojnie Jom Kippur szacuje się na ponad 800 sztuk. Pojawiło się zatem zasadnicze pytanie, czy przeciwpancerne pociski kierowane, takie jak SAGGER doprowadziły do końca ery czołgów. Jak się później okazało, stawiana hipoteza była zbyt pochopna. Raporty, jakie opracowane zostały przez amerykańskie Dowództwo Treningu i Doktryn (TRADOC) kilka lat po wojnie wskazują, że ATGM były śmiertelnym zagrożeniem dla izraelskich czołgów, ale tylko w ciągu pierwszych dni wojny, kiedy okazały się wielkim zaskoczeniem oraz nie opracowano jeszcze metod ich zwalczania. Wkrótce jednak IDF (Israel Defense Forces) zmodyfikowało swoją taktykę. Oddziały wojsk lądowych wzmocnione zostały artylerią i piechotą. Zadaniem artylerii było ostrzeliwanie miejsc, gdzie mogły zostać ukryte wyrzutnie SAGGER i żołnierze wroga z wyrzutniami RPG-7. Rola piechoty była podobna – ostrzeliwanie miejsc, skąd mogło nadejść niebezpieczeństwo. Ponadto wielozadaniowe transportery opancerzone M113 APC wyposażone zostały w dwa dodatkowe karabiny maszynowe, a czołgi w jeden na włazie. W każdym nacierającym plutonie czołgów (składającym się z trzech maszyn), jeden wyznaczony został do roli obserwatora wyrzutni SAGGER („SAGGR WATCH”). Jego podstawowym zadaniem była lokalizacja wystrzelonych pocisków, ostrzeżenie radiowo pozostałych załóg oraz odpowiedzenie ogniem. Nawet, jeśli nie trafił w miejsce stacjonowania wyrzutni, eksplozja mogła zmusić egipskiego żołnierza do ukrycia się i tym samym utraty kontroli nad pociskiem¹³. Z czasem w IDF oraz Siłach Zbrojnych USA pojawiły się kolejne rozwiązania. Izraelskie czołgi zaczęły być wyposażane w moździerz, co stało się praktyką kontynuowaną do dzisiaj w serii czołgów typu Merkawa. Pojawiły się również wyrzutnie dymne, mające utrudnić lokalizację czołgów. Najważniejszym

¹⁰ *Soviet ATGMs Capabilities & Countermeasures*, TRADOC BULLETIN, op. cit., <https://apps.dtic.mil/sti/pdfs/ADA392786.pdf> (dostęp: 10.08.2024).

¹¹ Radziecki bojowy wóz piechoty przeznaczony dla wojsk powietrznodesantowych.

¹² Radziecki transporter opancerzony.

¹³ *Soviet ATGMs Capabilities & Countermeasures*, TRADOC BULLETIN, op. cit., <https://apps.dtic.mil/sti/pdfs/ADA392786.pdf> (dostęp: 10.08.2024).

rozwiązaniem było jednak opracowanie ulepszego pancerza, który zastąpił walcowaną jednorodną stal z czasów II wojny światowej¹⁴.

TRZECIA DEBATA NA TEMAT KOŃCA ERY CZOŁGÓW – I WOJNA W ZATOCE PERSKIEJ

Trzecia debata na temat roli i przyszłości czołgów miała miejsce po zakończeniu operacji *Pustynna Burza* (17 stycznia 1991 – 28 lutego 1991). Benjamin S. Lanberth na łamach raportu korporacji RAND napisał, że operacja powietrzna przeprowadzona przez siły koalicji nad Irakiem i Kuwejtem jest przełomowa i doprowadzi do kolejnej rewolucji techniczno-wojskowej. Szef sztabu rosyjskich sił powietrznych gen. płk. Anatolij Malyukow, stwierdził, że nie doszło wówczas do klasycznej bitwy powietrzno – lądowej, ponieważ wojska irackie zostały całkowicie zniszczone w ramach wojny powietrznej przez Stany Zjednoczone. Dodał również, że po raz pierwszy w historii doszło do sytuacji, w której lotnictwo zniszczyło prawie wszystkie czołgi przeciwnika. Obserwatorzy przebiegu I wojny w Zatoce Perskiej przede wszystkim skupili się na perfekcyjnie przygotowanej przez płk Johna Wardena III kampanii powietrznej. Kampanii, w której już pierwszego dnia operacji ponad 100 samolotów sił koalicji wtargnęło do irackiej przestrzeni powietrznej. Samoloty F-4 i F-16C koncentrowały się na niszczeniu wyrzutni ziemia – powietrze SAM, wyrzutni przeciwlotniczych AAA (Ant-Aircraft Warfare), F-111F oraz Tornado GR1 niszczyły wyrzutnie ziemia – ziemia, bunkry i lotniska, bombowce B-52, które wystartowały ze Stanów Zjednoczonych wiele godzin wcześniej pociskami manewrującymi zaatakowały irackie centra komunikacji i łączności, samoloty EF-111 i EA-6B wykorzystane zostały do zagłuszania irackich radarów wczesnego ostrzegania oraz naziemnych stacji radiolokacyjnych (Ground Control Intercept; GCI), a EC-130 zakłócały komunikację między GCI, data link i systemem nawigacji lotniczej. Pociski typu HARM (High-speed antiradiation missiles; HARM) wystrzeliwane przez F-4G, A-6, F-18 oraz EA-6B niszczyły radary śledzenia samolotów (*Target Tracking Radar*). W ciągu pierwszych 24 godzin wystrzelonych zostało ponad 800 pocisków przeciwradarowych, w wyniku czego iracki system obrony przeciwlotniczych (*Integrated Air Defense System; IADS*) przestał funkcjonować. Po 25 dniach od rozpoczęcia operacji sparaliżowane zostało natomiast całe lotnictwo irackie. 119 samolotów odleciało do Iranu, 151 maszyn zostało zniszczonych na ziemi,

¹⁴ D. Johnson, *The Tank is Dead: Long Live the Javelin, The Switchblade, the...?* op. cit., <https://warontherocks.com/2022/04/the-tank-is-dead-long-live-the-javelin-the-switchblade-the/> (dostęp: 9.08.2024).

33 przejętych przez wojska lądowe sił koalicji, a 35 zestrzelonych¹⁵. Równolegle do kampanii powietrznej, w czasie wojny doszło jednak do największej ofensywy wojsk pancernych, jaka widziana była od czasu bitwy na łuku kurskim. Przed jej rozpoczęciem Stany Zjednoczone zgromadziły na Bliskim Wschodzie 2200 bojowych wozów piechoty Bradley, z czego 1730 rozmieszczonych zostało w jednostkach linowych, a 470 trzymany zostało w rezerwie. USA na teatrze działań wojennych posiadały również 3113 czołgów Abrams, z czego 2024 przydzielono do jednostek znajdujących się na linii frontu, a 1089 pozostawało w odwodzie¹⁶. Gen. Norman Schwarzkopf większość sił pancernych i zmechanizowanych zgromadził na lewym skrzydle wojsk sojusznicych, a następnie 24 lutego 1991 roku rozkazał im przekroczyć słabo strzeżoną granicę saudyjsko – iracką i uderzyć w głąb terytorium przeciwnika. Miały one przemieszczać się na północ, po czym gwałtownie skręcić na wschód spychając napotkane jednostki przeciwnika w stronę Kuwejtu. W ciągu ponad 100 godzin doszło do serii bitew pancernych, m.in.: Easting 75, Fright Night (nazywana też bitwą o Norfolk) oraz Medina Ridge. Fright Night była starciem w środku nocy między 1. Dywizją Piechoty i 3. Brygadą 2. Dywizji Pancерnej z iracką Gwardią Republikańską. Wojska Saddama Husajna starały się bezskutecznie otoczyć amerykańskie czołgi, a następnie je zniszczyć. Pod Easting 75 walczyły elementy 2. Pułku Kawalerii Pancерnej dysponujące 36 czołgami M1A1 Abrams. Pokonały one dwie irackie brygady pancerne, nie tracąc ani jednej maszyny (wyjątkiem był jeden bojowy wóz piechoty Bradley). Wojska amerykańskie zniszczyły natomiast 160 czołgów, 180 transporterów opancerzonych, 12 dział artyleryjskich oraz 80 samochodów¹⁷. W 40-minutowej bitwie pod Medina Ridge wzięło udział ponad 3 tys. pojazdów, w tym 348 czołgów M1A1. Była to ostatnia próba zatrzymania sił koalicji przez Gwardię Republikańską. W związku z większym zasięgiem, amerykańskie Abramsy bezkarnie niszczyły irackie maszyny z bezpiecznej odległości. Wsparcie udzielone zostało także przez samoloty bliskiego wparcia A-10 oraz helikoptery szturmowe. Do zawieszenia broni, w czasie ofensywy lądowej zginęło od 25 tys. do 50 tys. irackich żołnierzy, a 80 tys. zostało wziętych do niewoli. Z drugiej strony śmierć poniosło „tylko” 219 żołnierzy amerykańskich, z czego 154

¹⁵ B. S. Lanberth, *The Winning of Air Supremacy in Operation Desert Storm*, <https://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/papers/2009/P7837.pdf> (dostęp: 12.08.2024).

¹⁶ *Operation Desert Storm. Early Performance Assessment to Bradley and Abrams*, United States General Accounting Office, Report to the Chairman, Subcommittee on Regulation, Business Opportunities, and Energy, Committee on Small Business, House of Representatives, <https://www.gao.gov/assets/nsiad-92-94.pdf> (dostęp: 25.08.2024).

¹⁷ D. Lockwood, *Tank Warfare in Ukraine – An Unspoken Reality Needs to be Heeded*, <https://dsm.forecastinternational.com/2023/10/18/tank-warfare-in-ukraine-an-unspoken-reality-needs-to-be-heeded-2/> (dostęp: 4.12.2024).

zginęło w czasie walk, postali natomiast polegli w wyniku ognia bratobójczego (ang. *friendly fire* lub *blue on blue*). Irak stracił również 300 czołgów¹⁸. Z jednej strony I wojna w Zatoce Perskiej zdecydowanie odwróciła znaną z okresu zimnej wojny dysproporcję między siłami powietrznymi, a wojskami lądowymi. Lotnictwo w zachodnim sposobie prowadzenia wojny wykorzystywane miało być głównie jako wsparcie wojsk pancernych i zmechanizowanych, na barkach których spoczywał ciężar prowadzenia głównych operacji wojskowych. W 1991 roku role odwróciły się. Siły powietrzne przejęły szereg zadań realizowanych przez wojska lądowe, takich jak: niszczenie miejsc koncentracji przeciwnika, uzyskiwanie świadomości sytuacyjnej, czy uderzenia na obiekty znajdujące się w dużej odległości. Rolą wojsk lądowych od tej pory miało być rozbitcie oddziałów przeciwnika, które przetrwały kampanie powietrzną i zmuszenie go do zakończenia wojny. Z drugiej strony operacja *Pustynna Burza* nie doprowadziła do końca ery czołgów¹⁹. Z raportu United States General Accounting Office opublikowanym w styczniu 1992 roku wynika, iż zarówno czołgi, jak również bojowe wozy piechoty pomimo pewnych mankamentów spełniły pokładane w nich oczekiwania. Działo kalibru 120 mm okazało się celne i zabójcze dla każdego pojazdu, jakim dysponowała armia iracka. M1A1 Abrams okazał się również bezpiecznym dla załogi. Znane są przypadki, w których otrzymały one trafienia od czołgów T-72, które spowodowały minimalne szkody. Co więcej, w czasie całej operacji *Pustynna Burza* Irakowi nie udało się zniszczyć ani jednego czołgu Abrams. Wyzwaniem okazała się natomiast logistyka, a dokładnie konieczność częstego uzupełniania paliwa, układ celowniczy czy wymiana części zamiennych, takich jak filtry powietrza. Części zamienne zgromadzone zostały na terytorium Arabii Saudyjskiej, jednak ich dystrybucja do jednostek liniowych okazała się niewystarczająca. Jak podkreślił dowódca 1. Dywizji Pancerniej, w przypadku podległych mu oddziałów zabrakło aż połowy części zamiennych. Zasadny w związku z powyższym wydaje się wniosek, że w przypadku przedłużającej się wojny większym zagrożeniem dla amerykańskich wojsk lądowych okazałaby się logistyka, a nie iracka Gwardia Republikańska. Podobną uciążliwością była konieczność częstego uzupełniania paliwa. Jego zużycie wynosiło 26,5 litrów na 1,6 km. W związku z tym załoga M1A1 zmuszona była tankować co 3 do 5 godzin. Zdaniem części

¹⁸ B. Newcott, *The untold story of the world's fiercest tank battle*, <https://www.nationalgeographic.com/history/article/untold-story-worlds-fiercest-tank-battle-gulf-war> (dostęp: 14.08.2024).

¹⁹ B. S. Lambeth, *AirLand Reversal*, <https://www.airandspaceforces.com/PDF/MagazineArchive/Documents/2014/February%202014/0214reversal.pdf> (dostęp: 24.08.2024).

amerykańskich żołnierzy biorących udział w badaniach ankietowych po zakończonej operacji, był to akceptowalny kompromis w zamian za potężną moc silnika i prędkość maszyny. Układ celowniczy zawodził natomiast w sytuacji ograniczonej widoczności. Okazało się, że działonowi Abrams i bojowych wozów piechoty Bradley byli w stanie trafić w cele ze znacznie większej odległości niż byli w stanie dokładnie zidentyfikować obiekt (zasięg pocisku TOW na BWP Bradley wynosił 3750 metrów, zasięg działka 25 mm 2500 metrów, zasięg działa 120 mm na czołgu Abrams wynosił 3000 metrów). Zbliżające się pojazdy przeciwnika zauważane były już w odległości 4000 metrów lub więcej. Załogi nie były jednak w stanie ocenić, czy rzeczywiście jest to iracki czołg lub BWP. Było to możliwe dopiero kiedy zbliżyły się one na odległość 1500-2000 metrów w dobrych warunkach pogodowych oraz 500-600 metrów w czasie pory deszczowej. Brak możliwości skutecznego odróżnienia wojsk własnych od wroga doprowadził do licznych przypadków ognia bratobójczego. W komunikacie prasowym z 13 sierpnia 1991 roku Departament Obrony USA podał, że doszło do 28 przypadków *friendly fire*, z czego dziesięć dotyczyło omyłkowego ostrzelania własnych sił przez czołgi Abrams²⁰. Pomimo czytelnego sukcesu, jakim okazało się użycie czołgów Abrams na pustyniach Iraku i Arabii Saudyjskiej, po zakończeniu I wojny w Zatoce Perskiej, w Stanach Zjednoczonych spadło zainteresowanie ich modernizacją oraz zapotrzebowaniem na nowe czołgi podstawowe. „Przeciwnikiem” broni pancernej okazała rewolucja w sprawach wojskowych (RMA) i fascynacja nowymi technologiami w amerykańskich środowiskach wojskowych. Transformacja sił zbrojnych oparta została na mobilności, sieciocentryczności, budowaniu sił ekspedycyjnych oraz udziale w operacjach pokojowych. Waszyngton postanowił wykorzystać „dywidendę pokojową” lat 90. XX wieku do wydłużenia „momentu jednobiegunowego” w „okres jednobiegunowy”. Potrzebował zatem lekkich i szybkich sił zdolnych do przeprowadzania interwencji wojskowych w dowolnym miejscu na świecie. W październiku 1999 gen. Eric K. Shinseki – szef sztabu wojsk lądowych zdecydował o rezygnacji z budowy nowych czołgów i innych pojazdów pancernych. Poinformował również o planach utworzenia pięciu brygad aeromobilnych wyposażonych w kołowe transportery opancerzone przeznaczone do udziału w konfliktach o niskiej intensywności²¹. Docelowo wojska lądowe USA miały być zdolne do rozmieszczenia brygady w ciągu 3 dni, dywizji w ciągu 5 dni i pięciu dywizji w ciągu 30 dni. Program transformacji

²⁰ *Operation Desert Storm. Early Performance Assessment to Bradley and Abrams*, op. cit., <https://www.gao.gov/assets/nsiad-92-94.pdf> (dostęp: 25.08.2024).

²¹ T. Ripley, *Wojna pancerna*, Strategia i Taktyka, Wydawnictwo Bellona, Warszawa 2003, s. 145.

nazwany został Future Combat System (FCS), a jego realizacja polegała na zakupach nowego uzbrojenia i wyposażenia nim sił docelowych (Objective Forces) – w lekkie załogowe pojazdy naziemne, drony, bezzałogowe pojazdy naziemne itp. Według pierwotnych założeń pierwsza jednostka miała powstać do 2011 roku, a wszystkie siły przekształcone do 2032 roku. Podstawowym związkiem taktycznym od tej pory stała się brygada. W okresie przejściowym transformacji wojska lądowe podzielone zostały na brygadowe zespoły bojowe (Interim Brigade Combat Teams; IBCT), a następnie zmienione zostały na brygadowe zespoły bojowe Stryker (Stryker Brigade Combat Teams; SBCT). Pomysły od samego początku spotkały się ze sprzeciwem starszych oficerów wojsk lądowych opowiadających się za cięższymi i mocniejszymi pojazdami, takimi jak czołg M-1 Abrams i bojowy wóz piechoty M-2 Bradley²². Ostatecznie pomimo pewnych sukcesów w 2009 roku ówczesny sekretarz obrony Robert Gates anulował FCS, argumentując swoją decyzję niską przeżywalnością nowych pojazdów (słaby pancerz), zmieniającymi się wymaganiami w okresie realizacji programu oraz opieraniem się na niedojrzałych i niesprawdzonych technologiach²³.

CZWARTA DEBATA NA TEMAT KOŃCA ERY CZOŁGÓW – II WOJNA W LIBANIE

Kolejna debata na temat „końca ery czołgów” miała miejsce po zakończeniu II wojny w Libanie w 2006 roku. Największym zagrożeniem dla wojsk pancernych i zmechanizowanych IDF okazały się podobnie jak w 1973 roku przeciwpancerne pociski kierowane i granatniki. W ciągu 34 dni Hezbollah uszkodził 50 izraelskich czołgów, przebijając pancerze w 21 przypadkach, zabijając przy tym 30 członków załogi²⁴. Szacuje się, że użytych zostało łącznie ponad 1000 pocisków takich jak: AT-3 SAGGER (Malutka), AT-4 Spigot (Fagot), AT-5 Spandrel (Konkurs), irański Toophan, AT-13 Metis czy AT-14 Kornet-E. Największym wyzwaniem dla załóg izraelskich czołgów okazały się rosyjskiej produkcji wyrzutnie AT-14 Kornet o zasięgu 5 km. Wyposażone były w celownik termowizyjny umożliwiający prowadzenia działań w porze nocnej, czy półautomatyczne kierowanie pociskiem po linii obserwacji SACLOS (Semi-Automatic Command to Line of Sight), polegające na tym, iż operator po jego wystrzeleniu musi utrzymać

²² *Army Future Combat System (FCS) "SpinOuts" and Ground Combat Vehicle (GCV): Background and Issues for Congress*, Congressional Research Service, <https://crsreports.congress.gov/product/pdf/RL/RL32888/20> (dostęp: 27.11.2024).

²³ K. Osborn, *The U.S. Army's Future Combat Systems Is the Ghost That Won't Go Away*, <https://nationalinterest.org/blog/buzz/us-army-s-future-combat-systems-ghost-wont-go-away-173473> (dostęp: 27.11.2024).

²⁴ *Missiles and Rockets of Hezbollah*, <https://missilethreat.csis.org/country/hezbollahs-rocket-arsenal/> (dostęp: 28.08.2024).

celownik, podczas gdy system elektroniczny sam naprowadza pocisk na cel. Co istotne pociski mogły przebijać pancerz o grubości nawet 1200 mm. Jak podkreślił Anthony Cordesman, ATGM powodowały straty nie tylko wśród załóg czołgów, ale także w oddziałach piechoty. Pociski wystrzelwane przez AT-14 Kornet skutecznie przebijały ściany budynków, w których znajdowali się izraelscy żołnierze, powodując większą ilość ofiar niż w trakcie bezpośrednich walk z bojownikami Hezbollahu²⁵. Zaskoczenie dla IDF było tym większe, ponieważ czołgi Merkawa projektowane były z myślą o maksymalnej ochronie załogi poprzez zastosowanie ciężkiego pancerza i tylnego wjazdu ratunkowego. Nacisk położony na przetrwanie załogi nie wynikał wyłącznie ze względów humanitarnych, ale faktu, że mały kraj, taki jak Izrael nie jest w stanie zbudować dużych wojsk pancernych z odpowiednią ilością wyszkolonych załóg. W przypadku ponoszenia strat w czasie wojny, jego możliwości zastępowania zniszczonych maszyn mogą się szybko wyczerpać. Czołg Merkawa zaprojektowano w taki sposób, aby można go było szybko naprawić, co stało specjalnością wojsk pancernych Izraela. Pierwsza generacja tego rodzaju maszyn pojawiła się w latach 70. XX wieku i wkrótce została rozmieszczona w Libanie w 1982 roku. Ulepszona wersja Merkawa Mk 4 pojawiła się w 2004 roku i to ona wzięła udział w walkach z Hezbollahem. Pomimo licznych ulepszeń bojownicy Hezbollahu przygotowali się do jego zwalczania, celując w najbardziej wrażliwe punkty czołgu, czego efektem było 20% skuteczność przebijania pancerza²⁶. Niemal natychmiast po zakończeniu II wojny w Libanie pojawiły się głosy sugerujące koniec „ery czołgów”. Nie wpłynęły one jednak na dalszy los izraelskich wojsk pancernych. Oficerowie IDF uznali, że Merkawy pozostaną na wyposażeniu wojsk lądowych, jednak ich załogi muszą zostać przeszkolone w zakresie zwalczania zespołów ATGM. Ponadto wprowadzono kilka dodatkowych rozwiązań na poziomie doktrynalnym i technologicznym. Podobnie jak w 1973 roku położono nacisk na siłę ognia oraz wzmocnienie piechotą atakujących czołgów. Zakładano, że umożliwi to skuteczną walkę z przeciwnikiem nawet na odległości 100 metrów²⁷. Konieczne było także wprowadzenie w życie rozwiązań o charakterze defensywnym, które dodatkowo chroniłyby czołgi i ich załogi. W 2010 roku na czołgach Merkawa i BWP Namer rozpoczęto instalowanie systemu aktywnej ochrony (Active Protection System) Trophy. System

²⁵ A. H. Cordesman, G. Sullivan, D. Sullivan, *Lessons of the 2006 Israeli – Hezbollah War*, The Center for Strategic and International Studies, Washington 2007, s. 108-111.

²⁶ A. McGregor, *Hezbollah's Creative Tactical Use of Anti-Tank Weaponry*, <https://jamestown.org/program/hezbollahs-creative-tactical-use-of-anti-tank-weaponry/> (dostęp: 28.08.2024).

²⁷ D. Johnson, *The Tank is Dead: Long Live the Javelin, The Switchblade, the...?* op. cit., <https://warontherocks.com/2022/04/the-tank-is-dead-long-live-the-javelin-the-switchblade-the/> (dostęp: 28.08.2024).

ten wykorzystuje radar kierowania ogniem AESA (Elta Active Electronically-Scanned Array) z czterema antenami płaskoekranowymi zapewniającymi pole widzenia 360 stopni. Po wykryciu nadlatującego pocisku komputer oblicza jego wektor podejścia oraz optymalny kąt prowadzenia ognia. W dwóch obrotowych wyrzutniach znajdujących się na bokach pojazdu umieszczone zostały pociski, które po wystrzeleniu eksplodują w pobliżu pocisku tworząc chmurę odłamków. Trophy może niszczyć kilka nadlatujących pocisków zarówno przeciwpancernych, jak również kumulacyjnych. Przekazuje informacje o kierunku ataku załodze czołgu, umożliwiając tym samym lokalizację wroga i jego eliminację²⁸. Skuteczność systemu sprawdzona była w sierpniu 2014 roku, kiedy Izrael podjął decyzję o przeprowadzeniu operacji wojskowej w Strefie Gazy. Jak się później okazało była ona dużo bardziej skuteczna niż interwencja w Libanie. Nie potwierdzono straty ani jednego czołgu i bojowego wozu piechoty Namer. Uszkodzone zostały inne pojazdy opancerzone, takie jak M113, co wiązało się jednak z ich starzejącą się konstrukcją²⁹.

PIĄTA DEBATA NA TEMAT KOŃCA ERY CZOŁGÓW – WOJNA W GÓRSKIM KARABACHU

Piąta debata na temat końca ery czołgów odbyła się po zakończeniu wojny w Górskim Karabachu. W 44-dniowym konflikcie mającym charakter klasycznej walki o terytorium starły się siły zbrojne Armenii i Azerbejdżanu. Chociaż Armenia formalnie nie ogłosiła kapitulacji, wynik był jednoznaczny. Azerbejdżan zadał wojskom ormiańskim niepodważalny cios, niszcząc wiele jednostek sprzętu wojskowego oraz zajmując strategiczne miasto Szusza. Pojawiły się wówczas głosy, podkreślające kluczową rolę bezzałogowych statków powietrznych, a przede wszystkim dronów kamikadze. Niektórzy obserwatorzy postawili następujące pytanie: czy w związku z łatwością, z jaką UAV niszczyły ormiańskie czołgi, nadchodzi koniec broni pancernej? Z jednej strony dysproporcja w stratach techniki wojskowej poniesionej przez obie strony była olbrzymia. Armenia straciła łącznie 1676 jednostek sprzętu wojskowego, w tym 255 czołgów, 82 bojowych wozów piechoty, 250 jednostek artylerii holowanej i 84 wyrzutni rakietowych. Azerbejdżan stracił „tylko” 243 jednostki sprzętu wojskowego, w tym 62 czołgi³⁰. Obie strony używały na szeroką skalę bezzałogowych statków powietrznych. Armenia lekkich dronów rozpoznawczych

²⁸ Trophy. Active protection system, <https://www.militarytoday.com/tanks/trophy.htm> (dostęp: 28.08.2024).

²⁹ A. Feickert, *Army and Marine Corps Active Protection System (APS)*, <https://sgp.fas.org/crs/weapons/R44598.pdf> (dostęp: 28.08.2024).

³⁰ *The Fight For Nagorno-Karabakh: Documenting Losses On The Sides Of Armenia And Azerbaijan*, <https://www.oryxspioenkop.com/2020/09/the-fight-for-nagorno-karabakh.html> (dostęp: 29.08.2024).

krajowej produkcji takich jak: Krunk i X-55 oraz amunicji krążącej Hresh. Azerbejdżan zgromadził znacznie większy arsenał, na który składały się maszyny produkcji izraelskiej, tureckiej i krajowej: Harop, Orbiter 1K, Orbiter-3, SkyStriker, Hermes 450, Hermes 900, Heron, czy Bayraktar TB2. Szczególnie ważną rolę odegrały drony: Harop i Bayraktar TB-2. W związku z tym, że Harop jest bronią typu SEAD (Suppression of Enemy Air Defenses)³¹ jego celem były przede wszystkim ormiańskie systemy radarowe. Aby oszukać systemy obrony przeciwlotniczej przeciwnika Azerbejdżan zastosował innowacyjną taktykę polegającą na zastosowaniu dodatkowych dronów - wabików Antonow-2 (AN-2). W pierwszej kolejności wystrzeliwano bezzałogowce AN-2, które były śledzone i niszczone przez systemy takie jak: SA-8, SA-13, czy SA-10. W tym czasie Harop odbierał sygnał radarowy i kierował się w kierunku ormiańskich radarów. Bayraktar TB-2 okazał się natomiast bardzo skuteczną bronią wykorzystywaną przeciwko bojowym wozom piechoty i czołgom. Według powszechnie dostępnych danych TB-2 zniszczyły 89 czołgów T-72, 29 pojazdów opancerzonych, 131 jednostek artylerii, 61 wyrzutni rakiet, 543 ciężarówek, 9 systemów radarowych i 15 systemów rakiet ziemia – powietrze (SAM). Z drugiej strony przebieg walk pokazał, jak wiele ograniczeń posiadają nawet najlepsze drony oraz jak ważną rolę odegrały wojska lądowe. Bayraktar TB-2 nie mógł być kontrolowany za pomocą satelitów, co znacząco ograniczało jego zasięg do 150 km. Ponadto sukces w wojnie nie byłby możliwy, gdyby nie piechota zmechanizowana i prowadzenie operacji połączonych na wzór doktryny NATO. Kiedy drony kamikadze i artyleria dokonywały skutecznych uderzeń na linie ormiańskie i ich zaplecze, piechota zmechanizowana przejmowała kontrolę nad terytorium³². Najważniejsze walki rozegrały się o miasto Susza, położone kilka kilometrów na południe od Stepanakertu – stolicy Górskiego Karabachu. W czasie szturmów ze względu na mgłę Azerbejdżan nie mógł skorzystać ze swojej największej przewagi, jaką były nowoczesne drony i artyleria. Wykorzystane zostały natomiast liczne pododdziały sił specjalnych, które pod osłoną nocy okrążały miasto. Odcięcie obrońców od pomocy z zewnątrz doprowadziło do spadku morale. Pojawiła się nawet informacja, że Suszę opuścił dowódca wojsk ormiańskich. Ostatecznie w mieście pozostało ponad 2000 obrońców, którzy podjęli walkę w terenie zurbanizowanym, z Azerskimi siłami specjalnymi, a następnie zmechanizowanymi. Wobec znaczącej przewagi przeciwnika, byli jednak skazani na porażkę. 10 listopada 2020 roku premier Armenii Nikol Paszynian podpisał

³¹ Broń przeznaczona do zwalczania systemów obrony przeciwlotniczej.

³² J. Postma, *Drones over Nagorno-Karabakh: A glimpse at the future war?* <https://www.jstor.org/stable/48638213?seq=1> (dostęp: 3.09.2024).

nierówny układ pokojowy, na podstawie którego Armenia oddała wszystkie obszary Górskiego Karabachu zajęte w czasie działań wojennych przez Azerbejdżan³³.

Tabela 1

Debaty na temat przyszłości broni pancernej i „końca ery czołgów”

	Kiedy miała miejsce debata	Czołg podstawowy	Broń przeciwpancerna	Reakcja na broń przeciwpancerną
I debata	20-lecie międzywojenne pod wpływem doświadczeń I wojny światowej i II wojna światowa	Brytyjski Mark V Francuski Renault FT	Niemieckie działo przeciwpancerne Pac-36 Niemieckie działo przeciwpancerne TAK 1918	
II debata	Lata 70. XX wieku pod wpływem wojny Jom Kippur z 1973 roku	Izraelski czołg M60A1	Radziecki ATGM SAGGER na wyposażeniu armii egipskiej	Niszczenie ATGM za pomocą artylerii i piechoty, montowanie dodatkowych karabinów maszynowych na czołgach i pojazdach opancerzonych
III debata	Przełom XX i XXI wieku pod wpływem I wojny w Zatoce Perskiej w 1991 roku	Radzieckie czołgi w irackiej armii T-55, T-72	Czołg M1A1 Abrams, samolot bliskiego wsparcia A-10, helikopter szturmowy AH-64 Apache, PPK Javelin	
IV debata	Po zakończeniu II wojny w Libanie w 2006 roku	Izraelski czołg Merkawa	Rosyjski AT-14 Kornet, AT-13 Metis, AT-5 Spandrel, AT-4 Spigot, AT-3 Sagger, irański Toophan;	Instalowanie na czołgach Merkawa i BWP Namer systemu obrony aktywnej Trophy. Wzmocnienie nacierających czołgów dodatkowymi oddziałami piechoty, co umożliwiło skrócenie dystansu walki z przeciwnikiem do 100 metrów

³³ J. Spencer, H. Ghoorhoo, *The Battle of Shusha City and the Missed Lessons of the 2020 Nagorno – Karabakh War*, <https://mwi.westpoint.edu/the-battle-of-shusha-city-and-the-missed-lessons-of-the-2020-nagorno-karabakh-war/> (dostęp: 3.09.2024).

V debata	Po zakończeniu wojny w Górskim Karabachu w 2020 roku	Ormiański T-72	Bayraktar TB-2	
VI debata	W czasie wojny rosyjsko – ukraińskiej 2022-2025	Rosyjskie czołgi T-62, T-72, T-80, T-90	ATGM Javelin, Stugna-P, NLAW, Korsar, Kombat, Panzerfaust-3, granatniki: M72, AT-4 na wyposażeniu armii ukraińskiej	Zaprzestanie prowadzenia głębokich manewrów w oparciu o czołgi i bojowe wozy piechoty. Nasycenie grup uderzeniowych piechotą i artylerią. Wykorzystywanie czołgów jako wsparcia ogniowego piechoty

Źródło: opracowanie własne

SZÓSTA DEBATA NA TEMAT KOŃCA ERY CZOŁGÓW – WOJNA ROSYJSKO – UKRAIŃSKA

Obecna debata na temat przyszłości broni pancernej opiera się na doświadczeniach wojny rosyjsko – ukraińskiej, która okazała się dla czołgów kolejną „maszynką do mielenia mięsa”. Według danych przedstawionych przez portal Oryx z połowy marca 2024 roku, Rosja straciła 20900 jednostek techniki wojskowej, w tym 3829 czołgów. Ukraina 8321 jednostek techniki wojskowej, w tym 1118 czołgów³⁴. Szacuje się, że na początku wojny Rosja wykorzystywała ponad 3000 czołgów, co oznacza, że wszystkie biorące udział w inwazji zostały zniszczone³⁵. Dane ukraińskie są znacznie większe, co wynikać może nie tylko z prowadzonej wojny informacyjnej, ale także sposobu liczenia strat. Obejmują one bowiem nie tylko czołgi podstawowe, ale także bojowe wozy piechoty. Zdaniem brytyjskiego wywiadu, kiedy połączy się straty czołgów od początku inwazji do wiosny 2024 roku (2600) i bojowych wozów piechoty (4900) są one zbliżone do raportów ukraińskich³⁶. Kolejne pytania o zasadności użycia czołgów pojawiły się po walkach pod Wuhłedarem, jak miała miejsce na początku 2023 roku. Zdaniem obserwatorów była to dotychczas największa bitwa z użyciem broni pancernej. Miasto bronione było przez elementy ukraińskiej 72. Brygady Zmechanizowanej – elitarniej jednostki, która rok

³⁴ *Attack On Europe: Documenting Russian Equipment Losses During The Russian Invasion Of Ukraine*, op. cit., <https://www.oryxspioenkop.com/2022/02/attack-on-europe-documenting-equipment.html> (dostęp: 4.09.2024).

³⁵ M. Bruszewski, M. Kozubel, M. Szopa, *Wojna rosyjsko – ukraińska. Pierwsza faza*, Wydawnictwo Bellona, Warszawa 2023, s. 95.

³⁶ Ch. York, *As Russian tank losses in Ukraine continue to mount, here's what you need to know*, <https://kyivindependent.com/as-russian-tank-losses-in-ukraine-continue-to-mount-heres-what-you-need-to-know/> (dostęp: 9.09.2024).

wcześniej powstrzymywała Rosjan w czasie bitwy o Kijów. Nacierają grupy bojowe 155. Brygady Zmechanizowanej i 40. Brygady Piechoty Morskiej wspierane przez jednostki artylerii, w tym ciężkie wyrzutnie termobaryczne TOS-1A, śmigłowce szturmowe Mi-28 i Ka-52. Spodziewając się ataku, Ukraińcy przeczucili z kolei pod Wuhłedar samobieżne haubice kołowe CAESAR z 55. Samodzielnej Brygady Artylerii. Walki rozpoczęły się już 1 lutego, kiedy rozbita została grupa pancerna 155. Brygady Zmechanizowanej, nacierająca za pomocą BWP-2 i czołgów T-80BW. Wówczas zginąć miał dowódca 14. Brygady Specjalnego Przeznaczenia płk. Siergiej Pojajkow, co wskazuje, że rosyjskie siły specjalne obecne były pod Wuhłedarem³⁷. Dowództwo rosyjskie postanowiło przeprowadzić manewr oskrzydający, omijając miasto od wschodu. Ruch kolumn pojazdów opancerzonych wykryty został przez drony, które następnie naprowadziły ogień ukraińskiej artylerii. Próbując schronić się przed ogniem artylerii czołgi i bojowe wozy piechoty wjeżdżały na pola minowe. Spowodowało to utratę w krótkim czasie ponad 30 pojazdów³⁸.

Według danych przedstawionych przez Institut Action Résilience we wrześniu 2023 roku Rosja wciąż posiadała 6000 czołgów. Każdego roku wojny zakłady produkcyjne i remontowe są w stanie wysłać do walki 390 maszyn w odstępach trzymiesięcznych. W raporcie przedstawione zostały także trzy scenariusze wykorzystania broni pancernej do 2025 roku uzależnione od sytuacji na froncie. Scenariusz pierwszy zakładał utrzymanie się sytuacji, jaka miała miejsce jesienią 2023 roku, czyli dzienny współczynnik strat wynoszący 2,5 sztuki. Gdyby intensywność walk prowadzona była na tym samym poziomie mogłoby dojść do wyczerpywania się czołgów T-72 i stopniowej całkowitej neutralizacji T-80. Czołgi T-62 stałyby się liczniejsze od T-72 ze względu na wprowadzanie do służby istniejących zapasów magazynowych. Scenariusz ten doprowadziłby zatem Rosję do całkowitej niezdolności rozmieszczania więcej niż jednej brygady pancernej na teatrze działań wojennych. Scenariusz drugi przewidywał wzrost strat czołgów po stronie rosyjskiej spowodowanej nowymi ukraińskimi natarciami do poziomu 15 dziennie, a następnie po ustabilizowaniu się sytuacji do 2 maszyn dziennie. Udałe ukraińskie ataki doprowadziłyby w przyspieszonym tempie do zniszczenia będących w służbie większości rosyjskich maszyn. Ilość wszystkich dostępnych modeli spadłaby do minimum poza strategicznym odwozem. Kreml nie byłby w stanie sformować ani jednej nowej dywizji pancernej

³⁷ M. Gawęda, *Walki o Wuhłedar. Anatomia bitwy*, <https://defence24.pl/sily-zbrojne/walki-o-wuhledar-anatomia-bitwy-analiza?srsId=AfmBOor4dD2BD31FEI8Bwp1bc64CTzVXhTnSQgw11bkVtyXmiBEMEAjL> (18.09.2024).

³⁸ A. Paier, *Tanks in the Russo – Ukrainian War*, <https://www.ceeol.com/search/article-detail?id=1247508> (dostęp: 18.09.2024).

i swoją aktywność na Ukrainie musiałyby ograniczyć wyłącznie do obrony zdobytych obszarów i terytorium własnego państwa. Scenariusz trzeci zakładał stagnację na liniach frontu i redukcję dziennych strat w broni pancernej do 2 czołgów po stronie rosyjskiej. Sytuacja ta umożliwiłaby przetrwanie brygad pancernych i ich uzupełnienie o nowe maszyny. Proces ten przebiegałby stopniowo i nie pozwoliłby na odzyskanie potencjału, jaki posiadała Rosja przed inwazją. Dałby jednak możliwość utworzenia pod koniec 2024 roku nowej jednostki pancerniej³⁹. Niniejszy raport nie uwzględniał jednak scenariuszy niekorzystnych dla Ukrainy, sytuacji, w których dostawy nowych czołgów i amunicji ze strony zachodnich sojuszników zostaną wstrzymane lub znacząco wzrosną straty zadawane przez wojsko rosyjskie.

W toczącej się debacie na temat końca ery czołgów wzięło do tej pory wielu badaczy, wojskowych i dziennikarzy, m.in.: David Johnson, Anton Paier, Chris York⁴⁰, Frank Gardner⁴¹, Fabrice Wolf⁴², czy David Axe. David Johnson na łamach *War on the Rocks*, poruszył wątek robotyzacji wojsk lądowych, zadając pytanie, czy nie nadeszła odpowiednia pora, aby wyposażać je w bezzałogowe pojazdy naziemne. Takie rozwiązanie wydaje się atrakcyjne, biorąc pod uwagę fenomen bezzałogowych statków powietrznych trwający nieprzerwanie od czasu, kiedy po raz pierwszy użyte zostały na masową skalę w czasie wojny ze światowym terroryzmem po 11 września 2001 roku. W przeciwieństwie jednak do dronów, rozwój lądowych bezzałogowców byłby utrudniony z kilku powodów. Po pierwsze środowisko lądowe jest o wiele bardziej „zaśmieczone” niż domena powietrzna. Tereny zalesione, wzgórza, rzeki, obszary zurbanizowane – wszystkie utrudniałyby poruszanie się autonomicznych maszyn. Po drugie robot, podobnie jak czołg załogowy najprawdopodobniej w taki sam sposób narażony będzie na uderzenie PPK, dronów oraz pocisków artyleryjskich⁴³. Wątek ten poruszył także Anton Paier w artykule, który opublikowany został przez estońską akademię wojskową. Jego zdaniem, pomimo licznych start w broni pancernej, jakie poniosły obie strony konfliktów, są one niezbędne do prowadzenia

³⁹ *How Many Tanks Left for Russia Now? Study of Russian Army's Tanks Stockpile Since the Beginning of Ukraine's Invasion*, Institut Action Resilience, <https://institutactionresilience.fr/publications.php> (dostęp: 10.09.2024).

⁴⁰ Ch. York, *As Russian tank losses in Ukraine continue to mount, here's what you need to know*, <https://kyivindependent.com/as-russian-tank-losses-in-ukraine-continue-to-mount-heres-what-you-need-to-know/> (dostęp: 30.09.2024).

⁴¹ F. Gardner, *Ukraine war: Is the tank doomed?* <https://www.bbc.com/news/uk-61967180> (dostęp: 30.09.2024).

⁴² F. Wolf, *Is the end of the battle tank in sight in the conflict in Ukraine?* <https://meta-defense.fr/en/2024/04/25/late-battle-tank-in-ukraine/> (dostęp: 30.09.2024).

⁴³ D. Johnson, *The Tank is Dead: Long Live the Javelin, the Switchblade, the...?* op. cit., <https://warontherocks.com/2022/04/the-tank-is-dead-long-live-the-javelin-the-switchblade-the/> (dostęp: 28.08.2023).

operacji zaczepnych i zajmowania terytorium przeciwnika. Ich wyczerpanie z kolei może doprowadzić do sytuacji, w której jedna ze stron nie będzie zdolna do organizowania ofensywy i zmuszona zostanie wyłącznie do prowadzenia działań o charakterze defensywnym. Ponadto straty czołgów nie wynikały wyłącznie ze skutecznego użycia broni przeciwpancernej i artylerii, ale także braku wsparcia piechoty, rozpoznania i przeszkolenia, braku skutecznej obrony przeciwlotniczej oraz zaplecza logistycznego. Z czasem obie strony zaczęły stosować metody, mające na celu większą ochronę czołgów, takie jak większe wsparcie piechoty, bojowych wozów piechoty, czy kamuflaże. W przypadku armii ukraińskiej jest to wsparcie udzielane przez amerykański BWP „Stryker”, „Bradley”, czy niemiecki „Marder”. W przypadku armii rosyjskiej BWP „Terminator”⁴⁴. David Axe na łamach „Telegraph” stwierdził, że sytuacja, którą obserwujemy na Ukrainie sugeruje stwierdzenie, że czołg, który dominował w wojnie lądowej przez stulecie został „ranny”, ale nie „martwy”. Za ranę odpowiadają głównie bezzałogowe statki powietrzne, które uderzają w górną – słabiej opancerzoną część maszyn. Zagrożeniem może być nawet niewielki dron typu FPV, którego cena rynkowa sięga kilkuset lub kilku tysięcy dolarów. Szacuje się, że każdego miesiąca Ukraina produkuje nawet do 50 000 dronów jednorazowego użytku. Rosja nieco mniej. Nie należy się jednak spodziewać, że drony przyczynią się do całkowitego wycofania broni pancerniej. Rozwiązaniem jest dodanie pancerza w górnej części maszyny kosztem przedniej. Zastosowali je wiele lat temu szwedzcy inżynierowie, kiedy dodali grubo pancerz w górnej części swoich czołgów Strv 122, będących zmodernizowaną wersją niemieckich Leopardów 2. Szwedzi obawiali się zniszczenia czołgów atakami raketowymi, wprowadzone rozwiązanie pozwoliło równocześnie zneutralizować przyszłe zagrożenia, jakimi są ataki dronów FPV. Do lipca 2024 roku Szwecja przekazała Ukrainie co najmniej 10 Strv 122, które przetrwały wiele ataków rosyjskich bezzałogowców. Przyszłe modernizacje czołgów powinny zatem bardziej przypominać Strv 122, mniej natomiast T-72, T-90, M-1 Abrams, czy Leopard 2⁴⁵.

Pomimo bardzo dużej ilości czołgów, jaka jest używana w wojnie rosyjsko – ukraińskiej, nie doszło w czasie jej trwania do dużych bitew pancernych, jakich jakie miały miejsce w czasie I wojny w Zatoce Perskiej. Powodem jest długa linia frontu oraz stosunkowo mało liczne armie,

⁴⁴ A. Paier, op. cit., <https://www.ceeol.com/search/article-detail?id=1247508> (dostęp: 18.09.2024).

⁴⁵ D. Axe, *'Dismantled...For Spare Parts.' Russians Attack With Their Best Tanks And Worst War Bikes-And Run Into Heavily-Armed Ukrainian Paratroopers*, <https://www.forbes.com/sites/davidaxe/2024/07/19/dismantled--for-spare-parts-russians-attack-with-their-best-tanks-and-worst-war-bikes-and-run-into-heavily-armed-ukrainian-paratroopers/> (dostęp: 30.09.2024).

biorąc pod uwagę rozległe tereny Ukrainy. Czołgi używane są z reguły w niewielkich pododdziałach (pluton, kompania, batalion), działając we współdziałaniu z innymi rodzajami wojsk lądowych. Ponadto wschodnia część Ukrainy jest znacznie bardziej zurbanizowana niż zachodnia część. Tam znajdują się takie ośrodki, jak: Charków, Połtawa, Dniepropietrowsk, Zaporże, Mikołajów, Kramatorsk, Krzemieńczuk, Melitopol, Mariupol, Donieck, Gorłówka, Ługańsk i Siewierodoneck⁴⁶.

PODSUMOWANIE

Pomimo rozwoju przeciwpancernych pocisków kierowanych, zbudowaniu broni atomowej, czy rosnącego znaczenia sił powietrznych, żadna z debat nie zakończyła się zwycięstwem przeciwników czołgów. Do „końca ery czołgów” nie doprowadziła nowa technika wojskowa (wyrzutnie przeciwpancerne SAGGER, Javelin), kryzysy finansowe skutkujące redukcją wydatków na siły zbrojne, ani zwolennicy koncepcji teoretycznych (rewolucji w sprawach wojskowych) podkreślający konieczność rozwoju lekkich, mobilnych brygad kosztem czołgów podstawowych. Hipoteza zawarta we wstępie pracy zweryfikowana została częściowo pozytywnie. Największy „kryzys czołgów” obok wojny Jom Kippur miał miejsce także w latach 90. XX wieku, kiedy znaczna część elity wojskowej i politycznej Stanów Zjednoczonych realizowała transformację sił zbrojnych według zasad rewolucji w sprawach wojskowych. „Złota era” czołgów przypadła na okres od II wojny światowej do lat 70. XX wieku. Dominacja sił powietrznych, jaka pojawiła się w czasie I wojny w Zatoce Perskiej ograniczyła, ale nie wyeliminowała użycia broni pancernej. Swoboda użycia czołgów zależy nie tylko od potencjału lotnictwa, ale także obrony przeciwlotniczej. Z drugiej strony bitwy pancerne, do jakich doszło w 1991 roku na pustyniach Iraku nie powtórzyły się. W czasie wojny rosyjsko - ukraińskiej czołgi używane są jako wsparcie piechoty oraz niezbędny środek do przeprowadzenia manewru. Jeśli dochodziło do bezpośrednich walk, przypominały one „pojedyunki pancerne”, a nie bitwy.

Od 2014 roku w zachodnich siłach zbrojnych obserwuje się przejście od „ery wojen ekspedycyjnych” do ery „konwencjonalnych wojen przyszłości”. Wojna rosyjsko – ukraińska tylko przyspieszyła ten trend. Holandia, która w 2011 roku całkowicie zrezygnowała z czołgów,

⁴⁶ *Cities in Europe and Central Asia, Ukraine*, World Bank, <https://documents1.worldbank.org/curated/en/294341511956937400/pdf/121735-BRI-P154478-PUBLIC-Ukraine-Snapshot-Print.pdf> (dostęp: 30.09.2024).

ogłosiła zamiar utworzenia nowego batalionu składającego z prawie 50 maszyn Leopard 2A8⁴⁷. W czerwcu 2024 roku agencja prasowa Reuters poinformowała, że także Niemcy zamierzają zamówić 105 czołgów Leopard 2 A8 za kwotę 2,93 mld euro. Miałyby one wzmocnić brygadę Bundeswehry stacjonującą na Litwie, a reszta zostałaaby rozlokowana na terenie kraju. Łączna liczba czołgów, jakimi będą dysponować Niemcy przekroczy 350⁴⁸. Kolejnym państwem, które rozważa zakup najnowszej wersji Leopardów jest Dania. Rząd tego kraju zamierza utworzyć nowy batalion na bazie ponad 50 maszyn. Szacuje się, że jego roczne utrzymanie wynosić będzie od 315-350 mln USD. W szczytowym okresie zimnej wojny wojska lądowe Danii posiadały prawie 1000 czołgów, w 2011 roku cięcia budżetowe zmusiły ministerstwo obrony narodowej do całkowitej rezygnacji z wojsk pancernych. Zaplanowaną inwestycję należy w związku z tym traktować jako ich odbudowę⁴⁹. Najbardziej zdecydowane kroki dotyczące rozbudowy wojsk pancernych podjęte zostały w Polsce. Po wybuchu wojny rosyjsko – ukraińskiej rząd zdecydował o nabyciu 1000 czołgów K2 Black Panther zaprojektowanych w Korei Południowej oraz 366 amerykańskich czołgów M1 Abrams (w tym 250 nowych i 116 używanych). Biorąc pod uwagę 247 używanych obecnie czołgów Leopard 2A5 i 2PL, Polska będzie miała do dyspozycji łącznie 1613 czołgów. Postawi to kraj na czele europejskich sił pancernych oraz wiodących potęg lądowych na kontynencie⁵⁰. Obok programów zakupowych, kolejnym obserwowanym obecnie trendem jest dążenie przez państwa do modernizacji posiadanych czołgów. Związana jest ona nie tylko z większą siłą ognia, systemami C2, czy manewrowością, ale także zastosowaniem nowych technologii, takich jak: analiza danych, sztuczna inteligencja, biotechnologia czy automatyka. W 2020 roku amerykańska agencja badawcza DARPA uruchomiła program Robotic Autonomy in Complex Environments with Resiliency (RACER), celem opracowania algorytmów, za pomocą których możliwe będzie zdalne sterowanie czołgami i innymi wojskowymi pojazdami opancerzonymi. Pierwsze testy miały miejsce pod koniec 2023 roku i zakończyły się wydaniem komunikatu, że uczestniczące w nich pojazdy samodzielne przejechały 48 km w „trybie

⁴⁷ *Breaking News: Netherlands to announce creation of new battalion with 50 Leopard 2A8 tanks*, <https://armyrecognition.com/news/army-news/army-news-2024/breaking-news-netherlands-to-announce-creation-of-new-tank-battalion-with-50-leopard-2a8-tanks> (dostęp: 18.09.2024).

⁴⁸ S. Siebold, *Germany to order 105 Leopard tanks to equip German brigade in Lithuania*, <https://www.reuters.com/world/europe/germany-order-105-leopard-tanks-equip-german-brigade-lithuania-2024-06-20/> (dostęp: 18.09.2024).

⁴⁹ J. Saballa, *Dutch Army to Have Own Tank Battalion for First Time in 13 Years: Report*, <https://thedefensepost.com/2024/09/05/dutch-army-tank-battalion/> (dostęp: 18.09.2024).

⁵⁰ *Poland Emerges as Europe's Leading Main Battle Tank Power*, <https://armyrecognition.com/news/army-news/army-news-2024/poland-emerges-as-europes-leading-main-battle-tank-power> (dostęp: 20.09.2024).

autonomicznym podążania zaplanowaną trasą”⁵¹. Przyglądając się uważnie wojnie rosyjsko – ukraińskiej, modernizacje własnych czołgów przeprowadzają również Chińczycy. Najbardziej powszechnie używaną maszyną w Państwie Środka jest ZTZ-99 znany również jako Typ 99. Chociaż należy on do tej samej rodziny czołgów, jak wcześniej wyprodukowane, wyposażony został w szereg ulepszeń, takich jak: modułowy wybuchowy pancierz reaktywny w stylu Leoparda 2, czy aktywny system ochrony laserowej. Chiny w ciągu ostatnich dwóch dekad wyprodukowały ponad 1200 czołgów tego rodzaju⁵².

BIBLIOGRAFIA

REFERENCES LIST

PIŚMIENNICTWO

LITERATURE

- Air War Over Sinai; How the Contest Between Israel's Elite Fighter jets and Egypt's Surface to Air Missile Batteries War Key to Determining the Outcome of the Yom Kippur War*, <https://militarywatchmagazine.com/article/air-war-over-sinai-how-the-contest-between-israel-s-elite-fighter-jets-and-egypt-s-surface-to-air-missile-batteries-was-key-to-determining-the-outcome-of-the-yom-kippur-war-part-two>.
- Attack On Europe: Documenting Russian Equipment Losses During The Russian Invasion Of Ukraine*, <https://www.oryxspioenkop.com/2022/02/attack-on-europe-documenting-equipment.html>.
- Axe D., *'Dismantled...For Spare Parts.'* *Russians Attack With Their Best Tanks And Worst War Bikes-And Run Into Heavily-Armed Ukrainian Paratroopers*, <https://www.forbes.com/sites/davidaxe/2024/07/19/dismantled--for-spare-parts-russians-attack-with-their-best-tanks-and-worst-war-bikes-and-run-into-heavily-armed-ukrainian-paratroopers/>.
- Blumberg A., *Tank Clash in the Sinai*, <https://warfarehistorynetwork.com/article/tank-clash-in-the-sinai/>.
- Breaking News: Netherlands to announce creation of new battalion with 50 Leopard 2A8 tanks*, <https://armyrecognition.com/news/army-news/army-news-2024/breaking-news-netherlands-to-announce-creation-of-new-tank-battalion-with-50-leopard-2a8-tanks>.
- Bruszewski M., Kozubel M., Szopa M., *Wojna rosyjsko – ukraińska. Pierwsza faza*, Wydawnictwo Bellona, Warszawa 2023.
- Carlin M., *China's Type 99 Main Battle Tank: A Threat to the U.S. Military*, <https://nationalinterest.org/blog/buzz/chinas-type-99-main-battle-tank-threat-us-military-208716>.

⁵¹ K. Houser, *DARPA is testing this autonomous tank with glowing "eyes"*, <https://www.freethink.com/robots-ai/autonomous-tank> (dostęp: 20.09.2024).

⁵² M. Carlin, *China's Type 99 Main Battle Tank: A Threat to the U.S. Military*, <https://nationalinterest.org/blog/buzz/chinas-type-99-main-battle-tank-threat-us-military-208716> (dostęp: 20.09.2024).

Cieślarczyk M., Chojnacki Z., Mróz M., Sirko S., *Metody, techniki i narzędzia badawcze oraz elementy statystyki stosowane w pracach magisterskich i doktorskich*, Wydawnictwo Akademii Obrony Narodowej, Warszawa 2006.

Cordesman A. H., Sullivan G., Sullivan D., *Lessons of the 2006 Israeli – Hezbollah War*, The Center for Strategic and International Studies, Washington 2007.

Feickert A., *Army and Marine Corps Active Protection System (APS)*, <https://sgp.fas.org/crs/weapons/R44598.pdf>.

Gardner F., *Ukraine war: Is the tank doomed?* <https://www.bbc.com/news/uk-61967180>.

Gawęda M., *Walki o Wuhledar. Anatomia bitwy*, <https://defence24.pl/sily-zbrojne/walki-o-wuhledar-anatomia-bitwy-analiza?srsId=AfmBOor4dD2BD31FEI8Bwp1bc64CTzVXhTnSQgw11bkVtyXmiBEMEAjL>.

Houser K., *DARPA is testing this autonomous tank with glowing “eyes”*, <https://www.freethink.com/robots-ai/autonomous-tank>.

How Many Tanks Left for Russia Now? Study of Russian Army’s Tanks Stockpile Since the Beginning of Ukraine’s Invasion, Institut Action Resilience, <https://institutactionresilience.fr/publications.php>.

Jennings N. A., Trottier K., *The 1973 Arab-Israeli War: Insights for Multi-Domain Operations*, <https://www.ausa.org/publications/1973-arab-israeli-war-insights-multi-domain-operations>.

Johnson D., *The Tank is Dead: Long Live the Javelin, the Switchblade, the...?*, <https://warontherocks.com/2022/04/the-tank-is-dead-long-live-the-javelin-the-switchblade-the/>.

Lambeth B. S., *AirLand Reversal*, <https://www.airandspaceforces.com/PDF/MagazineArchive/Documents/2014/February%202014/0214reversal.pdf>.

Lanberth B. S., *The Winning of Air Supremacy in Operation Desert Storm*, <https://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/papers/2009/P7837.pdf>.

Lockwood D., *Tank Warfare in Ukraine – An Unspoken Reality Needs to be Heeded*, <https://dsm.forecastinternational.com/2023/10/18/tank-warfare-in-ukraine-an-unspoken-reality-needs-to-be-heeded-2/>.

McGregor A., *Hezbollah’s Creative Tactical Use of Anti-Tank Weaponry*, <https://jamestown.org/program/hezbollahs-creative-tactical-use-of-anti-tank-weaponry/>.

Missiles and Rockets of Hezbollah, <https://missilethreat.csis.org/country/hezbollahs-rocket-arsenal/>.

Newcott B., *The untold story of the world’s fiercest tank battle*, <https://www.nationalgeographic.com/history/article/untold-story-worlds-fiercest-tank-battle-gulf-war>.

Osborn K., *The U.S. Army’s Future Combat Systems Is the Ghost That Won’t Go Away*, <https://nationalinterest.org/blog/buzz/us-army-s-future-combat-systems-ghost-wont-go-away-173473>.

Paier A., *Tanks in the Russo – Ukrainian War*, <https://www.ceeol.com/search/article-detail?id=1247508>.

Poland Emerges as Europe’s Leading Main Battle Tank Power, <https://armyrecognition.com/news/army-news/army-news-2024/poland-emerges-as-europes-leading-main-battle-tank-power>.

Postma J., *Drones over Nagorno-Karabakh: A glimpse at the future war?* <https://www.jstor.org/stable/48638213?seq=1>.

Ripley T., *Wojna pancerna*, Strategia i Taktyka, Wydawnictwo Bellona, Warszawa 2003;

Saballa J., *Dutch Army to Have Own Tank Battalion for First Time in 13 Years: Report*, <https://thedefensepost.com/2024/09/05/dutch-army-tank-battalion/>.

Siebold S., *Germany to order 105 Leopard tanks to equip German brigade in Lithuania*, <https://www.reuters.com/world/europe/germany-order-105-leopard-tanks-equip-german-brigade-lithuania-2024-06-20/>.

Spencer J., Ghoorhoo H., *The Battle of Shusha City and the Missed Lessons of the 2020 Nagorno – Karabakh War*, <https://mwi.westpoint.edu/the-battle-of-shusha-city-and-the-missed-lessons-of-the-2020-nagorno-karabakh-war/>.

The Fight For Nagorno-Karabakh: Documenting Losses On The Sides Of Armenia And Azerbaijan, <https://www.oryxspioenkop.com/2020/09/the-fight-for-nagorno-karabakh.html>.

Trophy. Active protection system, <https://www.militarytoday.com/tanks/trophy.htm>.

Wolf F., *Is the end of the battle tank in sight in the conflict in Ukraine?* <https://meta-defense.fr/en/2024/04/25/late-battle-tank-in-ukraine/>.

York Ch., *As Russian tank losses in Ukraine continue to mount, here's what you need to know*, <https://kyivindependent.com/as-russian-tank-losses-in-ukraine-continue-to-mount-heres-what-you-need-to-know/>.

ŹRÓDŁA

SOURCES

Army Future Combat System (FCS) “SpinOuts” and Ground Combat Vehicle (GCV): Background and Issues for Congress, Congressional Research Service, <https://crsreports.congress.gov/product/pdf/RL/RL32888/20>.

Cities in Europe and Central Asia, Ukraine, World Bank, <https://documents1.worldbank.org/curated/en/294341511956937400/pdf/121735-BRI-P154478-PUBLIC-Ukraine-Snapshot-Print.pdf>.

Operation Desert Storm. Early Performance Assessment to Bradley and Abrams, United States General Accounting Office, Report to the Chairman, Subcommittee on Regulation, Business Opportunities, and Energy, Committee on Small Business, House of Representatives, <https://www.gao.gov/assets/nsiad-92-94.pdf>.

Soviet ATGMs Capabilities & Countermeasures, TRADOC BULLETIN, United States Army Training and Doctrine Command, February 1975, <https://apps.dtic.mil/sti/pdfs/ADA392786.pdf>.

Copyright (c) 2025 Tomasz Wójtowicz

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-ShareAlike 4.0 International License.

MAREK BRYLEW*

Uniwersytet Pomorski w Słupsku, Polska

JEZYDZI – TRUDNY POWRÓT DO DOMU YAZIDIS: A DIFFICULT RETURN TO HOME

ABSTRAKT: Po tragicznych wydarzeniach z 2014 roku, kiedy Jezydzi w Iraku zostali poddani niespotykanej brutalnej przemocy ze strony Islamskiego Państwa Iraku i Lewantu, tysiące z nich zmuszonych zostało do opuszczenia kluczowego dla ich tożsamości kulturowej i religijnej Sindżaru. W artykule dokonano analizy powrotu Jezydów do Sindżaru po wyzwoleniu regionu, z uwzględnieniem wyzwań związanych z odbudową infrastruktury, brakiem bezpieczeństwa oraz traumą społeczności. Opierając się na dostępnych raportach i danych humanitarnych, a także doniesieniach prasowych, artykuł odnosi się także do występujących problemów w odbudowie regionu. Wnioski wskazują, że występują znaczne trudności w stworzeniu Jezydom odpowiednich warunków do powrotu, a władze Iraku i Regionu Kurdystanu nie udzielają wystarczającego w tym zakresie wsparcia. Proces ten wymaga także większego wsparcia na poziomie międzynarodowym. Badanie podkreśla znaczenie długoterminowej pomocy humanitarnej i skutecznych działań politycznych w zapewnieniu trwałego pokoju i stabilności w regionie ważnym dla Jezydów.

SŁOWA KLUCZOWE: Irak, Jezydzi, Państwo Islamskie, Region Kurdystanu, Sindżar

ABSTRACT: After the tragic events of 2014, when Yazidis in Iraq were subjected to unprecedented brutal violence by the Islamic State of Iraq and the Levant, thousands of them were forced to leave Sinjar, which is crucial to their cultural and religious identity. This article examines the return of Yazidis to Sinjar after the liberation of the region, taking into account the challenges related to the reconstruction of infrastructure, lack of security and trauma of the community. Based on available reports, humanitarian data, and press reports, the article also addresses the problems in the reconstruction of the region. The conclusions indicate that there are significant difficulties in creating appropriate conditions for the return of Yazidis, and that the authorities of Iraq and the Kurdistan Region do not provide sufficient support in this regard. This process also requires greater support at the international level. The study emphasises the importance of long-term humanitarian assistance and effective political actions in ensuring lasting peace and stability in the region, which is important for Yazidis.

KEYWORDS: Iraq, Islamic State, Kurdistan Region, Sinjar, Yazidis

* dr Marek Brylew, Pomeranian University in Słupsk, Słupsk, Poland

 <https://orcid.org/0000-0003-3527-3431>, marek.brylew@upsl.edu.pl

Copyright (c) 2025 Marek Brylew. This work is licensed under a Creative Commons Attribution-ShareAlike 4.0 International License.

WPROWADZENIE

Kwestia Jezydów jak i ich trudna sytuacja w Iraku wynikająca z przeszkód stojących na drodze powrotu do regionu, ponownie stała się przedmiotem krótkotrwałej dyskusji po tym jak:

- na granicy z Polską, stwierdzono, że pośród uchodźców próbujących przekroczyć granicę Polski, znajdowali się Jezydzi, przedstawiciele grupy etniczno-religijnej, wywodzącej się z Północnego Iraku – Sindżaru, którzy do Polski dotarli z obozów uchodźców rozlokowanych na terenie Kurdystanu. Po 10 latach od ucieczki z Sindżaru, zajętego przez tak zwane Państwo Islamskie, Jezydzi podjęli decyzję nie o powrocie do dawnych miejsc zamieszkania, a o próbie przedostania się do Europy. Poprzez Armenię, dotarli do Mińska skąd wraz z innymi uchodźcami, próbowali dostać się na obszar Unii Europejskiej, stając się jednocześnie narzędziem jak i ofiarą wojny hybrydowej prowadzonej przez Federację Rosyjską. Dla większości z nich wyprawa ta była kolejnym traumatycznym przeżyciem. Bici, zmuszani do przekroczenia granicy, a następnie z niej zawracani, uwięzieni w pasie „ziemi niczyjej” i przemarznięci, cierpiąc z głodu, Jezydzi ponownie zostali pozostawieni sami sobie, bez jakiegokolwiek ochrony i bez prawa do azylu¹;

- niemiecki sąd w Frankfurtu skazał jednego z członków Islamskiego Państwa Iraku i Lewantu za zbrodnię ludobójstwa popełnioną na Jezydach, zbrodnię przeciwko ludzkości oraz handel ludźmi. Aresztowany w Grecji Taha al-Jumailly został skazany na dożywocie, a jego żona na 10 lat więzienia za zaniechanie pomocy maltretowanej i ostatecznie zamordowanej pięcioletniej dziewczynce². Zespół Śledczy ONZ ds. Promowania Odpowiedzialności za Zbrodnie Popełnione przez Daisz/Państwo Islamskie w Iraku i Lewancie (UNITAD) opublikował ostateczny Raport, w którym ustalono 1 444 potencjalnych sprawców zbrodni popełnionych w Iraku, w tym 469 biorących udział w ataku na Sindżar i masakrze w miejscowości Kodzo³

- minęło 10 lat od zbrodni ludobójstwa popełnionego przez terrorystów z Islamskiego Państwa Iraku i Lewantu na tej grupie etniczno-religijnej.

¹ Niemiecka prasa o kryzysie na granicy polsko-białoruskiej: „Polska sięga po wątpliwe metody”, DW, 1 października 2021, <https://www.dw.com/pl/niemiecka-prasa-o-kryzysie-na-granicy-polsko-bia%C5%82oruskiej-polska-si%C4%99ga-po-w%C4%85tpliwe-metody/a-59374435> (dostęp: 22.04.2022).

² Yazidi genocide: IS member found guilty in German landmark trial, BBC News, 30 listopada 2021, <https://www.bbc.com/news/world-europe-59474616> (dostęp: 22.04.2022).

³ Sixth report of the Special Adviser and Head of the United Nations Investigative Team to Promote accountability for Crimes Committed by Da'esh/Islamic State in Iraq and the Levant, United Nations Security Council, 3 maja 2021, S/2021/419, <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N21/104/70/PDF/N2110470.pdf?OpenElement> (dostęp: 22.04.2022).

Celem niniejszego artykułu jest przypomnienie zbrodni popełnionych na tej społeczności oraz analiza wyzwań i przeszkód, z którymi mierzą się Jezydzi podczas próby odbudowy swoich domów i życia w Sindżarze. Omówiono również rolę irackich i lokalnych władz w procesie przywracania stabilności w regionie. Artykuł podkreśla znaczenie międzynarodowego wsparcia humanitarnego, w zapewnieniu tej mniejszości możliwości bezpiecznego i godnego życia.

Na potrzeby niniejszego artykułu przyjęto hipotezę, że główna przeszkoda w powrocie Jezydów do Sindżaru wynika z braku stabilności politycznej i zagrożeń związanych z obecnością ugrupowań zbrojnych w regionie oraz traumy wywołanej ludobójstwem i przymusowymi przesiedleniami.

Dla wyjaśnienia i zrozumienia problemu niezbędne było przedstawienie tła historycznego, politycznego i społecznego obecnej sytuacji Jezydów w Iraku oraz analiza raportów międzynarodowych organizacji, przegląd artykułów naukowych i publikacji na temat ludobójstwa, przesiedleń i odbudowy Sindżaru. Ponadto w celu zrozumienia skali problemu i identyfikacji trendów zaprezentowano dane statystyczne, zawarte w raportach rządowych zawierających informacje dotyczące liczby powracających Jezydów, ich dostępu do szkół i opieki zdrowotnej.

JEZYDZI

Jezydzi to przedstawiciele wywodzącej się z islamu religii, która wchłonęła elementy doktryny i kultu chrześcijan jak i też zaratusztrian. Wyznawcy tej antycznej i monoteistycznej religii, której twórcą był prawdopodobnie szajch Adi Ibn Muta'fir, czasem błędnie nazywani są „czcicielami szatana”⁴. W Iraku, w którym mniejszości religijne i etniczne stanowią około 10 % populacji tego kraju, Jezydzi stanowią drugą co do wielkości mniejszość wyznaniową, po Chrześcijanach. Społeczność Jezydów, przed inwazją Islamskiego Państwa Iraku i Lewantu (ISIL), szacowana była łącznie na ok. 700 tys. Do 2014 roku Jezydzi w większości zamieszkiwali północny Irak – dystrykt Sindżar. Mniejsze skupiska Jezydów w Iraku znajdują się w dystrykcie Tel Afar oraz Szejkan i w prowincji Dohuk.

Mniej liczne grupy Jezydów zamieszkują Syrię, gdzie ich liczbę przed 2011 r. szacowano na ok. 80 tys.⁵ oraz Turcję, Armenię i Gruzję. Największa gmina jezydзка w Europie, licząca ok. 100

⁴ M. Dziekan, *Arabowie. Słownik encyklopedyczny*, Warszawa 2001, s. 212.

⁵ A. Austin Holmes, *Syrian Yezidis under Four Regimes: Assad, Erdogan, ISIS and the YPG*, Wilson Center, No. 37 | July 2020, s. 2.

tys. osób znajduje, się w Niemczech. Liczna diaspora jezydzka istnieje także w Kanadzie. Językiem, którym posługują się Jezydzi jest północnokurdyski dialekt *kurmandži*⁶. Natomiast nie do końca istnieje zgodność w zakresie uznania tej społeczności jako odrębnej grupy etnicznej. Częściej stoi się na stanowisku, iż Jezydzi to mniejszość wyznaniowa pochodzenia kurdyjskiego, uznawana za odrębną grupę religijną. Natomiast organizacja *Yazda*, która między innymi zajmuje się zbrodnią ludobójstwa popełnioną na Jezydach w 2014 roku oraz wspieraniem mniejszości religijnych i etnicznych w Iraku, Regionie Kurdystanu i Syrii, uznaje tę społeczność za grupę „etniczno-religijną”⁷.

W społeczności Jezydów duchowni – szechowie są nosicielami najwyższej świętości, korzystają z pomocy pirów, czyli naczelników plemion⁸. Hierarchiczna społeczność Jezydów nieco przypomina indyjski system kastowy: są to szechowie, pirowie i muridzi. Poszczególne grupy społeczne, żyją własnymi sprawami. Najlicniejszą część społeczności Jezydów, bo około 75-80% stanowią świeccy – muridzi, którzy nie mogą zawierać związków małżeńskich z członkami rodzin zarówno pirów jak i szechów, którzy zawierają je tylko między sobą⁹. Do duchownych także zalicza się fakirów, koczaków oraz faraszich¹⁰.

W przeciwieństwie do głoszonych przez wyznawców islamu opinii o Jezydach, pojęcie szatana jest obce w ich religii. Przede wszystkim ich religia skupia się na karze i odrodzeniu, które odbywają się przez wędrówkę dusz. Wyznawcy zobowiązani są do uczciwości, ascezy i unikania grzesznych form życia. Praktyka religijna Jezydów obejmuje między innymi: odmawianą dwa razy dziennie modlitwę z twarzą zwróconą ku słońcu, w którym widzą oblicze Boga, uczestnictwo w świętach religijnych, przestrzeganie religijnych zakazów, jałmużnę i pielgrzymki. Świętym miejscem dla Jezydów jest grób – sanktuarium Adiego w Lalisz¹¹. Jezydzi posiadają dwie święte księgi: Księgę Objawienia i Czarną Księgę, jednakże prawdy wiary przekazywane są przez nich ustnie.

⁶ W. Kaczor, W., *Ludobójstwo Jezydów w północno-zachodnim Iraku – aspekty prawne i kulturowe*, Przegląd Geopolityczny, 36, s. 110-129.

⁷ *There is no future in Sinjar without safety and agency*, Yazda, 30 lipca 2024, https://irp.cdn-website.com/16670504/files/uploaded/Yazda_IOM-USAID-ZP_S1P2_SinjarSecurity_12072024_v28_EN.pdf (dostęp: 24.10.2024).

⁸ F. Jomma, *Kurdowie i Kurdystan*, Gdańsk 2001, s. 33.

⁹ D. van Zoonen, K. Wirya, *The Yazidis Perceptions of Reconciliation and Conflict*, Middle East Research Institute, Erbil 2017, s. 8. <https://www.usip.org/sites/default/files/Yazidis-Perceptions-of-Reconciliation-and-Conflict-Report.pdf> (dostęp: 24.10.2024).

¹⁰ F. Jomma, *op.cit.*, s.33.

¹¹ Adi Ibu Mustafir urodził się około 1075 r. w Libanie. Swoją wędrówkę po Bliskim Wschodzie zakończył w Lalisz, gdzie nauczał i zmarł w 1162 r. F. Jomma, *op. cit.*, s. 32-33.

PRZEMOC WOBEC JEZYDÓW

Warto zwrócić uwagę na fakt, iż dokonane przez Państwo Islamskie zbrodnie na społeczności Jezydów, nie były pierwszymi, a przyczyna niechęci Jezydów do współistnienia z innymi irackimi społecznościami oraz strach przed powrotem na zamieszkane ziemie, wynika także z uwarunkowań historycznych. Oskarżenia Jezydów jako praktykujących kult diabła pojawiły się pod koniec XVI wieku i na początku XVII wieku¹², kiedy to muzułmanie zaczęli postrzegać centralną postać ich wierzeń – anioła *Malika Tawusa (Pawi Król)* jako Szatana.

Błędna interpretacja wyznawanej przez Jezydów religii, doprowadziła do określenia ich jako "czcicieli diabła" i przez wieki była przyczyną dyskryminacji, przemocy jak i też zaniedbań, popełnionych wobec tej społeczności.

Z czasem Jezydzi przez muzułmańskich władców zaczęli być postrzegani jako zagrożenie. Zmuszani do przejścia na islam lub zabijani, zgodnie z wydawanymi przez muzułmańskich duchownych fatwami, ostatecznie ulegli rozproszeniu i w formie niewielkich plemion przetrwali na terytorium zamieszkiwanym przez Kurdów. Jezydzi przede wszystkim doświadczyli prześladowań ze strony Imperium Osmańskiego, które siłą zmuszało ich do konwersji na islam. Szacuje się, że w okresie od 1560 r. do 1918 r. dopuszczono się około 101 masakr tej społeczności. Dalsze prześladowania miały miejsce w okresie, kiedy władzę w Turcji sprawował Komitet Jedności i Postępu, jak i też podczas sprawowanego przez Imperium Brytyjskie mandatu nad Irakiem, kiedy to władze kolonialne bardziej skupiały się na eksploatacji zasobów ropy naftowej niż obronie mniejszości religijnych¹³. W 1935 roku przeprowadzona została kampania przeciwko mieszkańcom Sindżaru, którzy odmówili służby wojskowej.

Także w okresie prowadzonej przez Saddama Husajna arabizacji, Jezydzi jako grupa postępująca się językiem kurdyjskim i nieuznawana jako Arabowie, zmuszani byli do opuszczania zamieszkiwanych wiosek i przesiedlania się do miast, co było niezgodne z ich tradycyjnym pasterskim stylem życia. Przymusową arabizacją dotkniętych zostało blisko 150 tradycyjnych osad zamieszkiwanych przez tę społeczność, a przez dziesięciolecia irackie szkoły

¹² A. Asher-Schapiro, *Who Are the Yazidis, the Ancient, Persecuted Religious Minority Struggling to Survive in Iraq?* National Geographic, 11 sierpnia 2014, <https://www.nationalgeographic.com/history/article/140809-iraq-yazidis-minority-isil-religion-history> (dostęp: 22.04.2022).

¹³ R. Wawrzyńczyk, *Prześladowania religijne irackich Jezydów przez Państwo Islamskie. Przyczyny, przebieg, odpowiedzialność wspólnoty międzynarodowej za ukaranie sprawców*, Studia z prawa wyznaniowego, Tom 21-2018, s. 354, <https://repozytorium.kul.pl/server/api/core/bitstreams/736d3c4c-d0ad-495c-abf5-cd502bee28bc/content> (dostęp: 25.10.2024).

publiczne nie nauczały o historii i kulturze tej mniejszości. Podobną politykę arabizacji Jezydów stosowano także wobec przedstawicieli tej grupy zamieszkujących tereny północnej Syrii, gdzie baasistowski reżim zmuszał ich do rejestrowania się jako wyznawców islamu oraz zabronił kultywowania praktyk religijnych. W latach 1994 – 1998 Jezydzi stali się ofiarami wewnętrznego konfliktu pomiędzy kurdyjskimi ugrupowaniami: Kurdyjską Partią Demokratyczną a Patriotyczną Unią Kurdystanu¹⁴.

Po upadku reżimu Husajna w 2003 roku w objętym przemocą Iraku dochodziło do różnego rodzaju ataków na mniejszości wyznaniowe. Niemniej jednak religia Jezydów oficjalnie uznana została w art. 2 *Irackiej Konstytucji z 2005 r.*¹⁵ Pomimo prawnego uznania tej mniejszości religijnej, sunnicy ekstremiści, przy bezczynności irackich władz, wciąż dopuszczali się systematycznych aktów przemocy i nadużyć wobec Jezydów. Przykładem jest zamach bombowy przeprowadzony w dniu 14 sierpnia 2007 roku przez terrorystów z al-Kaidy w miejscowościach Katanijja i Dżazira, w wyniku, którego zginęło 300 osób, 700 zostało rannych, a blisko 400 domów uległo zniszczeniu¹⁶. W sierpniu 2009 roku w wyniku samobójczego zamachu zginęło 21 osób, a kolejne 32 zostały ranne. W październiku 2013 roku studiującym na Uniwersytecie w Mosulu Jezydom zagrożono śmiercią, jeśli nie opuszczą uczelni. W wyniku gróźb, ze studiowania zrezygnowało ponad 1000 jezydzkich studentów¹⁷. Większość kobiet w obawie przed prześladowaniami nosiła hidżab i ukrywała swoją prawdziwą tożsamość. Należy dodać, że większość Jezydów nie posiadała dostępu do szkół średnich oraz uniwersytetów. W celu uzyskania wyższego wykształcenia wyjeżdżali do Mosulu. Także w zakresie dostępu do opieki medycznej mieszkańcy Sindżaru mieli dostęp tylko do jednego szpitala z 15-20 łózkami przypadającymi na prawie 600 tys. osób. Urodzenie dziecka wiązało się z podróżą do oddalonego od Sindżaru o 160 km Dohuku¹⁸.

Warto podkreślić, że w Iraku prześladowania dotyczyły także innych grup etnicznych i religijnych: chrześcijan, Szabaków czy Turkmenów.

¹⁴ S. Salloum, *Yazidis as Victims of the Conflict Between Local and Regional Political Forces in the Middle East: An Interview with Khalil Jindy*, Centre Francais de Recherche sur l'Irak, 4 września 2024, <https://cfri-irak.com/en/article/yazidis-as-victims-of-the-conflict-between-local-and-regional-political-forces-in-the-middle-east-an-interview-with-khalil-jindy-2024-09-04> (dostęp: 25.10.2024).

¹⁵ *Constitution of the Republic of Iraq*, <https://www.refworld.org/legal/legislation/natlegbod/2005/en/36563>,

¹⁶ D. van Zoonen, K. Wirya, *op.cit.*, s. 9-10 (dostęp: 24.10.2024).

¹⁷ N. Kikoler, "OUR GENERATION IS GONE" *The Islamic State's Targeting of Iraqi Minorities in Ninewa*, United States Holocaust Memorial Museum, Simon-Skjodt Center for the Prevention of Genocide, <https://www.ushmm.org/m/pdfs/Iraq-Bearing-Witness-Report-111215.pdf> (dostęp: 25.04.2022).

¹⁸ D. van Zoonen, K. Wirya, *op.cit.* s. 11. (dostęp: 24.10.2024).

Jako, że Sindżar stanowił część terytorium spornego pomiędzy rządem federalnym Iraku a Regionem Kurdystanu, powstała w Sindżarze próżnia bezpieczeństwa jak i też administracyjny chaos, wykorzystali do poszerzenia swoich wpływów Kurdowie (Demokratyczna Partia Kurdystanu), którzy traktując Jezydów jako mieszkańców drugiej kategorii, zamierzali zamieszkiwane przez nich tereny przyłączyć do Regionu Kurdyjskiego¹⁹.

ZBRODNI PAŃSTWA ISLAMSKIEGO

Szczegółnej przemocy Jezydzi doświadczyli w czerwcu 2014 roku, kiedy Islamskie Państwo Iraku i Lewantu przeprowadziło ofensywę zakończoną zdobyciem Mosulu, stolicy prowincji Ninawa. Po zdobyciu Mosulu terroryści z Państwa Islamskiego skierowali się w stronę zamieszkanego przez Jezydów miasta Sindżar, położonego zaledwie 50 km od granicy z Syrią i 120 km od Mosulu. Już na początku sierpnia tak zwane Państwo Islamskie wkroczyło na opuszczony przez kurdyjskich Peshmergów obszar Sindżaru. Około 200 tys. Jezydów schroniło się przed prześladowaniami w Górach Sindżar, skąd udali się w kierunku Syrii, a następnie do prowincji Dohuk w Iraku. Ponad 50 tys. Jezydów zostało okrążonych przez ISIL i znalazło się w śmiertelnej pułapce, bez żywności i bez wody. Setki osób zmarło z głodu i odwodnienia. Dopiero dzięki utworzonemu korytarzowi przez kurdyjskie Ludowe Oddziały Ochrony z Syrii oraz współpracujące z nimi siły Partii Pracujących Kurdystanu, udało im się wydostać z pułapki.

Zarówno Armia Iracka jak i oddziały kurdyjskich Peshmergów, które wcześniej wycofały się z tego obszaru, bez powiadomienia o tym fakcie Jezydów, pozostawiły los mieszkańców w rękach ISIL. Zachodzi podejrzenie, że takie działanie Peshmergów było celowe i miało ono przyczynić się do ludobójczej kampanii ISIL. Udowodnienie takiego postępowania mogłoby w przyszłości skutkować pociągnięciem Kurdyjskiej Partii Demokratycznej do odpowiedzialności międzynarodowej za brak ochrony ludności cywilnej, co będzie niezwykle trudne.

Zamieszkującym zdobyte obszary mniejszościom religijnym, terroryści z Daesz (Islamskie Państwo Iraku i Lewantu) postawili trzy warunki:

- zaakceptować status dhimmi (*ahl az-zimma*) i płacić specjalny podatek (dżizja)²⁰,

¹⁹ *In the weeks following, IS advanced towards the area of Shingal and the Iraqi Army and the Peshamarga retreated from Shingal*, International Crisis Group, 20 luty 2018, <https://www.crisisgroup.org/middle-east-north-africa/gulf-and-arabian-peninsula/iraq/183-winning-post-isis-battle-iraq-sinjar> (21.04.2022).

²⁰ M. Dziekan, *op. cit.*, s. 143.

- dokonać konwersji na islam
- lub śmierć.

W przypadku Jezydów w grę wchodziła tylko konwersja na islam lub śmierć, ponieważ nie byli uznawani jako mniejszość religijna, wywodząca się z ludów Księgi²¹.

Pozostawieni sami sobie i bezbronni Jezydzi, uznawani przez dżihadystów z ISIL jako heretycy, przy współudziale sunnitów zamieszkujących Sindżar, poddani zostali kampanii przemocy, która wyczerpała znamiona zbrodni ludobójstwa i zbrodni przeciwko ludzkości. Strategia ISIL obejmowała: mordowanie mężczyzn i starszych kobiet, uprowadzenia dzieci i kobiet (sprzedaż w niewolę), pranie mózgu u chłopców i wcielanie ich siłą do terrorystycznej organizacji, tortury obejmujące psychiczną i seksualną przemoc, gwałty oraz fizyczne zniszczenie infrastruktury publicznej jak i też prywatnej własności, w taki sposób aby mieszkańcy którzy przeżyją, nie mieli do czego wracać²². Około 60 do 80% budynków zostało całkowicie zniszczonych lub uszkodzonych podczas prowadzonych w tym mieście walk i późniejszej okupacji. Terrorysty z ISIL nie oszczędzili także jezydzkich miejsc kultu religijnego. Według ustaleń UNITAD pomiędzy 3 sierpnia 2014 roku a 12 lipca 2015 roku, około 28 świątyń i sanktuariów zostało zniszczonych w okolicach Gór Sindżar i w miejscowościach Baszika-Bazani²³. Część z tych świątych dla Jezydów miejsc pochodziła z XIII w. Zniszczeniu uległy także gaje oliwne, które przez społeczność Jezydów uważane są za dziedzictwo i świadectwo ich kultury. Oliwa z oliwek używana jest przez nich przy ceremoniach religijnych. W miejscowości Bazani spalony został gaj oliwny, który liczył około 3 tys. drzew. Większość z tych drzew liczyła 100 i więcej lat. Zespół Śledczy z UNITAD ustalił, że łącznie w tym regionie mogło zostać spalonych około 90 tys. drzew oliwnych²⁴.

Szacuje się, że w okresie, w którym ISIS okupowało ten obszar, ponad 5 tys. Jezydów zostało zamordowanych, blisko 2800 jezydzkich kobiet i dzieci dostało się do niewoli lub zostało ofiarą przymusowych małżeństw i handlu ludźmi. Za zaginionych uznaje się jeszcze około 3 tys. osób. Uciekając przed zbrodniczym Państwem Islamskim ponad 400 tys. członków wspólnoty Jezydów, opuściło swoje domy i schroniło się w górach Sindżar lub na terenie Kurdystanu. Blisko

²¹ D. van Zoonen, K. Wirya, *op. cit.*, s. (dostęp: 24.10.2024).

²² N. Murad, *About the Genocide*, NI, <https://www.nadiasinitiative.org/the-genocide> (dostęp: 24.10.2024).

²³ United Nations Investigative Team to Promote Accountability for Crimes Committed by ISIL (Da'esh) (Unitad), *Damage and destruction of cultural heritage by ISIL (Da'esh) in Iraq*, wrzesień 2024, https://www.unitad.un.org/sites/www.unitad.un.org/files/20240914_dch_public_final_2.pdf (dostęp: 22.10.2024).

²⁴ *Ibidem*.

80% jezydzkich kobiet i dziewcząt boryka się z Zespołem Stresu Pourazowego, a 40% obawia się stygmatyzacji w związku z tym co je spotkało. Popeńione na Jezydach zbrodnie uznano za zbrodnię ludobójstwa.

Jednym z najbardziej znanych dowodów zbrodni popełnionych na Jezydach są wydarzenia, które miały miejsce w Koczo (Kodžo), wiosce zamieszkaney przez licząca ok. 1700 osób społeczność²⁵. Tylko niewielkiej części mieszkańców udało się schronić w Górach Sindżar. Szacuje się, że około 1200 osób pozostało w miejscu zamieszkania, kiedy do miejscowości wkroczyli terroryści z ISIL. Wszystkich tych, którzy nie zdążyli uciec, spędzono do miejscowej szkoły, gdzie podzielono ich na grupy. Pomimo prowadzonych negocjacji przez miejscowego przywódcę społeczności Jezydów, ISIS w dniu 15 sierpnia 2014 roku rozpoczęło systematyczne mordy na mężczyznach oraz starszych chłopcach²⁶. Szacuje się, że zginęło tam około 400 mężczyzn powyżej 12 roku życia. Ich ciała znajdują się w 11 masowych grobach. Pozostałe osoby kobiety i dzieci podzielono na grupy według wieku oraz stanu cywilnego. Starsze kobiety zostały zamordowane (około 173), a młodsze uprowadzone lub sprzedane jako niewolnice²⁷.

Schemat postępowania wobec Jezydów w Koczo można było także zaobserwować w innych miejscowościach, które znalazły się pod kontrolą Państwa Islamskiego, jak choćby: Al-Adnanijsa, Al-Qahtanijsa, Barah, Bazwajja, Dogore, Gogjali, Hardan, Khanasor, Qani, Sharf ad-Din, miasto Sindżar, Solagh, Tel Banat, Tel Qassab, oraz Zumar²⁸. Jak dotąd odkryto około 80 masowych grobów.

Przerażającą relację przedstawiła niedawno uwolniona podczas wojny w Gazie jezydzka niewolnica Fawzia Amin Sido, która według dziennika The Jerusalem Post opowiada historię jezydzkich dzieci uprowadzonych przez tak zwane Państwo Islamskie. Według Fawzi Sido, jednym z takich traumatycznych doświadczeń było podanie im do jedzenia potrawy przygotowanej z ludzkim mięsem. Dopiero świadectwo Fawzi Sido potwierdziło te szokujące

²⁵ V. Cetorelli, S. Ashraph, *A demographic documentation of ISIS's attack on the Yazidi village of Kocho*, LSE Middle East Centre Report, https://www.un.org/sexualviolenceinconflict/wp-content/uploads/2019/08/report-a-demographic-documentation-of-isiss-attack-on-the-yazidi-village-of-kocho/Cetorelli_Demographic_documentation_ISIS_attack.pdf (21.04.2022).

²⁶ N. Kikoler, *op. cit.*, (dostęp: 25 .04.2022).

²⁷ V. Cetorelli, S. Ashraph, *A demographic documentation of ISIS's attack on the Yazidi village of Kocho*, LSE Middle East Centre Report, https://www.un.org/sexualviolenceinconflict/wp-content/uploads/2019/08/report-a-demographic-documentation-of-isiss-attack-on-the-yazidi-village-of-kocho/Cetorelli_Demographic_documentation_ISIS_attack.pdf (dostęp: 21 .04.2022).

²⁸ W. Kaczor, W., 2021. *Ludobójstwo Jezydów w północno-zachodnim Iraku – aspekty prawne i kulturowe*, Przegląd Geopolityczny, 36, s. 118. <https://przeglad.org/wp-content/uploads/2021/07/XXXVI-07-Kaczor.pdf> (dostęp: 21 .04.2022).

praktyki Państwa Islamskiego, o które podejrzewano tę terrorystyczną organizację już wcześniej²⁹. Także w Syrii podczas jednej z przeprowadzonych akcji antyterrorystycznych przez połączone siły bojowniczek kurdyjskich (Kobiece Jednostki Ochrony - YPJ³⁰) oraz Syryjskie Siły Demokratyczne, w obozie Al-Hol (uznawany za siedlisko ekstremizmu) uwolniono kobietę, która przebywała w niewoli od 2014 roku³¹.

O pomoc w celu pociągnięcia do odpowiedzialności za popełnione zbrodnie członków ISIL, rząd Iraku poprosił Organizację Narodów Zjednoczonych³². Na spotkaniu w dniu 21 września 2017 roku Rada Bezpieczeństwa ONZ przyjęła Rezolucję 2379 i powołała Zespół Śledczy ONZ do wsparcia wysiłków mających na celu pociągnięcie do odpowiedzialności ISIL, znany jako UNITAD (United Nations Investigative Team). Wsparcie polegało przede wszystkim na gromadzeniu, przechowywaniu i zapewnieniu ochrony dowodom zbrodni popełnionych przez terrorystów z Państwa Islamskiego³³. Zespół posiadał swoją główną siedzibę w Bagdadzie oraz biura w Irbilu, Dohuku i Nowym Jorku. W 2023 roku Rada Bezpieczeństwa przedłużyła mandat Zespołu Śledczego do 17 września 2024 roku. Ostatecznie rząd Iraku uznał, że dalsza działalność Zespołu jest już niepotrzebna i z datą 14 września 2024 roku UNITAD zaprzestał działalności. Obecnie w dochodzeniu Jezydów do sprawiedliwości wspierają ich parlamenty państw europejskich jak i Stanów Zjednoczonych i Kanady, które uznały zbrodnie wyrządzone Jezydom przez ISIL za zbrodnię ludobójstwa³⁴.

ODBUDOWA SINDŻARU I POWRÓT JEZYDÓW

W listopadzie 2015 roku przeprowadzona przez Peszmergów, którym towarzyszyła jezydzka milicja, operacja odbicia Sindżaru, zakończyła się sukcesem. Przeciwno ISIL walczyły

²⁹ Wcześniej o tych przerażających faktach informowała jezydzka parlamentarzystka Vian Dakil. Jednak doniesienia te zostały przemilczane. T.J. Spyer, *Yazidi woman freed by IDF from Gaza reveals ISIS made them eat babies*, The Jerusalem Post, 19 października 2024 r., <https://www.jpost.com/middle-east/article-825066> (dostęp: 25.10.2024).

³⁰ *Yekîneyên Parastina Jin*.

³¹ *Syrian Democratic Forces rescue Yazidi woman held by ISIS during counterinsurgency operation*, The Jerusalem Post, m7 lutego 2024 r., <https://www.jpost.com/middle-east/isis-threat/article-785553> (dostęp: 25.10.2024).

³² *List z dnia 14 sierpnia 2017 roku Chargé d'affaires do Organizacji Narodów Zjednoczonych*, <https://documents.un.org/doc/undoc/gen/n17/259/92/pdf/n1725992.pdf> (dostęp: 25.10.2024).

³³ *Rezolucja RB ONZ 2379 z dnia 21 września 2017 r.*, <https://documents.un.org/doc/undoc/gen/n17/296/25/pdf/n1729625.pdf> (dostęp: 22.04.2022).

³⁴ Pojęcie ludobójstwa obejmuje takie czyny dokonane w zamiarze całkowitego lub częściowego zniszczenia grupy narodowej, etnicznej, rasowej jak: mordowanie, powodowanie ciężkiego uszkodzenia ciała lub umysłu, narzucanie wyniszczających warunków życia, zapobieganie urodzeniom, przymusowe przenoszenie dzieci jednej grupy narodowej do drugiej, *Konwencja w sprawie zapobiegania i karania zbrodni ludobójstwa uchwalona przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych z dnia 9 grudnia 1948 r.*, Dz.U. 1952 nr 2 poz. 9.

także oddziały Partii Pracujących Kurdystanu (PPK), Powszechne Oddziały Obrony (YPG), a także sympatyzujące z PPK jezydzkie Jednostki Oporu Sindżaru (Yekîneyên Berxwedana Şengalê, YBŞ). Pomimo że zamieszkiwane przez Jezydów obszary zostały odbite z rąk ISIL, proces powrotu Jezydów na rodzinną ziemię, odbywał się bardzo powoli. Ziemia zamieszkała przez Jezydów stała się pionkiem w grze rozgrywanym przez rywalizujące w Iraku siły o przejęcie kontroli nad tym obszarem.

Wkrótce pomiędzy dotychczasowymi sojusznikami doszło do napięć, co spowodowało wzrost zagrożenia i powstrzymało Jezydów przed ich powrotem do domów. Odzyskany obszar podzielono na dwie strefy wpływów: zachodnia część Sindżaru kontrolowana była przez Powszechne Oddziały Obrony i jezydzkie Jednostki Oporu Sindżaru (YBS/YPG), wschodnia część przez Peszmergów i ich lokalnych sojuszników³⁵.

Kiedy nie ucichły jeszcze echa walk o Mosul w północnym Iraku, kraj ten stanął przed kolejnym wyzwaniem. Władze irackiego Regionu Kurdystanu ogłosiły oficjalnie, że w dniu 25 września 2017 roku odbędzie się referendum w sprawie niepodległości Kurdystanu. Tę niezwykle istotną informację prezydent Kurdystanu Masud Barzani ogłosił w dniu 7 czerwca 2017 roku w Salah ad-Din na spotkaniu z przedstawicielami partii i organizacji politycznych. Poinformowano ponadto, że oprócz Regionu Kurdystanu referendum zostanie przeprowadzone na terenach spornych: bogatym w ropę naftową Kirkuku, Sindżarze, Makhmourze oraz Chanakinie. Spowodowane tą decyzją napięcia na linii Ibril -Bagdad, także wywarły wpływ na sytuację bezpieczeństwa w Sindżarze.

Sprzeciw władz Iraku wobec kurdyjskiego referendum oraz wprowadzenie na te obszary sił federalnych wspieranych przez proirańskie Siły Mobilizacji Ludowej, zmusiło Kurdów do wycofania się z planu przyłączenia obszarów spornych. Siły Mobilizacji Ludowej na kontrolowanych obszarach ustanowiły własną administrację, nie uznaną przez władze prowincji, co jeszcze bardziej skomplikowało sytuację w tym dystrykcie.

Jezydzi, którzy nie darzyli zaufaniem Regionalnego Rządu Kurdystanu, jak i też Rządu Centralnego, w obawie przed powrotem Państwa Islamskiego, podjęli współpracę z Partią Pracujących Kurdystanu, Powszechnymi Oddziałami Obrony z Syrii jak i też proirańskimi Siłami

³⁵ *Winning the Post-ISIS Battle for Iraq in Sinjar*, International Crisis Group, REPORT 183 / MIDDLE EAST & NORTH AFRICA 20 FEBRUARY 2018, <https://www.crisisgroup.org/middle-east-north-africa/gulf-and-arabian-peninsula/iraq/183-winning-post-isis-battle-iraq-sinjar> (22.04.2022).

Mobilizacji Ludowej, które później weszły w struktury Ministerstwa Obrony Iraku³⁶. Ta wielość milicji reprezentujących różne polityczne frakcje, doprowadziła do napiętej sytuacji pomiędzy obecnymi w Sindźarze siłami, co przekładało się także na sytuację bezpieczeństwa jak i też ekonomiczną regionu, który wymagał natychmiastowej pomocy w celu umożliwienia Jezydom powrotu do domów, jak i też odbudowy całej infrastruktury. Dodatkowo każda z tych milicji kontrolowała różne części dystryktu. Według przeprowadzonych sondaży obawy związane z możliwymi starciami pomiędzy różnymi siłami bezpieczeństwa wyraziło blisko 78% respondentów³⁷.

Strach Jezydów przed powrotem do miejsca zamieszkania związany był także z brakiem zaufania w stosunku do Sunnitów, z których część wspierała działania Państwa Islamskiego. Większość mieszkańców Iraku postrzega Jezydów jako niewiernych, a nie mieszkańców tego kraju. W związku z tym, że władze Iraku nie podejmowały i nie podejmują skutecznych działań zmierzających do uznania tej społeczności jako oddzielnej grupy etnicznej, zagrożenie ekstremizmem i fundamentalizmem islamskim wydaje się na tyle realne, że jak mówią Jezydzi jest tylko kwestią czasu, kiedy dojdzie do ponownych czystek na tle etniczno-religijnym³⁸. Co ważne zamieszkujący Sindźar Sunniti twierdzą, że to powracający Jezydzi wspierani przez PPK jak i PMU zmuszają ich do opuszczenia zamieszkanym terenów.

Warto dodać, że z racji obecności w dystrykcie Sindźaru bojowników z Partii Pracujących Kurdystanu, stroną konfliktu także jest Turcja, która jeszcze w kwietniu 2017 roku przeprowadziła lotnicze ataki w północno-zachodniej części Iraku. Od 2017 roku w wyniku tureckich nalotów zginęło około 80 Jezydów, z których 64 to członkowie Jednostki Oporu Sindźaru. Stąd też jako kolejny powód utrudnionego powrotu do Sindźaru podaje się brak bezpieczeństwa spowodowany militarną aktywnością Turcji w tym regionie. Jezydzi wciąż w pamięci mają traumatyczne przeżycia spowodowane zbrodniami Państwa Islamskiego. Dlatego też trwające na tym obszarze działania militarne nie pozwalają im na przełamanie strachu i powrót do domu³⁹.

³⁶ K. Schlick, *Yazidis still displaced in their own country*, DW, 6 listopada 2021, <https://www.dw.com/en/yazidis-still-displaced-in-their-own-country/a-59725928> (25.04.2022).

³⁷ Cyt. Za: O. Gharizi, *Struggle for Sinjar: Iraqis' Views on Security in the Disputed District. Can the agreement Baghdad and Erbil inked last year respond to the needs and desires of Sinjar's communities?* United States Institute of Peace, 5 kwietnia 2021, <https://www.usip.org/publications/2021/04/struggle-sinjar-iraqis-views-security-disputed-district> (dostęp: 24.04.2022).

³⁸ *Iraq's Yazidis warn of ongoing threats from extremists*, DW, 26 marca 2021, <https://www.dw.com/en/iraq-yazidi-law-warning/a-56993162> (dostęp: 24.04.2022).

³⁹ <https://www.al-monitor.com/originals/2022/02/turkish-attacks-stop-displaced-iraqi-yazidis-returning-home>

Prawie siedem lat po ogromnej tragedii, która spotkała tę zamieszkujejącą na terenie Iraku mniejszość wyznaniową, wielu Jezydów wciąż pozostawało poza miejscem zamieszkania. Szacuje się, że z 400 tys. wewnętrznie przesiedlonych Jezydów więcej niż 100 tys. opuściło Irak na stałe. Oprócz Niemiec skupiska Jezydów znajdują się jeszcze w Kanadzie jak i Australii. 116 tys. 790 Jezydów powróciło do miejsca zamieszkania, a około 200 tys. pozostaje w blisko 23 przeludnionych obozach uchodźców znajdujących się na terenie Iraku.

Jednym z powodów dla którego Jezydzi nie wracają do domów są potężne zniszczenia w infrastrukturze zamieszkiwanych przez nich miast i wsi. W Sindżarze i okolicach zniszczono 80% publicznej infrastruktury, 70% domów, a także miejsca kultu i świadectwa ich kultury (68). Brak dostępu do edukacji (około 62% dzieci pozostaje bez dostępu do szkoły), opieki zdrowotnej (45% Jezydów nie posiada dostępu do podstawowej opieki medycznej), mieszkania, czystej wody, możliwości zatrudnienia, pomocy prawnej i opieki psychiatrycznej, to tylko część wyzwań stojących przed władzami prowincji i Iraku⁴⁰. Odnotowano, że do 13 miejscowości od 2014 roku nie powrócił żaden z mieszkańców. Prowincja Ninawa borykająca się z problemami administracyjnymi, w ostatnim czasie ucierpiała także z powodu ogromnej skali korupcji. Również w kwestii reprezentacji w parlamencie Kurdystanu, na 111 miejsc mniejszości otrzymały 11 mandatów, pośród których nie znalazło się żadne miejsce dla Jezydów. W celu uzyskania politycznej reprezentacji Jezydzi zmuszeni zostali do przyłączenia się do jednej z kurdyjskich partii.

Na sytuację Jezydów wpływ także miały ich wewnętrzne problemy. W styczniu 2019 roku, po śmierci emira Taszina Bega, w wybór nowego księcia ingerowały kurdyjskie partie polityczne, co miało wpływ na wewnętrzną sytuację samych Jezydów i spory związane z objęciem przywództwa nad tą społecznością⁴¹.

Dodatkowe ograniczenia w powrocie do domów spowodowane były wybuchem pandemii COVID 19. Poza tym Sindżar znajdujący się w granicach prowincji Ninawa, uznawany jest za najslabiej rozwiniętą i najbiedniejszą jej część, a gruzowiska jak i pozostałości po dawnej infrastrukturze kryją wiele niebezpieczeństw – jak choćby miny, improwizowane ładunki

⁴⁰ *Rebuilding from the Yazidi Genocide. From Genocide to Justice*, <https://static1.squarespace.com/static/5e4ed852d5526563e04b189a/t/60feaf3ce721d57062d46bf5/1627303743508/From+Genocide+to+Justice+Booklet-compressed.pdf> (dostęp: 24.04.2022).

⁴¹ Aż pięć osób zadeklarowało się jako księżęta, czego przyczyna prawdopodobnie tkwi w podziałach sięgających powstania Iraku i sporów jakie się wówczas pojawiły pomiędzy jezydzkimi księżętami. S. Salloum, *op. cit.*, (dostęp: 25.10.2024).

wybuchowe, pozostałości amunicji. Brytyjska organizacja pozarządowa Mines Advisory Group określiła Irak jako „najbardziej zaminowany kraj na świecie”⁴².

Porozumienie zawarte pomiędzy rządem w Bagdadzie a rządem w Irbilu dotyczące bezpieczeństwa oraz administracji w dystrykcie Sindżar miało przyspieszyć powrót Jezydów do domu. „Sinjar Agreement” zostało podpisane pod auspicjami Misji Wsparcia Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Iraku (UNAMI) w dniu 9 października 2020 roku. Porozumienie, które zostało podpisane bez udziału lokalnej społeczności stanowiło, że tylko powołana lokalna policja (2500) jak i irackie siły federalne będą odpowiadać za bezpieczeństwo w dystrykcie. Zbrojne grupy takie jak PPK oraz PMU miały zostać z tego obszaru usunięte⁴³. Natomiast za sprawy związane z administracją odpowiedzialny będzie rząd w Irbilu, który także weźmie na siebie obowiązek wyznaczenia niezależnego politycznie burmistrza (Kaimakam) oraz wdrożenia planu odbudowy Sindżaru, co było jednoznaczne z odrzuceniem dążeń Jezydów do samodzielnej administracji⁴⁴.

Porozumienie nie spotkało się z akceptacją zarówno proirańskich Sił Mobilizacji Ludowej jak i też Syryjskich Sił Demokratycznych pod przewodnictwem kurdyjskich Powszechnych Oddziałów Obrony współpracujących z Partią Pracujących Kurdystanu. Natomiast częściowo porozumienie zostało zaakceptowane przez Turcję. Przede wszystkim dlatego, iż ograniczało ono wpływy Powszechnych Oddziałów Obrony oraz Partii Pracujących Kurdystanu. Niemniej jednak Turcja zastrzegła sobie możliwość wkroczenia na obszar Sindżaru w sytuacji, gdy Irak nie ograniczy działalności tej organizacji⁴⁵. Do rozmów o przyszłości Sindżaru nie zostali zaproszeni aktywiści i przedstawiciele lokalnej społeczności. Pomimo iż Jezydzi wysłali swoją delegację do Bagdadu w celu uzyskania pozwolenia na kontynuowanie działalności przez zorganizowane przez nich oddziały, w grudniu 2021 roku Iracka armia wkroczyła do Sindżaru⁴⁶.

⁴² *Nadia's Initiative, Rebuilding Amid The Ruins, Status of Sinjar Report 2023*, GIWPS, s. 51, https://static1.squarespace.com/static/5e4ed852d5526563e04b189a/t/6494994ff1507737741b0ba3/1687460176906/Nadia_statusofSinjarreport2023.pdf (dostęp: 24.10.2024).

⁴³ J. Snell, Baghdad, *Erbil reach security, administrative agreement on Sinjar district*, Al-Monitor, 13 października 2020, <https://www.al-monitor.com/originals/2020/10/iraq-erbil-kurdistan-krb-baghdad-sinjar-nineveh-yazidis.html> (dostęp: 24.04.2022).

⁴⁴ R. Jameel, *The Iraqi and Kurdish Regional Government's Sinjar Agreement: Consequences for U.S., Turkish, and Iranian Influence and Rebel Rivalries*, The Jamestown Foundation, 17 grudnia 2020, *Terrorism Monitor* Volume: 18 Issue: 23, <https://jamestown.org/program/the-iraqi-and-kurdish-regional-governments-sinjar-agreement-consequences-for-u-s-turkish-and-iranian-influence-and-rebel-rivalries/> (dostęp: 24.04.2022).

⁴⁵ Tamże, (dostęp: 24.04.2022).

⁴⁶ S. Kittleston, *Iraqi army boots PKK-linked leader's statue from Sinjar, arrests fighters*, Al-Monitor, 21 stycznia 2022, <https://www.al-monitor.com/originals/2022/01/iraqi-army-boots-pkk-linked-leaders-statue-sinjar-arrests-fighters> (dostęp: 24.04.2022).

W lutym 2022 roku Turcja przeprowadziła szereg operacji w Górach Sindżar w północnym Iraku, wymierzonych we wchodzącą w skład Sił Mobilizacji Ludowej jednostkę składającą się z Jezydów. Dotknięta traumą społeczność Jezydów w takich okolicznościach nie widzi dla siebie bezpiecznej przestrzeni, która umożliwiłaby im powrót nie tylko do domu ale także normalnego życia, które pozwoliłoby im zaleczyć psychiczne rany odniesione w wyniku zbrodni popełnionych na tej społeczności. Poza tym w Sindrzaże swoje schronienie znalazły zbrojne grupy Partii Pracujących Kurdystanu, które atakowane przez Turcję, są bezpośrednim zagrożeniem także dla Jezydów. Łącznie w 2020 roku w tym regionie operowało dziesięć różnych ugrupowań zbrojnych. Do 2024 roku sytuacja nie uległa zmianie. Różne części prowincji patrolowane są przez irackie jak i kurdyjskie ugrupowania zbrojne oraz inne przybyłe w ten region do walki przeciwko ISIL. Działalność grup zbrojnych negatywnie wpływa na odbudowę Sindżaru, zwłaszcza że niekiedy, przejmują one budynki przeznaczone dla Jezydów, a odbudowane przez różne organizacje trudniące się pomocą.

Innym problemem jest obawa przed powrotem terrorystów z ISIL. Przy granicy syryjskiej znajdują się bojownicy z Daesz, których liczba wraz z rodzinami szacowana jest na ok. 50 tys. W wyniku powstałej próżni, po częściowym wycofaniu się w 2021 roku sił amerykańskich, ISIL w Iraku utrzymuje około 1000 bojowników. Poza tym chaos w Syrii związany z wojną przeciwko reżimowi Assada, przyczynił się do stworzenia dla tej terrorystycznej organizacji dogodnych warunków do przetrwania. Pomiędzy styczniem a czerwcem 2024 roku wzdłuż granicy iracko-syryjskiej, ISIL przeprowadziło około 153 ataków, w porównaniu do roku poprzedniego było ich już dwa razy więcej. Na stanowisko Jezydów w kwestii powrotu do domu ma także wpływ pojawiająca się w irackiej przestrzeni publicznej sprawa amnestii dla przebywających w więzieniach terrorystów z ISIL.

Istniejący administracyjny dualizm regionu, którym zarządza rząd Iraku oraz Rząd Regionu Kurdyjskiego, z pewnością nie sprzyja alokacji środków przeznaczonych na odbudowę Sindżaru, zwłaszcza że występujące sprzeczności pomiędzy funkcjonującymi w regionie ugrupowaniami zbrojnymi, hamują odbudowę i postęp prac związanych z sprowadzeniem Jezydów do domu. Znaczna większość powracających nie otrzymała obiecanej pomocy finansowej, pomimo że w wielu przypadkach od złożenia wniosku minęły 3 lata⁴⁷. W lutym 2024 roku liczba złożonych wniosków wynosiła 8300, a mimo to nikt z tych osób nie otrzymał żadnych płatności.

⁴⁷ *Desolation in Sinjar: Yazidis Struggle to Rebuild Amid Political Stalemate*, Kurdistan 24, <https://www.kurdistan24.net/en/story/395140> (dostęp: 28.10.2024).

Naciski władz z Bagdadu dot. zamknięcia do 30 lipca 2024 roku obozów dla jezydzkich uchodźców, na niewiele się zdały. Według zapewnień irackiego ministra ds. przesiedlonych, trudności z powrotem uchodźców do domu zostały przezwyciężone, a fakt sprowadzenia Jezydów do domu jest „humanitarnym i moralnym” nakazem. Oświadczenie to mija się z prawdą bowiem Sindżar jako część „terytorium spornego” pomiędzy rządem w Bagdadzie a Irbilem, wciąż pozostaje regionem niestabilnym i niebezpiecznym, a sami Jezydzi spotykają się z wrogim nastawieniem dawnych sąsiadów⁴⁸. Fakt, że Sindżar wciąż nie nadaje się do zamieszkania potwierdził doradca kurdyjskiego prezydenta Khairi Bozani oraz niektórzy z Jezydów, którzy opuścili obozy i wrócili do Sindżaru. Decyzja o powrocie do obozów uchodźców lub emigracji wymuszona została przez jeszcze gorsze warunki, które Jezydzi zastali w Sindżarze. Grupa Jezydów zidentyfikowana na polskiej granicy jest tego doskonałym przykładem.

Od 2016 roku działa utworzony Fundusz dla Stabilizacji, którego celem jest wsparcie mieszkańców Sindżaru w odbudowie infrastruktury niezbędnej do zaspokajania podstawowych potrzeb. Do połowy 2021 roku wybudowano trzy sieci elektryczne, cztery stacje wody, dwa posterunki policji, cztery przychodnie zdrowia, 14 szkół i 156 domów⁴⁹. Ponadto stworzono miejsca pracy dla 580 osób. Także władze centralne poinformowały, że na odbudowę Sindżaru przekażą 19 mln dolarów, które wydane zostaną pod kontrolą specjalnego komitetu. W tym samym roku rząd iracki przyjął uchwałę *Iraqi Law No.8 of 2021 – Yazidi Female Survivors Law* (o jezydzkich kobietach, które przeżyły niewolę), której celem było udzielenie finansowej, moralnej, zdrowotnej pomocy i opieki tym wszystkim kobietom, które doświadczyły zbrodni popełnionych przez Państwo Islamskie, a więc gwałtów, seksualnego wykorzystywania, porwania, niewolnictwa, rozdzielenia z rodziną zmuszania do zmiany religii, psychicznego znęcania się. Oprócz społeczności Jezydów prawo to także obejmuje inne mniejszości religijne: Turkmenów, Chrześcijan, Szabaków. Ponadto prawo wprowadza dla tych osób wypłatę comiesięcznego wynagrodzenia w kwocie nie niższej niż dwukrotność najniższego wynagrodzenia emerytalnego, możliwość powrotu na studia oraz gratyfikację w postaci działki

⁴⁸ A. Sewell, Q. Abdul-Zahra, *Ten years on, many Yazidis uprooted by Islamic State onslaught struggle to find stable homes*, 29 lipca 2024, <https://www.ap.org/news-highlights/spotlights/2024/ten-years-on-many-yazidis-uprooted-by-islamic-state-onslaught-struggle-to-find-stable-homes/> (dostęp: 28.10.2024).

⁴⁹ *Seven years on: Rebuilding Sinjar, restoring dignit*, <https://medium.com/@UNDPArabic/seven-years-on-rebuilding-sinjar-restoring-dignity-e516dc32c4de> (dostęp: 28.10.2024).

budowlanej⁵⁰. Nie zmienia to faktu, że iracki parlament, kierując się politycznym interesem, projektując i przyjmując trzyletni budżet w wysokości 459 mld dolarów tylko 35 mln dolarów przeznaczył na potrzeby Sindżaru⁵¹. Szacuje się, że na odbudowę infrastruktury Sindżaru, która została prawie całkowicie zniszczona, potrzeba co najmniej 10 mld dolarów. Także na nic zdały się apele organizacji jezydzkich oraz intelektualistów o przeznaczenie na odbudowę chociaż 1% z budżetu na 2023 roku, co stanowiło ok. 1,5 mld dolarów⁵².

Te jak i inne okoliczności przyczyniają się do utraty zaufania mieszkańców Sindżaru do rządzących. Jezydzi i mniejszości religijne w ogóle tracą nadzieję na zrównoważoną przyszłość dla ich historycznych miast i wsi. Zwłaszcza, że nie są znane dokładne kwoty jakimi dotychczas rząd Iraku wsparł region, wiadomo tylko, że większość ich przekierowywana jest do Mosulu. Większe środki pochodzą od organizacji zagranicznych i państw: Program Narodów Zjednoczonych ds. Rozwoju, Stany Zjednoczone, Niemcy, Kanada oraz organizacje finansujące mniejsze projekty jak: Nadia's Initiative, Międzynarodowy Komitet Czerwonego Krzyża, Lekarze bez Granic. Kilka projektów zrealizowały takie firmy jak: Siemens, Caterpillar czy też Pricewaterhouse Coopers, partner ONZ.

Po siedmiu latach od pokonania ISIL w Iraku tylko 43% z ponad 300 tys. przesiedlonych Jezydów powróciło do miejsca zamieszkania - Sindżaru. Według danych organizacji Yazida ponad 200 tys. z nich wciąż pozostaje wewnątrz przesiedlonych i przebywa w nędznych obozach dla uchodźców. W ciągu dziesięciu lat od zbrodni popełnionej przez Państwo Islamskie, Irak oraz kraje regionu opuściło więcej niż 120 tys.⁵³ Dla wielu osób, którym udało się uwolnić z niewoli Państwa Islamskiego, wciąż potrzebna jest pomoc psychologiczna, dzieci potrzebują nauki języka, kobiety pomocy, sieroty opieki. Niemniej ważne jest wsparcie prawne ofiarom przemocy. Dodatkowo dochodzi kwestia akceptacji dzieci urodzonych na skutek gwałtów, a uznawanych za muzułmańskie. Władze Iraku próbują nie tylko zamknąć obozy dla uchodźców,

⁵⁰ *Iraqi Law No.8 of 2021 – Yazidi Female Survivors Law*, https://assets.website-files.com/5eefcd5d2a1f37244289ffb6/62626edf82f9f7da97e46c95_2021%20Legal%20Instr%20Iraq%20Law%20No%208%20Yazidi%20Female%20Survivors%20Law%20EN.pdf (dostęp: 28.10.2024).

⁵¹ *There is no future in Sinjar without safety and agency*, Yazda, 30 lipca 2024, https://irp.cdn-website.com/16670504/files/uploaded/Yazda_IOM-USAID-ZP_S1P2_SinjarSecurity_12072024_v28_EN.pdf (dostęp: 28.10.2024).

⁵² *Yazidis denounce Iraqi government's funding allocations, demand fair share to rebuild Sinjar*, MedyaNews, 30 lipca 2023, <https://medyanews.net/yazidis-denounce-iraqi-governments-funding-allocations-demand-fair-share-to-rebuild-sinjar/> (dostęp: 28.10.2024).

⁵³ *There is no future in Sinjar without safety and agency*, Yazda, 30 lipca 2024, https://irp.cdn-website.com/16670504/files/uploaded/Yazda_IOM-USAID-ZP_S1P2_SinjarSecurity_12072024_v28_EN.pdf (dostęp: 28.10.2024).

ale także zachęcić ich mieszkańców poprzez wypłatę 3 tys. dolarów na powrót do Sindżaru i odbudowę domu. Przy wysokich cenach materiałów budowlanych Jezydzi uważają, że pieniędzy jest zbyt mało. Pomimo że w planie jest budowa szpitali, uniwersytetu oraz podłączenie Sindżaru do sieci wodnej, wciąż w wielu miejscach występuje brak wody i prądu, który dostępny jest tylko kilka godzin dziennie.

Spory pomiędzy poszczególnymi religijnymi liderami i elitami nie przyczyniają się do poprawy sytuacji. Zachodzi obawa, że utrzymująca się w tym zakresie tendencja może doprowadzić do utraty tożsamości przez Jezydów, dlatego też sami Jezydzi widzą potrzebę wzięcia odpowiedzialności nie tylko za odbudowę zniszczonej infrastruktury i ich powrót do domu, ale także odbudowę więzi i tożsamości pomiędzy całą społecznością Jezydów: tych zamieszkujących Irak i poza jego granicami (Syrię, Turcję, Armenię) oraz diasporą zamieszkującą Europę.

PODSUMOWANIE

Powrót Jezydów do domu dziesięć lat po tragedii i ich ucieczce z zamieszkiwanych ziem, wciąż wydaje się bardzo utrudniony. Bez właściwego wsparcia gospodarczego i zapewnienia bezpieczeństwa powracającym na opuszczone ziemie, irackim władzom trudno będzie przekonać społeczność Jezydów do powrotu do domu. Z pewnością jednym z kluczowych zadań stojących przed władzami Iraku jest zapewnienie bezpieczeństwa i stabilności poprzez wprowadzenie jednolitych struktur zarządzania oraz wprowadzenie bezstronnych sił porządkowych – policyjnych, które przyczyniłyby się do zredukowania napięć etniczno-religijnych oraz budowy zaufania i dialogu pomiędzy mieszkańcami Sindżaru.

Także istotnym czynnikiem na drodze do stabilizacji i budowy zaufania, który powinny uwzględnić irackie władze, jest udział Jezydów w życiu politycznym i ich reprezentacja w lokalnych władzach oraz dostęp do edukacji. Tylko budowa silnych relacji kulturowych i odbudowa więzi społecznych pomiędzy mieszkańcami Sindżaru, może przyczynić się nie tylko do przetrwania tej społeczności, ale także do zatarcia traumatycznych przeżyć.

Podjęte dotąd działania dotyczące restauracji zniszczonej infrastruktury są na tyle niewystarczające, że nie stanowią one zachęty do powrotu. Władze Iraku, które nie radzą sobie z tym problemem, powinny zatem dążyć do stworzenia specjalnego funduszu odbudowy Sindżaru oraz warunków, które przyciągną różne firmy i organizacje międzynarodowe gotowe

wesprzeć odbudowę zniszczonej infrastruktury, a przez to także i rozwój gospodarczy oraz utworzenie dodatkowych miejsc pracy.

Bardzo ważną rolę powinny też odegrać wszelkie działania wspierające Jezydów w zakresie pomocy prawnej zarówno w kwestii ubiegania się o roszczenia związane z poniesionymi przez te społeczność krzywdami jak i też skazania i rozliczenia winnych zbrodni popełnionych na tej grupie etniczno-religijnej. Niezbędna zatem jest powołanie komisji śledczych zarówno w kraju jak i za granicą. Ważną aktywnością powinien rząd Iraku wykazać się w zakresie udzielenia pomocy psychologicznej świadczonej przede wszystkim kobietom i dzieciom, które doświadczyły okrucieństwa terrorystów z ISIL.

Wszystko wskazuje na to, że Irak nie jest w stanie samodzielnie odbudować zniszczonego Sindżaru, co skłania do wniosku, że bez międzynarodowej pomocy to przedsięwzięcie może się nie udać, a Jezydzi jeszcze długo nie wrócą do domu. Zwrócenie się o pomoc do Organizacji Narodów Zjednoczonych jak i też innych uczestników międzynarodowych z prośbą o finansowe i technologiczne wsparcie powinno nastąpić bez żadnej zwłoki, pod warunkiem, że wykorzystanie takiej pomocy będzie przebiegało transparentnie, efektywnie i długofalowo, a pozyskane wsparcie trafi we właściwe miejsce.

BIBLIOGRAFIA REFERENCES LIST

PIŚMIENNICTWO LITERATURE

- Asher-Schapiro A., *Who Are the Yazidis, the Ancient, Persecuted Religious Minority Struggling to Survive in Iraq?* National Geographic, <https://www.nationalgeographic.com/history/article/140809-iraq-yazidis-minority-isil-religion-history>.
- Austin Holmes A., *Syrian Yezidis under Four Regimes: Assad, Erdogan, ISIS and the YPG*, Wilson Center, No. 37, July 2020.
- Cetorelli V., Ashraph S., *A demographic documentation of ISIS's attack on the Yazidi village of Kocho*, LSE Middle East Centre Report, https://www.un.org/sexualviolenceinconflict/wp-content/uploads/2019/08/report/a-demographic-documentation-of-isiss-attack-on-the-yazidi-village-of-kocho/Cetorelli_Demographic_documentation_ISIS_attack.pdf.
- Desolation in Sinjar: Yazidis Struggle to Rebuild Amid Political Stalemate*, Kurdistan 24, <https://www.kurdistan24.net/en/story/395140>.
- Dziekani M., *Arabowie. Słownik encyklopedyczny*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2001.
- Gharizi O., *Struggle for Sinjar: Iraqis' Views on Security in the Disputed District. Can the agreement Baghdad and Erbil inked last year respond to the needs and desires of Sinjar's communities?* United States Institute of Peace, <https://www.usip.org/publications/2021/04/struggle-sinjar-iraqis-views-security-disputed-district>.
- <https://www.al-monitor.com/originals/2022/02/turkish-attacks-stop-displaced-iraqi-yazidis-returning-home>.
- In the weeks following, IS advanced towards the area of Shingal and the Iraqi Army and the Peshamarga retreated from Shingal*, International Crisis Group, <https://www.crisisgroup.org/middle-east-north-africa/gulf-and-arabian-peninsula/iraq/183-winning-post-isis-battle-iraq-sinjar>.
- Iraqi Law No.8 of 2021 – Yazidi Female Survivors Law*, https://assets.website-files.com/5eefcd5d2a1f37244289ffb6/62626edf82f9f7da97e46c95_2021%20Legal%20Instr%20Iraq%20Law%20No%208%20Yazidi%20Female%20Survivors%20Law%20EN.pdf.
- Iraq's Yazidis warn of ongoing threats from extremists*, DW, <https://www.dw.com/en/iraq-yazidi-law-warning/a-56993162>.
- Jameel R., *The Iraqi and Kurdish Regional Government's Sinjar Agreement: Consequences for U.S., Turkish, and Iranian Influence and Rebel Rivalries*, The Jamestown Foundation, Terrorism Monitor Volume: 18 Issue: 23, <https://jamestown.org/program/the-iraqi-and-kurdish-regional-governments-sinjar-agreement-consequences-for-u-s-turkish-and-iranian-influence-and-rebel-rivalries/>.
- Jomma F., *Kurdowie i Kurdystan*, Wydawnictwo L&L i DJ, Gdańsk 2001.
- Kaczor W., *Ludobójstwo Jezydów w północno-zachodnim Iraku – aspekty prawne i kulturowe*, Przegląd Geopolityczny, 36, <https://przeglad.org/wp-content/uploads/2021/07/XXXVI-07-Kaczor.pdf>.

- Kikoler N., *“OUR GENERATION IS GONE” The Islamic State’s Targeting of Iraqi Minorities in Ninewa*, United States Holocaust Memorial Museum, Simon-Skjodt Center for the Prevention of Genocide, <https://www.ushmm.org/m/pdfs/Iraq-Bearing-Witness-Report-111215.pdf>.
- Kittleson S., *Iraqi army boots PKK-linked leader’s statue from Sinjar, arrests fighters*, Al-Monitor, <https://www.al-monitor.com/originals/2022/01/iraqi-army-boots-pkk-linked-leaders-statue-sinjar-arrests-fighters>.
- Murad N., *About the Genocide*, NI, <https://www.nadiainitiative.org/the-genocide>.
- Niemiecka prasa o kryzysie na granicy polsko-białoruskiej: „Polska sięga po wątpliwe metody”, DW, <https://www.dw.com/pl/niemiecka-prasa-o-kryzysie-na-granicy-polsko-bia%C5%82oruskiej-polska-si%C4%99ga-po-w%C4%85tpliwe-metody/a-59374435>.
- Rebuilding from the Yazidi Genocide. From Genocide to Justice*, https://static1.squarespace.com/static/5e4ed852d5526563e04b189a/t/60feaf3ce721d57062d46bf5/1627303743508/From+Genocide+to+Justcie_Booklet-compressed.pdf.
- Salloum S., *Yazidis as Victims of the Conflict Between Local and Regional Political Forces in the Middle East: An Interview with Khalil Jindy*, Centre Francais de Recherche sur l’Irak, <https://cfri-irak.com/en/article/yazidis-as-victims-of-the-conflict-between-local-and-regional-political-forces-in-the-middle-east-an-interview-with-khalil-jindy-2024-09-04>.
- Schlick K., *Yazidis still displaced in their own country*, DW, <https://www.dw.com/en/yazidis-still-displaced-in-their-own-country/a-59725928>.
- Seven years on: Rebuilding Sinjar, restoring dignity*, <https://medium.com/@UNDPArabic/seven-years-on-rebuilding-sinjar-restoring-dignity-e516dc32c4de>.
- Sewell A., Abdul-Zahra Q., *Ten years on, many Yazidis uprooted by Islamic State onslaught struggle to find stable homes*, <https://www.ap.org/news-highlights/spotlights/2024/ten-years-on-many-yazidis-uprooted-by-islamic-state-onslaught-struggle-to-find-stable-homes/>.
- Snell J., *Baghdad, Erbil reach security, administrative agreement on Sinjar district*, Al-Monitor, <https://www.al-monitor.com/originals/2020/10/iraq-erbil-kurdistan-krb-baghdad-sinjar-nineveh-yazidis.html>.
- Spyer TJ., *Yazidi woman freed by IDF from Gaza reveals ISIS made them eat babies*, The Jerusalem Post, <https://www.jpost.com/middle-east/article-825066>.
- Syrian Democratic Forces rescue Yazidi woman held by ISIS during counterinsurgency operation*, The Jerusalem Post, <https://www.jpost.com/middle-east/isis-threat/article-785553>.
- There is no future in Sinjar without safety and agency*, Yazda, https://irp.cdn-website.com/16670504/files/uploaded/Yazda_IOM-USAID-ZP_S1P2_SinjarSecurity_12072024_v28_EN.pdf.
- van Zoonen D., Wirya K., *The Yazidis Perceptions of Reconciliation and Conflict*, Middle East Research Institute, <https://www.usip.org/sites/default/files/Yazidis-Perceptions-of-Reconciliation-and-Conflict-Report.pdf>.
- Wawrzyńczyk R., *Prześladowania religijne irackich Jezydów przez Państwo Islamskie. Przyczyny, przebieg, odpowiedzialność wspólnoty międzynarodowej za ukaranie sprawców*, Studia z prawa wyznaniowego,

Tom 21-2018, <https://repozytorium.kul.pl/server/api/core/bitstreams/736d3c4c-d0ad-495c-abf5-cd502bee28bc/content>.

Winning the Post-ISIS Battle for Iraq in Sinjar, International Crisis Group, REPORT 183 / MIDDLE EAST & NORTH AFRICA 20 FEBRUARY 2018, <https://www.crisisgroup.org/middle-east-north-africa/gulf-and-arabian-peninsula/iraq/183-winning-post-isis-battle-iraq-sinja>.

Yazidi genocide: IS member found guilty in German landmark trial, BBC News, <https://www.bbc.com/news/world-europe-59474616>.

Yazidis denounce Iraqi government's funding allocations, demand fair share to rebuild Sinjar, MedyaNews, <https://medyanews.net/yazidis-denounce-iraqi-governments-funding-allocations-demand-fair-share-to-rebuild-sinjar/>.

ŹRÓDŁA SOURCES

Iraqi Law No.8 of 2021 – Yazidi Female Survivors Law, https://assets.website-files.com/5eefcd5d2a1f37244289ffb6/62626edf82f9f7da97e46c95_2021%20Legal%20Instr%20Iraq%20Law%20No%208%20Yazidi%20Female%20Survivors%20Law%20EN.pdf.

Konwencja w sprawie zapobiegania i karania zbrodni ludobójstwa uchwalona przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych z dnia 9 grudnia 1948 r., Dz.U. 1952 nr 2 poz. 9.

List z dnia 14 sierpnia 2017 roku Chargé d'affaires do Organizacji Narodów Zjednoczonych, <https://documents.un.org/doc/undoc/gen/n17/259/92/pdf/n1725992.pdf>.

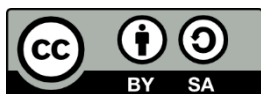
Rezolucja RB ONZ 2379 z dnia 21 września 2017 r., <https://documents.un.org/doc/undoc/gen/n17/296/25/pdf/n1729625.pdf>.

Sixth report of the Special Adviser and Head of the United Nations Investigative Team to Promote accountability for Crimes Committed by Da'esh/Islamic State in Iraq and the Levant, United Nations Security Council, S/2021/419, <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N21/104/70/PDF/N2110470.pdf?OpenElement>

United Nations Investigative Team to Promote Accountability for Crimes Committed by ISIL (Da'esh) (Unitad), Damage and destruction of cultural heritage by ISIL (Da'esh) in Iraq, https://www.unitad.un.org/sites/www.unitad.un.org/files/20240914_dch_public_final_2.pdf.

Copyright (c) 2025 Marek Brylew

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-ShareAlike 4.0 International License.

Piotr GALEMBA*

Akademia Sztuki Wojennej, Warszawa, Polska

OPERACJE PSYCHOLOGICZNE JAKO ZAGROŻENIE DLA BEZPIECZEŃSTWA PAŃSTWA W XXI WIEKU

PSYCHOLOGICAL OPERATIONS AS A THREAT TO STATE SECURITY IN THE XXI CENTURY

ABSTRAKT: Zmiany zachodzące w globalnej przestrzeni informacyjnej związane ze stałym postępowaniem technologicznym, umożliwiają wykorzystywanie nowych sposobów prowadzenia działań niekinetycznych i hybrydowych. Jednym z nich, są operacje psychologiczne, które mogą być prowadzone w czasie pokoju, kryzysu i wojny, a ich celem jest kształtowanie odpowiednich postaw określonych obiektów oddziaływania (odbiorców), zgodnych z celami prowadzącego te operacje. Wynikający z nowych możliwości masowego oddziaływania na określone podmioty, całe narody, a nawet społeczność międzynarodową, jakie dają zarówno tradycyjne, jak i nowe media, analogicznie przybierają na sile oraz powstają nowe zagrożenia dla bezpieczeństwa państwa. W artykule dokonano wyjaśnienia najistotniejszych zagadnień związanych z PSYOPS i odpowiedź na główny problem badawczy - Jakie zagrożenia dla bezpieczeństwa państwa, wynikają z przeprowadzanych przez przeciwnika ofensywnych operacji psychologicznych w XXI wieku? oraz weryfikację hipotezy: Ofensywne operacje psychologiczne prowadzone przez przeciwnika w XXI wieku będą potęgować znane już zagrożenia, obejmujące m.in. osłabianie morale wojska i społeczeństwa, czy też oddziaływanie na negatywne postrzeganie państwa na arenie międzynarodowej. Przypuszcza się natomiast, że powstawanie i rozwój nowych technologii umożliwiających oddziaływanie na większą grupę odbiorców, jak również przygotowywanie coraz bardziej zaawansowanych grafik i nagrań przy jednoczesnym wzroście nadmiaru rozpowszechnianych informacji ograniczające możliwości ich prawidłowej weryfikacji, prowadzić będzie do powstawania nowych zagrożeń dla bezpieczeństwa państwa. W badaniach wykorzystano następujące metody badawcze: krytyki i analizy piśmiennictwa, analogii, definiowania, syntezy oraz sondażu diagnostycznego (techniką wywiadu eksperckiego). Wynikiem przeprowadzonych badań jest wskazanie zagrożeń wynikających z ofensywnych operacji psychologicznych prowadzonych przeciwko państwu w XXI wieku oraz propozycji przeciwdziałania i minimalizacji ich skutków.

SŁOWA KLUCZOWE: Operacje Psychologiczne, PSYOPS, bezpieczeństwo państwa, zagrożenia, działania niekinetyczne

* mgr Piotr GALEMBA, War Studies University, Warsaw, Poland

 <https://orcid.org/0000-0003-0551-4185> piotr.galemba@gmail.com

Copyright (c) 2025 Piotr Galemba. This work is licensed under a Creative Commons Attribution-ShareAlike 4.0 International License.

ABSTRACT: The changes taking place in the global information space, associated with constant technological advances, enable the use of new ways of conducting non-kinetic and hybrid operations. One of these, are psychological operations, which can be carried out in peacetime, crisis and war, and are aimed at shaping the appropriate attitudes of specific objects of influence (audiences), in line with the objectives of those conducting the operations. Resulting from the new opportunities for mass influence on specific subjects, entire nations and even the international community provided by both traditional and new media, new threats to state security are similarly gaining momentum and emerging. The article clarifies the most relevant issues related to PSYOPS and to answer the main research problem - What threats to state security, arise from offensive psychological operations conducted by the adversary in the 21st century? and to verify the hypothesis: Offensive psychological operations conducted by the adversary in the 21st century will compound already known threats, including weakening military and public morale, or affecting negative perceptions of the state in the international arena. On the other hand, it is assumed that the emergence and development of new technologies enabling the influence on a larger audience, as well as the preparation of more and more advanced graphics and recordings with the simultaneous increase in the amount of information disseminated limiting the possibility of its correct verification, will lead to the emergence of new threats to state security. The research used methods: a critique and analysis of the literature analogy, definition, synthesis and a diagnostic survey (using an expert interview technique). The result of the research is the identification of the dangers of offensive psychological operations conducted against the state in the 21st century and proposals for counteracting and minimising their effects.

KEYWORDS: Psychological Operations, PSYOPS, state security, threats, non-kinetic measures.

WPROWADZENIE

Sytuacja problemowa

Operacje psychologiczne towarzyszą człowiekowi od pierwszych staczanych konfliktów. Oddziaływanie na wolę walki przeciwnika, morale jego społeczeństwa, a także jego pozycję na arenie międzynarodowej, stanowią jeden z kluczowych elementów determinujących uzyskiwanie nad nim przewagi. Początkowo nieskomplikowane oraz nieusystematyzowane metody, na przestrzeni wieków zyskiwały na coraz większym znaczeniu, rosnącym wraz z postępem technologicznym, umożliwiającym rozpowszechnianie przygotowywanych treści nie tylko na określonym obszarze, ale również do odbiorcy masowego.

Jednocześnie należy w tym miejscu wspomnieć, że ich wykorzystywanie nie musi odbywać się wyłącznie w czasie wojny, bowiem z uwagi na swój niekinetyczny charakter mogą być prowadzone również na długo przed rozpoczęciem konfliktu zbrojnego, w celu przygotowania odpowiednich warunków do jego prowadzenia, jak również po jego zakończeniu, w celu usprawiedliwienia lub zanegowania warunków zawartego pokoju.

Szczególne znaczenie nabiera to we współczesnym świecie, w którym zacierająca się niejasna granica pomiędzy czasem pokoju, kryzysu i wojny oraz wykorzystywaniem hybrydowych metod prowadzenia wojen, podnosi znaczenie wykorzystywania działań niekinetycznych oraz poniżej progu wojny.

CELE BADAŃ

Cel główny badań

Celem niniejszego artykułu jest usystematyzowanie wiedzy na temat sposobów oraz narzędzi wykorzystywanych do prowadzenia współczesnych operacji psychologicznych (PSYOPS), a także wskazanie głównych zagrożeń dla bezpieczeństwa państwa wynikających z ukierunkowanych na nie działań ofensywnych oraz sposobów przeciwdziałania i minimalizacji ich potencjalnych skutków.

Cele szczegółowe badań

Dla uzyskania wysokiej jakości wyników badań, powyższy główny cel badań został podzielony na trzy kategorie:

- cel poznawczy – charakterystyka działań realizowanych w ramach prowadzonych współcześnie operacji psychologicznych w świetle literatury przedmiotu oraz w opinii eksperta;
- cel wyjaśniający – wyjaśnienie pojęcia operacji psychologicznych, a także sposobów, metod oraz narzędzi wykorzystywanych do ich prowadzenia;
- cel praktyczny – przedstawienie wniosków dotyczących zagrożeń wynikających z prowadzenia operacji psychologicznych oraz przedstawienie rekomendacji w zakresie przeciwdziałania oraz minimalizacji ich negatywnego wpływu.

PROBLEMY BADAWCZE

Główny problem badawczy

Główny problem badawczy został sformułowany w formie następującego pytania: Jakie zagrożenia dla bezpieczeństwa państwa, wynikają z przeprowadzanych przez przeciwnika ofensywnych operacji psychologicznych w XXI wieku?

Szczegółowe problemy badawcze

Z powyższego głównego problemu badawczego, wysunięte zostały następujące problemy szczegółowe:

1. Jaka jest istota operacji psychologicznych?
2. W jaki sposób oraz przy użyciu jakich narzędzi prowadzone są operacje psychologiczne?
3. Jakie są sposoby przeciwdziałania zagrożeniom związanym z prowadzeniem operacji psychologicznych?

HIPOTEZY BADAWCZE

Hipoteza główna

Dla przedstawionego wyżej głównego problemu badawczego sformułowana została główna hipoteza badawcza w następującej formie: Ofensywne operacje psychologiczne prowadzone przez przeciwnika w XXI wieku będą potęgować znane już zagrożenia, obejmujące m.in. osłabianie morale wojska i społeczeństwa, czy też oddziaływanie na negatywne postrzeganie państwa na arenie międzynarodowej. Przypuszcza się natomiast, że powstawanie i rozwój nowych technologii umożliwiających oddziaływanie na większą grupę odbiorców, jak również przygotowywanie coraz bardziej zaawansowanych grafik i nagrań przy jednoczesnym wzroście ilości rozpowszechnianych informacji ograniczające możliwości ich prawidłowej weryfikacji, prowadzić będzie do powstawania nowych zagrożeń dla bezpieczeństwa państwa.

Hipotezy szczegółowe

Poza główną hipotezą badawczą, zostały sformułowane trzy hipotezy szczegółowe odnoszące się do poszczególnych problemów szczegółowych:

1. Operacje psychologiczne stanowią jeden z kluczowych sposobów oddziaływania informacyjnego, które mogą być prowadzone zarówno w ramach operacji informacyjnych, jak i samodzielnie, dzięki którym – poprzez wykorzystanie odpowiednio dobranych metod technik i narzędzi oddziaływania – możliwe jest wpływanie na sposób postrzegania rzeczywistości przez określony obiekt oddziaływania (odbiorcę), który jest zgodny z wolą prowadzącego daną operację.
2. Współczesne operacje psychologiczne mogą być prowadzone zarówno z wykorzystaniem tradycyjnych sposobów i narzędzi oddziaływania (druki ulotne, prasa, radio, telewizja), jak również z wykorzystaniem najnowszych osiągnięć

technologicznych i nowych mediów. Przypuszcza się natomiast, że nowe metody i narzędzia będą mogły być stosowane zarówno samodzielnie, jak i w ramach zwiększenia możliwości oddziaływania pozostałych, a sposób oraz zakres ich wykorzystywania zależny będzie od charakterystyki odbiorcy, celów prowadzonej operacji oraz możliwości prowadzącego określone działania ofensywne.

3. Sposoby przeciwdziałania zagrożeniom związanym z ofensywnymi operacjami psychologicznymi obejmuje w głównej mierze wzrost świadomości społeczeństwa oraz szybkie i skuteczne wykrywanie nieprawdziwych informacji przekazywanych przez podmiot prowadzący ofensywne operacje psychologiczne, jak również przedstawianie prawdziwych i wiarygodnych informacji w celu ich zdementowania.

METODY BADAWCZE

Do odpowiedzi na powyższe pytania badawcze oraz weryfikacji sformułowanych hipotez wykorzystane zostały przez autora teoretyczne oraz empiryczne metody badawcze. Pierwszymi z nich są metody teoretyczne – krytyki i analizy piśmiennictwa, analogii, definiowania i syntezy. Wykorzystaną empiryczną metodą badawczą była natomiast metoda sondażu diagnostycznego, z wykorzystaniem techniki wywiadu eksperckiego oraz zastosowaniem narzędzia w formie kwestionariusza wywiadu⁵⁴.

ISTOTA OPERACJI PSYCHOLOGICZNYCH

Systematyzacja pojęć

Rozważania nad prowadzeniem operacji psychologicznych należy rozpocząć od usystematyzowania stosowanych pojęć i definicji. W literaturze przedmiotu do opisywania tych działań, oprócz pojęcia operacje psychologiczne, można spotkać również określenie działania psychologiczne, wojna (walka) psychologiczna, a także wojna (walka) kognitywna. Terminy te, pozornie ze sobą tożsame, zawierają pewne różnice, które wymagają głębszej analizy.

Pierwszym z pojęć, które wymaga bliższego omówienia, jest bez wątpienia termin operacje psychologiczne, który stosowany jest w dokumentach strategicznych. Zgodnie z przyjętą w marcu 2023 *Allied Joint Doctrine for Strategic Communications – AJP 10*, uznaje się

⁵⁴ Ekspert jest oficerem Wojska Polskiego, reprezentującym Zakład Komunikacji Strategicznej, Wydziału Wojskowego Akademii Sztuki Wojennej, pełniącym wcześniej służbę w jednostkach krajowych w zakresie Walki Radioelektronicznej i PSYOPS oraz w Dowództwie Wielonarodowej Dywizji Północny-Wschód w zakresie PSYOPS oraz INFOOPS.

je za zdolność komunikacyjną połączonych sił oraz prowadzenie działań informacyjnych przy użyciu różnorodnych metod komunikacji, a także innych środków ukierunkowanych na zatwierdzonych odbiorców docelowych⁵⁵.

Polskim dokumentem jest przyjęta w 2017 roku Doktryna DD-3.10.1 (B), której zapisy regulują prowadzenia działań w ramach PSYOPS. Zgodnie z zawartą w niej definicji, operacje psychologiczne „stanowią one planowy proces przekazywania przygotowanych treści za pomocą różnych metod i środków komunikacji do wyselekcjonowanych i zatwierdzonych obiektów oddziaływania (odbiorców) w celu wywołania oczekiwanej zmiany percepcji, postaw i zachowań, która umożliwi osiągnięcie zamierzonych celów politycznych i wojskowych”⁵⁶.

Innym często stosowanym w literaturze przedmiotu terminem, który wykorzystywany jest zamiennie z pojęciem operacji psychologicznych, są działania psychologiczne, których definicję można odnaleźć między innymi w przyjętym w 2008 roku Regulaminie Działań Wojsk Lądowych, gdzie określone zostały jako „planowe działania w czasie pokoju, kryzysu i wojny przy użyciu metod komunikacji i innych środków, skierowane do wrogich, przyjaznych lub neutralnych odbiorców wpływające na ich postawy i zachowania z zamiarem osiągnięcia pożądanego celów politycznych i wojskowych”⁵⁷. Tomasz Kacała podkreśla natomiast, że są to planowe działania, „których celem jest uzyskanie określonego efektu psychologicznego”⁵⁸.

Jak można zauważyć, definicje obu tych pojęć są ze sobą zbieżne, a różnica polega przede wszystkim na odmienności pojęć operacja oraz działania, bowiem pierwsze z nich posiada znacznie szerszy pojęciowo zakres⁵⁹. Na potrzeby rozpatrywanych zagadnień związanych ze sposobami prowadzenia oraz wynikającymi z nich zagrożeniami, pojęcie operacje psychologiczne oraz działania psychologiczne można uznać za tożsame.

Kolejnym terminem, który często pojawia się w literaturze przedmiotu, zwłaszcza w pozycjach pochodzących z okresu zimnej wojny lub dotyczących podejścia rosyjskiego, jest wojna psychologiczna. Użycie tego terminu zostało zapoczątkowane w latach czterdziestych ubiegłego wieku, w raportach dotyczących analizy działań propagandowych prowadzonych

⁵⁵ *Allied Joint Doctrine for Strategic Communications – AJP – 10*, Edition A, Version 1, NATO 2023, s. 56-57.

⁵⁶ Operacje psychologiczne – DD-3.10.1(B), Bydgoszcz 2017, s. 12.

⁵⁷ *Regulamin Działań Wojsk Lądowych*, Warszawa 2008, s. 336.

⁵⁸ T. Kacała, *Działania psychologiczne w Siłach Zbrojnych RP*, Warszawa 2014, s. 8.

⁵⁹ Zgodnie z definicją słownikową, działania są elementem składowym operacji. Confer: *Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa*, red. J. Pawłowski, M. Kuliczkowski, B. Zdrodowski, Toruń 2020, s. 144.

przez III Rzeszę⁶⁰, a następnie zostało przyjęte do określania działań z użyciem wszystkich dostępnych środków oddziaływania psychologicznego, mających na celu uniemożliwienie przeciwnikowi prowadzenia działań, a także osłabienie jego pozycji w opinii społeczeństwa własnego oraz środowiska międzynarodowego⁶¹. Powszechne zastosowanie tego terminu można znaleźć w opracowaniach publikowanych w państwach będących pod wpływem ZSRR, w których uważano, że stanowi ona część „wojny ideologicznej”, a jej celem jest osłabienie siły moralnej oraz zaburzenie świadomości oraz poczucia tożsamości społeczeństwa⁶². Współcześnie z uwagi na pejoratywny wydźwięk terminu wojna⁶³, a także niespójność pojęcia walka z możliwością prowadzenia działań nie tylko w czasie wojny, jak również w czasie pokoju⁶⁴, termin ten niemalże zupełnie wyszedł z użycia, jednakże w dalszym ciągu można go spotkać m.in. w opracowaniach dotyczących prowadzenia działań psychologicznych przez Federację Rosyjską⁶⁵.

Ostatnim z terminów wymagającym analizy, jest pojęcie wojny (walki) kognitywnej. Pojęcie to dopiero zyskuje na swojej popularności, a w literaturze przedmiotu stosowany jest najczęściej do opisywania operacji psychologicznych prowadzonych przez Chiny, zwłaszcza ukierunkowanych na społeczeństwo Tajwanu⁶⁶. W zrozumieniu istoty tego pojęcia, konieczne jest przytoczenia definicji sfery kognitywnej. Według prof. Ryszarda Szpyry, należy ją rozumieć jako ten obszar umysłu, „w którym zachodzą procesy myślowe, szczególnie zaś procesy związane z kształtowaniem się w umyśle człowieka decyzji o działaniu”⁶⁷. Wynika zatem z tego, że wojną (walką) kognitywną można określić takie działania, których celem jest wpłynięcie na podjęcie decyzji przez dany obiekt oddziaływania.

Analizując wszystkie z powyższych terminów można zauważyć kilka cech wspólnych, m. in. planowość działań, wykorzystywanie wszelkich dostępnych środków, jasno sprecyzowane

⁶⁰ M. Olechowski, „Wojna psychologiczna” – próba zdefiniowania pojęcia, „Wiedza Obronna”, 2018, t. 1-2, s. 92. DOI 10.34752/ahf8-sd31.

⁶¹ *War Report of the OSS (Office of Strategic Services) with introduction by Kermit Roosevelt*, New York 1976, s. 99.

⁶² Confer: D. Wołkogołow, *Wojna psychologiczna*, Warszawa 1986, s. 88 oraz *Leksykon wiedzy wojskowej*, red. M. Lapruch, Warszawa 1979, s. 482.

⁶³ M. Olechowski, op. cit., s. 94.

⁶⁴ D. Wołkogołow, op. cit., s. 88.

⁶⁵ Confer: Ш. С Сүлейманова., Е. А Назарова, *Информационные Войны: история и современность Учебное пособие для студентов высших учебных заведений*, Этносоциум, Москва 2017.

⁶⁶ R Czulda, *Chińska wojna kognitywna*, „Układ Sił”, 2022, nr 33 (1/2022), s. 28-33.

⁶⁷ R. Szpyra, *Bezpieczeństwo militarne państwa*, Warszawa 2012, s. 129-130.

obiekty oddziaływania (odbiorcy), a także wspólny cel – oddziaływanie na morale oraz procesy decyzyjne przeciwnika.

Na koniec warto również podkreślić, że operacje psychologiczne, są często utożsamiane z operacjami informacyjnymi, co prowadzi do zacierania się ich istoty oraz błędnego rozumienia przez podmioty odpowiedzialne za ich planowanie, prowadzenie, a także prowadzenia działań defensywnych mających na celu przeciwdziałania skutkom ich użycia⁶⁸. PSYOPS stanowią bowiem jedynie jeden z elementów znacznie szerszych pojęciowo komunikacji strategicznej (*StratCom*), jak również operacji informacyjnych (*INFOOPS*)⁶⁹. Innym błędnie utożsamianym z operacjami psychologicznymi pojęciem, jest dezinformacja, której powszechne stosowanie w przekazach medialnych, w celu opisywania wszystkich działań mających na celu wpłynięcie na percepcję odbiorcy, wprowadza chaos w zakresie poprawności stosowania terminologii. Wynika to przede wszystkim ze stosowania w języku polskim dwóch odmiennych znaczeń tego określenia, które można rozumieć jako nieprawdziwe i wykreowane treści propagandowe (tzw. czarna propaganda), jak również jako określenie działań mających na celu zamaskowanie własnych działań oraz wprowadzenia w błąd rozpoznania przeciwnika⁷⁰, wywodzące się z niedosłownego tłumaczenia angielskiego terminu *deception*, które należy rozumieć jako „zmylenie”.

Na potrzeby rozpatrywanych zagadnień związanych ze sposobami prowadzenia oraz wynikającymi z nich zagrożeniami, autor przyjął w niniejszej pracy stosowanie pojęć operacje oraz działania psychologiczne, które są zgodne z terminologią wykorzystywaną w dokumentach doktrynalnych Rzeczypospolitej Polskiej oraz Organizacji Paktu Północnoatlantyckiego.

Determinanty skuteczności PSYOPS

Jednym z najistotniejszych kryteriów, które determinuje prowadzenie skutecznych operacji psychologicznych, jest jasne określenie celu, do którego mają prowadzić podejmowane w ramach nich działania. Nadrzędnym celem przyświecającym idei prowadzenia działań w ramach PSYOPS, zgodnie z zapisami doktrynalnymi, jest „wywołanie lub utrwalenie

⁶⁸ Confer: A. Nowak, *Działania psychologiczne w konfliktach zbrojnych*, Warszawa 2007, s. 122 oraz Z. Modrzejewski, *Operacje informacyjne*, Warszawa 2015, s. 41.

⁶⁹ G. Nowacki, *Komunikacja strategiczna w erze społeczeństwa informacyjnego*, „Nierówności Społeczne a Wzrost Gospodarczy”, 2019, nr 58 (2/2019), s. 24. DOI 10.15584/nsawg.2019.2.2.

⁷⁰ *Operacje informacyjne – DD-3.10(A)*, Bydgoszcz 2017, s. 29-30.

pożądanego zachowania”⁷¹. Jednakże, aby precyzyjniej określić cel dla poszczególnych operacji, konieczne jest rozpatrywanie go przez pryzmat konkretnego obiektu oddziaływania (odbiorcy), jak również ze względu na rodzaj prowadzonej operacji. W przypadku odbiorcy, cele te można podzielić na trzy rodzaje: osłabienie woli (w przypadku przeciwnika oraz odbiorców negatywnie nastawionych); wzmocnienie pozytywnych postaw, w tym m. in. poparcia (w przypadku sojuszników), a także wzbudzenia chęci współpracy oraz zaangażowania i poparcia prowadzącego daną operację (w przypadku odbiorców o neutralnym nastawieniu)⁷².

Zdaniem Martina C. Libickiego, cel operacji psychologicznych można natomiast podzielić na cztery kategorie: przeciwko woli narodu, przeciwko dowództwu przeciwnika, przeciwko żołnierzom przeciwnika oraz konflikt kulturowy⁷³. Według tej klasyfikacji, pierwszym celem jest wpłynięcie na obniżenie poziomu morale społeczeństwa przeciwnika, a także ukształtowanie określonego wizerunku własnego oraz przeciwnika, w opinii społeczeństwa przeciwnika oraz na arenie międzynarodowej⁷⁴. Drugi cel dotyczy oddziaływania psychologicznego na dowódców (oraz kierownictwo) przeciwnika, w celu zaburzenia percepcji, prowadzącej do podejmowania decyzji korzystnych dla strony prowadzącej ofensywne operacje psychologiczne⁷⁵. Trzeci cel dotyczy natomiast wpływania na morale żołnierzy przeciwnika, które mają na celu spotęgowanie strachu (zwłaszcza poprzez ukazywanie wysokiego ryzyka strat, nie tylko zdrowia i życia samych żołnierzy, ale również ich najbliższych)⁷⁶ lub niechęci do dowództwa i kierownictwa cywilnego, a także skłonienie do zaniechania działań oraz poddania się lub dezercji⁷⁷. Ostatni cel dotyczy wpływania na percepcję grup społecznych, zarówno narodowych, religijnych, jak też cywilizacyjnych, a jego wykorzystywanie dotyczy przede wszystkim działań, których strategicznymi celami jest spowodowanie niepokojów społecznych oraz podziałów na arenie międzynarodowej, które osłabiają zarówno poszczególne państwa, jak i sojusze⁷⁸.

⁷¹ Ibidem, s. 14.

⁷² *Regulamin...*, op. cit., s. 336-337.

⁷³ M. C. Libicki, *What is information Warfare?*, Washington 1995, s. 35.

⁷⁴ Ibidem.

⁷⁵ Ibidem, s. 41-44.

⁷⁶ A. Toffler, H. Toffler, *Wojna i antywojna. Jak przetrwać na progu XXI wieku?*, Poznań 2006, s. 190-191.

⁷⁷ Ibidem, s. 39-41.

⁷⁸ M. C. Libicki, op. cit., s. 45-47.

W tym miejscu konieczne jest przytoczenie istotnego faktu podkreślanego przez eksperta w czasie przeprowadzonego wywiadu. Obiektami oddziaływania mogą być jedynie określone w zapisach doktrynalnych grupy oraz jednostki⁷⁹, natomiast jako obiekt oddziaływania nie może być wskazane własne społeczeństwo. Jednakże, zasada ta przestrzegana jest w głównej mierze przez państwa o wysoko rozwiniętych standardach demokratycznych, w których działania te prowadzone są w ramach wojskowej oraz cywilnej działalności prasowo-informacyjnej.

Kolejnym niezwykle ważnymi determinantami skuteczności prowadzonych operacji psychologicznych, jest wiarygodność rozpowszechnianych treści oraz spójność przekazu, które nie stoją w sprzeczności z pozostałymi elementami komunikacji strategicznej, m. in. ze wspomnianą działalnością prasowo-informacyjną, czy współpracy cywilno-wojskowej (CIMIC), co można uzyskać jedynie poprzez skrupulatne zaplanowanie wszystkich działań oraz permanentną współpracę pomiędzy poszczególnymi komórkami oraz dowódcami i decydentami⁸⁰. Należy w tym miejscu podkreślić, że niewielkie nawet rozbieżności pomiędzy przekazami, jak również zachowaniem nawet pojedynczych żołnierzy, mogą zostać wykorzystane przez PSYOPS przeciwnika do podważenia wszystkich prowadzonych działań, jak również zostać wykorzystane jako argument w analogicznych działaniach podejmowanych przez przeciwnika⁸¹.

Równie istotne, są także aktualność oraz dostosowanie sposobu przekazywanych treści do specyfiki danej grupy, wytypowanej jako obiekt oddziaływania. Należy bowiem pamiętać, że komunikaty, które straciły na swojej aktualności spowodowanej np. zmianami jakie zaszły na teatrze wojny lub w stosunkach politycznych, nie tylko nie przyniosą zamierzonych efektów, ale także odmienne i negatywne dla nadawcy skutki. Dostosowania treści jest natomiast związane z różnymi możliwościami przyswajania oraz interpretowania odbieranych informacji, co może być związane zarówno z poziomem wykształconych zdolności poznawczych, jak również z odmienności symbolicznym lub metaforycznym interpretowaniu określonych treści⁸².

⁷⁹ *Operacje psychologiczne...*, op. cit., s. 11.

⁸⁰ *Operacje psychologiczne...*, op. cit., s. 15-18.

⁸¹ Confer: A. Toffler, H. Toffler, op. cit., s.191-192 oraz T. Małyś, *Działania informacyjne i operacje psychologiczne (PSYOPS) we współczesnym świecie*, „Broń i Amunicja”, 2018, nr 1/2018, s. 61.

⁸² Przykładami wykorzystywania symbolicznego znaczenia określonych treści w czasie prowadzonych działań PSYOPS, jest wykorzystywanie w treściach oddziaływujących na żołnierzy Wietkongu, nagranych odgłosów sowy, która w kulturze Wietnamu jest uznawana za zwiastun śmierci. Vide: Z. Modrzejewski, S. Markiewicz, *Współczesna walka informacyjna*, Warszawa 2016, s. 59, a także przedstawianie na ulotkach rozpowszechnianych w czasie wojny

Ostatnim z determinantów jest ocena efektywności przeprowadzania działań, opracowana na podstawie analizy celów, które udało się zrealizować oraz tych, które nie zostały osiągnięte, a także wyciągnięcie wniosków, dotyczących zmian dotyczących wyboru obiektu oddziaływania, sposobu rozpowszechniania lub wykorzystywanych produktów PSYOPS⁸³.

PROWADZENIE OPERACJI PSYCHOLOGICZNYCH

Metody oddziaływania wykorzystywane w treściach PSYOPS

Treści przygotowywane oraz rozpowszechniane w czasie działań realizowanych w ramach operacji psychologicznych, posługują się pewnymi kanonami, których skuteczność została wielokrotnie potwierdzona na przestrzeni wieków. Jedną z najpowszechniej znanych klasyfikacji, jest przedstawiony przez Alvina i Heidi Tofflerów, którzy wyróżnili sześć metod, które należą do najczęściej stosowanych:

- oskarżenie o okrucieństwo (np. masowe zbrodnie na ludności cywilnej);
- „hiperboliczna inflacja stawek, o które toczy się bitwa, czy cała wojna” (np. ukazywanie negatywnych skutków dla świata wynikającej ze zwycięstwa przeciwnika);
- dehumanizacja przeciwnika oraz demonizacja jego przywódców politycznych i dowódców wojskowych (najczęściej występuje porównywanie do diabła lub Hitlera);
- polaryzowanie (w celu skłonienia społeczności międzynarodowej do opowiedzenia się po jednej ze stron);
- odwołania do „boskich sankcji” oraz sił wyższych (często wykorzystywany jest motyw Boga w formie zachęty lub zastraszenia);
- „metapropaganda” (ukazywanie własnej wersji wydarzeń, ukierunkowaną na dyskredytację przekazywanych przez przeciwnika treści oraz jego działań)⁸⁴.

W ujęciu rosyjskim można odnaleźć wiele odmiennych ze sobą klasyfikacji, które w zależności od rozumienia przez danego autora sposobów prowadzenia operacji psychologicznych, czy też walki (wojny informacyjnej)⁸⁵, mogą się od siebie różnić metodami

w Zatoce Perskiej żołnierzy z brodami, które symbolizującą zaufanie Vide: D. E. Denning, *Wojna informacyjna i bezpieczeństwo informacji*, Warszawa 2002, s. 7.

⁸³ *Operacje psychologiczne...*, op. cit., s. 16-17.

⁸⁴ A. Toffler, H. Toffler, op. cit., s. 190-192.

⁸⁵ Dwoma najbardziej znanymi rosyjskimi ujęciami pojęcia walki informacyjnej (nazywanej zamiennie wojną informacyjną), są ujęcia opracowane przez geopolityków – A. Dugina oraz I. Panarina. Confer: J. Darczewska, *Anatomia rosyjskiej wojny informacyjnej: operacja krymska – studium przypadku*, Warszawa 2014, s. 13-14.

prowadzenia operacji psychologicznych (a dokładniej informacyjno-psychologicznych). Przykładowym zestawieniem może być klasyfikacja oparta na opracowaniach Siergieja Komowa, w której wyróżnia się jedenaście następujących metod:

- odwrócenie uwagi (skupienie uwagi opinii publicznej przeciwnika lub społeczności międzynarodowej na określonym prawdziwym lub sfabrykowanym wydarzeniu albo zagrożeniu);
- przeciążenie (wprowadzanie nowych komunikatów oraz bodźców uniemożliwiających ich rzetelną weryfikację, stwarzając zjawisko szumu informacyjnego);
- paraliżowanie (kreowanie oraz potęgowanie obaw dotyczących zagrożeń bezpieczeństwa);
- wyczerpanie (zaburzenie percepcji przeciwnika, które prowadzi do podejmowania nieracjonalnych działań, w celu osłabienia jego siły oraz zubożenia zasobów);
- inscenizacja (działania mające na celu wytworzenia u przeciwnika złudnego wrażenia siły oraz umiejętności zapanowania nad kryzysami);
- dezintegracja (działania ukierunkowane na stworzenie podziałów w społeczeństwie danego państwa lub wśród członków sojuszy);
- uspokojenie obiektu agresji (kreowanie pozytywnego odbioru własnego wizerunku, w celu uśpienia podejrzeń przeciwnika);
- zastraszenie (prowadzenie działań w celu ukazania własnej wielosektorowej przewagi nad przeciwnikiem);
- prowokacja (działania mające na celu skłonienie przeciwnika do podjęcia działań korzystnych dla gracza ofensywnego);
- sugestia (działania wykorzystujące uproszczenia i stereotypy, w celu zyskania poparcia określonych grup społecznych);
- nacisk (działania ukierunkowane na obniżenie rangi atakowanego podmiotu na arenie międzynarodowej, a w szczególności w opinii sojuszników)⁸⁶.

Konieczne jest w tym miejscu podkreślenie faktu, że niezależnie od przyjętego sposobu klasyfikacji, metody wykorzystywane w czasie przygotowywania produktów na potrzeby

⁸⁶ B. Pacek, P. Pacek, *Psychologia wojny hybrydowej*, Warszawa-Siedlce 2019, s. 58-59.

operacji psychologicznych, mogą się ze sobą łączyć oraz przenikać, także w ramach jednego komunikatu, a ich dobór zależy od wyznaczonego celu oraz charakterystyki konkretnego obiektu oddziaływania.

Sposoby rozpowszechniania produktów operacji psychologicznych

Nawet najlepiej przygotowane treści oraz produktu oddziaływania psychologicznego, nie mają możliwość same w sobie do wykonania zamierzonych celów, ani trafienia do określonych obiektów oddziaływania. Niezbędne do tego celu staje się wykorzystanie odpowiedniego sposobu ich rozpowszechniania, które będzie w stanie dostarczyć przygotowane treści do określonego audytorium.

Ze względu na metodę przekazu, można wyróżnić dwie zasadnicze kategorie sposobów oddziaływania – bezpośredni oraz pośredni⁸⁷. Pierwszy sposób wykorzystywany jest do oddziaływania psychologicznego na niewielkie grupy (np. jeńców), w którym dominuje wykorzystywanie przekazu przy pomocy bezpośrednich rozmów lub przekazywania druków ulotnych, bezpośredni do jednostek zdefiniowanych jako obiekty oddziaływania⁸⁸. Drugi sposób wykorzystywany jest w celu oddziaływania na odbiorcę masowego, także niezależnie od miejsca jego przebywania⁸⁹. Wśród narzędzi wykorzystywanych w tym sposobie oddziaływania wyróżnia się: materiały drukowane, audycje elektroakustycznych, audycje radiowe i telewizyjne, a także Internet wraz z mediami społecznościowymi⁹⁰.

Najstarszym, a zarazem najbardziej znanym narzędziem wykorzystywanym do rozpowszechniania produktów PSYOPS, są materiały drukowane, spośród których szczególną skutecznością⁹¹ oraz łatwością w przygotowaniu i rozpowszechnianiu, cechują się druki ulotne (w tym ulotki)⁹².

Ulotki, ze względu na przedstawiane w nich treści, można podzielić na: informacyjne (przedstawiające w korzystny dla autora sposób określonych faktów), perswazyjne (przedstawiające informacje w taki sposób, aby odbiorca na skutek odpowiedniej

⁸⁷ R. Szpyra, *Militarne operacje informacyjne*, Warszawa 2003, s. 130.

⁸⁸ Ibidem.

⁸⁹ Ibidem.

⁹⁰ Confer: G. Nowacki, *Działania psychologiczne w ramach operacji informacyjnych Wojsk Lądowych: studium teoretyczne*, Warszawa 2001, s. 82 oraz R. Szpyra, *Militarne...*, op. cit., s.130-131.

⁹¹ Potwierdzają to m.in. wyniki badań przeprowadzone na jeńcach w czasie wojny w Zatoce Perskiej, w których niemal połowa z nich wskazywała ulotki, jako główny czynnik wpływający na podjęte przez nich decyzje. Confer: D. E. Denning, *Wojna...*, op. cit., s. 8.

⁹² G. Nowacki, *Działania...*, op. cit., s. 82.

ich interpretacji, podjął działania zgodne z celami nadawcy) oraz nakazujące (przedstawiające konkretne polecenia oraz wezwania do określonego działania, np. kapitulacji)⁹³.

Oprócz ulotek, wśród materiałów drukowanych, wyróżnia się również: materiały poglądowe (np. infografiki, fotografie, itp.), falsyfikaty (m.in. dokumentów bojowych, rozkazów, wojskowych dokumentów tożsamości), oraz druki zwarte (w tym prasę, książki, broszury, itp.)⁹⁴.

Szczególną zaletą materiałów drukowanych w prowadzeniu operacji psychologicznych, (zwłaszcza w przypadku ulotek), jest łatwość oraz stosunkowo niski koszt ich przygotowania, dzięki czemu można szybko przygotować masowe ilości danego rodzaju oraz modyfikować kolejne partie, w taki sposób, aby jak najbardziej odpowiadały obecnej sytuacji na polu walki. Dodatkowym atutem, jest także możliwość jednorazowego rozpowszechnienia dużych ilości przygotowanych ulotek oraz innych materiałów drukowanych, m. in. dzięki wykorzystaniu specjalistycznych bomb i pocisków agitacyjnych, które mogą być zrzucone nad określonym terytorium przez lotnictwo lub wystrzelwane przez artylerię⁹⁵. Jednocześnie należy podkreślić, że nie są one pozbawione również wad, spośród których najistotniejszą jest ograniczony terytorialnie zasięg ich oddziaływania, a także niewielkie możliwości w aktualizacji już rozpowszechnionych treści.

Drugim ze sposobów wykorzystywanym do oddziaływania na przeciwnika w ramach prowadzonych operacji psychologicznych, są audycje rozpowszechniane przy użyciu rozgłośni elektroakustycznych (REA).

Ze względu na przekazywane treści, można wyróżnić trzy rodzaje audycji:

- informacyjne (słowne) – wykorzystujące krótkie komunikaty słowne w celu przekazania odbiorcy określonych treści lub wezwań do działania.
- nękające (dźwiękowe) – z wykorzystaniem określonych sekwencji dźwięków o określonych parametrach wysokości i natężenia, które mają na celu wywołanie lub utrzymanie wysokiego poziomu stresu;
- mieszane – łączące oba wyżej wymienione rodzaje⁹⁶.

Zaletą tego rodzaju oddziaływania, jest łatwość w przygotowaniu oraz aktualizacji treści w zależności od panującej sytuacji, zwłaszcza z uwagi na fakt, że istnieje możliwość nadawania

⁹³ Vide: R. Szpyra, *Militarne...*, op. cit., s. 131 oraz G. Nowacki, *Działania...*, op. cit., s. 82.

⁹⁴ R. Szpyra, *Militarne...*, op. cit., s. 132.

⁹⁵ G. Nowacki, *Działania...*, op. cit., s. 83.

⁹⁶ Confer: R. Szpyra, *Militarne...*, op. cit., s. 134 oraz G. Nowacki, *Komunikacja...*, op. cit., s. 27.

komunikatów nie tylko w formie nagrań, ale także w formie odczytów dokonywanych przez spikera⁹⁷. Ich wykorzystanie jest szczególnie przydatne w stosunku do obiektów oddziaływania, które charakteryzują się wysokim wskaźnikiem analfabetyzmu⁹⁸.

Wadą, podobnie jak w przypadku materiałów drukowanych, jest natomiast ograniczony zasięg oddziaływania, który pomimo możliwości wykorzystywania mobilnych REA, m.in. poprzez umieszczanie ich na pojazdach lub statkach powietrznych, a nawet przenoszonych przez żołnierzy w formie rozgłośni plecakowych, uniemożliwia oddziaływanie na masowe audytorium, a także duża zależność od ukształtowania terenu oraz warunków meteorologicznych, które determinują ich zasięg. Z tego powodu, stosowany jest w głównej mierze jedynie na poziomie działań taktycznych⁹⁹.

Oddziaływanie masowe możliwe jest natomiast dzięki wykorzystaniu mediów, zarówno tradycyjnych (radio i telewizja), jak również nowych (m.in. Internet). Z uwagi na powszechność wykorzystywania tych mediów, komunikaty rozpowszechniane za ich pośrednictwem mogą szybko docierać do odbiorców, niezależnie od miejsca w którym przebywają¹⁰⁰. Z tego powodu wykorzystywane są w głównej mierze do prowadzenia działań na poziomie strategicznym, a rzadziej również operacyjnym.

W przypadku audycji radiowych i telewizyjnych, szczególną zaletą jest stosunkowo duża łatwość w przygotowywaniu treści, (zwłaszcza w przypadku telewizji, w których można wykorzystywać gotowe nagrania przygotowane przez *Combat Camera*)¹⁰¹, które mogą być przygotowywane bezpośrednio w miejscu prowadzenia działań, a następnie rozpowszechniane na cały świat¹⁰².

W przypadku audycji radiowych jednoczesną zaletą oraz wadą, jest brak warstwy wizualnej. Z jednej strony umożliwia bowiem wykorzystywanie go w czasie wykonywania innych czynności (np. jazda samochodem), z drugiej, zmniejsza to atrakcyjność przekazów, a także ilość

⁹⁷ R. Szpyra, *Militarne...*, op. cit., s. 134.

⁹⁸ G. Nowacki, *Działania...*, op. cit., s. 84 oraz R. Szpyra, *Militarne...*, op. cit., s. 134.

⁹⁹ A. Nowak, op. cit., s. 21.

¹⁰⁰ M. C. Libicki, op. cit., s. 36.

¹⁰¹ G. Nowacki, *Rola technologii informacyjno-telekomunikacyjnych w działaniach psychologicznych*, „Nierówności Społeczne a Wzrost Gospodarczy”, 2017, nr 52 (4/2017), s. 282. DOI 10.15584/nsawg.2017.4.19.

¹⁰² Umożliwia to m.in. wykorzystywany przez armię USA samolot EC-130E *Commando Solo*, na którego pokładzie mogą być jednocześnie przygotowywane, jak również umożliwia późniejsze rozpowszechniane gotowych transmisji. Vide: T. Kacała, *Działania psychologiczne wybranych państw*, Toruń 2016, s. 16-17.

zapamiętywanych przez odbiorcę treści, co prowadzi do konieczności wielokrotnego ich powtarzania oraz urozmaicenia¹⁰³.

Audycje telewizyjne wykorzystując przekazy audiowizualne, znacznie bardziej wpływają na emocjonalne zaangażowanie odbiorcy, co w połączeniu z odpowiednim kreowaniem oraz przedstawianiem jedynie określonego rodzaju treści (w zależności od intencji nadawczych), mogą odgrywać znaczącą rolę w kształtowaniu percepcji oraz postaw obiektu oddziaływania (np. poparcie lub negację określonych zachowań)¹⁰⁴.

W obu przypadkach natomiast dużą wadą, jest podatność na zakłócenia oraz zagłuszanie prowadzone przez przeciwnika, a także zależność od dostępu do określonego środka przekazu¹⁰⁵, a także stosunkowo duży koszt ich przygotowania oraz rozpowszechniania.

Powstanie Internetu oraz związanych z nim nowych technologii oraz mediów społecznościowych, wprowadziło zupełnie nowe, nieznane przedtem możliwości oddziaływania psychologicznego. Zarówno na wojsko i społeczeństwo przeciwnika, jak również globalnie postrzeganą społeczność międzynarodową. Dzięki stworzeniu tzw. globalnej wioski¹⁰⁶, rozpowszechnianie informacji, w czasie rzeczywistym, bez ograniczeń terytorialnych stało się niezwykle proste oraz dostępne dla każdego użytkownika Internetu.

Z punktu widzenia gracza prowadzącego ofensywne operacje psychologiczne, szczególnie korzystną zaletą Internetu, są niewielkie koszty przygotowywania oraz rozpowszechniania treści, względem korzyści jaki można dzięki nim uzyskać, zwłaszcza w sytuacji, gdy do ich przygotowania oraz rozpowszechnienia zostanie wykorzystana sztuczna inteligencja (AI), a następnie treści te zostaną powielone przez nieświadomych zagrożenia użytkowników portali społecznościowych.

W czasie przeprowadzonego wywiadu eksperckiego, ekspert dokonał wskazania trzech istotnych cech Internetu, które świadczą o jego wysokim potencjale w wykorzystaniu na potrzeby prowadzenia operacji psychologicznych:

- łatwość ukrycia oraz sfalszowania pochodzenia źródła informacji;
- trudność zahamowania rozprzestrzeniania się narracji perswazyjnej;

¹⁰³ J. Gerlach, *Wpływ prasy, radia, telewizji i internetu na współczesne zachowania nabywcze*, „Współczesne Problemy Ekonomiczne”, 2018, nr 2/2018 (18), s. 6. DOI 10.18276/wpe.2018.18-01.

¹⁰⁴ G. Nowacki, *Działania...*, op. cit. s. 102.

¹⁰⁵ Ibidem, s. 102-103.

¹⁰⁶ J. v. Dijk, *Spoleczne aspekty nowych mediów. Analiza społeczeństwa sieci*, Warszawa 2010, s. 16.

- nieograniczony zasięg.

Dodatkowym elementem nierozzerwalnie związanym z mediami społecznościowymi, jest stosowanie dedykowanych algorytmów analizujących treści oraz filtrujących informacje w taki sposób, aby były one w jak największym stopniu dopasowane do preferencji określonego użytkownika. O ile działania te można uznać za pozytywne w kontekście ograniczania treści kontrowersyjnych lub nieodpowiednich dla pewnych grup odbiorców (np. dzieci), to mogą one w konsekwencji prowadzić do negatywnego zjawiska określanego mianem bańki informacyjnej¹⁰⁷.

Algorytmy te bazują na samouczącej się sztucznej inteligencji, której zastosowanie w dzisiejszych operacjach psychologicznych nabiera coraz większego znaczenia. Dzięki jej wykorzystaniu, m.in. poprzez wykorzystanie prawdziwych zdjęć, nagrań lub nawet próbek dźwięku znanych osób (w tym decydentów oraz przywódców politycznych i wojskowych), możliwe jest wykreowanie niezwykle wiarygodnych treści (określanych mianem *deepfake*), których weryfikacja bez szeroko zakrojonej analizy, jest niemalże niemożliwa¹⁰⁸.

Jak zostało już wcześniej wspomniane, jednym z kluczowych determinantów skuteczności działań w ramach PSYOPS, jest precyzyjne określenie celu oraz obiektu oddziaływania, a także późniejszej oceny ich efektywności. Jednakże, analizy dokonywane przez człowieka, wymagają dużych nakładów czasu oraz pracy, co wynika z konieczności przeanalizowania w sposób interdyscyplinarny oraz wielozakresowy. Uwagę na ten fakt w czasie przeprowadzonego wywiadu zwrócił ekspert, który podkreślił, że przewagę w tym zakresie mają algorytmy AI, które w krótkim czasie mogą jednocześnie analizować wiele danych oraz opracowywać na ich podstawie wnioski, które mogą być później wykorzystane na potrzeby PSYOPS. Zwrócił także uwagę, że dzięki wykorzystywaniu AI, będzie możliwe wykreowanie nowych sposobów oddziaływania, które będą mogły zrewolucjonizować oddziaływanie psychologiczne, co będzie wynikać przede wszystkim z tego, że „analiza wzorców zachowań przez maszynę będzie zdecydowanie szybsza niż praca człowieka co praktycznie stworzy nowe nieograniczone możliwości”.

¹⁰⁷ W. M. Czerski, *Filter bubbles jako narzędzie dezinformacji i manipulacji*, „Humanities and Cultural Studies”, 2022, vol. 3, no. 2, s. 29-32. DOI 10.55225/hcs.393.

¹⁰⁸ O. Wasiuta, S. Wasiuta, *Deepfake jako skomplikowana i głęboko fałszywa rzeczywistość*, „Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis. Studia de Securitate”, 2019, nr 9(3), s. 20-24. DOI 10.24917/26578549.9.3.2.

Biorąc pod uwagę wzrost znaczenia Internetu, który stopniowo wypiera pozostałe media masowego przekazu, z uwagi na łączenie w sobie wszystkich możliwości jakie one dają, można zastanawiać się nad sensem wykorzystywania ich w czasie prowadzonych w współcześnie operacji psychologicznych. W czasie przeprowadzonego wywiadu eksperckiego, poproszono o odpowiedź na pytanie dotyczące skuteczność tradycyjnych mediów oraz możliwości ich wykorzystania w ramach PSYOPS w XXI wieku. Zdaniem eksperta, ich rola jest w dalszym ciągu bardzo istotna. O ile w przypadku prasy drukowanej jej zasięg oraz skuteczność słabną, o tyle w przypadku radia i telewizji, wykazują i w dalszym ciągu będą wykazywać wysoką skuteczność. Jak podkreśla ekspert, efektywność oddziaływania za pomocą radia wynika w głównej mierze z codziennego użytkowania (m.in. w czasie prowadzenia samochodu). Natomiast telewizja stanowi najsilniejszy ze wszystkich tradycyjnych mediów sposób oddziaływania na odbiorców, co wynika rozpowszechniania przekazów audiowizualnych, które wykazują największą skuteczność.

Reasumując powyższe rozważania, można zauważyć, że działania realizowane w ramach operacji psychologicznych ukierunkowane są na wywieranie wpływu na wyselekcjonowanych obiektach oddziaływania oraz poprzez zaburzenie percepcji, wywołanie postaw, zachowań oraz podejmowanie działań zgodnych z założeniami strony ofensywnej. Środkami umożliwiającymi uzyskanie tych efektów są natomiast różnorodne środki przekazu (w tym *mass media*), których dobór zależy od czynników zewnętrznych, potencjalnego audytorium, a także oczekiwanych efektów.

Na podstawie powyższych wniosków można zatem zaryzykować stwierdzenie, że skutecznymi działaniami prowadzonymi w ramach operacji psychologicznych są takie, których treści są dostosowane do kultury oraz poziomu rozumienia przez potencjalnych odbiorców, jednocześnie niepozostające w sprzeczności z innymi działaniami realizowanymi w ramach komunikacji strategicznej oraz podejmowanymi przez wojsko oraz pozostałe organy i podmioty państwowe. Ich przekaz jest natomiast prowadzony z uwzględnieniem zakładanego na podstawie wcześniejszej analizy celu, obszaru działania, a także wielkości audytorium. Szczególnym czynnikiem ułatwiającym prowadzenie tych działań jest natomiast wykorzystanie nowych technologii, które stwarzają nowe oraz profesjonalizując już znane wcześniej sposoby przygotowywania oraz rozpowszechniania produktów PSYOPS, a także analizę uzyskiwanych efektów tych działań.

ZAGROŻENIA DLA BEZPIECZEŃSTWA PAŃSTWA WYNIKAJĄCE Z OPERACJI PSYCHOLOGICZNYCH

Przedstawione w poprzednich częściach warunki skutecznego prowadzenia operacji psychologicznych, zostały przedstawione z punktu widzenia prowadzenia działań ofensywnych. Jednakże, w sposób analogiczny można z nich wysnuć wnioski dotyczące zagrożeń wynikających dla bezpieczeństwa narodowego, w przypadku państw będących ofiarami tych operacji. Jednakże, przed rozpoczęciem ich rozpatrywania, konieczne jest bliższe przyjrzenie się definicji tych dwóch pojęć, tj. zagrożeń oraz bezpieczeństwa państwa.

Pierwsze z tych pojęć – zagrożenia – należy rozumieć jako „potencjalne lub istniejące byty, zdarzenia (działania) godzące w interesy podmiotu, szczególnie w jego podstawy egzystencjonalne, warunki funkcjonowania, a także możliwości rozwoju”¹⁰⁹. Pojęcie bezpieczeństwa państwa rozumieć należy natomiast jako dziedzinę bezpieczeństwa, której podmiotem jest państwo oraz jest ono „realizowane poprzez zapewnienie niepodległości, bytu i trwałego, wolnego od zakłóceń rozwoju”¹¹⁰.

W związku z powyższym, zagrożenia dla bezpieczeństwa państwa można zdefiniować jako takie byty, zdarzenia i działania, które zakłócają możliwość niepodległego funkcjonowania oraz rozwoju danego państwa. W definicję tę doskonale wpisują się zagrożenia wynikające dla państwa będącego ofiarą ofensywnych operacji psychologicznych.

Pierwszym, a zarazem najistotniejszym z tych zagrożeń, jest bez wątpienia negatywne wpływanie na morale wojska oraz społeczeństwa. Czynnikiem moralny, będący podstawowym determinantem skuteczności działań¹¹¹. Najczęstszymi sposobami oddziaływania psychologicznego na morale, zwłaszcza w przypadku wojska, są przekazy dotyczące dyskredytacji dowódców wojskowych oraz cywilnych przywódców politycznych, kwestionowanie zasadności podejmowanych działań, a także wywieranie presji oraz potęgowanie strachu, które mogą prowadzić do powstawania zjawiska masowej paniki oraz chaosu zagrażającemu porządkowi publicznemu, a w przypadku żołnierzy – obniżenie zdolności bojowych oraz wzrostu ryzyka dezercji¹¹².

¹⁰⁹ *Słownik...*, op. cit., s. 275.

¹¹⁰ *Ibidem*, s. 26.

¹¹¹ Znacznie morale podkreślił m.in. Sun Tzu określił morale jako jeden z pięciu najistotniejszych czynników wojny (obok pogody, terenu, dowodzenia oraz taktyki), Vide: Sun Tzu, *Sztuka wojny*, Warszawa 1994, s. 13., a także Napoleon Bonaparte, który twierdził, że: „Siła moralna bardziej niż liczba decyduje o zwycięstwie”, Vide: Napoleon, *Maksymy*, Warszawa 1983, s. 111.

¹¹² B. Pacek, P. Pacek, op. cit., s. 39-40.

Kolejnym z zagrożeń, jakie można zidentyfikować, może być związane jednocześnie z nieskutecznością podejmowanych działań defensywnych, jak również z oddziaływaniem nie na samo państwo, ale na społeczność międzynarodową. Szczególnie niebezpieczne dla bezpieczeństwa każdego państwa, są operacje psychologiczne ukierunkowane na dyskredytację w opinii pozostałych członków sojuszu i innych organizacji międzynarodowych, na skutek których może nie tylko obniżyć się pozycja danego państwa na arenie międzynarodowej, ale również mogą one doprowadzić do zmniejszenia, a nawet całkowitej utraty zaufania pozostałych członków sojuszu.

Kolejnym z zagrożeń jest stale rosnący potencjał wykorzystywania operacji psychologicznych w ramach działań prowadzonych poniżej progu wojny. Jak zauważa ekspert, „znaczenie operacji psychologicznych będzie rosło ze względu na zrozumienie jak wielkie korzyści może przynieść oddziaływanie niekinetyczne”. Warto również podkreślić, że dzięki oddziaływaniu nawet na niewielkie grupy społeczne (np. mniejszości narodowe, religijne, etniczne, itp.) lub jednostki mające duży wpływ na opinię społeczną (np. celebryci, politycy), zwłaszcza przy użyciu wrażliwych oraz kontrowersyjnych tematów, można doprowadzić do polaryzacji społeczeństwa, prowadzącego do napięć społecznych, które w konsekwencji doprowadzą do zaburzenia publicznego w państwie, co w konsekwencji może doprowadzić do sytuacji, w której – jak zauważył ekspert – „bez jednego wystrzału stworzyć sytuację kryzysową w danym kraju”, co z kolei będzie prowadzić do ograniczenia w możliwości jego funkcjonowania, rozwoju, a nawet obrony.

Czwarte z zagrożeń, jakie można wyróżnić w kontekście prowadzonych operacji psychologicznych, jest wykorzystywaniem mediów masowego przekazu do oddziaływania psychologicznego. Jak już zostało wcześniej, pomimo stopniowego zastępowania tradycyjnych mediów, przez Internet oraz związane z nim nowe media, w dalszym ciągu odgrywają istotną rolę w oddziaływaniu psychologicznym realizowanym w ramach PSYOPS. Wspominany jako zaleta ofensywnych operacji psychologicznych, brak stałej konieczności interakcji z danym medium, ale korzystanie z niego w czasie wykonywania innych czynności, może prowadzić do niedostrzegalnego dla większości odbiorców, podprogowego oddziaływania na świadomość

oraz kreowania określonych postaw i zachowań tych odbiorców, co z kolei może prowadzić do negatywnych zachowań oraz reakcji w społeczeństwie¹¹³.

Kolejne zagrożenie związane jest z prowadzeniem przez agresora operacji psychologicznych, których celem jest wywołanie u obiektu oddziaływania niemożności w zakresie weryfikacji oraz filtrowania wszystkich docierających do niego komunikatów, spośród których znaczącą większość stanowią *fake newsy*. Na skutek tego, jak zauważa Bogusława Dobek-Ostrowska, odbiorca „Staje się bezbronny wobec środków masowego przekazu, gubi się w gąszczu docierających do niego informacji”¹¹⁴. Prowadzi to do sytuacji, w której odbierane są jedynie prostsze w zrozumieniu oraz atrakcyjniejsze treści, bez weryfikacji ich źródła czy też wiarygodności, co może zostać wykorzystywane do dalszych działań PSYOPS.

Szóste z zagrożeń, jest niejako przeciwstawne do poprzedniego i obecne przede wszystkim w mediach społecznościowych. O ile w przypadku szumu informacyjnego docierające do obiektu oddziaływania treści są niemal zupełnie pozbawione filtrowaniu, o tyle w omawianej już wcześniej bańki informacyjnej, wszystkie treści poddawane są szczegółowemu filtrowaniu oraz szeregowaniu pod względem dopasowania do preferencji danego odbiorcy. W przypadku operacji psychologicznych, ten obszar również nie jest postawiony bez kontroli gracza ofensywnego. Prowadzone są w tym celu działania, które ukierunkowane są na zaburzeniu działania algorytmów filtrujących, m.in. poprzez tworzenia masowych ilości postów na tzw. farmach trolli lub niekontrolowanemu rozpowszechnianiu i udostępnianiu przez samouczące się *boty*¹¹⁵. Zamknięcie w bańce informacyjnej może prowadzić do katastrofalnych skutków, bowiem z uwagi utrudnioną weryfikację dostarczanych informacji w innych źródłach oraz ograniczanie dostępu do różnych perspektyw i opinii, prowadzą do przekonania tych odbiorców, że przedstawione treści muszą być wiarygodne, zwłaszcza w sytuacji, gdy (nawet zupełnie sfalszowane treści) są zgodne z poglądami danego odbiorcy. Sytuacja ta ułatwia znacząco utrudnia prowadzenie defensywnych operacji psychologicznych, bowiem w sytuacji, gdy społeczeństwo zaczyna wierzyć jedynie w propagandowe i dezinformujące treści

¹¹³ E. Olszewska, *Przekaz podprogowy w reklamie jako manipulacja i zagrożenie dla poczucia bezpieczeństwa konsumenta*, „Zeszyty Naukowe WSOWL”, 2013, nr 2(168), s. 47-48.

¹¹⁴ B. Dobek-Ostrowska, *Klasyfikacja propagandy* [w:] B. Dobek-Ostrowska, J. Fras, B. Ociepka, *Teoria i praktyka propagandy*, Wrocław 1997, s. 17.

¹¹⁵ D. Domalewska, *Wielowymiarowość komunikacji w kontekście bezpieczeństwa. Komunikacja w sytuacjach kryzysowych i komunikacja strategiczna*, Warszawa 2020, s. 162.

przygotowywane przez przeciwnika, państwo i jego władza, ze względu na odmienny przekaz informacyjny, traci zaufanie opinii publicznej. Najbardziej wymownym przykładem wykorzystania algorytmów do przedstawiania odbiorcom określonych treści, stanowi przedstawiony przez eksperta przykład opracowanych przez ekspertów *Cambridge Analytica*, sposobów filtrowania treści oraz dostarczanie ich do targetowanych (profilowanych) Amerykanów, którzy byli niezdecydowani w czasie wyborów prezydenckich w USA w 2016 roku, w których startowali Donald Trump i Hilary Clinton.

Ostatnim – siódmym – z zagrożeń wynikających dla bezpieczeństwa państwa będącego ofiarą ofensywnych operacji psychologicznych, jest wykorzystywanie sztucznej inteligencji do analizowania oraz przygotowywania produktów PSYOPS. Omówiony już wcześniej *deepfake*, który dzięki bardzo dokładnemu odwzorowywaniu rzeczywistości, wymaga od odbiorcy dużej znajomości aktualnej sytuacji, a także głębszej analizy nie tylko samej treści, ale również sposobu ich przedstawiania¹¹⁶. Prowadzi to do sytuacji, w której ofiara działań PSYOPS nie jest w stanie odróżnić fikcji od rzeczywistości, przez co jest znacznie bardziej podatna na manipulację, a co za tym idzie postępowanie zgodnie z wolą agresora.

W tym miejscu należy podkreślić, że wyżej wymienione siedem zagrożeń stanowi zaledwie niewielką część wszystkich zagrożeń bezpieczeństwa państwa wynikających z prowadzonych przeciwko niemu operacji psychologicznych, które można rozpatrywać zarówno przez pryzmat wojska, społeczeństwa, jak również poszczególne rodzaje bezpieczeństwa, czy też wykorzystane do tego celu sposoby oddziaływania.

PRZECIWDZIAŁANIE I MINIMALIZACJA SKUTKÓW OPERACJI PSYCHOLOGICZNYCH

Operacje psychologiczne stanowią nieodłączny element w działalności politycznej i wojskowej, a ich potencjał oraz intensywność prowadzenia i wykorzystywania będzie stale rosnać. Powoduje to nowe wyzwania w zakresie przeciwdziałania wynikających z nich zagrożeń dla bezpieczeństwa państwa.

W czasie przeprowadzonego wywiadu, ekspert wskazał trzy zasadnicze zakresy zadaniowe, w ramach których należy podejmować działania w celu wzmocnienia potencjału ochronnego państwa w zakresie przeciwdziałania PSYOPS:

¹¹⁶ Jednym z najbardziej znanych przykładów zastosowanie *deepfake* w ostatnich latach, było sfabrykowanie przez Rosjan nagrania przedstawiające prezydenta Ukrainy, który rzekomo wzywa ukraińskich żołnierzy do kapitulacji. Vide: P. Różyński, *Deepfake idzie na wojnę*, „Rzeczpospolita”, 22 marca 2022, s. L2.

- uświadomienie społeczeństwu istnienie oddziaływania psychologicznego (poprzez wiarygodne wskazywanie wiarygodnych źródeł oraz dementowanie dezinformujących);
- ochrona populacji przed manipulacją oraz propagandą, zwłaszcza dzieci i młodzieży, które są znacznie najbardziej podatni na oddziaływania psychologiczne;
- wprowadzenie regulacji prawnych w zakresie oprogramowania urządzeń mobilnych profilowanie przy ich pomocy treści.

Wszystkie te zadania muszą być realizowane w sposób systemowy oraz obejmujący wielosektorowe działanie. Edukacja społeczeństwa, a w szczególności dzieci i młodzieży, którzy z uwagi na stały dostęp do informacji, przy jednocześnie niewykształconych jeszcze w pełni zdolnościach rozróżniania informacji prawdziwych od wykreowanych na potrzeby PSYOPS, stanowi jedno z najistotniejszych wyzwań każdego państwa.

Niezwykle istotne jest także wprowadzenie regulacji prawnych w zakresie ograniczeń profilowania treści oraz rozpowszechniania treści dezinformujących społeczeństwo. Wiąże się z tym także konieczność posiadania silnych struktur instytucji odpowiedzialnych za ich wykrywanie oraz dementowanie w oparciu o wiarygodne źródła. Należy jednak pamiętać, że działania te nie mogą popadać w żadną ze skrajności. Ilość przekazywanych informacji musi odpowiadać potrzebom oraz możliwościom ich przetworzenia przez społeczeństwo, ponieważ nadmiar prowadzić będzie do wspomnianego chaosu (szumu) informacyjnego, natomiast luki informacyjne będą prowadzić do powstawania plotek oraz rozprzestrzenianiu się treści dezinformacyjnych¹¹⁷.

Na koniec warto przytoczyć słowa Gabriela Nowackiego, który uważa, że działania w ramach przeciwdziałaniu PSYOPS przeciwnika (zwłaszcza w przypadku wojska) powinny polegać na „utrzymywaniu wysokiego morale i dobrego stanu psychicznego człowieka”¹¹⁸, bowiem to one stanowią jeden z głównych determinantów skuteczności wszystkich podejmowanych działań¹¹⁹.

¹¹⁷ G. Nowacki, *Działania...*, op. cit., s. 86-87.

¹¹⁸ Ibidem, s. 85.

¹¹⁹ Ibidem, s. 87.

PODSUMOWANIE

Podsumowując rozważania poświęcone operacjom psychologicznym oraz wynikającym z nich zagrożeniom dla bezpieczeństwa państwa, można stwierdzić, że nie są one stałe, a ich rozwój uzależniony jest od zmian w środowisku informacyjnym oraz nowych możliwości jakie daje rozwój technologiczny.

Najistotniejszymi z tych zagrożeń dla bezpieczeństwa państwa w XXI wieku, jest negatywne oddziaływanie na morale wojska i społeczeństwa, wzrost wykorzystywania nowych technologii oraz sztucznej inteligencji do przygotowywania oraz masowego rozpowszechniania treści produktów PSYOPS, powstawanie zjawisk szumów informacyjnych oraz baniek informacyjnych, które utrudniają weryfikację nadawców oraz wiarygodności rozpowszechnianych treści, rozpowszechnianie treści ukierunkowanych na polaryzację społeczeństwa, a także działania mające na celu dyskredytację państwa na arenie międzynarodowej. Wnioski te stanowią odpowiedź na postawiony we wprowadzaniu problem badawczy, sformułowany w formie pytania: Jakie zagrożenia dla bezpieczeństwa państwa, wynikają z przeprowadzanych przez przeciwnika ofensywnych operacji psychologicznych w XXI wieku? oraz wynikające z niego trzy problemy szczegółowe. Jednocześnie potwierdzają one postawiane we wprowadzeniu hipotezy badawcze, spełniając tym samym postawiony cel badawczy pracy.

Na koniec należy zaznaczyć, że przedstawione w niniejszym artykule rozważania poświęcone prowadzeniu działań w ramach operacji psychologicznych, a także wynikających z nich zagrożeń stanowią zaledwie niewielki wycinek szerokiej tematyki PSYOPS, nad którą konieczne jest prowadzenie znacznie szerzej zakrojonych badań, zwłaszcza z uwagi na coraz nowsze możliwości w zakresie ich prowadzenia, które wynikają z permanentnego rozwoju nowych technologii, a także wzrostem świadomości wśród dowódców wojskowych i cywilnych decydentów, na temat znaczenia i skuteczności działań niekinetycznych oraz ich przewagi nad działaniami kinetycznymi.

BIBLIOGRAFIA

REFERENCES LIST

PIŚMIENNICTWO

LITERATURE

- Czerski W. M., *Filter bubbles jako narzędzie dezinformacji i manipulacji*, „Humanities and Cultural Studies”, 2022, vol. 3, no. 2. DOI 10.55225/hcs.393.
- Czulda R., *Chińska wojna kognitywna*, „Układ Sił”, 2022, nr 33 (1/2022).
- Daniluk P., *Współczesne wymiary konfrontacji informacyjnej*, „Rocznik Bezpieczeństwa Międzynarodowego”, 2014, vol. 8, iss. 2. DOI:10.34862/rbm.2014.2.4
- Darczewska, *Anatomia rosyjskiej wojny informacyjnej: operacja krymska – studium przypadku*, Warszawa 2014.
- Denning D. E., *Wojna informacyjna i bezpieczeństwo informacji*, Warszawa 2002.
- Dijk J. v., *Społeczne aspekty nowych mediów*. Analiza społeczeństwa sieci, Warszawa 2010.
- Dobek-Ostrowska B., *Klasyfikacja propagandy* [w:] B. Dobek-Ostrowska, J. Fras, B. Ociepka, *Teoria i praktyka propagandy*, Wrocław 1997.
- Domalewska D., *Wielowymiarowość komunikacji w kontekście bezpieczeństwa. Komunikacja w sytuacjach kryzysowych i komunikacja strategiczna*, Warszawa 2020.
- Gerlach J., *Wpływ prasy, radia, telewizji i internetu na współczesne zachowania nabywcze*, „Współczesne Problemy Ekonomiczne”, 2018, nr 2/2018 (18). DOI 10.18276/wpe.2018.18-01.
- Kacała T., *Działania psychologiczne w Siłach Zbrojnych RP*, Warszawa 2014.
- Kacała T., *Działania psychologiczne wybranych państw*, Toruń 2016.
- Leksykon wiedzy wojskowej*, red. M. Lapruch, Warszawa 1979.
- Libicki M. C., *What is information Warfare?*, Washington 1995.
- Małyś T., *Działania informacyjne i operacje psychologiczne (PSYOPS) we współczesnym świecie*, „Broń i Amunicja”, 2018, nr 1/2018.
- Modrzejewski Z., *Operacje informacyjne*, Warszawa 2015.
- Modrzejewski Z., Markiewicz S., *Współczesna walka informacyjna*, Warszawa 2016.
- Napoleon, *Maksymy*, Warszawa 1983.
- Nowacki G., *Działania psychologiczne w ramach operacji informacyjnych Wojsk Lądowych: studium teoretyczne*, Warszawa 2001.
- Nowacki G., *Komunikacja strategiczna w erze społeczeństwa informacyjnego*, „Nierówności Społeczne a Wzrost Gospodarczy”, 2019, nr 58 (2/2019). DOI 10.15584/nsawg.2019.2.2.
- Nowacki G., *Rola technologii informacyjno-telekomunikacyjnych w działaniach psychologicznych*, „Nierówności Społeczne a Wzrost Gospodarczy”, 2017, nr 52 (4/2017). DOI 10.15584/nsawg.2017.4.19.
- Nowak A., *Działania psychologiczne w konfliktach zbrojnych*, Warszawa 2007.
- Olechowski M., *„Wojna psychologiczna” – próba zdefiniowania pojęcia*, „Wiedza Obronna”, 2018, t. 1-2. DOI 10.34752/ahf8-sd31.

- Olszewska E., *Przekaz podprogowy w reklamie jako manipulacja i zagrożenie dla poczucia bezpieczeństwa konsumenta*, „Zeszyty Naukowe WSOWL”, 2013, nr 2(168).
- Pacek B., Pacek P., *Psychologia wojny hybrydowej*, Warszawa-Siedlce 2019.
- Różyński P., *Deepfake idzie na wojnę*, „Rzeczpospolita”, 22 marca 2022.
- Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa*, red. J. Pawłowski, M. Kulickowski, B. Zdrodowski, Toruń 2020.
- Sulejmanowa Sz. S., Nazarowa Je. A., *Informacyjnyje Wojny: istorija i sowriemiennost' Uczebnoje posobije dla studentow wysszych uczebnych zawiedienij*, Etnosocyum, Moskwa 2017.
- Sun Tzu, *Sztuka wojny*, Warszawa 1994.
- Szpyra R., *Bezpieczeństwo militarne państwa*, Warszawa 2012.
- Szpyra R., *Militarne operacje informacyjne*, Warszawa 2003.
- Toffler A., Toffler H., *Wojna i antywojna. Jak przetrwać na progu XXI wieku?*, Poznań 2006.
- War Report of the OSS (Office of Strategic Services) with introduction by Kermit Roosevelt*, New York 1976.
- Wasiuta O, Wasiuta S., *Deepfake jako skomplikowana i głęboko fałszywa rzeczywistość*, „Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis. Studia de Securitate”, 2019, nr 9(3). DOI 10.24917/26578549.9.3.2.
- Wołkognow D., *Wojna psychologiczna*, Warszawa 1986.

ŹRÓDŁA

SOURCES

- Allied Joint Doctrine for Strategic Communications – AJP – 10, Edition A, Version 1, NATO 2023.
- Operacje informacyjne – DD-3.10(A), Bydgoszcz 2017.
- Operacje psychologiczne – DD-3.10.1(B), Bydgoszcz 2017.
- Regulamin Działań Wojsk Lądowych, Warszawa 2008.

Copyright (c) 2025 Piotr Galemba

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-ShareAlike 4.0 International License.

ZASADY PUBLIKACJI ARTYKUŁÓW

Zgłoszenie artykułu

Redakcja czasopisma „Wiedza Obronna” akceptuje publikacje w języku polskim i angielskim.

Artykuły należy zgłaszać za pomocą Open Journal System. w tym celu należy zarejestrować się na stronie poprzez wybranie z górnego menu opcji Zarejestruj, a następnie wypełnienie i wysłanie elektronicznego formularza rejestracji.

Po rejestracji należy zalogować się na stronie (Zaloguj), przejść do zakładki Moje konto, kliknąć w Zgłoś tekst do opublikowania, a następnie postępować zgodnie ze wskazówkami.

W razie problemów prosimy o kontakt na adres: wiedza.obronna@two.edu.pl

Proces zgłoszenia tekstu składa się z pięciu kroków. Wraz z artykułem należy dołączyć również skan podpisanego oświadczenia autora.

Przed rejestracją prosimy o zapoznanie się z polityką prywatności.

Redakcja zachowuje prawo do odrzucenia zgłoszenia bez recenzji, jeśli nie spełnia następujących kryteriów:

- wykracza poza zakres czasopisma określony w misji czasopisma
- nie oferuje znaczącej nowej wiedzy ani wartości dodanej
- nie spełnia wymagań technicznych i/lub metodycznych
- zawiera poważne błędy lub usterki.
- Opłaty: czasopismo pobiera opłaty od autorów za publikację artykułu w **wysokości 500 zł**.

Wpłaty prosimy dokonywać dopiero po otrzymaniu maila z informacją o akceptacji artykułu do publikacji i korektą autorską.

Nr konta:

Towarzystwo Wiedzy Obronnej 73 1020 1127 0000 1502 0407 4191 z dopiskiem „publikacja artykułu w WO imię i nazwisko”

- Za zgłoszenie artykułu oraz proces redakcyjny czasopismo nie pobiera żadnych opłat.
- Właściciel praw autorskich: autorzy.
- Licencja: Creative Commons Uznanie autorstwa – na tych samych warunkach 4.0 Międzynarodowe (CC BY SA)
- Samoarchiwizacja: zgoda na archiwizację wersji *preprint*, *postprint* oraz wersji wydawniczej, pod warunkiem podania informacji źródłowych (w tym tytuł, rok, numer i adres internetowy czasopisma).
- Dostępność tekstów na stronie internetowej czasopisma: niezwłocznie po opublikowaniu.

